

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μεταξούλα Μανικάρου | Γιώργος Ασημακόπουλος | Βησσαρία Ζορμπά-Ραμμοπούλου
Διονύσης Λεϊμονής | Περσεφόνη Παπαμιχαήλ | Δέσποινα Παυλίδου | Γιώργος Χρυσουδάκης

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

«Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;»
«Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)»

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ
τεύχος 1

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος 1

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Αντωνίου Αλέξανδρος Σταμάτιος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Ζέρβα Γεωργία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Χουρσανίδης Εμμανουήλ

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Γίδας Γεώργιος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Μποζιονέλος Γαβριήλ

Πτυχιούχος γραφιστικής

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μεταξούλα Μανικάρου
Γιώργος Ασημακόπουλος
Βησσαρία Ζορμπά-Ραμποπούλου
Διονύσης Λεϊμονής
Περσεφόνη Παπαμιχαήλ
Δέσποινα Παυλίδου
Γιώργος Χρυσουδάκης

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

τεύχος 1

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ Μεταξούλα Μανικάρου,
Δρ.-Postdoc Φιλολόγος, Συγγραφέας
Γιώργος Ασημακόπουλος,
MEd Φιλολόγος, Εκπαιδευτής στις Ν.Τ.
Βησσαρία Ζορμπά-Ραμμοπούλου,
Δρ. Φιλολόγος, Συγγραφέας
Διονύσης Λεϊμονής,
MEd Φιλολόγος, Συγγραφέας
Περσεφόνη Παπαμικαήλ,
ΜΑ Φιλολόγος, Συγγραφέας
Δέσποινα Παυλίδου, Φιλολόγος
Γιώργος Χρυσουδάκης,
MEd Διδακτική Γλώσσας και Λογοτεχνίας,
Φιλολόγος, Συγγραφέας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ Μεταξούλα Μανικάρου,
Δρ.-Postdoc Φιλολόγος, Συγγραφέας

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Δημιουργικό τμήμα των Εκδόσεων Πουκαμισάς

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ / ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Όλγα Παλαμήδη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ Δημιουργικό τμήμα Εκδόσεων Πουκαμισάς

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Εισαγωγικό σημείωμα.....	7
II. Χρονολογικός πίνακας Δημιουργών και Έργων Ελληνικής και Ξένης Λογοτεχνίας	10
III. Συγκεντρωτικά ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα.....	16
Θεματική Ενότητα I Με τη Λογική ή με το Συναισθήμα;.....	17
Θεματική Ενότητα II Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις).....	85

Περιχόμενα Θεματικών Ενοτήτων

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ I ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ Η ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ;

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Άκου την καρδιά σου... Άκου τη λογική σου...

1. Πάουλο Κοέλιο, <i>Ο Αλχημιστής</i>	18
2. Νίκος Καζαντζάκης, <i>Ασκητική</i>	24

Οι ποιητές συνομιλούν... Συναισθηματικά και Λογικά

Οι συγγραφείς δημιουργούν στη σοφία... της Καρδιάς ή του Μυαλού;

3. Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Ένας Γέρος».....	28
4. Ζαχαρίας Παπαντωνίου, «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού»	32
5. Ανδρέας Εμπειρίκος, «Αμούρ-Αμούρ».....	35

Λογική ή Συναισθήμα; Το αιώνιο ερώτημα της ανθρωπότητας ή

Τα δύο άκρα που καθορίζουν το μέλλον μας

6. Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, <i>Αυτοβιογραφία</i>	39
7. Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, <i>Το Υπόγειο</i>	44
8. Ασημίνα Ξηρογιάννη, «Ταξίδια»	49
9. Έντγκαρ Άλαν Πόε, «Σονέτο – Στην Επιστήμη»	53

Ένας κόσμος Λογικής... Ένας κόσμος Συναισθημάτων...

10. Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε, <i>Φάουστ</i>	58
11. Γρηγόριος Ξενόπουλος, <i>Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική</i>	63
12. Τορκουάτο Τάσσο, <i>Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ</i>	69

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

• Άκου την καρδιά σου... Άκου τη λογική σου...	76
• Οι ποιητές συνομιλούν... Συναισθηματικά και Λογικά Οι συγγραφείς δημιουργούν στη σοφία... της Καρδιάς ή και του Μυαλού;.....	76
• Λογική ή Συναισθήμα; Το αιώνιο ερώτημα της ανθρωπότητας ή Τα δύο άκρα που καθορίζουν το μέλλον μας	78
• Ένας κόσμος Λογικής... Ένας κόσμος Συναισθημάτων...	80
• Δραστηριότητες για όλο το δίκτυο	81

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ.....82

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 83

**ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ II ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΞΙΖΕΙ;
(ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ)**

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Στάσεις ζωής σε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα

1. Κώστας Καρυωτάκης, «Ανδρείκελα»	86
2. Οδυσσέας Ελύτης, <i>Το Άξιον Εστί</i> , «Η Μεγάλη Έξοδος».....	92
3. Δημήτρης Χατζής, <i>Μαργαρίτα Περδικάρη</i>	96
4. Γιώργος Σεφέρης, «Επί ασπαλάδων...»	100
5. Μάριος Χάκκας, <i>Το ψαράκι της γυάλας</i>	106

Εσωτερικές αντιφάσεις-συγκρούσεις-διλήμματα-αποφάσεις

6. Διονύσιος Σολωμός, <i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i>	113
7. Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος, <i>Θούριος</i>	120
8. Δημοτικό τραγούδι, «Του γιοφυριού της Άρτας»	128
9. Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Ιθάκη».....	133
10. Παναγιώτης Σ. Πίστας, «Άπολις»	138

Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;

11. Αντώνης Σαμαράκης, <i>Ζητείται ελπίς</i>	141
12. Αζίζ Νεσίν, «Σώπα, μη μιλάς»	151
13. Ράντγιαρντ Κίπλινγκ, «Αν μπορείς...»	157
14. Μιχάλης Κατσαρός, «Η διαθήκη μου».....	161

Γυναικεία καταπίεση – Γυναικεία χειραφέτηση

15. Κική Δημουλά, «Σημείο Αναγνώρισεως»	166
16. Κυπριακό δημοτικό τραγούδι, «Η Ανδρονίκη»	173
17. Γιασμίνα Χάντρα, <i>Τα χελιδόνια της Καμπούλ</i>	178

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

• Στάσεις ζωής σε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα	185
• Εσωτερικές αντιφάσεις-συγκρούσεις-διλήμματα-αποφάσεις	187
• Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;	188
• Γυναικεία καταπίεση – Γυναικεία χειραφέτηση	192
• Δραστηριότητες για όλο το δίκτυο	194

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ..... 196

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 197

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ 198

I. Εισαγωγικό σημείωμα

*Κάθε φορά που ένα βιβλίο διαβάζεται, γεννιέται
ένα διαφορετικό έργο. Γιατί το έργο που προκύπτει
είναι αδιάλυτο μείγμα του βιβλίου
που έγραφε ο συγγραφέας και των φαντασιώσεων,
των επιθυμιών, του γούστου και όλου
του διανοητικού και συναισθηματικού υποστρώματος
του αναγνώστη. Ένα βιβλίο έχει πάντα
δύο δημιουργούς: αυτόν που το γράφει
κι αυτόν που το διαβάζει.*

Μισέλ Τουρνιέ

Η λογοτεχνία και τα «δίκτυα κειμένων»

Η λογοτεχνία, ως ένα πολυφωνικό αντικείμενο, επιδέχεται πολλούς και ποικίλους συμβολισμούς. Μοιάζει με ένα παράθυρο ανοιχτό για την εξερεύνηση του κόσμου και του εαυτού μας, με ένα φανταστικό ταξίδι στη χώρα της ουτοπίας, με ένα εργαστήριο μέσα στο οποίο αμφίδρομα επικοινωνεί ο/η συγγραφέας με τον/την αναγνώστη/στρια, χωρίς να είναι κάποιος από τους δύο ο αφέντης, με ένα απαιτητικό παιχνίδι με τον κόσμο της γραφής, με τη νεότητα του εαυτού μας, μια ματιά ζωντανή, με έναν καθρέφτη που αντανακλά αλλά και επεξεργάζεται την πραγματικότητα...

Από την άλλη, αλλάζει η δυναμική του μαθήματος της Λογοτεχνίας, γιατί αφενός μεν τα λογοτεχνικά κείμενα διαρκώς ανανεώνονται με την προσθήκη άλλων κειμένων, ως ένα παλίμψηστο «ανοιχτό σύστημα», και αφετέρου τα βιώματα, οι γνώσεις, οι προσλαμβάνουσες του/της μαθητή/τριας λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Ως εκ τούτου, στο σχολικό περιβάλλον η λογοτεχνική ανάγνωση μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση των «δικτύων κειμένων».

Τα «δίκτυα κειμένων» είναι ένα σύνολο, μια ομάδα λογοτεχνικών έργων, ποιητικών ή πεζών, τα οποία «συνομιλούν» μεταξύ τους και φωτίζουν πολύπλευρα διάφορες αναπαραστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης. Δεν αποτελούν δορυφόρους του αρχικού αυτόνομου κειμένου, δεν αντιμετωπίζονται ως παράλληλα, αλλά ως ισότιμες και ισοδύναμες «φωνές» διαλέγονται μεταξύ τους, αλληλοσυμπληρώνονται ή διαφωνούν ως «κόσμοι ανοιχτοί που μπαينوγαίνουν στους κόσμους άλλων κειμένων». Τα δίκτυα αυτά μπορούν να περιλαμβάνουν δυο τρία κείμενα τα οποία συναρδώνονται με κοινό άξονα αναφοράς γύρω από κάποιο μοτίβο ή ερώτημα, στα οποία, στη συνέχεια, προστίθενται νέα κείμενα που θα διευρύνουν το δίκτυο και θα οδηγήσουν τον μεταξύ τους διάλογο σε «νέα μονοπάτια». Δεν «συνομιλούν», όμως, μόνο τα κείμενα μεταξύ τους, αλλά και ο/η μαθητής/τρια με αυτά, καθώς και με τα «εκφωνήματα» των συμμαθητών/τριών του/της.

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας για την Α' τάξη του Λυκείου

Το Πρόγραμμα Σπουδών της Λογοτεχνίας για την Α' τάξη του Λυκείου προσεγγίζει τη διδασκαλία του μαθήματος μέσα από τέσσερις θεματικούς άξονες:

Θεματική Ενότητα I «Με τη Λογική ή με το Συναισθήμα;»

Στην ενότητα αυτή διερευνάται και εκφράζεται η διαχρονική σύγκρουση ανάμεσα στη Λογική και στο Συναισθήμα. Ταυτόχρονα, αναζητούνται εναλλακτικές εκδοχές στα σενάρια της ζωής μας, με σκοπό τη συγκρότηση της υποκειμενικότητας και της ταυτότητάς μας.

Θεματική Ενότητα II «Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)»

Στην ενότητα αυτή ανιχνεύονται οι εσωτερικές συγκρούσεις και τα ηθικά διλήμματα προσώπων και συνόλων που δημιουργούνται από τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες διαχρονικά. Επίσης, μελετάται η επίδραση των στερεοτύπων ως προς το φύλο (γυναικείο και ανδρικό) σε ποικίλους τομείς της ζωής.

Θεματική Ενότητα ΙΙΙ «Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;»

Στην ενότητα αυτή εξετάζεται η έννοια του αντιδικτικού δίπολου στη λογοτεχνία και τη ζωή, καθώς και οι αναπαραστάσεις του διαφορετικού άλλου. Ακόμη, καταβάλλεται προσπάθεια να καλλιεργηθούν στάσεις και συμπεριφορές σεβασμού και αποδοχής, καθώς και δεξιότητες ενσυναίσθησης απέναντι στην ετερότητα.

Θεματική Ενότητα ΙV «Λογοτεχνικά κείμενα για τη Λογοτεχνία»

Στην ενότητα αυτή γίνεται αναζήτηση της διαχρονικής σημασίας και της ιδιαιτερότητας της τέχνης του λόγου, μέσα από τον τρόπο που η ίδια η λογοτεχνία αναφέρεται στον εαυτό της. Στην επιπρόσθετη στοχοθεσία εντάσσονται η βιωματική σχέση με τη λογοτεχνία, η εξοικείωση με την ιδιαίτερη, «ανοίκεια» γλώσσα της και η ανάπτυξη του ηθικού και φιλοσοφικού στοχασμού.

Η δομή και οργάνωση του βιβλίου της Λογοτεχνίας

Στο βιβλίο της Λογοτεχνίας για την Α΄ τάξη του Λυκείου κάθε θεματική ενότητα αναπτύσσεται σε τέσσερα μέρη.

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ με την ακόλουθη δομή:

α) Προτάσσονται μια εικόνα και οι αποφθεγματικές φράσεις που σχετίζονται με τη θεματική, η στοχοθεσία και τα λογοτεχνικά κείμενα.

β) Ακολουθούν τα λογοτεχνικά κείμενα, τα οποία εντάσσονται σε μικροδίκτυα. Συγκεκριμένα, αρχικά παρατίθενται μια βιοεργογραφία του συγγραφέα και ένα εισαγωγικό σημείωμα κατατοπιστικό του λογοτεχνικού κειμένου. Στη συνέχεια, υπάρχει η πρώτη δραστηριότητα με τίτλο «Α. Προετοιμαζόμαστε». Πρόκειται για προκαταρκτικές και προπαρασκευαστικές δραστηριότητες που προετοιμάζουν τον/την μαθητή/τρια γνωστικά και ψυχολογικά και διεγείρουν την αναγνωστική του/της περιέργεια, για να δεχτεί το επικείμενο λογοτεχνικό βίωμα. Έπειτα, παρουσιάζεται το λογοτεχνικό κείμενο (ποιητικό ή πεζό) Έλληνα ή ξένου συγγραφέα σε μετάφραση. Το μέρος αυτό ολοκληρώνεται με τις ερωτήσεις-δραστηριότητες, οι οποίες αναπτύσσονται κάτω από τους εξής τίτλους: «Β. Συζητάμε», «Γ. Γράφουμε» και «Δ. Δημιουργούμε». Η ενότητα «Β. Συζητάμε» αποτελεί την πρώτη επαφή και προσέγγιση του/της μαθητή/τριας με το λογοτεχνικό έργο και την «ανταπόκριση» (αντίδραση) στις κειμενικές ενδείξεις/σήματα, μέσω του διαλόγου και της ανταλλαγής των απόψεων. Η ενότητα «Γ. Γράφουμε» περιλαμβάνει δραστηριότητες εστιασμένες στο λογοτεχνικό έργο, με σκοπό τη βαθύτερη κατανόηση και επεξεργασία των κειμενικών στοιχείων. Η ενότητα «Δ. Δημιουργούμε» αποτελεί μια αναδημιουργία και ανασύνθεση του λογοτεχνικού έργου, μέσα από δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, εικαστικής και μουσικής έκφρασης, δραματοποίησης, δηλαδή νέων δημιουργιών με αφορμή το κείμενο που μελετήθηκε.

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ: Το μέρος αυτό περιλαμβάνει δραστηριότητες με βάση τα κείμενα των μικροδικτύων και ολοκληρώνεται με δραστηριότητες για όλο το δίκτυο.

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ: Προτείνονται βιβλία (έντυπα και ακουστικά), κινηματογραφικές ταινίες, θεατρικές παραστάσεις για περαιτέρω εμβάθυνση της υπό εξέταση θεματικής ενότητας. Επίσης, υπάρχουν τα εξής ψηφιακά αντικείμενα: α) ένα εκτεταμένο γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων με βιβλιογραφική τεκμηρίωση, β) τα εκτεταμένα βιοεργογραφικά των συγγραφέων με βιβλιογραφικές πηγές για περαιτέρω πληροφορίες, γ) εννοιολογικοί χάρτες προς συμπλήρωση για το Δημοτικό τραγούδι, την Επτανησιακή Σχολή, την Α΄ Αθηναϊκή Σχολή/Ρομαντική Σχολή, τη Νέα (Β΄) Αθηναϊκή Σχολή ή Γενιά του 1880, την Α΄ και Β΄ Μεταπολεμική Γενιά, την Εποχή του Μεσοπολέμου/Γενιά του '20, τη Γενιά του '30, μια Κατάταξη κειμένων σε λογοτεχνικά είδη και μια Κατάταξη του Τύπου του αφηγητή με βάση τα κείμενα. Από τα παραπάνω ψηφιακά αντικείμενα γίνεται μια επιλογή αυτών που σχετίζονται με την εξεταζόμενη θεματική ενότητα.

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ: Με βάση τις αρχές της περιγραφικής αξιολόγησης δίνεται ένας ενδεικτικός πίνακας αυτοαξιολόγησης, προκειμένου ο/η μαθητής/τρια να αποτιμήσει την προσπάθεια και τη συμβολή του/της στην ατομική και συλλογική εργασία ως προς τη διαδικασία και το αποτέλεσμα.

Ειδικότερες επισημάνσεις:

1. Η βιοεργογραφία των συγγραφέων, τα εισαγωγικά σημειώματα και το γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων δεν αξιώνουν πληρότητα, η οποία καλύπτεται με άλλου είδους βιβλία αναφοράς. Απλώς αποσκοπούν στο να δώσουν έναν βασικό προσανατολισμό για τον βίο και το έργο του/της συγγραφέα και να φωτίσουν το περιεχόμενο του λογοτεχνικού κειμένου.

2. Τα λογοτεχνικά κείμενα που προτείνονται, πεζά και ποιητικά, ελληνικής και ξένης γραμματείας, για την κάθε θεματική ενότητα δεν είναι παγιωμένα και αναντικατάστατα, δεν αποτελούν έναν κλειστό «κατάλογο», απόλυτα δεσμευτικό, αλλά είναι αντιπροσωπευτικά και δυνάμει ανανεώσιμα. Μέσω των παραδειγματικών κειμένων, τα οποία είναι ανοιχτά και θέτουν περισσότερο ερωτήματα παρά δίνουν απαντήσεις, επιδιώκεται η επίτευξη των στόχων της συγκεκριμένης θεματικής ενότητας. Το «ακαθώδες», βέβαια, ζήτημα της επιλογής των κειμένων και της χρήσης αποσπασμάτων είναι μια πραγματικότητα που δοκιμάζει τη φιλολογική συνείδηση των συντακτών/τριών, που δουλεύουν εξ ανάγκης με χωρία πεζογραφημάτων και μέρη εκτενών ποιημάτων.

3. Η σειρά των θεματικών ενοτήτων δεν είναι δεσμευτική για τους/τις εκπαιδευτικούς ούτε αποτελεί ύλη που πρέπει να εξαντληθεί. Ενδεχομένως, μπορεί να γίνει συνανάγνωση, σύγκριση και αντιπαραβολή λογοτεχνικών κειμένων από διαφορετικές θεματικές ενότητες, με σκοπό να εξυπηρετηθεί η στοχοθεσία της κάθε θεματικής ενότητας.

4. Ως προς τις προτεινόμενες δραστηριότητες ο/η εκπαιδευτικός διατηρεί το δικαίωμα της επιλογής με τις πάντα αναπόφευκτες «στοχαστικές προσαρμογές» και «δεύτερες σκέψεις», λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών και τη στοχοθεσία της κάθε θεματικής ενότητας. Οι δραστηριότητες εμπλουτίζονται με συμπληρωματικό διδακτικό υλικό (έντυπο και ψηφιακό), όπως γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων, παραδείγματα, οπτικοακουστικό υλικό (εικόνες, φωτογραφίες, έργα τέχνης, αρχεία ήχου), πίνακες, χρονογραμμές, εννοιολογικούς χάρτες για συγγραφείς, σχολές και γενιές, εφαρμογές λογισμικού, ιστοσελίδες.

Καταληκτικές σκέψεις

Το βιβλίο της Λογοτεχνίας για την Α' τάξη του Λυκείου έχει ολοκληρωθεί ως προς το περιεχόμενό του και... «Είναι κι αυτή μια στάσις. Νοιώθεται». Τον λόγο θα τον έχουν από εδώ και στο εξής ο/η εκπαιδευτικός και ο/η μαθητής/τρια που θα επέμβουν στο υλικό, θα ανασυνθέσουν την πραγματικότητά του, θα αναδείξουν άλλους ερμηνευτικούς δείκτες προσέγγισης και μελέτης του, δίνοντας τις δικές τους φαντασιακές προεκτάσεις στο άμεσα εφικτό ή στο οραματικό επίπεδο.

Η συγγραφική ομάδα

II. Χρονολογικός πίνακας Δημιουργών και Έργων Ελληνικής και Ξένης Λογοτεχνίας

Στο μέρος αυτό παρατίθεται ένας ενδεικτικός χρονολογικός πίνακας ο οποίος περιλαμβάνει δημιουργούς και έργα τους από την Ελληνική και Ξένη Λογοτεχνία. Ο πίνακας αυτός, όπως είναι αναμενόμενο, δεν εξαντλεί ούτε τα ονόματα των δημιουργών ούτε τα έργα τους, αλλά αποτελεί μια ενδεικτική σταχυολόγησή τους.

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ	ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ)	ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ)
Ιη ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Χρόνοι πριν από την Άλωση (10ος αι.- 1453) Α' φάση: 10ος αι- 1204 (κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους)	Δημοτικό τραγούδι α. Τραγούδια συνδεδεμένα με την καθημερινή ζωή (θήνηνοι, τραγούδια της αγάπης, της ξενιτιάς, της δουλειάς κ.λπ.) β. Ακριτικά τραγούδια γ. Παραλογές δ. Του Χάροντα- Του Κάτω Κόσμου ε. Ιστορικά στ. Κλέφτικα Λόγια δημιουργία Έπος του Βασίλειου Διγενή Ακρίτα Προδρομικά ή Πτωχοπροδρομικά ποιήματα Σπανέας Στίχοι Μιχαήλ Γλυκά	Δημώδης λογοτεχνία με εξιστόρηση ηρωικών γεγονότων: <i>Το τραγούδι του Ρολάνδου</i> , γαλλική γλώσσα <i>Το έπος των Νιμπελούγκεν</i> , γερμανική γλώσσα <i>Άσμα του Ελ Σίντ</i> , ισπανική γλώσσα
Β' φάση: 1204-1453 (κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς)	1. Λαϊκή παραγωγή Καταλόγια Μοιρολογήματα 2. Λόγια παραγωγή α. Το Χρονικόν του Μορέως β. Έμμετρα ιπποτικά μυθιστορήματα: <i>Λίθιστρος και Ροδάμνη</i> <i>Βέλθανδρος και Χρυσάντζα</i> <i>Καλλίμαχος και Χρυσορρόη</i> <i>Ιμπέριος και Μαργαρώνα</i> <i>Φλόριος και Πλαντζιαφλόρα</i> γ. Ποιήματα από τον κόσμο των φυτών και των ζώων: <i>Φυσιολόγος</i> <i>Δήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων</i> <i>Πουολόγος</i> <i>Συναξάριον τιμημένου γαιδάρου</i> <i>Πωρικόλογος</i> <i>Οφαρολόγος</i> δ. Θρήνοι <i>Το ανακάλημα της πόλης</i>	Dante Aligheri (π.χ. <i>Θεία Κωμωδία</i>) Boccaccio Giovanni, (π.χ. <i>Το Δεκαήμερο</i>) Petrarcha Francesco (π.χ. <i>Λυρικά</i>) Τα τραγούδια των Goliardi, <i>Carmina Burana</i>

2η ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Μετά την Άλωση της Πόλης μέχρι την κατάληψη της Κρήτης από τους Οθωμανούς (1453-1669)	I. Φραγκοκρατούμενος και Ενετοκρατούμενος Ελληνισμός 1. Δωδεκάνησα (Ρόδος) Καταλόγια ή Ερωτοπαίγνια 2. Κύπρος-Πετραρχισμός Ακριτικά τραγούδια-Ποιητάρηδες Κυπριακά ποιήματα Χρονικά (π.χ. Λεόντιος Μαχαιράς, Τζώρτζης Βουστρώνιος) 3. Κρήτη α. Πρώιμη περίοδος (1453-τέλος 16ου αιώνα) Θρησκευτικά έργα (π.χ. Γεώργιος Χούμνος, Κοσμογέννηση) Ιστορικά έργα (π.χ. Μανόλης Σκλάβος, Εξιστόρηση της καταστροφής του νησιού από τον σεισμό του 1508) Σατιρικά έργα (π.χ. ανώνυμος, Γαδάρου, λύκου κι αλεπούς διήγησις ωραία) Διδακτικά/Παραινετικά έργα (π.χ. Μπεργαδής, Απόκοπος) Ερωτικά (π.χ. Ριμάδα κόρης και νιου) β. Ακμή Κρητικής Λογοτεχνίας (τέλος του 16ου αιώνα-1669) Τραγωδίες (π.χ. Γεώργιος Χορτάτζης, Ερωφίλη) Κωμωδίες (π.χ. Γεώργιος Χορτάτζης, Κατζούρμπος, Μάρκος Αντώνιος Φώσκολος, Φουρτουνάτος) Θρησκευτικό δράμα (π.χ. Βιτσέντζος Κορνάρος, Η Θυσία του Αβραάμ) Ποιμενικό δράμα (π.χ. Γεώργιος Χορτάτζης, Πανώρια) Έμμετρο ερωτικό-ιπποτικό μυθιστόρημα (π.χ. Βιτσέντζος Κορνάρος, Ερωτόκριτος) II. Οθωμανοκρατούμενος ελληνισμός Λόγιοι που προώθησαν τα ελληνικά γράμματα-εκπρόσωποι του «θρησκευτικού ουμανισμού» Μάξιμος Μαργούνιος Μελέτιος Πηγάς Κύριλλος Λούκαρις Θεόφιλος Κορυδαλεύς Ευγένιος Γιαννούλης ο Αιτωλός III. Ελληνισμός της Διασποράς Νικόλαος Σοφιανός Μανουήλ Χρυσολωράς Ιανός Λάσκαρις Βησσαρίων Μάρκος Μουσούρος	Torquato Tasso (π.χ. Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ) Niccolo Machiavelli (π.χ. Ο Πρίγκιπας) François Rabelais (π.χ. Πανταγκρούελ) Ludovico Ariosto (π.χ. Μαινόμενος Ορλάνδος) Luis de Camoes (π.χ. Λουζιτανός) William Shakespear (π.χ. Άμλετ) Miguel de Cervantes Saavedra (π.χ. Ο Δον Κιχώτης) Molière (π.χ. Ταρτούφος)
--	--	---

3η ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Από την πτώση της Κρήτης στους Οθωμανούς μέχρι την Ελληνική Επανάσταση (1669-1821) Φαναριώτες-Νεοελληνικός Διαφωτισμός (Προδρομική φάση 1669-1774/ Περίοδος Ακμής 1774-1821)	Ποίηση Μαρίνος Τζάνες Μπουνιαλής, <i>Κρητικός Πόλεμος</i> (1669) <i>Άνθη Ευλαθείας</i> (1708), σχολικό λεύκωμα σπουδαστών ιεροδιδασκαλείου Βενετίας Καϊσάριος Δαπόντες Ρήγας Βελεστινλής (π.χ. <i>Θούριος</i>) Αθανάσιος Χριστόπουλος (π.χ. <i>Λυρικά</i>) Ιωάννης Βηλαράς (π.χ. <i>Θωρώ σου</i>) Πεζογραφία α. Εκκλησιαστική ρητορική-Διδάσκαλοι του Γένους Φραγκίσκος Σκούφος (π.χ. <i>Τέχνη Ρητορικής</i>) Ηλίας Μηνιάτης (π.χ. <i>Διδαχαί</i>) Ευγένιος Βούλγαρης Νικηφόρος Θεοτόκης μοναχός Ευθύμιος Κοσμάς ο Αιτωλός β. Επιστολογραφία Αδαμάντιος Κοραής γ. Αφηγηματική πεζογραφία Λαϊκή αφήγηση (<i>Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου</i>) Χρονικά (<i>Χρονικό Γαλαξιδιού</i>) <i>Ανώνυμος</i> <i>Σχολείον Ντελικάτων Εραστών</i> <i>Έρωτος Αποτελέσματα</i> Νικόλαος Μαυροκορδάτος (π.χ. <i>Φιλοθέου πάρεργα</i>, πρώτο «μυθιστόρημα») Θέατρο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός (π.χ. <i>Κορακίστικα</i>) Κωνσταντίνος Οικονόμου ο εξ Οικονόμων (π.χ. <i>Εξηνταβελόνης</i>)	Jean Racine (π.χ. <i>Φαίδρα</i>) Jean de la Fontaine (π.χ. <i>Οι Μύθοι</i>) John Milton (π.χ. <i>Ο απολεσθείς Παράδεισος</i>) Daniel Defoe (π.χ. <i>Ροβινσών Κρούσος</i>) Jonathan Swift (π.χ. <i>Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ</i>) Wolfgang von Goethe (π.χ. <i>Φάουστ</i>) Jean Zc Rousseau (π.χ. <i>Εξομολογήσεις</i>) Vittorio Alfieri (π.χ. <i>Σαούλ</i>) Ugo Foscolo (π.χ. <i>Οι τάφοι</i>) Friedrich von Schiller (π.χ. <i>Στοχαστικά λυρικά</i>)
---	---	---

4η ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Από την Ελληνική Επανάσταση και μέχρι τη Γενιά του 1880 (1821-1880)	A. Απομνημονεύματα Παλαιών Πατρών Γερμανός, Υπομνήματα περί της Επανάστασης της Ελλάδος Εμμανουήλ Ξάνθος, Δοκίμιον ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας Ιωάννης Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα Γιάννης Βλαχογιάννης, Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων Χριστόφορος Περραιβός, Απομνημονεύματα πολεμικά Σπύρος Μήλιος ή Σπυρομήλιος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (υπαγόρευσε τα απομνημονεύματά του στον Γεώργιο Τερτσέτη) B. Επτανησιακή Σχολή Ποίηση Προσολωμικοί Αντώνιος Μαρτελάος Θωμάς Δανελάκης Κεντρική μορφή: Διονύσιος Σολωμός (π.χ. Ύμνος εις την Ελευθερίαν, Ωδή εις τον θάνατον του Λόρδου Μπάυρον, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι κ.λπ.) Σολωμικοί Σπυρίδων Μελισσηνός Αντώνιος Μανούσος (π.χ. Λυρικά ποιήματα) Ιούλιος Τυπάλδος (π.χ. Ποιήματα διάφορα) Γεράσιμος Μαρκοράς (π.χ. Ποιητικά έργα) Μετασολωμικοί Λορέντζος Μαβίλης (π.χ. Σονέτα) Μικέλης Άβλιχος Εξωσολωμικοί Ανδρέας Κάλβος (π.χ. Ωδαι) Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (π.χ. Στιχουργήματα) Ανδρέας Λασκαράτος (π.χ. Στιχουργήματα) Πεζογραφία Διονύσιος Σολωμός (π.χ. Γυναίκα της Ζάκυνθος, Διάλογος) Ιάκωβος Πολυλάς (π.χ. Ένα μικρό λάθος) Ανδρέας Λασκαράτος (π.χ. Ιδού ο άνθρωπος) Ελισάβετ Μουτζάν Μαρτινέγκου, Αυτοβιογραφία Θέατρο Ομιλίες Δημήτριος Γουξέλης, Ο Χάσης (Κωμωδία) Αντώνιος Μάτεσις (Κοινωνικό δράμα) Ιωάννης Ζαμπέλιος (Τραγωδίες) Γ. Φαναριώτες και η Ρομαντική Σχολή των Αθηνών (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) Ποίηση Παναγιώτης Σούτσος (π.χ. Οδοιπόρος) Αλέξανδρος Σούτσος (π.χ. Σάτιραι) Αλέξανδρος Ρίζος-Ραγκαβής Γεώργιος Ζαλοκώστας Δημήτριος Παπαρηγόπουλος Αχιλλέας Παράσχος Δημήτριος Βικέλας Πεζογραφία Παναγιώτης Σούτσος (π.χ. Λέανδρος) Αλέξανδρος Σούτσος (π.χ. Ο Εξόριστος) Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής (π.χ. Ο συμβολαιογράφος) Κωνσταντίνος Ράμφος (π.χ. Κατσαντώνης) Ιάκωβος Πιτσιπίος (π.χ. Πίθηκος Ξουθ) Εμμανουήλ Ροΐδης (π.χ. Πάπισσα Ιωάννα) Δημήτριος Βικέλας (π.χ. Λουκής Λάρας) Παύλος Καλλιγιάς (π.χ. Θάνος Βλέκας) Λέων Μελάς (π.χ. Γεροστάτης) Θέατρο Δημήτριος Βυζάντιος (π.χ. Βαβυλωνία) Δημήτριος Βερναρδάκης (π.χ. Φαύστα) Δημήτριος Παπαρηγόπουλος (π.χ. Συζύγου εκλογή)	Alfonse de Lamartine (π.χ. Ποιητικοί στοχασμοί) Jane Austin (π.χ. Μάνσφιλντ Παρκ) Percy Shelley (π.χ. Προμηθεύς Λυόμενος) Claude-Charles Fauriel (π.χ. Δημοτικά τραγούδια της σύγχρονης Ελλάδας) Hölderlin (π.χ. Ποιήματα) Victor Hugo (π.χ. Η Παναγία των Παρισίων) John Keats (π.χ. Ενδυμίων) Henry Beyle/Stendhal (π.χ. Το κόκκινο και το μαύρο) Honoré de Balzac (π.χ. Ευγενία Γκραντέ) Charles Dickens (π.χ. Ολίβερ Τουίστ) Αλέξανδρος Δουμάς (π.χ. Οι τρεις σωματοφύλακες) Charles Baudelaire (π.χ. Άνθη του κακού) Gustave Flaubert (π.χ. Μαντάμ Μποβαρύ) Lev Nikolayevich Tolstoi (π.χ. Πόλεμος και Ειρήνη) Jules Verne (π.χ. Ταξίδι στο κέντρο της γης) Fiodor Dostoyevski (π.χ. Έγκλημα και τιμωρία) Ivan Tourgenief (π.χ. Ο βασιλιάς Αλη στη στέπα) Mark Twain (π.χ. Οι περιπέτειες του Τωμ Σώγιερ) Emile Zola (π.χ. Νανά) Alexander Pouskin (π.χ. Μπόρις Γκουντούνοφ) Walter Scott (π.χ. Ιδανός)
--	--	---

5η ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Η νεότερη περίοδος της νεοελληνικής λογοτεχνίας (1880-1945)	A. Νέα Αθηναϊκή Σχολή/Η Γενιά του 1880 Ποίηση Κωστής Παλαμάς (π.χ. <i>Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου</i>) Γεώργιος Δροσίνης (π.χ. <i>Ιστοί αράχνης</i>) Ιωάννης Γρυπάρης (π.χ. <i>Σκαραβαίοι και Τερακότες</i>) Κωνσταντίνος Χατζόπουλος (π.χ. <i>Τα ελεγεία και τα ειδύλλια</i>) Κώστας Κρυστάλλης (π.χ. <i>Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης</i>) Γεώργιος Σουρής (π.χ. <i>Ο Φασουλής Φιλόσοφος</i>) <i>Ιδιαίτερες ποιητικές φωνές της εποχής που το έργο τους δεν εντάσσεται εύκολα σε συγκεκριμένη σχολή και γενιά:</i> Κωνσταντίνος Καβάφης (π.χ. <i>Η Ιθάκη</i>) Άγγελος Σικελιανός (π.χ. <i>Μήτηρ Θεού</i>) Κώστας Βάρναλης (π.χ. <i>Το φως που καίει</i>) Νίκος Καζαντζάκης (π.χ. <i>Αναφορά στον Γκρέκο</i>) Πεζογραφία Γιάννης Ψυχάρης (π.χ. <i>Το ταξίδι μου</i>) Γεώργιος Βιζυηνός (π.χ. <i>Το αμάρτημα της μητρός μου</i>) Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (π.χ. <i>Η φόνισσα</i>) Ανδρέας Καρκαβίτσας (π.χ. <i>Ο Ζητιάνος</i>) Ιωάννης Κονδυλάκης (π.χ. <i>Ο Πατούχας</i>) Αργύρης Εφταλιώτης (π.χ. <i>Τα τραγούδια του ξενιτεμένου</i>) Γρηγόρης Ξενόπουλος (π.χ. <i>Πλούσιοι και φτωχοί</i>) Κωνσταντίνος Θεοτόκης (π.χ. <i>Η τιμή και το χρήμα</i>) Πηνελόπη Δέλτα (π.χ. <i>Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου</i>) Ζαχαρίας Παπαντωνίου (π.χ. <i>Τα Ψηλά βουνά</i>) Θέατρο Δημήτριος Κορομηλάς (π.χ. <i>Ο αγαπητικός της Βοσκοπούλας</i>) Δημήτριος Κόκκος (π.χ. <i>Η λύρα του Γερονικόλα</i>) Γρηγόριος Ξενόπουλος (π.χ. <i>Στέλλα Βιολάντη</i>) Παντελής Χορν (π.χ. <i>Το φιντανάκι</i>) Δημήτρης Μπόργης (π.χ. <i>Τ' αρραβωνιάσματα</i>) B. Η εποχή του Μεσοπολέμου/Η Γενιά του '20 Ποίηση Κώστας Καρυωτάκης (π.χ. <i>Ελεγεία και Σάτιρες</i>) Μαρία Πολυδούρη (π.χ. <i>Οι τριλλίες που σβήνουν</i>) Ναπολέων Λαπαθιώτης (π.χ. <i>Νυχτερινό</i>) Τέλλος Άγρας (π.χ. <i>Τριαντάφυλλα μιανής ημέρας</i>) Κώστας Ουράνης (π.χ. <i>Spleen</i>) Ρώμος Φιλύρας (π.χ. <i>Ρόδα στον αφρό</i>) Γιάννης Σκαρίμπας (π.χ. <i>Ουλαλούμι</i>) Τάκης Παπατσώνης (π.χ. <i>Εθνεγερσία</i>) Πεζογραφία Δημοσθένης Βουντράς (π.χ. <i>Το παιδί της βουβής</i>) Γ. Η εποχή του Μεσοπολέμου/Η Γενιά του '30 Ποίηση Γιώργος Σεφέρης (Νόμπελ 1963), (π.χ. <i>Μυθιστόρημα</i>) Ανδρέας Εμπειρίκος (π.χ. <i>Υψικάμινος</i>) Νίκος Εγγονόπουλος (π.χ. <i>Μπολιδάρι</i>) Οδυσσέας Ελύτης (Νόμπελ 1979), (π.χ. <i>Άξιον εστί</i>) Γιάννης Ρίτσος (π.χ. <i>Επιτάφιος</i>) Νικηφόρος Βρεττάκος (π.χ. <i>Ο Ταύγετος και η σιωπή</i>) Νίκος Γκάτσος (π.χ. <i>Αμοργός</i>) Πεζογραφία Φώτης Κόντογλου (π.χ. <i>Τ' Αϊθαλί, πατρίδα μου</i>) Στρατής Δούκας (π.χ. <i>Ιστορία ενός αιχμαλώτου</i>) Στράτης Μυριβήλης (π.χ. <i>Η ζωή εν τάφω</i>) Ηλίας Βενέζης (π.χ. <i>Το νούμερο 31328</i>) Κοσμάς Πολίτης (π.χ. <i>Eroica</i>) Γιώργος Θεοτοκάς (π.χ. <i>Η Αργώ</i>) Άγγελος Τερζάκης (π.χ. <i>Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ</i>) Μ. Καραγάτσης (π.χ. <i>Η Μεγάλη Χίμαιρα</i>) Γιάννης Μπεράτης (π.χ. <i>Το πλατύ ποτάμι</i>) Μέλπω Αξιώτη (π.χ. <i>Θέλετε να χορέψουμε, Μαρία;</i>) Τάσος Αθανασιάδης (π.χ. <i>Οι Πανδέοι</i>) Στέλιος Ξεφλούδας (π.χ. <i>Άνθρωποι του μύθου</i>)	Henrik Ibsen (π.χ. <i>Βρυκόλακες</i>) Friedrich Nietzsche (π.χ. <i>Τάδε έφη Ζαρατούστρα</i>) Alfred Tennyson (<i>Τα ειδύλλια του βασιλιά</i>) August Strindberg (π.χ. <i>Η Δεσποινίς Τζούλια</i>) Stephane Malarmé (π.χ. <i>Ποιήματα</i>) Anton Pavlovich Tchekhov (π.χ. <i>Ο Γλάρος</i>) Oscar Wilde (π.χ. <i>Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέυ</i>) Lev Nikolayevich Tolstoi (π.χ. <i>Πόλεμος και Ειρήνη</i>) George Bernard Shaw (π.χ. <i>Άνθρωπος και Υπεράνθρωπος</i>) Μαρκήσιος De Sade (π.χ. <i>Οι εκατόν είκοσι ημέρες στα Σόδομα</i>) Maxim Gorky (π.χ. <i>Η μάνα</i>) Miguel de Unamuno (π.χ. <i>Ποιήματα</i>) Marcel Proust (π.χ. <i>Αναζητώντας το χαμένο χρόνο</i>) Henri Barbusse (π.χ. <i>Η φωτιά</i>) Paul Valéry (π.χ. <i>Το νεαρό πάτωμα</i>) Herman Hesse (π.χ. <i>Ντέμιαν</i>) Luigi Pirandello (π.χ. <i>Απόψε αυτοσχεδιάζουμε</i>) James Joyce (π.χ. <i>Οδυσσέας</i>) T.S. Eliot (π.χ. <i>Ερημη χώρα</i>) Vladimir Maiakovski (π.χ. <i>Βλαντιμίρ Τλιτς Λένιν</i>) Halil Gibran (π.χ. <i>Ο Προφήτης</i>) André Breton (π.χ. <i>Μανιφέστο του υπερρεαλισμού</i>) Thomas Mann (π.χ. <i>Το μαγικό βουνό</i>) Shame O'Neil (π.χ. <i>Πόθοι κάτω από τις λεύκες</i>) F. Kafka (π.χ. <i>Ο πύργος</i>) Eric Maria Remark (π.χ. <i>Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπο</i>) Paul Eluard (π.χ. <i>Έρωτας, ποίηση</i>) Federico Garcia Lorca (π.χ. <i>Ματωμένος γάμος</i>) Louis Aragon (π.χ. <i>Οι κάμπανες της Βασιλείας</i>) Margaret Mitchell (π.χ. <i>Όσα παίρνει ο άνεμος</i>) Jean Paul Sartre (π.χ. <i>Ναυτία</i>) Bertolt Brecht (π.χ. <i>Τρόμος και αδλιότητα του τρίτου Ράιχ</i>) Antoine de Saint-Exupery (π.χ. <i>Ο μικρός Πρίγκιπας</i>) Ernest Hemingway (π.χ. <i>Για ποιον χτυπά η καμπάνα</i>) Eugene O' Neil, (π.χ. <i>Το μακρύ ταξίδι της μέρας μέσα στη νύχτα</i>) Jean Anouilh (π.χ. <i>Αντιγόνη</i>) Nazim Hikmet (π.χ. <i>Ανθρώπινα τοπία της πατρίδας μου</i>)
--	--	--

6η ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Μεταπολεμική και Σύγχρονη Λογοτεχνία (1945-σήμερα)	A. Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά (1945-1955) Ποίηση Τάσος Λειβαδίτης (π.χ. <i>Ο άνθρωπος με το ταμπούρλο</i>) Τίτος Πατρίκιος (π.χ. <i>Μαθητεία</i>) Μανόλης Αναγνωστάκης (π.χ. <i>Η συνέχεια</i> 3) Άρης Αλεξάνδρου (π.χ. <i>Ακόμη τούτη η Άνοιξη</i>) Μιχάλης Κατσαρός (π.χ. <i>Κατά Σαδδουκαίων</i>) Γιώργης Παυλόπουλος (π.χ. <i>Τα αντικλειδιά</i>) Νίκος Καββαδίας (π.χ. <i>Πούσι</i>) Νίκος Καρούζος (π.χ. <i>Η έλαφος των άστρων</i>) Μίλτος Σαχτούρης (π.χ. <i>Με το πρόσωπο στον τοίχο</i>) Τάκης Σινόπουλος (π.χ. <i>Μεταίχμιο</i>) Ελένη Βακαλό (π.χ. <i>Στη μορφή των θεωρημάτων</i>) Ζωή Καρέλλη (π.χ. <i>Της μοναξιάς και της έπαρσης</i>) Γιάννης Δάλλας (π.χ. <i>Federico Garcia Lorca</i>) Έκτωρ Κακναβάτος (π.χ. <i>Διασπορά</i>) Πεζογραφία Διδώ Σωτηρίου (π.χ. <i>Τα ματωμένα χώματα</i>) Μαρία Ιορδανίδου (π.χ. <i>Λωξάντρα</i>) Μαργαρίτα Λυμπεράκη (π.χ. <i>Τα ψάδινα καπέλα</i>) Κώστας Ταχτσής (π.χ. <i>Το τρίτο στεφάνι</i>) Στρατής Τσίρκας (π.χ. <i>Ακυβέρνητες Πολιτείες</i>) Δημήτρης Χατζής (π.χ. <i>Το τέλος της μικρής μας πόλης</i>) Ανδρέας Φραγκιάς (π.χ. <i>Ο λοιμός</i>) Θανάσης Βαλτινός (π.χ. <i>Η κάθοδος των εννιά</i>) Αντώνης Σαμαράκης (π.χ. <i>Ζητείται ελπίς</i>) Γιώργος Ιωάννου (π.χ. <i>Το δικό μας αίμα</i>) Ρένος Αποστολίδης (π.χ. <i>Πυραμίδα 67</i>) Βασίλης Βασιλικός (π.χ. <i>Το Ζ</i>) Σπύρος Πλασκοβίτης (π.χ. <i>Το φράγμα</i>) Γιώργος Χειμωνάς (π.χ. <i>Η εκδρομή</i>) B. Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά/Η Γενιά του '60 (1955-1965) Ποίηση Ντίνος Χριστιανόπουλος (π.χ. <i>Ανυπεράσπιστος καημός</i>) Βύρων Λεοντάρης (π.χ. <i>Εν γη αλμυρά</i>) Ανέστης Ευαγγέλου (π.χ. <i>Περιγραφή εξώσεως</i>) Μάρκος Μέσκος (π.χ. <i>Άλογα στον ιππόδρομο</i>) Τόλης Νικηφόρου (π.χ. <i>Ίχνη του δέους</i>) Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου (π.χ. <i>Διασταυρώσεις</i>) Μάνος Ελευθερίου (π.χ. <i>Τα λόγια και τα χρόνια</i>) Κική Δημουλά (π.χ. <i>Το λίγο του κόσμου</i>) Πεζογραφία Μάριος Χάκκας (π.χ. <i>Όμορφο καλοκαίρι</i>) Χριστόφορος Μηλιώνης (π.χ. <i>Παραφωνία</i>) Μένης Κουμανταρέας (π.χ. <i>Τα μηχανάκια</i>) Γ. Σύγχρονη λογοτεχνία (1970-σήμερα) Μετά τη Γενιά του '70, τη γενιά της αμφισβήτησης, οι λογοτέχνες αυτής της περιόδου δεν εντάσσονται σε συγκεκριμένες γενιές με βάση κοινά χαρακτηριστικά του έργου τους – η αναφορά στη λέξη «γενιά» λειτουργεί περισσότερο για να τους προσδιορίσει χρονικά. Λογοτέχνες που εμφανίζονται τη δεκαετία του 1980 έχουν χαρακτηριστεί από την κριτική ως η «γενιά του ιδιωτικού οράματος». Λογοτέχνες που εμφανίζονται τη δεκαετία του 1990 έχουν χαρακτηριστεί από την κριτική ως η «αδέατη/αόρατη/αφανής γενιά». Ποίηση Γιάννης Κοντός (π.χ. <i>Φωτοτυπίες</i>) Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ (π.χ. <i>Λύκοι και σύννεφα</i>) Τζένη Μαστοράκη (π.χ. <i>Διόδια</i>) Μιχάλης Γκανάς (π.χ. <i>Ο Ακάθιστος δείπνος</i>) Νάσος Βαγενάς (π.χ. <i>Σκοτεινές μπαλάντες</i>) Κώστας Παπαγεωργίου (π.χ. <i>Το οικογενειακό δέντρο</i>) Ντίνος Σιώτης (π.χ. <i>Καιρικές συνθήκες</i>) Γιώργος Μπλάνας (π.χ. <i>Νύχτα</i>) Παντελής Μπουκάλας (π.χ. <i>Οπότεν πλάτανος και ρήματα</i>) Χλόη Κουτσουμπέλη (π.χ. <i>Η γυμνή μοναξιά του ποιητή Όμικρον</i>) Ελένη Χωρεάνθη (π.χ. <i>Η συνήθεια του αριθμού</i>)	Albert Camus (π.χ. <i>Ο ξένος</i>) Italo Calvino (<i>Το μονοπάτι με τις φωλιές από αράχνες</i>) Tennessee Williams (π.χ. <i>Λεωφορείον ο πόθος</i>) George Orwell (π.χ. <i>1984</i>) Arthur Miller (π.χ. <i>Ο θάνατος του εμποράκου</i>) Marguerite Yourcenar (π.χ. <i>Αναμνήσεις του Αδριανού</i>) Alberto Moravia (π.χ. <i>Ο κονφορμιστής</i>) Boris Leonidovich Pasternak (π.χ. <i>Δόκτωρ Ζιβάγκο</i>) Graham Green (π.χ. <i>Η εποχή των βροχών</i>) Gabriel Garcia Marquez (π.χ. <i>Εκατό χρόνια μοναξιάς</i>) Aziz Nesin (π.χ. <i>Ο καφές και η δημοκρατία</i>) Italo Calvino (π.χ. <i>Ο διχασμένος υποκόσμος</i>) Naguib Mahfouz (π.χ. <i>Η τριλογία του Καΐρου</i>) Harold Pinter (π.χ. <i>Τοπίο</i>) Umberto Eco (π.χ. <i>Το όνομα του ρόδου</i>) William Golding (π.χ. <i>Τελετουργίες μύησης</i>) Claude Simon (π.χ. <i>Ο δρόμος για τη Φλάνδρα</i>) Carlos Fuentes (π.χ. <i>Ο γέρο-γκρίνγκο</i>) Jose Saramago (π.χ. <i>Ιστορία της πολιορκίας της Λισαβόνας</i>) Milan Kundera (π.χ. <i>Η αβάσταχτη ελαφρότητα του είναι</i>) Steven Presóeld (π.χ. <i>Με τις πύλες της φωτιάς</i>) Ismail Kadare (π.χ. <i>Παλάτι των ονείρων</i>) Nick Hornb (π.χ. <i>Για ένα αγόρι</i>) Orhan Pamouk (π.χ. <i>Το μαύρο βιβλίο</i>) Haruki Murakami (π.χ. <i>Το νορβηγικό δάσος</i>) Kazuo Ishiguro (π.χ. <i>Τα απομεινάρια μιας μέρας</i>) Waris Diriy (π.χ. <i>Το λουλούδι της ερήμου</i>) Betty Mahmoody (π.χ. <i>Ποτέ χωρίς την κόρη μου</i>)
---	---	---

	Πεζογραφία Γιώργης Γιατρομανωλάκης (π.χ. <i>Λειμωνάριο</i>) Μάρω Δούκα (π.χ. <i>Η πλωτή πόλη</i>) Αντώνης Σουρούνης (π.χ. <i>Μισόν αιώνα άνθρωπος</i>) Κοσμάς Χαρπαντίδης (π.χ. <i>Μανία πόλεως</i>) Νίκος Βασιλειάδης (π.χ. <i>Ο Συμβολαιογράφος</i>) Νίκος Χουλιαράς (π.χ. <i>Ο Λούσιος</i>) Λευτέρης Ξανθόπουλος (π.χ. <i>Η Αθήνα σήμερα</i>) Παντελής Καλιότσος (π.χ. <i>Το συμπόσιο</i>) Αλέξης Πανσέληνος (π.χ. <i>Η μεγάλη πομπή</i>) Άλκη Ζέη (π.χ. <i>Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα</i>) Ρέα Γαλανάκη (π.χ. <i>Ο θίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά</i>) Ζωρζ Σαρρή (π.χ. <i>Νινέτ</i>) Μάνος Κοντολέων (π.χ. <i>Η μάσκα του Καπιτάνο</i>) Νίκος Θέμελης (π.χ. <i>Η ανατροπή</i>) Ευγενία Φακίνου (π.χ. <i>Η αστραδενή</i>) Ζυράνα Ζατέλλη (π.χ. <i>Περσινή αρραβωνιαστικιά</i>) Ιωάννα Καρυσιάνη (π.χ. <i>Μικρά Αγγλία</i>) Μάρω Βαμβουνάκη (π.χ. <i>Ανδρέας Μήτσου</i>) Τάσος Γουδέλης (π.χ. <i>Η γυναίκα που μιλά</i>) Σώτη Τριανταφύλλου (π.χ. <i>Αύριο μια άλλη χώρα</i>) Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (π.χ. <i>Η προφητεία του κόκκινου κρασιού</i>) Ελένη Πριοβόλου (π.χ. <i>Το δέντρο με τις φωλιές</i>)	
--	---	--

III. Συγκεντρωτικά ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα

Στο βιβλίο υπάρχουν ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν με βάση τα λογοτεχνικά κείμενα των τεσσάρων θεματικών ενοτήτων.

- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για το Δημοτικό τραγούδι
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Επτανησιακή Σχολή
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Α΄ Αθηναϊκή Σχολή/Ρομαντική Σχολή
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Νέα (Β΄) Αθηναϊκή Σχολή ή Γενιά του 1880
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Α΄ Μεταπολεμική Γενιά
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Β΄ Μεταπολεμική Γενιά
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για την Εποχή του Μεσοπολέμου/Γενιά του '20
- Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τη Γενιά του '30
- Κατάταξη κειμένων σε λογοτεχνικά είδη
- Κατάταξη του τύπου του Αφηγητή με βάση τα κείμενα

Περισσότερες πληροφορίες για τη χρονογραμμή Δημιουργών και Έργων Νεοελληνικής και Ξένης λογοτεχνίας

Χρονογραμμή Βραβείων Νόμπελ 1901-2023

Εκτεταμένα βιοεργογραφικά όλων των συγγραφέων με βιβλιογραφικές πηγές

Εκτεταμένο γλωσσάρι όλων των λογοτεχνικών όρων με βιβλιογραφική τεκμηρίωση

Βιβλιογραφία

Θεματική Ενότητα I

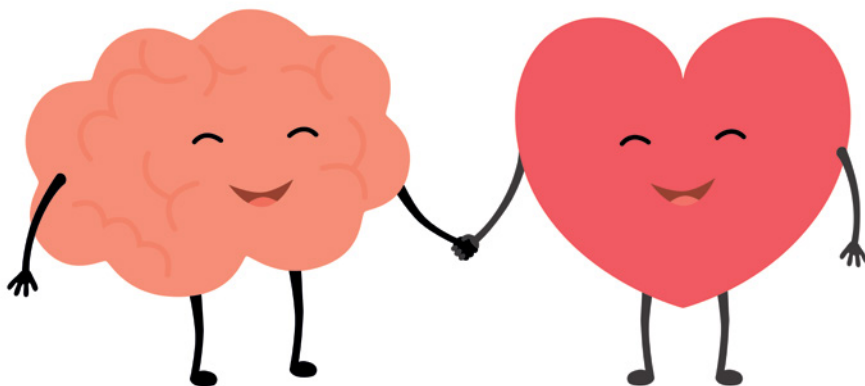
Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πάουλο Κοέλιο, *Ο Αλχημιστής*
2. Νίκος Καζαντζάκης, *Ασκητική*
3. Κωνσταντίνος Π. Καβάφης,
«Ένας Γέρος»
4. Ζαχαρίας Παπαντωνίου,
«Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού»
5. Ανδρέας Εμπειρίκος, «Αμούρ-Αμούρ»
6. Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου,
Αυτοβιογραφία
7. Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Το Υπόγειο*
8. Ασημίνα Ξηρογιάννη, «Ταξίδια»
9. Έντγκαρ Άλαν Πόε,
«Σονέτο — Στην Επιστήμη»
10. Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε, *Φάουστ*
11. Γρηγόριος Ξενόπουλος,
Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική
12. Τορκουάτο Τάσσο,
Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ

Χρονογραμ-
μή Συγγρα-
φέων

Η λογική είναι το οξυγόνο του πνεύματος

Λα Ροσφουκώ, 1613-1680, Γάλλος συγγραφέας

Την ουσία δεν τη βλέπουν τα μάτια, με την καρδιά βλέπεις καλύτερα

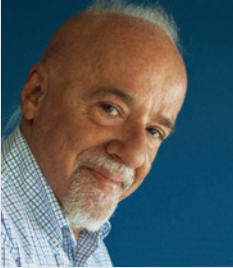
Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, 1900-1944, Γάλλος συγγραφέας

Ακολουδά την καρδιά σου, αλλά πάρε και το μυαλό μαζί σου

Άλμπερτ Αϊνστάιν, 1879-1955, Γερμανός φυσικός

Στη Θεματική Ενότητα I «Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;»

- Θα διερευνήσουμε τα υπαρξιακά διλήμματα, τις ενδοψυχικές αντιφάσεις και τις εσωτερικές διαμάχες που δημιουργεί διαχρονικά η σύγκρουση ανάμεσα στη Λογική και στο Συναίσθημα.
- Θα προσεγγίσουμε τους τρόπους που προτείνουν συγγραφείς και καλλιτέχνες σε διαφορετικές εποχές, είδη κειμένων και μορφές Τέχνης για τη διαχείριση αυτής της «διαμάχης».
- Θα προσπαθήσουμε να εκφράσουμε τη σύγκρουση του Νου με την Καρδιά, πειραματιζόμενοι με το υλικό της Ενότητας που αντλήσαμε από ποικίλες πηγές (π.χ. έγκριτοι διαδικτυακοί τόποι, έντυπες εκδόσεις διαφόρων κειμένων, ακουστικό/εικονιστικό υλικό).
- Θα τοποθετηθούμε στο κρίσιμο ερώτημα της θεματικής «Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;», αναζητώντας εναλλακτικές εκδοχές στα σενάρια της ζωής μας, πορευμένοι άλλοτε με τη Λογική και άλλοτε με το Συναίσθημα, με σκοπό να συγκροτήσουμε την υποκειμενικότητα και την ταυτότητά μας.

1. Πάουλο Κοέλιο

Ο Αλχημιστής

Ο Πάουλο Κοέλιο είναι Βραζιλιάνος συγγραφέας (Ρίο ντε Τζανέιρο, 1947) δημοφιλών φιλοσοφικών μυθιστορημάτων με παγκόσμια φήμη. Είναι γνωστός για τον πλούσιο συμβολισμό και το φιλοσοφικό υπόβαθρο στα έργα του, καθώς και για τα ταξίδια των ηρώων του, που συχνά έχουν πνευματικά κίνητρα και αναζητούν να κατανοήσουν τον κόσμο με τον δικό τους τρόπο. Ως ο πιο πολυμεταφρασμένος συγγραφέας στον κόσμο, τιμήθηκε με το Βραβείο Γκίνες 2009 για το βιβλίο του *Ο Αλχημιστής*.

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Αλχημιστής είναι η ιστορία του Σαντιάγο, ενός νεαρού βοσκού από την Ανδαλουσία, που αφήνει την πατρίδα του, την Ισπανία, για να ριχτεί στην αναζήτηση ενός θησαυρού κρυμμένου στις Πυραμίδες. Κανείς δεν ξέρει τι θησαυρός είναι αυτός ή αν ο Σαντιάγο θα κατορθώσει να ξεπεράσει τα εμπόδια που θα βρει μπροστά του.

Στον δρόμο, θα συναντήσει μια πανέμορφη γυφτοπούλα, έναν άντρα που αποκαλεί τον εαυτό του «βασιλιά», κι έναν αλχημιστή, ο οποίος θα τον μάθει να διαβάξει τα σημάδια της μοίρας, να ακούει την καρδιά του και, πάνω απ' όλα, να ακολουθεί με πίστη και αποφασιστικότητα το όνειρό του, τον Προσωπικό του Μύθο, δηλαδή να πραγματοποιήσει ό,τι ήθελε να καταφέρει σε όλη του τη ζωή.

Με αυτό το συγκλονιστικό βιβλίο, όπου συναντιέται ο μυστικισμός του Μεσαίωνα με το τραγούδι της ερήμου, ο Κοέλιο μάς ανοίγει το παλιό μονοπάτι για τη γνώση του κόσμου: αυτό που περνά από την καρδιά.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Να αναζητήσετε τις ερμηνείες των λέξεων «αλχημιστής» και «αλχημεία». Να γράψετε μια πρόταση για την κάθε λέξη που να αποδίδει την ερμηνεία της.

Λήμματα
«αλχημεία»
& «αλχημ-
στής»

Ο Αλχημιστής

— Πιες και διασκέδασε λιγάκι, είπε ο αλχημιστής, διαπιστώνοντας ότι το αγόρι γινόταν όλο και πιο χαρούμενο. Ν' αναπαυτείς, όπως συνήθως αναπαύεται ο πολεμιστής πριν από τη μάχη. Μην ξεχάσεις όμως ότι όπου είναι η καρδιά σου, εκεί και ο θησαυρός σου. Και πρέπει οπωσδήποτε να βρεις το θησαυρό σου, για να έχουν νόημα όσα έχεις ανακαλύψει στο δρόμο σου. [...]

— Τι να κάνω για να βυθιστώ στην έρημο;

— Ν' ακούσεις την καρδιά σου. Αυτή γνωρίζει όλα τα πράγματα, επειδή κατάγεται από την Ψυχή του Κόσμου, στην οποία και θα επιστρέψει μια μέρα.

Προχώρησαν σιωπηλοί άλλες δυο μέρες. Ο αλχημιστής ήταν τώρα πιο προσεκτικός, γιατί πλησίαζαν την περιοχή των πιο σκληρών μαχών. Και το αγόρι προσπαθούσε ν' ακούσει την καρδιά του.

Ήταν μια δύσκολη καρδιά· μέχρι τώρα είχε συνηθίσει να φεύγει πάντα, από δω και πέρα ήδελε να επιστρέψει πάση δυσία. Μερικές φορές, η καρδιά του διηγιόταν με τις ώρες ιστορίες νοσταλγίας, άλλες φορές συγκινούνταν με την ανατολή του ήλιου στην έρημο, κάτι που έκανε το αγόρι να δακρύζει κρυφά. Η καρδιά χτυπούσε πιο γρήγορα, όταν έλεγε στο αγόρι για το θησαυρό, χτυπούσε, όμως, πιο αργά όταν το βλέμμα του αγοριού χανόταν στον απέραντο ορίζοντα της ερήμου. Ποτέ, όμως, δε σιωπούσε, ακόμη κι αν το αγόρι δεν αντάλλαζε λέξη με τον αλχημιστή.

— Γιατί πρέπει ν' ακούμε την καρδιά; ρώτησε το αγόρι εκείνη τη μέρα, καθώς έστηναν τη σκηνή.

— Γιατί όπου είναι η καρδιά σου, εκεί είναι και ο θησαυρός σου.

— Η καρδιά μου είναι ταραγμένη, είπε το αγόρι. Βλέπει όνειρα, συγκινείται, είναι ερωτευμένη με μια γυναίκα της ερήμου. Μου ζητά πράγματα και, πολλές νύχτες, όταν τη σκέφτομαι, δε μ' αφήνει να κοιμηθώ.

— Αυτό είναι καλό. Η καρδιά σου είναι ζωντανή. Συνέχιζε ν' ακούς αυτά που έχει να σου πει. [...]

— Η καρδιά μου με προδίδει, είπε το αγόρι στον αλχημιστή, όταν έκαναν στάση για να ξεκουραστούν τα άλογα. Δε δέλει να συνεχίσω.

— Αυτό είναι καλό. Αποδεικνύει ότι η καρδιά σου είναι ζωντανή. Είναι φυσικό να φοβάσαι να ανταλλάξεις μ' ένα όνειρο όσα έχεις καταφέρει μέχρι τώρα.

— Τότε γιατί πρέπει ν' ακούω την καρδιά μου;

— Γιατί ποτέ δε θα καταφέρεις να την κάνεις να βουβαθεί. Ακόμη κι αν προσποιηθείς ότι δεν ακούς τι σου λέει, αυτή θα είναι μέσα στο στήθος σου, επαναλαμβάνοντας πάντα αυτό που σκέφτεται για τη ζωή και τον κόσμο.

— Ακόμη κι αν με προδώσει;

— Προδοσία είναι το απροσδόκητο χτύπημα. Αν γνωρίζεις καλά την καρδιά σου, δε θα σε αιφνιδιάσει ποτέ. Γιατί θα γνωρίζεις τα όνειρα και τις επιθυμίες σου και θα ξέρεις πώς ν' αντιδράσεις. Κανείς δεν μπορεί ν' αγνοήσει την καρδιά του. Επομένως, είναι καλύτερα ν' ακούς τι σου λέει. Για να μην καταφέρει ποτέ να σε αιφνιδιάσει.

Το αγόρι εξακολουθούσε ν' ακούει την καρδιά του, ενώ προχωρούσαν στην έρημο. Σιγά σιγά έμαθε τις πονηριές και τα κόλπα της, έμαθε να τη δέχεται όπως ήταν.

Τότε το αγόρι έπαψε να φοβάται κι έπαψε και η επιθυμία του να γυρίσει πίσω, γιατί κάποιο απόγευμα η καρδιά του του είπε ότι ήταν ευχαριστημένη. «Μπορεί να διαμαρτύρομαι μερικές φορές», έλεγε η καρδιά του, «επειδή είμαι μια καρδιά ανθρώπου και οι καρδιές των ανθρώπων είναι έτσι. Φοβούνται να πραγματοποιήσουν τα μεγαλύτερά τους όνειρα, επειδή νομίζουν ότι δεν το αξίζουν ή ότι δε θα τα καταφέρουν. Εμείς οι καρδιές πεθαίνουμε από το φόβο, μόνο και μόνο που σκεφτόμαστε αγάπες που έφυγαν για πάντα, στιγμές που θα μπορούσαν να είναι καλές και δεν ήταν, θησαυρούς που θα μπορούσαν να είχαν ανακαλυφθεί και όμως έμειναν για πάντα θαμμένοι στην άμμο. Γιατί όταν κάτι τέτοιο συμβαίνει, στο τέλος υποφέρουμε πολύ».

— Η καρδιά μου φοβάται τον πόνο, είπε το αγόρι στον αλχημιστή μια νύχτα που κοιτούσαν τον αφέγγαρο ουρανό.

— Πες της ότι ο φόβος του πόνου είναι χειρότερος κι από τον ίδιο τον πόνο. Και ότι καμιά καρδιά δεν υπέφερε ποτέ όταν ξεκίνησε να αναζητήσει τα όνειρά της, γιατί κάθε στιγμή αναζήτησης είναι μια στιγμή συνάντησης με το Θεό και την αιωνιότητα. [...]

«Ο κάθε άνθρωπος πάνω στη γη έχει ένα θησαυρό που τον περιμένει», του είπε η καρδιά του. «Εμείς οι καρδιές, συνήθως, μιλάμε σπάνια γι' αυτούς τους θησαυρούς, γιατί οι άνθρωποι δε θέλουν πια να τους βρουν. Μόνο στα μικρά παιδιά μιλάμε. Μετά αφήνουμε τη ζωή να οδηγήσει τον καθένα στον προορισμό του. Αλλά, δυστυχώς, λίγοι είναι εκείνοι που ακολουθούν το δρόμο που είναι χαραγμένος γι' αυτούς, το

δρόμο του Προσωπικού Μύθου και της ευτυχίας. Νιώθουν τον κόσμο σαν κάτι το απειλητικό και γι' αυτό γίνεται ο κόσμος κάτι το απειλητικό.

»Τότε εμείς οι καρδιές μιλάμε όλο και πιο σιγά, αλλά ποτέ δε σιωπούμε. Και ευχόμαστε για να μην ακουστούν τα λόγια μας: δε θέλουμε να υποφέρουν οι άνθρωποι επειδή δεν ακολούθησαν τις καρδιές τους».

— Γιατί δε λένε οι καρδιές στους ανθρώπους ότι πρέπει να συνεχίσουν την πορεία προς τα όνειρά τους; ρώτησε το αγόρι τον αλχημιστή.

— Γιατί, σε μια τέτοια περίπτωση, η καρδιά υποφέρει πιο πολύ απ' όλους. Και στις καρδιές δεν αρέσει να υποφέρουν.

Από κείνη τη μέρα, το αγόρι κατάλαβε την καρδιά του. Την παρακάλεσε να μην τον εγκαταλείψει ποτέ. Κι αν κάποτε εκείνος απομακρυνόταν από τα όνειρά του, να του σφίξει το στήθος και να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου. Το αγόρι ορκίστηκε να προσέχει πάντα αυτό το σημάδι, θα το υπάκουε. [...]

Το ΑΓΟΡΙ προχώρησε δυόμισι ώρες στην έρημο, προσπαθώντας να ακούσει προσεκτικά τι του έλεγε η καρδιά του. Εκείνη θα του αποκάλυπτε το ακριβές σημείο όπου ήταν κρυμμένος ο θησαυρός του.

«Όπου είναι ο θησαυρός σου, εκεί είναι και η καρδιά σου», είχε πει ο αλχημιστής.

Αλλά η καρδιά του μιλούσε για άλλα πράγματα. Διηγείτο με υπερηφάνεια την ιστορία ενός βοσκού, που είχε αφήσει τα πρόβατά του για να ακολουθήσει ένα όνειρο που είχε δει δυο φορές. Έλεγε για τον Προσωπικό Μύθο και για όλους εκείνους τους ανθρώπους που είχαν κάνει το ίδιο, που είχαν ξεκινήσει αναζητώντας μακρινές χώρες ή όμορφες γυναίκες, αντιμετωπίζοντας τους ανθρώπους της εποχής τους με τις προκαταλήψεις και τις αντιλήψεις τους. Σε όλη αυτή την πορεία, του μίλησε για ταξίδια, για ανακαλύψεις, για βιβλία και για μεγάλες μεταβολές.

Καθώς ανηφόριζε έναν αμμόλοφο –και μόνο τότε– η καρδιά του του ψιθύρισε στο αφτί: «Το νου σου στο σημείο όπου θα κλάψεις. Γιατί σ' εκείνο το σημείο θα είμαι εγώ και σ' εκείνο το σημείο θα είναι και ο θησαυρός σου».

Paulo Coelho, *Ο Αλχημιστής*, Μτφρ.: Μαρία Φερρέιρα-Χιδίρογλου,

εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα 1996, σ. 184, 201-206, 245-246

Ο Αλχημιστής -
Μια ανάγνωση

Ο Αλχημιστής -
Κουίζ Ερωτήσεων
Σωστού-Λάθους

Β. Συζητάμε

1. Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα από ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου και προσπαθήστε να κατανοήσετε το περιεχόμενό τους, εστιάζοντας στη λέξη «αλχημεία».

«Εκεί βασίλευαν οι δούλες με τις υπαινικτικές ποδιές τους
μέσα στην αλχημεία χορταρικών, κρεάτων, φρούτων, ψαροκόκαλων,
κρυφές μάγισσες, με τις πελώριες ξύλινες κουτάλες τους,
χρησιμοδοτώντας πάνω απ' τους αχνούς των καζανιών».

Γιάννης Ρίτσος, «Το νεκρό σπίτι» (1959), στίχοι 151-154

«Λοιπόν, η Ελένη

φτιάχνει το πρόσωπό της τώρα στο πρότυπο της μνήμης της – κι ίσως πιο ωραίο με την ανάμνηση, τη γνώση και τη θέληση (και με το πείσμα ακόμη) με μυστικές βαφές –ολόκληρη αλημεία– με ώχρα, ρόδινο, μαβί, ασημένιο, με ισχυρό μαύρο τριγύρω στο γλαυκό των ματιών της, με βαθύ θυссινί στα μαλακά, σαρκώδη χείλη».

Γιάννης Ρίτσος, «Αγαμέμνων» (1966-1970), στίχοι 233-238

2. Ποια πρόσωπα αναφέρονται στο απόσπασμα; Ποιος είναι ο ρόλος του καθενός; Τι αναζητά το κύριο πρόσωπο του αποσπάσματος;
3. Γιατί ήταν αναγκαίο να πραγματοποιήσει το αγόρι όλο αυτό το ταξίδι, προκειμένου να βρει τον «θησαυρό» που ήταν φωλιασμένος μέσα στην καρδιά του; Μπορείτε να δείτε έναν διαδραστικό χάρτη του ταξιδιού που περιγράφεται στο μυθιστόρημα *Ο Αλχημιστής*.
4. Ποιος είναι για εσάς ο «Προσωπικός σας Μύθος» που θα σας οδηγήσει στην ευτυχία και με ποιο τρόπο θα τον κατακτήσετε;
5. Έχοντας μελετήσει μέσα από το κείμενο τα μαθήματα ζωής και τα σημαντικότερα διδάγματα που δίνει ο Αλχημιστής, φανταστείτε μια συνάντηση μαζί του, μακριά από τον κόσμο, και πιάστε κουβέντα μαζί του. Τι θα θέλατε να του πείτε;

Το ταξίδι του Σαντιάγκο - Διαδραστικός χάρτης ταξιδιού

Γ. Γράφουμε

1. Προκειμένου να ενημερωθείτε για το περιεχόμενο του βιβλίου, μπορείτε να ακούσετε το κείμενο που παρατίθεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου.

Στη συνέχεια, να γράψετε ένα σύντομο κείμενο, μια βιβλιοπαρουσί-αση, για να κατατοπίσετε τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη. Μπορείτε να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας, χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».

Ανάγνωση κει-
μένου από το
οπισθόφυλλο του
Αλχημιστή του
Πάουλο Κοέλιο

2. «Όταν θέλεις πάρα πολύ κάτι, όλο το σύμπαν συνωμοτεί για να τα καταφέρεις» (είναι η χαρακτηριστική, κεντρική φιλοσοφία και το ρητό του βιβλίου). «Όταν διαβάξει κανείς τον *Αλχημιστή* είναι σαν να αγναντεύει την ανατολή του ηλίου, την ώρα που όλος ο υπόλοιπος κόσμος ακόμα κοιμάται». Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για τις δύο αυτές φράσεις.
3. Ο *Αλχημιστής*, το μυθιστόρημα που έγραψε στα πορτογαλικά ο Πάουλο Κοέλιο και δημοσιεύτηκε πρώτη φορά το 1988, έχει κερδίσει ένθερμους θαυμαστές σε όλο τον κόσμο και θεωρήθηκε το «βιβλίο του αιώνα». Έχει μεταφραστεί σε 71 διαφορετικές γλώσσες (71η ήταν τα μαλτέζικα) και έχει πουλήσει περισσότερα από 65 εκατομμύρια αντίτυπα, με συνέπεια να κερδίσει μια δέση στο βιβλίο των Ρεκόρ Γκίνες για το βιβλίο συγγραφέα που βρίσκεται εν ζωή. Πώς μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την ασύλληπτη επιτυχία του;
4. Έχει γραφτεί για τον *Αλχημιστή* το εξής: «Ο *Αλχημιστής* του Πάουλο Κοέλιο κατατάσσεται μαζί με τον *Μικρό Πρίγκιπα* του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, το *Σιντάρτα* του Έρμαν Έσσε σε μια κατηγορία αλληγορικών έργων, τα οποία, ενώ σε πρώτο επίπεδο αναφέρονται σε περιπλανήσεις και ταξίδια, ουσιαστικά, πραγματεύονται πορείες ζωής και μάλιστα πνευματικής, ανθρώπων που αναζητούν να βρουν τον εαυτό

τους και τη βαθύτερη αλήθεια της ζωής». Μετά την ανάγνωση των αποσπασμάτων του βιβλίου, μπορείτε να επιβεβαιώσετε την άποψη αυτή;

Αλληγορία

Σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης, η αλληγορία είναι ένας μεταφορικός εκφραστικός τρόπος, ο οποίος κρύβει νοήματα διαφορετικά από εκείνα που φανερώνουν οι χρησιμοποιούμενες συγκεκριμένες λέξεις.

Η αλληγορία είναι μια εκφραστική τεχνική με την οποία επιδιώκεται και επιτυγχάνεται η απόκρυψη του πραγματικού νοήματος. Συνεπώς, οπουδήποτε λειτουργεί η έννοια της αλληγορίας, χρειάζεται και απαιτείται μια ειδική ανάγνωση για την αποκωδίκευση και την κατανόηση του πραγματικού νοήματος.

Στον χώρο τώρα της λογοτεχνίας, η αλληγορία είναι μια ιδιαίτερα συχνή συγγραφική τεχνική. Συγκεκριμένα, ο πεζογράφος ή ο ποιητής, για να προσδώσει στα νοήματά του μεγαλύτερη υποβλητικότητα και για να τα καταστήσει περισσότερο αισθητά και, επομένως, ζωντανά, καταφεύγει συχνά στην τεχνική και στους τρόπους της αλληγορίας.

5. Ένα από τα χαρακτηριστικά των αλληγορικών κειμένων είναι ότι οι κεντρικοί λογοτεχνικοί χαρακτήρες συχνά δεν έχουν κύριο όνομα, αλλά, αντί αυτού, προσδιορίζονται με ένα προσηγορικό ουσιαστικό ή ένα επίθετο, του οποίου το αρχικό γράμμα γράφεται με κεφαλαίο: το Αγόρι, ο Προφήτης, ο Μικρός Πρίγκιπας. Ο Πάουλο Κοέλιο έδωσε στον δεύτερο πρωταγωνιστικό χαρακτήρα του μυθιστορημάτος του το όνομα «Αλχημιστής» (και όχι λ.χ. ο Σοφός, ο Προφήτης, ο Άντρας...). Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η επιλογή αυτή; Θεωρείτε ότι είναι επιτυχημένη σε σχέση με το περιεχόμενο του έργου; Αν ήταν να επιλέξετε εσείς, ποιο όνομα θα δίνατε και γιατί;
6. Να γράψετε σε αυτοκόλλητα χαρτάκια λέξεις ή φράσεις που σκέφτεστε αυθόρμητα βλέποντας το έργο και να τα αναρτήσετε στον ψηφιακό πίνακα Padlet. Στη συνέχεια, να αποφασίσετε ομαδοσυνεργατικά ποιες τρεις από τις λέξεις ή φράσεις που γράφτηκαν περιγράφουν καλύτερα τον πίνακα και τα μηνύματα που δέλει μέσω αυτού να αποδώσει ο ζωγράφος. Τέλος, να δώσετε έναν τίτλο στον πίνακα ζωγραφικής.

Video tutorial
για το Padlet

Ο Αλχημιστής στο εργαστήριό του, ελαιογραφία,
Μπαλτάσαρ φαν ντεν Μπόσχε

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Μπαλτάσαρ φαν ντεν Μπόσχε (1681-1715) ήταν Φλαμανδός ζωγράφος, ο οποίος έγινε γνωστός για το ευρύ φάσμα ρωπογραφιών και ορισμένων πορτρέτων που φιλοτέχνησε.

7. «Όπου είναι η καρδιά σου, εκεί είναι και ο θησαυρός σου», λέει ο Αλχημιστής στο αγόρι. α) Πώς αντιλαμβάνεστε αυτή του τη φράση; β) Διαβάστε και τον *Μικρό Πρίγκιπα* του Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ: «Αντίο» είπε η αλεπού. «Άκου το μυστικό μου. Είναι πολύ απλό: Μόνο με την καρδιά βλέπεις καλά. Η ουσία δε φαίνεται με τα μάτια». «Η ουσία δε φαίνεται με τα μάτια» επανέλαβε κι ο μικρός πρίγκιπας για να το θυμάται. Ποια η σχέση του αποσπάσματος αυτού με την παραπάνω φράση του Αλχημιστή;

Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο, αφού βοηθηθείτε και από τη φράση του Ρωμαίου αυτοκράτορα και σπουδαίου φιλοσόφου Μάρκου Αυρήλιου «Ένδον σκάπτε, ένδον η πηγή του αγαθού και αεί αναβλύει δυναμένη, εάν αεί σκάπτεις». Δηλαδή: «Σκάβε μέσα σου· μέσα σου είναι η πηγή του καλού και θα αναβλύζει πάντα αν πάντα την αναζητείς» (Μ. Αυρήλιος, *Τα εις εαυτόν*).

Δ. Δημιουργούμε

1. Η ιστορία του *Αλχημιστή* έχει εμπνεύσει στιχουργούς και μουσικούς. Ακούστε:

- α) «Αλχημιστής», τραγούδι: Γλυκερία, μουσική: Ανδρέας Κατσιγιάννης, στίχοι: Μαρία Χατζηαυξέντη.
β) «Σαν Αλχημιστής», τραγούδι: Μάνος Βαφειάδης.

Στη συνέχεια, γράψτε ένα δικό σας τραγούδι εμπνεόμενοι από τους στίχους των παραπάνω τραγουδιών. Με ποια μουσική νομίζετε ότι πρέπει να επενδύσετε τους στίχους του;

2. Γράψτε το δικό σας παραμύδι.

Ξεκινήστε ως εξής: «Μια φορά και έναν καιρό, στη χώρα των Μοιρολατρών και στο βασίλειο του Αστόχαστου επικρατούσε το απόλυτο χάος. Ο νέος βασιλιάς κυβερνούσε αλόγιστα, οι κάτοικοι ζούσαν μέσα στην κλεψιά, τη διαφθορά και την αναξιοπρέπεια, και το βασίλειο οδηγούνταν στην ερήμωση και τη χρεοκοπία. Η πολιτεία έψαχνε να βρει έναν ηγέτη που θα την οδηγούσε στα μονοπάτια του αυτοσεβασμού, της περηφάνιας, της σύνεσης, της γνώσης, του πλούτου και της ευτυχισμένης καθημερινότητας. Και τότε πολλοί στράφηκαν στον αλχημιστή». Συνεχίστε...

[Μπορείτε να εμπλουτίσετε το παραμύδι σας με φωτογραφίες ή εικόνες, στις οποίες θα έχετε εφαρμόσει φίλτρα για να μοιάζουν παραμυθένιες, χρησιμοποιώντας λ.χ. online υπηρεσίες.]

Υπηρεσίες επεξεργασίας φωτογραφιών και εφαρμογές φίλτρων σε εικόνες

3. Δημιουργήστε μια αφίσα, η οποία να μπορεί να συνοδεύσει το παραπάνω απόσπασμα από τον *Αλχημιστή*. Δημιουργήστε τη με συμβατικό (σε χαρτί) ή ψηφιακό τρόπο (λ.χ. με την υπηρεσία Canva.com και ακολουθήστε τη διαδρομή «Create/posters»). Προσπαθήστε να συμπεριλάβετε όσα στοιχεία/έννοιες θεωρείτε αντιπροσωπευτικά του αποσπάσματος. Μοιραστείτε την αφίσα με τους/τις συμμαθητές/τριές σας και εξηγήστε γιατί συμπεριλάβατε τα συγκεκριμένα στοιχεία.

Video tutorial για τη δημιουργία συννεφώλεξου με την υπηρεσία WordArt

4. Δημιουργήστε ένα συννεφώλεξο (π.χ. αξιοποιώντας τη διαδικτυακή υπηρεσία WordArt), αποτυπώνοντας τις έννοιες-λέξεις του αποσπάσματος που θεωρείτε ότι έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τον αναγνώστη. Πρόταση: συμπεριλάβετε τουλάχιστον 10 διαφορετικές έννοιες-λέξεις.

Ο Νίκος Καζαντζάκης (Ηράκλειο Κρήτης, 18 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου 1883-Φράιμπουργκ Γερμανίας, 26 Οκτωβρίου 1957) ήταν Έλληνας συγγραφέας, δημοσιογράφος, πολιτικός και φιλόσοφος.

Το έργο του απλώνεται σε ποικίλους τομείς: φιλοσοφία *Ασκητική/Salvatores Dei*, 1927, όπου διατυπώνεται η μεταφυσική του πίστη, ποίηση *Οδύσσεια*, ένα μεγαλόπνοο έργο με 24 ραψωδίες και 33.333 στίχους, *Τερτσίνες*, θέατρο (τραγωδίες *Πρωτομάστορας*, *Μέλισσα*, *Προμηθέας*, *Ιουλιανός ο Παραβάτης*, κ.ά.), ταξιδιωτικές εντυπώσεις (Ισπανία, Ιταλία, Αίγυπτος, Σινά, Ιαπωνία και Κίνα· Αγγλία, κ.ά.), μυθιστορήματα (*Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, *Ο καπετάν Μιχάλης*, *Ο τελευταίος πειρασμός*, *Αναφορά στον Γκρέκο*), η αυτοβιογραφία του συγγραφέα κ.ά.

Έχει μεταφραστεί και εκδοθεί σε περισσότερες από 50 χώρες και έχει διασκευαστεί για το θέατρο, τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

Το 1956 τιμήθηκε με το Βραβείο Ειρήνης και προτάθηκε ως υποψήφιος για το Νόμπελ Λογοτεχνίας εννέα φορές.

2. Νίκος Καζαντζάκης

Ασκητική

Εισαγωγικό σημείωμα

Η *Ασκητική* (Salvatores Dei/Οι Σωτήρες του Θεού, με την έννοια ότι οι άνθρωποι είναι οι Σωτήρες του Θεού, πολεμώντας και μετουσιώνοντας την ύλη σε πνεύμα) πρωτοδημοσιεύτηκε σε συνέχειες και ως ανάτυπο το 1927 (Ιούλιος-Αύγουστος) στο αθηναϊκό περιοδικό *Αναγέννηση*. Το πρωταρχικό κείμενο είχε τον υπότιτλο ΑΣΚΗΤΙΚΗ (σε κεφαλαιογράμματα γραφή, όπως άρεσε στον Καζαντζάκη), ο οποίος αργότερα θα γίνει ο κύριος τίτλος του έργου. Έγιναν διάφορες αναθεωρήσεις του έργου έως και το 1945, οπότε και εμφανίζεται ολοκληρωμένο.

Η *Ασκητική*, από τον τίτλο της ακόμη, παρουσιάζει μια ποιητική εικόνα της ανάβασης του ανθρώπου, της άσκησης της ψυχής του, της πειθαρχίας και του ορθού τρόπου ζωής, ώστε ο άνθρωπος να ξεπεράσει τα εμπόδια που περιορίζουν την ελευθερία του, να μετουσιώσει την Ύλη σε Πνεύμα, απελευθερωμένος από το δέος και τον φόβο, τον νου και την καρδιά, να φτάσει στον Θεό, να τον σώσει και να ενωθεί μαζί Του.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Αναζητήστε υλικό για τη βιοεργογραφία του Νίκου Καζαντζάκη και συζητήστε μεταξύ σας ποιο από τα γεγονότα της ζωής του και του έργου του σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση. Μπορείτε να επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες: α) «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα» (*Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* το λήμμα «Νίκος Καζαντζάκης») και β) «Μουσείο Καζαντζάκη» (Ανακαλύψτε – Νίκος Καζαντζάκης – Σύνομη βιογραφία και Η ζωή και το έργο).

Ασκητική

ΠΡΩΤΟ ΧΡΕΟΣ

[...] «Εγώ μονάχα υπάρχω!» φωνάζει ο νους.

«Μέσα στα κατώγια μου, οι πέντε μου ανυφάντρες δουλεύουν, υφαίνουν και ξυφαίνουν τον καιρό και τον τόπο, τη χαρά και τη θλίψη, την ύλη και το πνέμα.

Όλα ρέουν τρογύρα μου σαν ποταμός, χορεύουν, στροβιλίζονται, τα πρόσωπα κατρακυλούν σαν το νερό, το χάος μουγκρίζει.

Μα εγώ, ο Νους, με υπομονή, με αντρεία, νηφάλιος μέσα στον ίλιγγο, ανηφορίζω. Για να μην τρεκλίσω να γκρεμιστώ, στερεώνω απάνω στον ίλιγγο σημάδια, ρίχνω γιοφύρια, ανοίγω δρόμους, οικοδομώ την άβυσσο.

Αργά, με αγώνα, σαλεύω ανάμεσα στα φαινόμενα που γεννώ, τα ξεχωρίζω βολικά, τα σμίγω με νόμους και τα ξεύω στις βαριές πραχτικές μου ανάγκες.

Βάνω τάξη στην αναρχία, δίνω πρόσωπο, το πρόσωπό μου, στο χάος». [...]

ΔΕΥΤΕΡΟ ΧΡΕΟΣ

Δε δέχουμαι τα σύνορα, δε με χωρούν τα φαινόμενα, πνίγουμε! Την αγωνία τούτη βαδιά, αιματερά να τη ζήσεις, είναι το δεύτερο χρέος.

Ο νους βολεύεται, έχει υπομονή, του αρέσει να παίζει· μα η καρδιά αγριεύει, δεν καταδέχεται αυτή να παίζει, πλαντάει και χιμάει να ξεσκίσει το δίχτυ της ανάγκης.

Να υποτάξω τη γης, το νερό, τον αγέρα, να νικήσω τον τόπο και τον καιρό, να νιώσω με ποιους νόμους αρμολογούνται κι έρχονται και ξανάρχονται οι αντικαθρεφτισμοί που ανεβαίνουν από την πυρωμένη έρημο του νου, τι αξιάν έχει;

Ένα μονάχα λαχταρίζω: Να συλλάβω τι κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα, τι είναι το μυστήριο που με γεννάει και με σκοτώνει, κι αν πίσω από την ορατή ακατάπαυτη ροή του κόσμου κρύβεται μια αόρατη ασάλευτη παρουσία.

Αν ο νους δεν μπορεί, δεν είναι έργο του να επιχειρήσει πέρα από τα σύνορα την ηρωικήν απελπισμένην έξοδο, να 'ταν να μπορούσε η καρδιά μου! [...]

ΤΡΙΤΟ ΧΡΕΟΣ

Ο νους βολεύεται. Θέλει να γιομώσει μ' έργα μεγάλα τη φυλακή του, το κρανίο. Να χαράξει στους τοίχους ρητά ηρωικά, να ζωγραφίσει στις αλυσίδες του φτερούγες ελευτεριάς.

Η καρδιά δε βολεύεται. Χέρια χτυπούν απόξω από τη φυλακή της, φωνές ερωτικές αφουγκράζεται στον αγέρα. Κι η καρδιά, γιομάτη ελπίδα, αποκρίνεται τινάζοντας τις αλυσίδες· και σε μιαν αστραπή τής φαίνεται πως έγιναν οι αλυσίδες φτερούγες.

Μα γρήγορα η καρδιά πέφτει πάλι αιματωμένη, έχασε πάλι την ελπίδα και την ξαναπιάνει ο Μέγας Φόβος.

Καλή η στιγμή, παράτα πίσω σου το νου και την καρδιά, τράβα μπροστά, κάνε το τρίτο βήμα. Γλίτωσε από την απλοϊκή άνεση του νου που θάνει τάξη κι ελπίζει να υποτάξει τα φαινόμενα. Γλίτωσε από τον τρόπο της καρδιάς που ζητάει και ελπίζει να βρει την ουσία.

Νίκησε το στερνό, τον πιο μεγάλο πειρασμό, την ελπίδα. Τούτο είναι το τρίτο χρέος. [...]

Ξέρω τώρα· δεν ελπίζω τίποτα, δε φοβούμαι τίποτα, λυτρώθηκα από το νου κι από την καρδιά, ανέβηκα πιο πάνω, είμαι λεύτερος. Αυτό θέλω. Δε θέλω τίποτα άλλο. Ζητούσα ελευτερία.

Νίκος Καζαντζάκης, *Ασκητική (Salvatores Dei)*,
εκδόσεις Καζαντζάκη, Αθήνα 2012

Β. Συζητάμε

1. Αναζητήστε την κυριολεκτική και τη μεταφορική σημασία της λέξης «χρέος». Πώς νομίζετε ότι σχετίζεται η λέξη με το περιεχόμενο του κειμένου του Νίκου Καζαντζάκη;

Λήμμα «χρέος»

2. Πώς «συνομιλεί» η εικόνα (Χρέος) με το περιεχόμενο του κειμένου του Νίκου Καζαντζάκη;

Ο ασκητισμός και η χαρά της ζωής.
Φρανκ Μπούχσερ, 1865

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Φρανκ Μπούχσερ (1828–1890) ήταν Ελβετός ζωγράφος. Διακρίνεται για τα πορτρέτα του αξιόλογων αμερικανικών μορφών της μετεμφυλιακής περιόδου και για τα έργα του με ανατολίτικα θέματα.

3. Το έργο του Καζαντζάκη εκδίδεται πρώτη φορά το 1927 με τον τίτλο *Salvatores Dei* (Σωτήρες του Θεού) και υπότιτλο τη λέξη «Ασκητική», ενώ ολοκληρωμένο, μετά τις διάφορες αναθεωρήσεις, εμφανίζεται το 1945. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από την Εισαγωγή του Νίκου Μαδιουδάκη, επιστημονικού συμβούλου των εκδόσεων Καζαντζάκη, και συζητήστε τα επιχειρήματά σας με βάση τα οποία κάποιος μελλοντικός εκδοτικός οίκος θα πειστεί προκειμένου να επανεκδώσει το έργο του Καζαντζάκη.

«Ο Καζαντζάκης απασχόλησε έντονα το αναγνωστικό κοινό την περίοδο της δεκαετίας του 1960 ως 1970 και σταδιακά το ενδιαφέρον μειωνόταν χωρίς όμως ολωσδιόλου να εκλείψει [...]. Ο λόγος του Καζαντζάκη αναγεννιέται στη διάρκεια του 21ου αιώνα ως ένας βαθιά στοχαστικός φιλοσοφικός λόγος με έντονο θεολογικά υπαρξιακό υπόβαθρο. [...] κατά τον Peter Bien “ο Καζαντζάκης θα εξακολουθήσει να είναι απαραίτητος και να διαβάζεται όχι μόνο κατά τον 21ο αιώνα αλλά και στον 22ο!”».

4. Διαβάστε τι έγραψε ο Καζαντζάκης για την *Ασκητική* σε επιστολές του στη σύντροφό του Ελένη Σαμίου και προσπαθήστε να ερμηνεύσετε γιατί χαρακτηρίζει το έργο του ως «κραυγή»: «Η Ελλάδα με πνίγει, κανένας εδώ δε μου είναι σύντροφος, κανένας δε μπορεί να νιώσει την αγωνία της ψυχής μου. Όλοι εδώ παίρνουν την “Ασκητική” σαν έργο τέχνης, κανένας σαν κραυγή αναζήτησης και τρόμου. Γιατί κανένας δεν έχει μέσα του την κραυγή αυτή...» (22 Σεπτεμβρίου 1927). «Η “Ασκητική” είναι μια φοβερή, αιματερή κραυγή, που δ’ ακουστεί μετά το θάνατό μου. Τώρα οι άνθρωποι καταλαβαίνουν μονάχα την ποιητική φόρμα» (5 Νοεμβρίου 1927).

Εσείς πώς καταλαβαίνετε τον τίτλο *Ασκητική* που έδωσε στο έργο του ο Καζαντζάκης;

Γ. Γράφουμε

1. Αφού διαβάσετε το κείμενο *Ασκητική*, να παρουσιάσετε τα τρία χρέη τα οποία, κατά τον Νίκο Καζαντζάκη, οφείλει ο άνθρωπος να εκπληρώσει.
2. Ποια είναι τα συναισθήματα που νιώθει ο συγγραφέας στο κείμενο «ΤΡΙΤΟ ΧΡΕΟΣ»; Ποιος είναι ο λόγος που τα προκαλεί; Πιστεύετε ότι είναι δικαιολογημένα;
3. Ποια θέση παίρνει και τι προτείνει ο συγγραφέας απέναντι στη λειτουργία του Νου και της Καρδιάς, δύο έννοιες δυαδικά αντιθετικές; Να αναζητήσετε δύο κειμενικούς δείκτες και να εξηγήσετε τι εξυπηρετούν και γιατί τους επιλέγει ο Καζαντζάκης. Ενδεικτικά, μπορείτε να επιλέξετε ανάμεσα στους κειμενικούς δείκτες που αφορούν τη μορφή (πώς το λέει) και να εστιάσετε στις γλωσσικές επιλογές, π.χ. λεκτικό σύμπαν/λεξιλόγιο, σχήματα λόγου (μεταφορές, αντιθέσεις, επαναλήψεις), εικόνες.

Κειμενικοί δείκτες

Σε κάθε λογοτεχνικό (και μη) κείμενο κυριαρχούν πολλοί και ποικίλοι (μηχανισμοί) κειμενικοί δείκτες, οι οποίοι αποτελούν τις επιλογές του δημιουργού σε επίπεδο περιεχομένου (τι) και μορφής (πώς) και λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνευτική προσέγγιση ενός κειμένου.

Κειμενικοί δείκτες περιεχομένου: Τίτλος, Πρόσωπα/Χαρακτήρες, Συγκρούσεις, Συνειρμοί, Αξίες, Ιδέες, Αντιλήψεις, Σκοποί, Στάσεις, Συμπεριφορές, Κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες, Ανθρώπινες σχέσεις, Κοινωνικά προβλήματα, Συναισθηματικό κλίμα, Συγκείμενο (ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές αναφορές για την εποχή που έζησε ο συγγραφέας ή εμπνεύστηκε το λογοτεχνικό του έργο), Διακειμενικότητα (στοιχεία, ρητά και άρρητα, και συνομιλία κειμένων και συγγραφέων μεταξύ τους).

Κειμενικοί δείκτες μορφής: Γλωσσικές/Λεξιλογικές επιλογές, Λογοτεχνικό γένος και είδος, Αφηγηματικές τεχνικές και τρόποι, Εκφραστικά μέσα (π.χ. σχήματα λόγου), Δομή, Πλοκή, Ύφος, Εικονοποιία, Στίξη, Στιχουργική, Μέτρο, Ομοιοκαταληξία, Θεατρικά στοιχεία.

4. Ο Καζαντζάκης γράφει στο «ΤΡΙΤΟ ΧΡΕΟΣ»: «Νίκησε το στερνό, τον πιο μεγάλο πειρασμό, την ελπίδα. Τούτο είναι το τρίτο χρέος. [...] Ξέρω τώρα· δεν ελπίζω τίποτα, δε φοβούμαι τίποτα, λυτρώθηκα από το νου κι από την καρδιά, ανέβηκα πιο πάνω, είμαι λεύτερος. Αυτό θέλω. Δε θέλω τίποτα άλλο. Ζητούσα ελευτερία».

Αναζητήστε και τη φωτογραφία από τον τάφο του Καζαντζάκη και την επιγραφή, που ο ίδιος ζήτησε να χαραχούν.

Στη συνέχεια, να αναζητήσετε στο διαδίκτυο ρητά/αποφθέγματα/γνωμικά για τη λέξη «ελπίδα». Ενδιαφέρον θα είχε να διαβάσετε τον μύθο της Πανδώρας, όπως τον αφηγείται ο Ησίοδος στο έργο του *Έργα και Ημέραι* (στίχοι 47-99).

Τέλος, καταγράψτε τα συμπεράσματά σας και προσπαθήστε να κατανοήσετε τη διάσταση που δίνει στη λέξη «ελπίδα» ο Καζαντζάκης.

Δ. Δημιουργούμε

1. Για τη στιχουργία της *Ασκητικής* έχει γραφτεί το εξής: «Η *Ασκητική* έχει γραφτεί σε στίχο-εδάφιο (verset), δηλαδή στον ιδιότυπο εκείνο στίχο, που δεν εξαντλείται σε μία σειρά, αλλά εκτείνεται σε μία (όχι ιδιαίτερα μεγάλη) παράγραφο. Στην περίπτωση αυτή, η αίσθηση της ρυθμικότητας (ρυθμικής επαναληπτικότητας) επιτυγχάνεται αν ακολουθήσουμε τη ροή της ανάγνωσης, επειδή κάθε εδάφιο περικλείει λεκτικό υλικό που ως ποσότητα δεν διαφέρει αισθητά από το προηγούμενο και το επόμενο, και επειδή η αλλαγή εδαφίου προϋποθέτει μια μικρή και επαναλαμβανόμενη συνεχώς αναγνωστική παύση. Ο στίχος-εδάφιο έχει αξιοποιηθεί σε πολύ σημαντικά κείμενα και της παγκόσμιας (π.χ. *Αποκάλυψη* του Ιωάννη) και της νεοελληνικής γραμματείας (π.χ. *Η Γυναίκα της Ζάκυνθος* του Σολωμού), ιδίως σε έργα οραματικά και αποκαλυπτικά, στη χορεία των οποίων δεν θα ήταν λάθος να εντάξουμε και την *Ασκητική*».

Δοκιμάστε μια ρυθμική ανάγνωση της *Ασκητικής* και καταγράψτε τις εντυπώσεις σας. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία SoundCloud ή την αντίστοιχη mobile εφαρμογή, για να ηχογραφήσετε τις αναγνώσεις σας, να τις ανεβάσετε στην υπηρεσία, να τις μοιραστείτε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας και να προβείτε σε συγκριτικό σχολιασμό των προσπαθειών σας και του αποτελέσματος που προκύπτει κάθε φορά.

Η διαδικτυακή υπηρεσία SoundCloud

2. Να εμπλουτίσετε το κείμενο που σας δόθηκε με εικόνες ή πίνακες ζωγραφικής, ώστε να αποδίδουν το περιεχόμενό του.

Ο Κωνσταντίνος Π. Καβάφης [Αλεξάνδρεια, 29 Απριλίου 1863 (ν. ημ.)-29 Απριλίου 1933], ο κορυφαίος ποιητής της περιφέρειας, η μεγαλύτερη πνευματική φυσιογνωμία της Αλεξάνδρειας (συνά αναφέρεται ως ο «Αλεξανδρινός»), καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην παγκόσμια γραμματεία ως ο πιο πολυμεταφρασμένος Νεοέλληνας λογοτέχνης.

Τα 154 *Αναγνωρισμένα*, το επίσημο ποιητικό σώμα που ο ίδιος ο ποιητής δημοσίευσε, κυκλοφόρησαν το 1935 με επιμέλεια της Ρίκας Σεγκοπούλου, αποκαταστάθηκαν φιλολογικά με την επιμέλεια του Γ.Π. Σαββίδη (εκδόσεις Ίκαρος, 1963, δύο τόμοι) και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στα «Ιστορικά», «Φιλοσοφικά» και «Ήθονικά ή Αισθησιακά».

Η ποιητική του Καβάφη ξάφνιασε με την ιδιοτυπία της: πεζολογικός λόγος, λιγοστά επίθετα, εκφραστική λιτότητα, ελεύθερος στίχος με άνισο αριθμό συλλαβών, γλώσσα ιδιότυπη, κράμα δημοτικής διανθισμένης με στοιχεία της καθαρεύουσας και πολιτικούς ιδιωτισμούς, ειρωνεία, σαρκασμός, δραματικός μονόλογος, θεατρικότητα.

3. Κωνσταντίνος Π. Καβάφης «Ένας Γέρος»

Εισαγωγικό σημείωμα

Σε ηλικία περίπου 31 ετών ο Καβάφης συνθέτει την πρώτη γραφή του ποιήματος «Ένας Γέρος» (Οκτώβριος 1894), ένα βαθιά φιλοσοφημένο ποίημα, όχι από τα πολύ δημοφιλή του. Για τη σύνθεσή του βασίζεται, κυρίως, σε εικασίες σχετικά με το πώς μπορεί να αισθάνεται ένας ηλικιωμένος ή πώς πιθανώς θα αισθάνεται ο ίδιος, όταν φτάσει στην ηλικία του γήρατος. Τον Δεκέμβριο του 1897 το ποίημα θα δημοσιευτεί στο Εθνικόν Ημερολόγιον του Κωνσταντίνου Σκόκκου, του έτους 1898, με υπέρτιτλο *Eheu fugaces* (Οράτιος, Ωδές, II, 14), που σημαίνει «Αλίμονο, φευγαλέα».

Με την πάροδο των χρόνων, ωστόσο, ο Καβάφης άρχισε να έχει αμφιβολίες σχετικά με την εγκυρότητα αυτού του ποιήματος: «Τι απατηλό πράγμα που είναι η Τέχνη, όταν θέλεις να εφαρμόσεις ελκρινεία. Κάθεσαι και γράφεις –εξ εικασίας πολλάκις– δια αισθήσεις, και έπειτα αμφιβάλλεις, με τον καιρό, αν δεν επλανήθης. Έγραψα τα “Κεριά” τες “Ψυχές των Γερόντων”, και τον “Γέρο”, περί γήρατος. Προχωρώντας προς το γήρας, ή προς την μέσην ηλικίαν, ηύρα που το τελευταίο μου ποίημα δεν περιέχει σωστή εκτίμησι. Οι “Ψυχές των Γερόντων” ακόμη θαρρώ πως είναι σωστές. Αλλά όταν γίνω 70 χρονών, ίσως τες βρω κ’ εκείνες ψεύτικες. Τα “Κεριά” ελπίζω να είναι ασφαλή» (Γ.Π. Σαββίδης, Μικρά Καβαφικά).

Χρονογραμμή
για τη ζωή και το
έργο του Κ.Π.
Καβάφη

Α. Προετοιμαζόμαστε

Περιηγηθείτε στο «Αρχείο Καβάφη. Ένα αρχείο ανοιχτό σε όλους» (onassis.org/el και επιλέξτε «Αρχείο Καβάφη») και παρουσιάστε προφορικά τις ενότητές του και το περιεχόμενο της καδεμιάς.

«Ένας Γέρος»

Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος
σκυμένος στο τραπέζι κάδ' ένας γέρος·
με μ'ιαν εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά.

Και μες των άδλιων γηρατειών την καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια
που είχε και δύναμι, και λόγο, κ' εμορφιά.

Ξέρει που γέρασε πολύ· το νοιώθει, το κυττάζει.
Κ' εν τούτοις ο καιρός που ήταν νέος μοιάζει
σαν χδες. Τι διάστημα μικρό, τι διάστημα μικρό.

Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα·
και πως την εμπιστεύονταν πάντα – τι τρέλλα! –
την ψεύτρα που έλεγε· «Αύριο. Έχεις πολύν καιρό.»

Θυμάται ορμές που βάσταγε· και πόση
χαρά θυσίαζε. Την άμυαλή του γνώσι
κάδ' ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαίζει.

... Μα απ' το πολύ να σκέπτεται και να θυμάται
ο γέρος εξαλίσθηκε. Κι αποκοιμάται
στου καφενείου ακουμπισμένος το τραπέζι.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα (1897-1918)*, Επιμ.: Γ.Π. Σαββίδη, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1963, σ. 98

«Ένας Γέρος» -
Κουίζ ταξινόμησης
στροφών

Β. Συζητάμε

1. Ποια σχέση μπορεί να έχει η φράση «carpe diem quam minimum credula postero» (άδραξε την ημέρα και δείξε όσο το δυνατόν λιγότερη εμπιστοσύνη στο αύριο), η οποία προέρχεται από ποίημα του Οράτιου (Ωδή Ι.ΧΙ.8) και απηχεί το επικούρειο μότο «καρπίζεσθαι χρόνον» και τη δουκνιδίδια φράση «οι καιροί ου μενετοί», με την προτροπή του Καβάφη στο ποίημά του «Ένας Γέρος»; Δείτε στο YouTube πώς εξηγεί ο Ρόμπιν Ουίλιαμς, ο οποίος υποδύεται τον καθηγητή Τζον Κίτινγκ, τι σημαίνει η φράση αυτή στην ταινία «Ο Κύκλος των Χαμένων Ποιητών», την οποία και ανάγει ως σύνθημα ζωής στους μαθητές του.
2. Δείτε στο ψηφιακό αντικείμενο το ποίημα «Ένας Γέρος» γραμμένο από τον ίδιο τον ποιητή και τη μεταγραφή του με τη γραμματοσειρά που έχει ψηφιοποιήσει το Ίδρυμα Ωνάση. Αναζητήστε και άλλα χειρόγραφα του Καβάφη και δοκιμάστε να τα μεταγράψετε με την ψηφιοποιημένη γραμματοσειρά του Ιδρύματος Ωνάση.

«Ένας Γέρος», το χειρό-
γραφο
και η μεταγρα-
φή του

3. Αφού αναζητήσετε και διαβάσετε την αγγλική εκδοχή του ποιήματος, να συζητήσετε το γεγονός ότι ο Κ.Π. Καβάφης (1863-1933) παραμένει μέχρι σήμερα ο πιο πολυμεταφρασμένος ποιητής στον αγγλόφωνο κόσμο, πράγμα που καθιστά την ποίησή του μεταφραστικό φαινόμενο.

Slideshow με
εικόνες για τον
Καβάφη

4. Να αξιοποιήσετε την παρακάτω εικόνα «Ένας γέρος». Τι βλέπετε; Περιγράψτε το. Τι σκέφτεστε γι' αυτό που βλέπετε; Τι σας κάνει να το λέτε αυτό; Εάν αυτή η εικόνα ήταν η αρχή μιας ιστορίας, ποια νομίζετε ότι θα ήταν η συνέχειά της; Τι μπορεί να νιώθει/σκέφτεται το εικονιζόμενο πρόσωπο; Προτείνετε πιθανούς τίτλους.

Γ. Γράφουμε

1. Να ερμηνεύσετε την ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα του Καβάφη «Ένας Γέρος». Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τους συλλογισμούς που κάνει και γιατί;
2. Ο Καβάφης συνδέει την πρώτη γραφή του ποιήματος «Ένας Γέρος» τον Οκτώβριο του 1894, σε ηλικία 31 ετών. Τον Δεκέμβριο του 1897 το ποίημα δημοσιεύεται στο *Εθνικόν Ημερολόγιον*, με υπέρτιτλο *Eheu fugaces* (Οράτιος, *Ωδές*, II, 14), που σημαίνει «Αλίμονο, φευγαλέα». Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο Καβάφης επέλεξε αυτόν τον στίχο από την «Ωδή» του Οράτιου ως υπέρτιτλο;
3. Το αισιόδοξο μήνυμα το δίνει ένας άλλος, επίσης Αλεξανδρινός, όχι όμως ποιητής. Είναι ο επαναστάτης αγωνιστής και κοσμοπολίτης Μιχάλης Ράπτης (Πάμπλο), ο οποίος, αφού έζησε μια ζωή γεμάτη και δημιουργική, στο ερώτημα «Τι απομένει από τη φθορά του χρόνου;», απαντά: «Μας απομένει το διάβασμα, η φύση, η τέχνη, η φαντασία μας φορτωμένη από αναμνήσεις και εμπειρίες που αναπλάθει δημιουργικά». Τι θα είχατε εσείς να προσθέσετε στην πρόταση του Πάμπλο;

Δ. Δημιουργούμε

1. Αναζητήστε στο YouTube διαφορετικές εκδοχές μελοποίησης και ερμηνείας του ποιήματος «Ένας Γέρος».
Στη συνέχεια, συζητήστε ανά δυάδες πώς θα σχεδιάζατε εσείς ένα βίντεο. Μοιραστείτε τις σκέψεις σας, ώστε να καταλήξετε από κοινού στις προδιαγραφές του βίντεο (π.χ. μπορείτε να αποφασίσετε τη διάρκεια, την οπτική, τις εικόνες που πιθανώς θα αξιοποιούσατε, τα πρόσωπα που θα αποτυπώνατε, τη μουσική επένδυση, τον ρυθμό εναλλαγής των σκηνών κ.λπ.).

2. Το ποίημα «Ένας Γέρος» είναι μόνο του όλο μια εικόνα. Παρακολουθήστε την εικονοπλασία του και περιγράψτε τις εικόνες του. Στη συνέχεια, επιλέξτε εικόνες από το διαδίκτυο και δημιουργήστε ένα κολάζ που αποτυπώνει την εικονοπλασία του ποιήματος. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία Canva.com, ακολουθώντας τη διαδρομή «Create/photo-collages».
3. Διαβάζουμε στο «Ίδρυμα Ωνάση» το εξής: «Ο Κ.Π. Καβάφης, παράλληλα με την έντυπη κυκλοφορία των ποιημάτων του σε τεύχη, συνήθιζε να προσφέρει σε φίλους χειρόγραφα αντίγραφα. Η καλλιγραφική κληρονομιά της γραφής του είναι μοναδική για τα ελληνικά γράμματα καθώς μέσω αυτής διασώζεται η φθίνουσα διδασκαλία της καλλιγραφίας». Δοκιμάστε να αποδώσετε το παραπάνω κείμενο με τη γραμματοσειρά του Καβάφη. Επισκεφτείτε το Ίδρυμα Ωνάση (onassis.org/el) και ακολουθήστε τη διαδρομή «Αρχείο Καβάφη/Γραμματοσειρά Κ.Π. Καβάφη».
4. Αναζητήστε διαφορετικές απαγγελίες του ποιήματος του Καβάφη, ακούστε και μια δική μας απαγγελία. Θα προτιμούσατε μια απαγγελία επενδυμένη με μουσική υπόκρουση; Δοκιμάστε τη δική σας απαγγελία με ή χωρίς μουσική υπόκρουση.

«Ένας Γέρος» -
Μια ανάγνωση

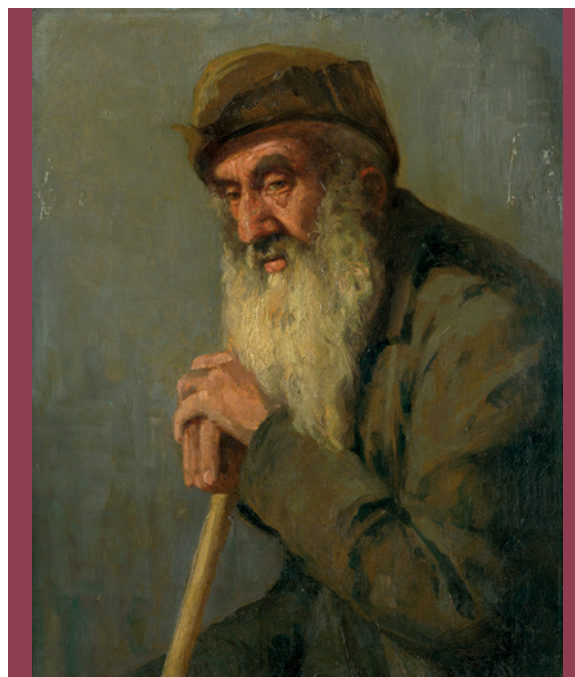
[Σημείωση: Μουσική υπόκρουση μπορείτε να αναζητήσετε με λέξεις-κλειδιά σε υπηρεσίες όπως «Loyalty free music» ή παρόμοιες. Για την ηχογράφηση μπορείτε, μεταξύ άλλων, να αξιοποιήσετε την υπηρεσία SoundCloud ή κάποια αντίστοιχη (π.χ. Vocaroo.com) από τον υπολογιστή ή το κινητό σας τηλέφωνο.]

Ένας γέρος, Ζουζέπε ντε Ριμπέρα, 1635

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Ζουζέπε ντε Ριμπέρα (1591-1652) ήταν Ισπανός ζωγράφος και χαράκτης. Θεωρείται από τους σημαντικότερους καλλιτέχνες της ισπανικής μπαρόκ ζωγραφικής.

Μελέτη ενός καθισμένου γέροντος, Ľudovít Čordák

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Ľudovít Čordák (1865-1937) ήταν Ούγγρος ζωγράφος. Άρχισε να σπουδάζει ζωγραφική γύρω στο 1880. Το 1883, όλη η οικογένειά του μετακόμισε στο Μόναχο. Από το 1889 έως το 1895 σπούδασε στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Πράγας, υπό την καθοδήγηση του Τσέχου τοπιογράφου Julius Mařák, και έγινε μέλος της καλλιτεχνικής ομάδας Mánes Union of Fine Arts. Μετά το 1908 έζησε μόνιμα στην Κάσσα.

Στη ζωγραφική ειδικεύτηκε στα τοπία χρησιμοποιώντας ξηρά υλικά παστέλ. Επηρεάστηκε από τον ιμπρεσιονισμό στα έργα του.

Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου (Καρπενήσι, 2 Φεβρουαρίου 1877-Αθήνα, 1 Φεβρουαρίου 1940) δραστηριοποιείται σε τέσσερα πεδία: α) στη συγγραφή (ως ποιητής, διηγηματογράφος, συγγραφέας διδακτικών βιβλίων, ταξιδιωτικών εντυπώσεων, ιστορικών μονογραφιών), β) στη δημοσιογραφία, γ) στην πολιτική και δ) στον καλλιτεχνικό χώρο.

Με τα ποιήματά του αγκαλιάζει με τρυφερότητα, αγάπη και αληθινή απλότητα την ψυχή του παιδιού, προσφέροντάς της ανεκτίμητους θησαυρούς ανθρωπιάς και χαράς.

Ως συγγραφέας σχολικών βιβλίων συνέγραψε το βιβλίο Τα Ψηλά Βουνά στη δημοτική γλώσσα, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης (1917-1920) επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου, ως αναγνωστικό της τρίτης τάξης του δημοτικού σχολείου, που ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριών από τους αντιδημοτικιστές. Ο ίδιος, εξάλλου, υπήρξε φλογερός υπέρμαχος της δημοτικής και ήδη από το 1904 έγινε ένα από τα πρώτα μέλη της εταιρείας «Η Εθνική Γλώσσα», με στόχο την υπεράσπισή της.

Το 1923 του απονέμεται το «Αριστείον των Γραμμάτων και Τεχνών». Το 1938 η Ακαδημία Αθηνών «δεξιώνεται» στην έδρα της Λογοτεχνίας τον Ευρυτάνα Ζαχαρία Παπαντωνίου, ο οποίος εκφωνεί τον εισιτήριο λόγο του στη δημοτική προκαλώντας αντιδράσεις.

4. Ζαχαρίας Παπαντωνίου

«Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» προέρχεται από την ποιητική συλλογή Τα θεία δώρα, γραμμένη στη δημοτική, εκδόθηκε το 1933 από τις εκδόσεις Εστία και συμπίπτει με την ώριμη ηλικία του ποιητή. Στο συγκεκριμένο ποίημα είναι εμφανής η προσωπική αμφιταλάντευση του ποιητικού υποκειμένου ανάμεσα στην αξία όσων έχασε και στην αξία αυτών που πέτυχε μέσα από τις επιλογές του. Μια εσωτερική φωνή, μια στάση ζωής, ίσως η καταδίκη μιας χαμένης ζωής.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Αναζητήστε την ερμηνεία της λέξης «σερενάδα/σερενάτα» και γράψτε μια δική σας πρόταση που να αποδίδει το νόημά της.
2. Διαβάζοντας τον τίτλο μπορείτε να φανταστείτε το περιεχόμενο του ποιήματος;

«Σερενάδα στο παράδυρο του σοφού»

Σοφέ μου, το τετράσοφο
Που σε φωτάει λυχνάρι
Νάτανε, λέει, φεγγάρι
Και συ είκοσι χρονώ!

Νάτανε τάχα η γνώση σου
Με τον αγέρα αμάχη,
Για δασωμένη ράχη
ξεκίνημα πρωινό...

Νάτανε τάχα η σκέψη σου
Συρτού χορού τραγούδια
Μιαν αγκαλιά λουλούδια
Μιαν ιστορία τρελλή,

Τα μύρια που δε γνώρισες
Νερό θαν τάειχες μάθει
Με δάσκαλο τα πάθη
Μ' ένα κλεφτό φιλί.

Πολύ την καταφρόνεςες
Τη ζωή, πανάθεμά τη...
Και τώρα; Είναι φευγάτη
Σαν όνειρο πρωινό.

Χειλάκια ανθούν στη γειτονιά
Γαρούφαλα στη γλάστρα—
Και συ διαβάξεις τ' άστρα
Και το βαθύ ουρανό.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου, *Τα θεία δώρα*,
Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ιωάννου Δ. Κολλάρου & Σία Α.Ε., Αθήνα χ.χ.

Β. Συζητάμε

1. Μετά την ανάγνωση του ποιήματος του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ποια σχέση νομίζετε ότι έχει ο τίτλος με το περιεχόμενο του ποιήματος;
2. Σε τι γλώσσα είναι γραμμένο το ποίημα; Νομίζετε ότι η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο αποδίδει και το περιεχόμενό του;
3. Γιατί νομίζετε ότι επιλέγει τον συγκεκριμένο τίτλο ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου; Πώς συνδέεται με το περιεχόμενο του ποιήματος που διαβάσατε; Θα είχατε να προτείνετε κάποιον άλλο τίτλο που να σας εκφράζει;

4. Κατά τη στιγμή της σύνδεσης του ποιήματος ο ποιητής διακατέχεται από τη Λογική ή από το Συναίσθημα; Ποια είναι η άποψή σας; Χωριστείτε σε δύο ομάδες και οργανώστε έναν αγώνα λόγων (debate) μεταξύ των δύο απόψεων στην τάξη. Αντλήστε τα επιχειρήματά σας από το ίδιο το ποίημα και αξιοποιήστε το Εισαγωγικό σημείωμα, το Βιογραφικό του Ζαχαρία Παπαντωνίου και την κριτική αποτίμηση του έργου του από τον Κ.Θ. Δημαρά («Γ. Γράφουμε», ερώτηση 3).

Γ. Γράφουμε

1. Το ποίημα ανήκει στην παραδοσιακή ποίηση. Μπορείτε να εντοπίσετε κάποια χαρακτηριστικά της ως προς τον τίτλο, το περιεχόμενο, τις στροφές, την ομοιοκαταληξία; Αφού αναφέρετε την ονομασία της ομοιοκαταληξίας, να την αποδώσετε σχηματικά.
2. Το ποίημα περιλαμβάνει πολλές εικόνες. Περιγράψτε κάποιες από αυτές. Ποια θεωρείτε ότι είναι η λειτουργία τους; Πώς πλαισιώνουν τον τίτλο του;
3. Αφού διαβάσετε την κριτική αποτίμηση του Κ.Θ. Δημαρά για την ποίηση του Ζαχαρία Παπαντωνίου, να την επιβεβαιώσετε με στοιχεία από το κείμενο.

«Η επεξεργασία του στίχου είναι τόσο σοφή, ώστε μας ξαναφέρει στην απλότητα· η γλώσσα, λόγια καλλιεργημένη, στέκει μακριά από κάθε εκζήτηση, κι έτσι απλή παρουσιάζεται κι αυτή. Τα θέματα της έμπνευσης έχουν ευγένεια, αποφεύγουν την ταπεινότητα, χωρίς να φθάνουν στην έξαρση. Ένας κόσμος ψυχικής ηρεμίας παρουσιασμένος όπως του ταιριάζει. Τα συναισθήματα είναι κι αυτά ισορροπημένα και κάποτε σβήνουν σε μια παρνασσική αταραξία. Συχνότερος ωστόσο είναι ο ανθρωπίνος τόνος, η κατανόηση της ζωής, των φυσικών πλασμάτων, της φύσης. Μια φιλοσοφική εγκαρτέρηση, μεταρσιωμένη σε μελαγχολία».

Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*,
εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 2000, σ. 548

Δ. Δημιουργούμε

1. Να επινοήσετε μια παγωμένη εικόνα, για να αποδώσετε τα συναισθήματα του σοφού στο ποίημα του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Η εικόνα πρέπει να είναι ακίνητη, αλλά να ενέχει και μια δυναμική αποκρυσταλλώνοντας όλο το νόημα.

Παγωμένη εικόνα ή ταμπλό

Βασική τεχνική του εκπαιδευτικού δράματος, όπου σε μια εικόνα χωρίς κίνηση και λόγο αποτυπώνεται ένα στιγμιότυπο από ένα γεγονός, μια σκέψη ή φανταστική κατάσταση, μια ιδέα, μια κρίσιμη στιγμή ενός χαρακτήρα πριν από τη λήψη μιας σημαντικής απόφασης. Η τεχνική αυτή, με τον απεικονιστικό της χαρακτήρα, δημιουργεί ένα περιβάλλον αποστασιοποίησης και ελέγχου. Έτσι, δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να δημιουργούν και να αναγνωρίζουν ένα συμπυκνωμένο και συγχρόνως πλήρες νόημα.

2. Αναζητήστε διαφορετικές απαγγελίες του «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού». Δοκιμάστε τώρα να απαγγείτε το ποίημα και να ηχογραφήσετε την απαγγελία σας, αξιοποιώντας την υπηρεσία SoundCloud.

5. Ανδρέας Εμπειρικός

«Αμούρ-Αμούρ»

Ο Ανδρέας Εμπειρικός (Μηράιλα Ρουμανίας, 2 Σεπτεμβρίου 1901-Αθήνα, 3 Αυγούστου 1975) ήταν Έλληνας συγγραφέας της Γενιάς του '30, φωτογράφος, πρωτοπόρος της Ψυχαναλυτικής Θεωρίας στην Ελλάδα και από τους κύριους εισηγητές του Υπερρεαλισμού στα Ελληνικά Γράμματα.

Στην *Υψικάμινο*, το πρώτο αμιγώς υπερρεαλιστικό ποιητικό κείμενο στην Ελλάδα, γραμμένη με τη μέθοδο της «αυτόματης γραφής», οι φράσεις, αποδεσμευμένες από το υποσυνείδητο, σχηματίζονται συνειρμικά, χωρίς να ακολουθούνται οι κανόνες της συμβατικής ποιητικής και σύνταξης. Ο ίδιος ο Εμπειρικός, χωρίς να έχει ως στόχο του να εξηγήσει τη μεθοδό του και να διευκολύνει την κατανόηση του έργου του, στο προλογικό κείμενό του, με τίτλο «Αμούρ-Αμούρ», ενταγμένο στα *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία*, εκθέτει ουσιαστικά την υπερρεαλιστική τεχνική.

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο «Αμούρ-Αμούρ» ο Ανδρέας Εμπειρικός καταθέτει τη δική του αφηγηρία και τον δικό του τρόπο πρόσληψης και οργάνωσης του Υπερρεαλισμού. Εξηγεί πώς, από μία εικόνα ενός καταρράκτη, που είδε σε ένα ταξίδι του στην Ελβετία, του γεννήθηκε η ιδέα της ποίησης. Και δεν περιγράφει απλώς την πτώση των υδάτων, αλλά ταυτίζεται με την ίδια τη γοητευτική πραγματικότητα αυτής της πτώσης. Το ορμητικό νερό στάθηκε η αφορμή για τη συνειδητή ανάδυση του ασυνείδητου. Με άλλα λόγια, η εικόνα των υδάτων, που κυλούσε ορμητικά επάνω από γρανιτώδεις βράχους μέσα σε πλούσια βλάστηση, αποδέσμευσε όλη την ενέργεια και τη δύναμη του εσωτερικού καταρράκτη του ποιητή.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Το κείμενο που ακολουθεί στεγάζεται κάτω από τον τίτλο *Υπεράσπιση της ποίησης*. Πώς κατανοείτε τον τίτλο; Νομίζετε ότι αποδίδει το νόημα του κειμένου; Θα προτεινάτε, ενδεχομένως, κάποιον διαφορετικό, κυριολεκτικό τίτλο;

Σέλλεϋ, Υπεράσπιση της ποίησης

«Δύο δρόμους ακολουθεί ο νους: τη λογική και τη φαντασία. Με τη λογική δέτει τις σκέψεις του υπό έλεγχο κι ερευνά τον τρόπο που συνδυάζονται μεταξύ τους· ενώ με τη φαντασία δρα πάνω σ' αυτές, τις χρωματίζει με το δικό του φως, συνδέει από τις υπάρχουσες καινούριες σκέψεις που διατηρούν και στη νέα τους μορφή την ακεραιότητά τους. Φαντασία δεν είναι παρά το ποιείν ή αλλιώς η αρχή της σύνδεσης.

Αντικείμενό της κάθε μορφή του σύμπαντος φυσικού κόσμου, της ύπαρξης καθ' εαυτής. Λογική πάλι είναι το λογίζειν ή η αρχή της ανάλυσης. Σκοπός της η μελέτη των σχέσεων μεταξύ των πραγμάτων απλώς ως σχέσεων· κάτι που την κάνει ν' αντιμετωπίζει τις σκέψεις ως αλγεβρικές παραστάσεις μάλλον παρά ως ακέριες μονάδες και να οδηγείται σε γενικά συμπεράσματα.

Λογική είναι η απαρίθμηση ποσοτήτων ήδη γνωστών. Φαντασία η αναγνώριση της αξίας αυτών των ποσοτήτων επί μέρους και ως σύνολο. Η λογική αποτιμά τις διαφορές, ενώ η φαντασία τις ομοιότητες των πραγμάτων. Είναι μάλιστα η λογική για τη φαντασία ό,τι το εργαλείο για τον τεχνίτη, το σώμα για το πνεύμα, η σκιά για την ύλη».

Σέλλεϋ, *Υπεράσπιση της ποίησης*, Μτφρ.: Ιουλίτα Ηλιοπούλου, εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1996, σ. 21-22

«Αμούρ-Αμούρ»

Κάποτε, προ πολλών ετών, σε μια εκδρομή που έκανα στην Ελβετία, σταμάτησα για να θαυμάσω ένα μεγάλο καταρράκτη, που κυλούσε ορμητικά επάνω από γρανιτώδεις βράχους, μέσα σε πλούσια βλάστησι. Την εποχή εκείνη, που μπορώ να την ονομάσω περίοδο εντατικών αναζητήσεων, ωδούμενος από μία εσωτερική ανάγκη σχεδόν οργανική, προσπαδούσα να βρω, με τα ποιήματα που έγραφα τότε, έναν αμεσώτερο και πληρέστερο τρόπο εκφράσεως. Το θέαμα του καταρράκτου μου εγέννησε αιφνιδίως μια ιδέα. Καθώς έβλεπα τα νερά να πέφτουν από ψηλά και να εξακολουθούν γάργαρα τον δρόμο τους, σκέφθηκα πόσον ενδιαφέρον θα ήτο, αν μπορούσα να χρησιμοποιήσω και στις σφαίρες της ποιητικής δημιουργίας, το ίδιο προτσές που καθιστά το κύλισμα, ή την πτώσι των υδάτων, μια τόσο πλούσια, γοητευτική και αναμφισβήτητη πραγματικότητα, αντί να περιγράφω αυτό το κύλισμα, ή κάποιο άλλο φαινόμενο ή γεγονός, ή κάποιο αίσθημα, ή μια ιδέα, επί τη βάση σχεδίου ή τύπου, εκ των προτέρων καθωρισμένου.

Ήθελα, δηλαδή, να συμπεριλάβω στα ποιήματά μου, όλα τα στοιχεία που στην καθιερωμένη ποίησι, δεληματικά ή άδελά μας, αποκλείονται, ή μας ξεφεύγουν. Και ήθελα να τα συμπεριλάβω κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ένα ποίημα να μην αποτελείται απλώς, από ένα ή περισσότερα υποκειμενικά ή αντικειμενικά δέματα λογικώς καθωρισμένα και αναπτυσσόμενα μόνον εντός συνειδητών ορίων, μα να αποτελείται από οποιαδήποτε στοιχεία που θα παρουσιάζοντο μέσα στην ροή του γίνεσθαί του, ανεξάρτητα από κάθε συμβατική ή τυποποιημένη αισθητική, ηθική, ή λογική κατασκευή. Εν τοιαύτη περιπτώσει, συλλογιζόμουν, θα είχαμε ένα ποίημα δυναμικό και ολοκληρωτικό, ένα ποίημα αυτούσιο, ένα ποίημα γεγονός, στη δέσι μιας αλληλουχίας στατικών περιγραφών ωρισμένων γεγονότων, ή συναισθημάτων περιγραφομένων διά της άλφα ή βήτα τεχνοτροπίας. [...] Ποιος ξέρει, ίσως να έψαχνα ακόμη σήμερα, αν η συγκλονιστική για μένα επαφή με τον υπερρεαλισμό, δεν μου άνοιγε τα μάτια. Από την ημέρα εκείνη, μπορώ να πω πως μονομιás σχεδόν, διέκρινα πού βρισκόταν ο δρόμος και ρίχθηκα με ενθουσιασμό, με αληθινή αγαλλίασι, στο ρεύμα του ιστορικού κινήματος. Είχα ακούσει το κάλεσμά του και το δέχτηκα.

Ανδρέας Εμπειρίκος, *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία (1936-1946)*, εκδόσεις Δίφρος, Αθήνα 1960, σ. 9-11

«Αμούρ Αμούρ»
- Κουίζ Ερωτή-
σεων Πολλαπλής
Επιλογής

Β. Συζητάμε

1. Ξαναδιαβάστε το Εισαγωγικό σημείωμα και συζητήστε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής αντιπαραβάλλει την πτώση των υδάτων του καταρράκτη με τις βασικές αρχές του Υπερρεαλισμού (π.χ. αυτοματικό κείμενο, διεύρυνση του ασυνείδητου, απελευθέρωση της φαντασίας με την απουσία κάθε ελέγχου από τη λογική, μη κομπορμισμός). Για το κίνημα του Υπερρεαλισμού μπορείτε να διαβάσετε από το *Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* το λήμμα «Υπερρεαλισμός».
2. Η γλώσσα της ποιητικής του Εμπειρικού αποτέλεσε στοιχείο κριτικής ανάλυσης. Διαβάστε την «Κριτική και Αποτίμηση» (*Βικιπαίδεια*, λήμμα «Ανδρέας Εμπειρικός») για τη γλώσσα της ποιητικής του Ανδρέα Εμπειρικού και επιβεβαιώστε τις τοποθετήσεις των μελετητών με στοιχεία μέσα από το κείμενο.

Γ. Γράφουμε

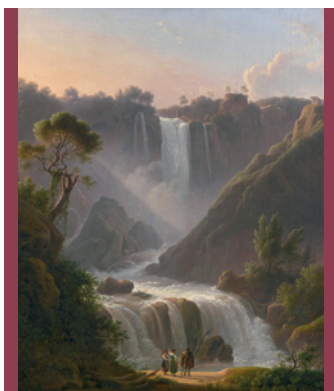
1. Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις ως προς το κίνητρο της καλλιτεχνικής δημιουργίας, για παράδειγμα το βίωμα, οι προσωπικές αναγνώσεις του συγγραφέα, ο ρόλος των συναισθημάτων, το πάθος, η περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν, να αναζητήσετε τα κίνητρα καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ποια η δική σας άποψη ως προς το θέμα αυτό;
 - α) Ο Νίκος Καζαντζάκης περιγράφει τον εαυτό του το 1950 με τα εξής λόγια:

«Με δεωρούν λόγο, διανοούμενο, γραφιά! Και δεν είμαι τίποτα από αυτά. Τα δάχτυλά μου όταν γράφω δεν μελανώνονται, αιματώνονται. Θαρρώ πως δεν είμαι παρά τούτο: μια απροσκύνητη ψυχή».

- β) Η Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου γράφει στην *Αυτοβιογραφία* της:

«Αγκαλά και έγγραφα, δεν έλειπα όμως από το να αναγιγνώσκω συγγραφείς, οι οποίοι διδάσκουν τους κανόνες της τραγωδικής τέχνης και παρομοίως δεν έλειπα από το να διαβάζω τραγωδίες και δράματα, όχι διά να κλέπτω τίποτες, αλλά διά να παίρνουν μεγαλητέρα ορμήν εκείνα τα πάθη, τα οποία έπρεπε να κινήσω πρώτον εις το στήθος μου, ανίσως αγαπούσα να κινηθούν μετά ταύτα και εις εκείνο των αναγνωστών μου».

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*,
Εισαγωγή-φιλολογική επιμέλεια: Βαγγέλης Αθανασόπουλος,
εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 1997, σ. 143

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Μάρτιν Φερστάπεν (1773-1853) είναι ζωγράφος. Γεννήθηκε στην Αμβέρσα στην τότε Αυστριακή Ολλανδία και πέθανε στη Ρώμη. Πολλά από τα μοτίβα του είναι ιταλικά.

Αποψη των καταρρακτών στο Τέρνι με φιγούρες σε πρώτο πλάνο, Μάρτιν Φερστάπεν

- γ) Η Ρέα Γαλανάκη σε κείμενό της με τίτλο «Θυμός και λόγος (Για το συναίσθημα στην τέχνη)» τοποθετείται για τη σχέση του συναισθήματος στην καλλιτεχνική δημιουργία:

«Χωρίς συναίσθημα δεν υπάρχει τέχνη. Η συγκίνηση του δημιουργού, αυτό που εγώ τουλάχιστον αποκαλώ συναίσθημα, είναι προϋπόθεση της τέχνης. Η λειτουργία, ωστόσο, του συναισθήματος είναι διπλή. Από τη μια μεριά το συναίσθημα είναι προϋπόθεση δημιουργίας, από την άλλη το συναίσθημα είναι κι ένας από τους βασικούς σκοπούς της τέχνης: να “αγγίξει”, δηλαδή, το θυμικό του αποδέκτη, ώστε να εκμαιεύσει κι απ’ αυτόν συναισθήματα αντίστοιχα προς εκείνα που κινητοποιήσαν τον καλλιτέχνη. Μέσα από αυτή τη συναισθηματική μέδεση διοχετεύονται όλα εκείνα που κάθε φορά προτείνει ένα έργο τέχνης – και δεν είναι λίγα. Περιττό να πω ότι το συναίσθημα δεν είναι, ασφαλώς, ούτε η μόνη προϋπόθεση, αλλ’ ούτε και ο μόνος σκοπός αυτού του εξαιρετικά πολύπλοκου, λεπταίσθητου και απαιτητικού δημιουργήματος που είναι ένα έργο τέχνης».

Ρέα Γαλανάκη, *Από τη Ζωή στη Λογοτεχνία*,
εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2013, σ. 193

- δ) Ο Ηλίας Γιαννακόπουλος, στο ιστολόγιο του *ΙΔΕΟΠολις* καταθέτει τις σκέψεις του:

«“Ποίηση είναι όταν ένα συναίσθημα έχει βρει τη σκέψη του και η σκέψη έχει βρει τις λέξεις” (Robert Frost, Αμερικανός ποιητής). Ο βασικός ιστός της ποίησης πλέκεται από το συναίσθημα, τη σκέψη και τη λέξη. Άλλοι θεωρούν πως το πρωτογενές υλικό είναι το συναίσθημα που αναζητά την κατάλληλη λέξη να εκφραστεί. Χωρίς τη λέξη ποίημα δεν παράγεται. Όλοι έχουμε συναισθήματα, αλλά οι ποιητές είναι ελάχιστοι. Γι’ αυτό κάποιοι άλλοι πρεσβεύουν πως για να παραχθεί ποίηση χρειάζεται η νίκη του λόγου – της λέξης πάνω στο “κράτος των αισθήσεων”».

- ε) Ο Έκερμαν στις *Συνομιλίες με τον Γκαίτε* αναφέρει για το Λογικό και την Ποίηση:

«Στις εγγραφές των *Συνομιλιών* θα συναντήσουμε πολλές φορές την άποψη ότι η ποίηση και γενικότερα η τέχνη δεν έχει πολλή σχέση ή δεν έχει σχέση με την αφηρημένη λογική αντίληψη και τις ιδέες. Ενώ, αντίθετα, το “δαιμόνιο” και η “φαντασία” συμμετέχουν δημιουργικά σ’ αυτή». «Στην Ποίηση», λέει ο Γκαίτε στον Έκερμαν, «υπάρχει σίγουρα κάτι το δαιμονικό, και μάλιστα ιδίως στην ασυνείδητη, στην οποία δεν έχουν θέση λογική και νόηση, και στην οποία ως εκ τούτου λειτουργεί πέρα και πάνω από όλες τις έννοιες».

J.P. Eckermann, *Συνομιλίες με τον Γκαίτε*, Μτφρ.: Δημήτρης Δημοκίδης,
Επίμετρο: Κατερίνα Καρακάση,
εκδόσεις Printa, Αθήνα 2014, Β’ τόμος, σ. 104-105

Δ. Δημιουργούμε

Ένας/Μια συμμαθητής/τριά σας, θέλοντας να γράψει το δικό του/της ποίημα και να το καταθέσει σε διαγωνισμό που θα γίνει κατά την Παγκόσμια Ημέρα της Ποίησης (21 Μαρτίου), σας ρωτά αν θα πρέπει να έχει ως οδηγό την «ευφυΐα της Καρδιάς» ή την «ευφυΐα της Λογικής». Εσείς, εφαρμόζοντας τη θεατρική/δραματική τεχνική «άσπρο-μαύρο-αντιφατικές συμβουλές», εκδέτετε σε αυτόν/η τις πιθανές λύσεις, ώστε να πάρει την τελική του/της απόφαση.

Λογική ή Συναισθήμα; Το αιώνιο ερώτημα της ανθρωπότητας ή Τα δύο άκρα που καθορίζουν το μέλλον μας

6. Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου

Αυτοβιογραφία

Η Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (Μουτσάν ή Μουτσά, Ζάκυνθος, 2 Οκτωβρίου 1801-9 Νοεμβρίου 1832) ήταν μία από τις πρώτες Ελληνίδες συγγραφείς. Κόρη αριστοκρατικής οικογένειας, αν και μεγάλωσε σε αυστηρό και κλειστό περιβάλλον, είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα γράμματα. Με προσωπική μελέτη και κατ' οίκον διδασκάλους απέκτησε γνώσεις της ιταλικής και γαλλικής γλώσσας, καθώς και της αρχαίας ελληνικής.

Από το πλούσιο συγγραφικό έργο της (ποιήματα, θεατρικά έργα στα ελληνικά και ιταλικά, μεταφράσεις αρχαίων κειμένων, οικονομικές και ποιητικές μελέτες) διασώθηκε η Αυτοβιογραφία της, η οποία εκδόθηκε από τον γιο της Ελισαβέτιο, με κάποιες περικοπές, μαζί με δικά του ποιήματα.

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Ζακυνθινή λόγια Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου στη σύντομη ζωή της (1801-1832) διεκδίκησε μια καλύτερη θέση για την ίδια και για το φύλο της.

Το γνωστότερο έργο της είναι η Αυτοβιογραφία της, μια σημαντική ιστορική μαρτυρία, ένα ζωντανό χρονικό της θέσης της γυναίκας και συγχρόνως το πρώτο αξιόλογο δείγμα γυναικείας γραφής και συνείδησης στη νεοελληνική γραμματεία. Πρωτοεκδόθηκε το 1881, λογοκριμένη και συντομευμένη, από τον μοναδικό γιο της, Ελισαβέτιο Μαρτινέγκο, ο οποίος ήταν και η αιτία του πρόωρου θανάτου της (μεταγεννητικές επιπλοκές).

Το έργο της αναγνωρίζεται ως ένα σπάνιο ντοκουμέντο του ιδιωτικού βίου και μιας γυναικείας φωνής και συνείδησης την εποχή του Ελληνικού Διαφωτισμού. Ανάμεσα στις διάφορες προοδευτικές της ιδέες, όπως εκείνες που αναφέρονται στη σκλαβιά της γυναίκας, στην προβολή του δικαιώματός της για μόρφωση, συγκαταλέγονται και αυτές που φανερώνουν την επίδραση του Διαφωτισμού (χωρίς η ίδια να αποκόπτεται από τη χριστιανική παράδοση), όπως η θέση που δίνεται στον ορθό λόγο, μέσω του οποίου ο άνθρωπος πρέπει να κυριαρχεί στα πάθη του και να γίνεται ενάρετος. Στο επιλεγόμενο απόσπασμα η Μαρτινέγκου προβάλλει τη δύναμη του λογικού ως χαλινό στα ανθρώπινα πάθη.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Αναζητήστε στοιχεία για τη ζωή (π.χ. καταγωγή, γέννηση-θάνατος, πρώτα γράμματα, σπουδές, γνωρίσματα του χαρακτήρα) και το έργο της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (π.χ. γενικός χαρακτηρισμός, θέματα, γλώσσα, κλίμα, σύνθεση, εκδόσεις).

Στη συνέχεια, δημιουργήστε μια παρουσίαση 4-5 διαφανειών με το πρόγραμμα προβολής διαφανειών, όπου, εκτός από το κείμενο (βίος, σπουδές, εργογραφία), θα προσθέσετε εικόνες της συγγραφέως που θα βρείτε με μια αναζήτηση στο διαδίκτυο. Τέλος, επενδύστε την παρουσίασή σας με τη μουσική του Κίωνα Μαραγκουδάκη από την παράσταση της Αυτοβιογραφίας της Μαρτινέγκου στο Θέατρο Άλεκτον (Μάρτιος 2010).

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου: Βιογραφικά στοιχεία

2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο και παρακολουθήστε μια solo performance με αφορμή την Αυτοβιογραφία της πρώτης Ελληνίδας πεζογράφου. Ποιες οι εντυπώσεις σας και τα συναισθήματα που σας δημιουργήθηκαν;

Αυτοβιογραφία

Ο άνθρωπος είναι όμοιος με το κτήνος, το λογικόν διακρίνει αυτόν από τούτου, εδόθη δε αὐτῷ ουχὶ δι' ἄλλο ἢ ὅπως μεταχειρίζεται αὐτό ως χαλινόν των παθῶν του· ὁ ἔχων λοιπὸν αὐτό μη ποιούμενος δε χρήσιν ἀλλ' ἀμελών τούτου καὶ ὀλοσχερῶς εγκαταλειπόμενος εἰς τὰ πάθη του, δεν εἶνε ἄξιος νὰ φέρῃ πλέον τὸ ὄνομα ἀνθρώπου ἀλλὰ τὸ τοῦ κτήνους καὶ δικαίως σύρει ἐφ' ἑαυτοῦ πάσαν ὕβριν. [...]

Ευδαίμων καὶ σῶφρων ὁ χαλινόν (τὸ λογικόν δηλ.) τιθέμενος εἰς τὰ πάθη του, ἢ ὁ ἐπὶ τινὰ μόνον χρόνον ὑπ' αὐτῶν παρασυρθεὶς μὲν ἀναχαιτίσας δε ταῦτα διὰ τίνος καλῆς συμβουλῆς. Εἶπον ευδαίμων, διότι ἀπαλλάσσεται τοσούτων σκληρῶν καὶ ἀσπλάγχων ἐχθρῶν τυραννούντων τὸν ἄνθρωπον, πότε μὲν ἐκ περιτροπῆς, πότε δε ἀγεληδόν κατ' αὐτοῦ ἐφορμώντων, σῶφρων, διότι γνωρίζει πόσον ὠφέλιμον εἶνε πρὸς αὐτόν τὸ λογικόν καὶ πόσον ἐπιβλαβὴ τὰ πάθη, ἀνδίσταται κατ' αὐτῶν, τ' ἀποδιώκει τῆς ψυχῆς του, τοὺς ἀφαιρεῖ τὸ σκήπτρον, τὸ δίδει δε πρὸς τὸ λογικόν ὅπερ καθιστᾷ Ἡγεμόνα κυβερνῶντα αὐτόν, φύλακα κατὰ των ἐχθρῶν του, ὁδηγὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδὸν ποδηγετούντα.

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*,
Εισαγωγή-φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Βαγγέλης Αθανασόπουλος,
ἐκδόσεις Ὠκεανίδα, Αθήνα 1997, σ. 115-116

Β. Συζητάμε

1. Ἡ συγγραφέας στὸ ἀπόσπασμα παρομοιάζει τὴ Λογικὴ μὲ χαλινὸ (χαλινάρι) ποὺ οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ τιθασεύουν τὰ πάθη τοὺς. Εντοπίστε χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις τῆς καθημερινότητος καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στὶς ὁποῖες αὐτὴ ἡ χρῆση μπορεῖ νὰ ἀποδειχτεῖ καθοριστικὰ εὐεργετική.
2. Ἀφοῦ συμβουλευτεῖτε τὰ παρακάτω ἀποσπάσματα, νὰ ἐντοπίσετε λέξεις ἢ φράσεις τοῦ ἀποσπάσματος τῆς Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου ὅπου ἀνιχνεύεται ἡ πεποίθηση τοῦ Διαφωτισμοῦ ὅτι ἡ λογικὴ συνιστᾷ ἀρετὴ καὶ τὸ λογικὸ ταυτίζεται μὲ τὸ ἠθικόν. Ὑπογραμμίστε: **α)** σημεῖα-κλειδιά ποὺ βρήκατε στὸ κείμενο, **β)** σκέψεις ποὺ σας φάνηκαν ἐνδιαφέρουσες, **γ)** ἐρωτήματα ποὺ σας ἀπασχολοῦν ἀκόμη καὶ συζητήστε τὰ στὴν τάξη. Μπορεῖτε νὰ συμπληρώσετε τὸ γραφικὸ ποὺ ἀκολουθεῖ των ἀποσπασμάτων.

Λίγα λόγια γιὰ τὴ ζωγράφο...

Ἡ Σουζάν Βαλαντόν (1865-1938), Γαλλίδα ζωγράφος καὶ μοντέλο καλλιτεχνῶν, ἦταν ἡ πρώτη γυναῖκα ζωγράφος ποὺ ἐγίνε δεκτὴ στὴν Ἐθνικὴ Ἐταιρεία Καλῶν Τεχνῶν (1894).

Αὐτοπορταῖο, Σουζάν Βαλαντόν, 1916

α) «Πίστη στη δύναμη του ορθού λόγου, στην εξελικτικότητα του ανθρώπου, στην πρόοδο και στη δυνατότητα της ευτυχίας: ο Διαφωτισμός είναι αισιόδοξος· αποδίδει, κατά συνέπεια, ιδιαίτερη σημασία στα θέματα της αγωγής· προάγει τις ζωντανές γλώσσες, και ιδιαίτερα τα εθνικά ιδιώματα, σε βάρος των νεκρών γλωσσών, καλλιεργεί την ελεύθερη κριτική έρευνα, τη γνώση του φυσικού κόσμου, κηρύχνει την ανεξιδιερησκία του κάθε ανθρώπου. Για τον Διαφωτισμό ο ορθός λόγος είναι ισχυρότερος από οποιαδήποτε παράδοση και οποιαδήποτε αυθεντία· το πείραμα νικά την παράδοση και εξασφαλίζει τη γνώση του φυσικού κόσμου».

Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1993, σ. 5-6

β) «Το κίνημα του Διαφωτισμού: Η απόρριψη κάθε αυθεντίας, η κριτική κάθε υφιστάμενης γνώσης, η αποδοχή της λογικής ως του μόνου ασφαλούς τρόπου ερμηνείας του κόσμου και η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να προοδεύει διαρκώς ήταν θέσεις που συμμερίζονταν πολλοί Ευρωπαίοι διανοούμενοι. Έτσι, διαμορφώθηκε βαθμιαία ένα κίνημα που ονομάστηκε Διαφωτισμός. Πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλία του τέλους του 17ου αιώνα, κορυφώθηκε στη Γαλλία του 18ου αιώνα και εξαπλώθηκε στην Ευρώπη και έξω απ' αυτήν. Οι εκπρόσωποί του ονομάστηκαν φιλόσοφοι ή διαφωτιστές. Κορυφαίοι ανάμεσά τους υπήρξαν οι Ρουσό, Βολτέρος, Ντιντερό, Μοντεσκιέ και Ντ' Αλαμπέρ».

Ευαγγελία Λούθη, Δημήτριος Χρ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων-ΙΕΠ-ITYE «Διόφαντος», Αθήνα χ.χ., σ. 11

γ) «Το πρώτο ήταν να μην παραδέχομαι ποτέ τίποτα για αληθινό, αν δεν το ξέρω ολοφάνερα για αληθινό· δηλαδή ν' αποφεύγω προσεκτικά τη βιασύνη και την προκατάληψη, και να μην περιλαμβάνω στις κρίσεις μου τίποτα παραπάνω απ' ό,τι θα παρουσιάζεται στο νου τόσο ευδιάκριτα ώστε να μη μου δίνεται καμιά ευκαιρία ν' αμφιβάλλω γι' αυτό».

Ντεκάρτ, *Λόγος περί της μεθόδου (1637)*, Μτφρ.: Χρ. Χρηστίδης, εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1976, σ. 19

δ) «Αν σε οδηγεί το πάθος, δώσε τα χαλινάρια στη λογική».

Φραγκλίνος Βενιαμίν, 1706-1790, Επιστήμων του Διαφωτισμού

«Η λογική πρέπει να προστάζει, η επιθυμία να υπακούει».

Κικέρων, 106 π.Χ.-43 π.Χ., Ρωμαίος πολιτικός, ρήτορας, φιλόσοφος

«Το πάθος παρασύρει, η λογική οδηγεί».

Μαξίμ Γκόρκι, 1868-1936, Ρώσος συγγραφέας

3. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα της *Αυτοβιογραφίας* καταγράφεται αξιολογική κρίση της συγγραφέως για τους ανθρώπους των παθών. Συμφωνείτε με αυτήν; Ποια πιστεύετε πως πρέπει να είναι η αντιμετώπιση των ανθρώπων που ταλανίζονται από τα πάθη τους στα σύγχρονα κοινωνικά περιβάλλοντα;

Σημεία κλειδιά,
Ενδιαφέρουσες
σκέψεις,
Ερωτήματα

Γ. Γράφουμε

1. Να δώσετε έναν σύντομο ορισμό για τα εξής βιογραφικά είδη: Βιογραφία, Αυτοβιογραφία, Απομνημονεύματα, Ημερολόγιο (υλικό θα αντλήσετε από το ψηφιακό αντικείμενο «Βιογραφικά είδη»). Μπορείτε να εργαστείτε αξιοποιώντας το ψηφιακό αντικείμενο «Βιογραφικά είδη: Συμπλήρωση σχεδίου»
2. Προκειμένου να κατανοήσετε καλύτερα τα βιογραφικά είδη της Βιογραφίας, της Μυθιστορηματικής Βιογραφίας, της Αυτοβιογραφίας, του Ημερολογίου και των Απομνημονευμάτων, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα. Μπορείτε να αντλήσετε υλικό από το ψηφιακό αντικείμενο «Βιογραφικά είδη».

Βιογραφικά
είδη: Συμπλή-
ρωση σχεδίου

Βιογραφικά
είδη

Στη συνέχεια, να συγκρίνετε την Αυτοβιογραφία με το Ημερολόγιο, τα Απομνημονεύματα και τη Μυθιστορηματική Βιογραφία και να γράψετε σε μια παράγραφο τις μεταξύ τους διαφορές.

Βιογραφικό είδος	Ορισμός	Γνωρίσματα (συνοπτικά)	Σκοπός
Βιογραφία			
Μυθιστορηματική Βιογραφία			
Αυτοβιογραφία			
Ημερολόγιο			
Απομνημονεύματα			

3. Έχοντας κατανοήσει το βιογραφικό είδος της Αυτοβιογραφίας, να υπογραμμίσετε στο κείμενο λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν ότι το απόσπασμα ανήκει σε αυτό το βιογραφικό είδος, τεκμηριώνοντας την απάντησή σας.
4. Αφού εντοπίσετε και καταγράψετε τις παρομοιώσεις και τις μεταφορές του αποσπάσματος, διερευνήστε τον σκοπό και τη λειτουργία τους. Με τη χρήση τους η συγγραφέας στοχεύει στη Λογική ή στο Συναισθήμα του/της αναγνώστη/στριας; Ποια η άποψή σας;
5. Η συγγραφέας επισημαίνει τον κίνδυνο που ελλοχεύει αν οι άνθρωποι δεν χρησιμοποιούν τη Λογική ως χαλινό και αφεδούν στην κυριαρχία των παθών. Φανταστείτε μια αντίστροφη κατάσταση. Ποιοι κίνδυνοι πιστεύετε ότι μπορεί να ανακύψουν αν η τύχη και η πρόοδος ατόμων και συνόλων αφεδούν στην κυριαρχία της Λογικής και στη λατρεία της Επιστήμης; Οι απαντήσεις σας να έχουν τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming). Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden πατώντας «Create» και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα. Στη συνέχεια, αφού ομαδοποιήσετε τις απαντήσεις (ενδεικτική ομαδοποίηση: επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, στην ανθρώπινη ζωή, στην ηθική, στην κοινωνία, στην πολιτική), να συνδέσετε ένα κείμενο στο οποίο θα αναφέρετε αυτούς τους κινδύνους.

Video tutorial
για το Answer-
Garden

Δ. Δημιουργούμε

1. Προσπαθήστε να αποδώσετε το κείμενο της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου σε σύγχρονα ελληνικά. Δοκιμάστε μια καλλιγραφική γραμματοσειρά για τη μεταγραφή του από τον σύνδεσμο aka-acid.com επιλέγοντας «Fonts».
2. Υποδυθείτε ο/η καθένας/καδεμία πως είστε μέλος μιας οικογένειας, της οποίας σημαντικές αποφάσεις (λ.χ. μετανάστευση, πώληση περιουσίας, διαχωρισμός μελών, εγκατάλειψη σπουδών κ.ά.) συνέπεσαν με σημαντικά κοινωνικο-πολιτικά γεγονότα της εποχής του/της και συγγράψτε την αυτοβιογραφία σας.
 - α) Ετοιμάστε μια παρουσίαση με την εξής μορφή:
 - Οικογένεια Χ – Εμφύλιος-Μετανάστευση στο εξωτερικό
 - Οικογένεια Ψ – Κατασκευή υδροηλεκτρικού φράγματος-Μετακόμιση στην πόλη
 - Οικογένεια Ζ – Τουρκική απόβαση στην Κύπρο-Διαχωρισμός μελών της οικογένειας
 - Οικογένεια Υ – Εξέγερση Πολυτεχνείου-Εγκατάλειψη σπουδών
 - β) Παρουσιάστε τη στην τάξη. Συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας σε ποιες περιπτώσεις κυριάρχησε περισσότερο η Λογική και σε ποιες το Συναίσθημα, ώστε να ληφθούν αποφάσεις καθοριστικές για τη ζωή της οικογένειας και την εξέλιξη της συλλογικής ζωής.
 - γ) Ετοιμάστε μια σελίδα από την αυτοβιογραφία σας, στην οποία θα αναφέρετε την καθοριστική συμβολή σας στη έκβαση των γεγονότων.
 - δ) Ηχογραφήστε την ανάγνωσή της (από εσάς ή από κάποιον/α άλλο/η) και ακούστε τη στην τάξη. Συζητήστε τις εντυπώσεις που δημιουργεί σχετικά με την προσωπικότητά σας.
 - ε) Στη συνέχεια, μετά την παρουσίαση των εργασιών σας, καταγράψτε με συντομία:
 - ε1) Σε ποιες περιπτώσεις ο πομπός-συντάκτης/τρια της αφήγησης καταφεύγει στη Λογική και σε ποιες στο Συναίσθημα, κατά την ανάκληση των γεγονότων και τη μετάπλασή τους σε αφήγηση; Ποια σημεία μέσα στο κείμενο το υποδεικνύουν;
 - ε2) Σε ποιες περιπτώσεις η αφήγηση στοχεύει στο Συναίσθημα και σε ποιες στη Λογική του/της αναγνώστη/τρια ή ακροατή/τρια;
3. Διαβάστε το οπισθόφυλλο του βιβλίου της Λίας Πέττου με τίτλο *Τα νησιά των Μακάρων* και δημιουργήστε συνεργατικά ένα δικό σας ποίημα αξιοποιώντας την ταλάντωση του εαυτού σας ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: *τις τάσεις της ψυχής και το βάρος των σκέψεων*. Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα Έγγραφα Google ή να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».

Η γη ταλαντώνεται μαζί με το άπειρο,
μαζί της ταλαντώνομαι και εγώ.
Η ζωή μου ένα εκκρεμές
μεταλλική σφαίρα που κρέμεται από ένα σκοινί.
Περιοδικές κινήσεις ανάμεσα σε δυο ακραία σημεία.
Το πέρας και την αιωνιότητα,
τη λύπη και τη χαρά,
την πικρία και την ικανοποίηση,
το κύμα και τη νηνεμία,
το φόβο και το θάρρος.
Δε θα βρεθώ σε σημείο ισορροπίας;
Δυνάμεις που ασκούνται στο σώμα μου
οι τάσεις της ψυχής και το βάρος των σκέψεων.
Άγνωστη η περίοδος της ταλάντωσης,
εξαρτάται από το μήκος της σκέψης
εξαρτάται από το βάρος της σκέψης
και την επιτάχυνση της βαρύτητας...
Αυτή που τραβά το καράβι μου
προς τα νησιά των Μακάρων.

Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου

Ο Φιοντόρ Μιχαίλοβιτς Ντοστογιέφσκι (Μόσχα, 1821-Πετρούπολη, 1881) ήταν Ρώσος μυθιστοριογράφος, φιλόσοφος, διηγηματογράφος, δοκιμιογράφος και δημοσιογράφος.

Στα λογοτεχνικά του έργα διερευνά και καταγράφει την ανθρώπινη ψυχολογία κατά την ταραγμένη πολιτικά, κοινωνικά και πνευματικά περίοδο του 19ου αιώνα στη Ρωσία, ενώ, παράλληλα, καταπιάνεται και με διάφορα πνευματικά και θρησκευτικά θέματα. Τα βιβλία του αποτέλεσαν αντικείμενο για αμέτρητες αναγνώσεις, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, επιστημονικά συνέδρια και νέες λογοτεχνικές μεταφράσεις.

7. Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι

Το Υπόγειο

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Ντοστογιέφσκι έγραψε Το Υπόγειο ή αλλιώς Αναμνήσεις από το υπόγειο το 1864, ένα έργο βαθιά φιλοσοφικό, «τραχύ και παράξενο», όπως το χαρακτήρισε ο ίδιος, το οποίο θεωρείται ο προπομπός των γνωστών μυθιστορημάτων του. Αναγνωρίζεται ως ένα από τα πρώτα έργα της υπαρξιστικής λογοτεχνίας. Η ιστορία είναι πλεγμένη γύρω από τις εξομολογήσεις, τον παραληρηματικό μονόλογο, ενός πρώην δημόσιου υπαλλήλου, ο οποίος επιχειρεί «Κάθοδο στον Άδη της αυτογνωσίας», στον λαβύρινθο του εαυτού του, και εκεί κάνει την αυτοκριτική του, προκειμένου να καταδείξει τις εσωτερικές του συγκρούσεις. Θέματα που τίγονται είναι η σύγκρουση της Λογικής και του Συναισθήματος, ο άνθρωπος της μίας αλήθειας (πρακτικός άνθρωπος) από τον ασenάως βασανιζόμενο σκεπτόμενο άνθρωπο του υπογείου, οι συνέπειες της αγάπης, οι ρίζες της ηδονής, η αντίθεση ανάμεσα στο υγιές και στο νοσηρό, η βίαιη επίθεση στα κοινωνικά ιδεώδη της «ευτυχίας» και της «επιτυχίας», καθώς και σε όλα τα πνευματικά ρεύματα και στις κοινωνικές θεωρίες της εποχής του, της Ρωσίας και της Ευρώπης.

Στο παρατιθέμενο απόσπασμα, ο ήρωας απορρίπτει τις ρασιοναλιστικές (ορθολογιστικές) θεωρίες της εποχής, αντιτίθεται στον ακραιφνή ορθολογισμό που θα οδηγούσε σε μια ολότελα λογικά δομημένη και πληκτική κοινωνία, κρίνει τη λογική ως ατελή και προτάσσει την ανάγκη διαμόρφωσης της ελεύθερης βούλησης.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ποιες εντυπώσεις σας δημιουργεί το άκουσμα του τίτλου *Το Υπόγειο*, πριν διαβάσετε το κείμενο από το ομότιτλο έργο; Σε ποιες σκέψεις σχετικά με τον τίτλο σας οδήγησε η ανάγνωση του αποσπάσματος; Κάντε μια επιγραμματική καταγραφή των πρώτων εντυπώσεων και των σκέψεών σας.
2. Στο Εισαγωγικό σημείωμα διαβάζουμε για το *Υπόγειο*: «Θεωρείται ως ένα από τα πρώτα έργα της υπαρξιστικής λογοτεχνίας». Αφού διαβάσετε και το παρακάτω κείμενο σχετικά με τον Υπαρξισμό, υπογραμμίστε κατά την πρώτη ανάγνωση του αποσπάσματος τα σημεία εκείνα που πιστοποιούν τις επιρροές του Υπαρξισμού στη σκέψη του συγγραφέα.

Πληροφορίες για
τον Ορθολογισμό

«Ο Υπαρξισμός ως ρεύμα είναι μια από τις φιλοσοφικές επαναστάσεις του εικοστού αιώνα. Οι θεωρητικοί του υπαρξισμού αμφισβητούσαν την εγκυρότητα όλων των θεωριών και συστημάτων που είχαν διαμορφωθεί στο πλαίσιο της παραδοσιακής φιλοσοφίας. [...] Επίκεντρο ενδιαφέροντος του υπαρξισμού δεν ήταν πράγματα, ιδέες ή έννοιες αλλά ο άνθρωπος ως μοναδική και ανεπανάληπτη ύπαρξη. Η ύπαρξη, ως μοναδικός τύπος κάθε ανθρώπου, δεν έχει στατικές έμφυτες ιδιότητες, όπως πιστευόταν ότι συμβαίνει με την ουσία του, αλλά διαμορφώνεται αέναα με την προσωπική του δράση, με αποτέλεσμα να ευθύνεται και γι' αυτό στο οποίο θα καταλήξει. [...]

Οι υποστηρικτές του υπαρξισμού [...] επιμένουν πως δεν υπάρχει κανένα εξωτερικό σημείο βάσει του οποίου θα μπορούσε να προσανατολιστεί ο άνθρωπος. Κανόνας του είναι ο εαυτός του και οφείλει ο ίδιος να δημιουργεί τους κανόνες του. Συνεπώς, ο αυτοκαθορισμός της συμπεριφοράς ως ενέργεια ελευθερίας είναι κάτι αναπόδραστο στον άνθρωπο. Αντίκρυ, δηλαδή, στην επικείμενη στιγμή της ζωής και στις προ-κείμενες περιστάσεις της, έχει ο άνθρωπος να καθορίσει ο ίδιος τη συμπεριφορά του και δεν είναι δυνατόν να συμβεί κάτι άλλο. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να παραιτηθεί από την ελευθερία του ως πηγή αυτοκαθορισμού».

Βικιπαίδεια, λήμμα «Υπαρξισμός»

Το Υπόγειο

Γι' αυτό δε θα παραξενεύομαι καθόλου να δω άξαφνα να ξεφυτρώσει από τα σπλάχνα της ορθολογικής κοινωνίας του μέλλοντος, κανένας τζέντλεμαν με φυσιογνωμία κοινή ή μάλλον σαρκαστική και οπισθοδρομική που θα μας έλεγε, βάζοντας τα χέρια στη μέση του: «Δε δοκιμάζουμε μια φορά, να δώσουμε μια κλωτσιά στη λογική μόνο και μόνο για να στείλουμε στο διάολο αυτούς τους λογαρίθμους και να μπορούμε να ζήσουμε πάλι σύμφωνα με την κουτή μας θέληση;»

Κι αυτό δε θα 'ταν τίποτε, το άσκημο θα 'ταν που θα 'βρισκε αμέσως οπαδούς: τέτοια είναι η ανθρώπινη φύση. Κι όλα αυτά για μια αιτία τόσο μηδαμινή που δεν θα 'πρεπε ούτε να την αναφέρουμε: ότι δηλαδή σε κάθε εποχή και σε κάθε τόπο, πάντα άρεσε του ανθρώπου να κινείται και να δρα σύμφωνα με τη θέλησή του και όχι όπως του προστάζει η λογική και το συμφέρον του. [...]

Ο άνθρωπος μόνο από ένα πράγμα έχει ανάγκη· να 'ναι η θέλησή του εντελώς ανεξάρτητη, όσο κι αν του στοιχίζει η ανεξαρτησία αυτή, κι όσες κι αν είναι οι κακές συνέπειες που σέρνει μαζί της. Μα να το επιθυμεί τάχα; [...]

Βλέπετε: η λογική, κύριοι, είναι εξαίρετο πράγμα, σύμφωνοι, μα η λογική είναι λογική μόνο, και ευχαριστεί μόνο το μυαλό του ανθρώπου, ενώ η θέληση είναι όλη η εκδήλωση της ζωής με τη λογική της μαζί και μ' όλες τις σπαζοκεφαλιές της. Και μολονότι η ζωή μας δεν είναι συχνά περίφημη στην εκδήλωσή της αυτή, όπως κι αν έχει, είναι η ζωή και όχι απλώς η εξαγωγή της τετραγωνικής ρίζας. Γιατί, εγώ παραδείγματος χάριν θέλω, φυσικά, να ζήσω για να ικανοποιήσω όλη τη ζωική μου δυναμικότητα και όχι μόνο τη δυναμικότητα της λογικότητας που είναι το εικοστό απάνω κάτω μέρος όλης της ζωτικότητάς μου. Τι ξέρει η λογική; Η λογική ξέρει μόνο εκείνο που ο χρόνος την έκανε να μάθει· (μπορεί να υπάρχουν μερικά πράγματα που δε θα τα μάθει ίσως ποτέ· δεν είναι παρηγορητικό, μα γιατί να μην το ομολογήσουμε;) ενώ η ανθρώπινη φύση δρα συνολικά με όσες δυνάμεις έχει μέσα της, και συνειδητά ή ασυνείδητα ξει ακόμα κι όταν ξεγελιέται.

Υποψιάζομαι, κύριοι, πως με κοιτάξετε με οίκτο. Μου επαναλαμβάνετε πως ένας άνθρωπος μορφωμένος και εξελιγμένος, με μια λέξη, ένας άνθρωπος, όπως πρέπει να είναι ο άνθρωπος του μέλλοντος, δεν είναι δυνατό να επιθυμεί γιατί έτσι του κάπνισε, κάτι που μπορεί να τον βλάψει· πως είναι αξίωμα αυτό, είμαι απολύτως με τη γνώμη σας, είναι πραγματικά αξίωμα. Μα σας το ξαναλέω για εκατοστή φορά, υπάρχει μια περίπτωση, μια μόνη, που ο άνθρωπος μπορεί ξεπίτηδες, συνειδητά, να επιθυμεί κάτι το βλαβερό, το παράλογο, το εξωφρενικό μάλιστα· είναι όταν θέλει να έχει το δικαίωμα να επιθυμεί και το εξωφρενικό ακόμα, και να μην είναι υποχρεωμένος να επιθυμεί, μόνο εκείνο που είναι λογικό. Η πιο παράλογη ιδιοτροπία μπορεί, κύριοι, να είναι για τον άνθρωπο προτιμότερη απ' όλο τον κόσμο σε μερικές περιπτώσεις και μπορεί να είναι αυτή πιο ενδιαφέρουσα απ' όλα τα ωφέληματα, ακόμα και στην περίπτωση που πραγματικά μας βλάπτει, και είναι αντίθετη με τα σωστά συμπεράσματα της λογικής μας, γιατί όπως κι αν έχει, κρύβει μέσα της ό,τι μας είναι αγαπητότερο και σπουδαιότερο: την προσωπικότητα και την ατομικότητά μας. Μερικοί υποστηρίζουν, παραδείγματος χάριν, πως είναι πραγματικά το πολυτιμότερο πράγμα στον άνθρωπο η δέληση· μπορεί βέβαια όταν θέλει, να συμφωνήσει με τη λογική. Υπό τον όρο όμως να μην κάνει κατάχρηση. Είναι πολύ ωφέλιμο και κάποτε μάλιστα αξιέπαινο. Αλλά, πολύ συχνά, τις περισσότερες ίσως φορές, η δέληση κατά τρόπο μάλιστα πεισματικό, δε συμφωνεί καθόλου με τη λογική και... και... και... ξέρετε πως κι αυτό είναι επίσης ωφέλιμο και αξιέπαινο ακόμα;

Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Το Υπόγειο*, Μτφρ.: Γ. Σημηριώτης,
εκδόσεις Κοροντζή, Αθήνα 1979, σ. 19-21

Β. Συζητάμε

1. «Ο άνθρωπος μόνο από ένα πράγμα έχει ανάγκη· να 'ναι η δέλησή του εντελώς ανεξάρτητη, όσο κι αν του στοιχίζει η ανεξαρτησία αυτή, κι όσες κι αν είναι οι κακές συνέπειες που σέρνει μαζί της», αναφέρει ο συγγραφέας στην τρίτη παράγραφο του αποσπάσματος. Γνωρίζετε περιπτώσεις της ανθρωπίνης Ιστορίας όπου η διαπίστωση αυτή επαληθεύεται; Αναφέρετε κάποιες χαρακτηριστικές.
2. «Η λογική ξέρει μόνο εκείνο που ο χρόνος την έκανε να μάθει». Με αυτή τη φράση στην τέταρτη παράγραφο του αποσπάσματος ο Ντοστογιέφσκι ταυτίζει τη Λογική με την πείρα. Συμφωνείτε;
3. «Μου επαναλαμβάνετε πως ένας άνθρωπος μορφωμένος και εξελιγμένος, με μια λέξη, ένας άνθρωπος, όπως πρέπει να είναι ο άνθρωπος του μέλλοντος, δεν είναι δυνατό να επιθυμεί γιατί έτσι του κάπνισε, κάτι που μπορεί να τον βλάψει». Σε αυτή τη φράση της πέμπτης παραγράφου η μόρφωση και η πρόοδος ταυτίζονται με τη Λογική. Συμφωνείτε; Μπορείτε να αναφέρετε και άλλα χαρακτηριστικά, πέραν της Λογικής, που συντελούν στη μόρφωση του ανθρώπου και στην πρόοδο του κοινωνικού συνόλου;

1. Σε ποιο κειμενικό είδος θα κατατάσσετε το παραπάνω κείμενο του Ντοστογιέφσκι; Ποιοι κειμενικοί δείκτες σας οδηγούν στην επιλογή σας;

Κειμενικά είδη

Τα κειμενικά είδη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

α) Περιγραφή: Ως κοινωνική διαδικασία οργανώνει τα πράγματα σε καθημερινά και τεχνικά πλαίσια νοήματος· πραγματώνεται σε προσωπικές/κοινές και τεχνικές περιγραφές, σε πληροφοριακές και επισημονικές εκθέσεις-αναφορές και ορισμούς.

β) Εξήγηση: Ως κοινωνική διαδικασία ερμηνεύει, μέσω της ακολουθίας/διαδοχής, τα φαινόμενα σε σχέσεις χρονικότητας ή και αιτιότητας.

γ) Οδηγίες: Ως κοινωνική διαδικασία οι οδηγίες αποτελούν λογικές ακολουθίες, με τις οποίες καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές· διακρίνονται σε διαδικαστικά (π.χ. οδηγίες χρήσης) και μη διαδικαστικά κείμενα (π.χ. συμβουλές για υποψήφιους/ιες, που μπορεί να ανήκουν και στην επιχειρηματολογία).

δ) Επιχειρηματολογία: Στην επιχειρηματολογία, ως διαδικασία ανάπτυξης μιας θέσης, ο στόχος είναι να πειστούν οι αναγνώστες/τριες ή οι ακροατές/τριες και να αποδεχτούν μια άποψη. Σε κάποιες περιπτώσεις η επιχειρηματολογία μοιάζει με εξήγηση/αιτιολόγηση, καθώς και τα δύο είδη έχουν να κάνουν με αιτιότητα. Η διαφορά είναι ότι η επιχειρηματολογία σχετίζεται κυρίως με άποψη και πειδω, ενώ η εξήγηση με την αντικειμενική καταγραφή του «τι» και του «πώς». Τα κείμενα επιχειρηματολογίας διακρίνονται σε: δοκίμια (προβάλλεται μια άποψη και παρέχονται στοιχεία για τη στήριξή της), εκθέσεις, συζητήσεις/αντιπαραθέσεις (θεώρηση ενός θέματος από πολλές απόψεις), ερμηνείες κ.ά.

ε) Αφήγηση: Η διαδικασία της αφήγησης επιτυγχάνεται μέσω της ακολουθίας προσώπων και γεγονότων στον χώρο και στον χρόνο. Τα αφηγηματικά κείμενα διακρίνονται σε προσωπικές διηγήσεις, ιστορικές διηγήσεις, ιστορίες, μύθους, παραμύθια, αφηγήσεις.

2. α) Διαβάστε τις παρακάτω σκέψεις:

«Ωραία είναι μόνο εκείνα τα πράγματα που εμπνέονται από την τρέλα και γράφονται με τη λογική» (Αντρέ Ζιντ). Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του ο άνθρωπος προσπαδούσε να επιλέξει ανάμεσα στη λογική, τη σωφροσύνη και την πηγαία συναισθηματική έκφραση, τις επιταγές της καρδιάς του. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι αυστηροί ορθολογιστές υπέταξαν την καρδιά στη λογική, αγνοώντας ότι το συναίσθημα έχει απόλυτη αυτοτέλεια, τη δική του “ζωή”, και λειτουργεί συχνά με μηχανισμούς που η λογική δεν κατανοεί. Ο συναισθηματικός κόσμος του ατόμου δε λειτουργεί ποτέ με τη μαθηματική αυστηρότητα της λογικής.

Αντίθετα είναι ένας συγκερασμός βιωμάτων, εικόνων, ιδεών και αισθήσεων που αναδύονται από τα βάθη της ανθρωπίνης ψυχής, από ένα χώρο που συχνά η λογική δεν μπορεί να προσεγγίσει και να ερμηνεύσει. Τα συναισθήματα είναι τόσο απρόβλεπτα και ταυτόχρονα τόσο ισχυρά, που παρασέρνουν τον άνθρωπο σε ενέργειες και πράξεις γεμάτες ένταση, σε συμπεριφορές που δαμπώνουν με τη ζωντάνια και τον αυδορμητισμό τους. Η λογική δεν μπορεί να εξηγήσει τη συγκίνηση μπροστά σε μια όμορφη εικόνα, την απόλυτη οργή ή την απόλυτη αγάπη. Κι αυτό επειδή η καρδιά έχει τους δικούς της μηχανισμούς, άγνωστους και ανεξερευνήτους, μη προσεγγίσιμους από τη λογική αλλά τόσο γνώριμους... στα όνειρα και στη φαντασία.

“Η καρδιά έχει τους λόγους της που ο λόγος δεν τους γνωρίζει καθόλου” (Πασκάλ)».

Ηλίας Γιαννακόπουλος, *ΙΔΕΟπολις*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2019, σ. 43-44

6) Κατόπιν, αφού λάβετε υπόψη και το κείμενο του Ντοστογιέφσκι, επικεντρωθείτε στη φράση του Ηλία Γιαννακόπουλου:

«Τα συναισθήματα είναι τόσο απρόβλεπτα και ταυτόχρονα τόσο ισχυρά, που παρασέρνουν τον άνθρωπο σε ενέργειες και πράξεις γεμάτες ένταση, σε συμπεριφορές που δαμπώνουν με τη ζωντάνια και τον αυθορμητισμό τους».

Αναζητήστε και καταγράψτε περιπτώσεις από την Παγκόσμια Ιστορία που επιβεβαιώνουν την ισχύ της παραπάνω διαπίστωσης.

Δ. Δημιουργούμε

1. «Η ελευθερία δεν αξίζει τίποτα αν δε συμπεριλαμβάνει την ελευθερία να κάνεις λάθη» Μαχάτμα Γκάντι, 1869-1948, Ινδός στοχαστής και ακτιβιστής.
Αναζητήστε στο διαδίκτυο γνωμικά επιφανών προσώπων –ανάλογα με το παραπάνω– που αφορούν την Ελευθερία ατόμων και λαών. Στη συνέχεια, χωρίστε τα σε δύο στήλες: σε αυτά που συνδέουν την Ελευθερία με τη Λογική και σε αυτά που τη συνδέουν με το Συναίσθημα.
2. Να γράψετε την ακροστιχίδα της λέξης «Ορθολογισμός». Η κάθετη λέξη να βγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα κρατώντας ως πρώτο στίχο τις λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).

Ένα υπόγειο κατάστημα στην Κρακοβία,
Ανρί ντε Τουλούζ-Λωτρέκ, σχέδιο, 1898

Λίγα λόγια για τον σχεδιαστή...

Ο Ανρί ντε Τουλούζ-Λωτρέκ (1864-1901) ήταν Γάλλος ζωγράφος, χαράκτης, σχεδιαστής, καρικατούρας και εικονογράφος. Η εμφάνισή του στη ζωηρόχρωμη και θεατρική ζωή του Παρισιού στα τέλη του 19ου αιώνα του επέτρεψε να δημιουργήσει μια συλλογή από δελεαστικές, κομψές και προκλητικές εικόνες των σύγχρονων, ενίοτε παρακμιακών, υποδέσεων εκείνης της εποχής.

Η Ασημίνα Ξηρογιάννη γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα. Είναι θεατρολόγος, φιλόλογος και συγγραφέας. Έχει εκδώσει ποίηση, πεζογραφία και θέατρο. Διδάσκει Θεατρική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και εργάζεται ως εμπισκώτρια θεατρικού παιχνιδιού. Παράλληλα, παραδίδει μαθήματα Γλώσσας και Λογοτεχνίας, καθώς και Θεωρίας και Ιστορίας Θεάτρου. Διατηρεί από το 2009 το λογοτεχνικό ιστολόγιο «Varelaki». Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί στα γαλλικά, αγγλικά και ισπανικά.

8. Ασημίνα Ξηρογιάννη

«Ταξίδια»

Εισαγωγικό σημείωμα

Τα ταξίδια, ως μια κατάκτηση της ανθρωπότητας, προσφέρουν πολλαπλά οφέλη στον άνθρωπο, ο οποίος, ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή, ζει στους έντονους, απαιτητικούς και αγχωτικούς ρυθμούς της καθημερινότητας. Ταξιδεύοντας, ξεκουράζεται το μυαλό, θωρακίζεται ο οργανισμός, ενισχύεται η ψυχική υγεία, αυξάνεται η δημιουργικότητα, χτίζεται μια υγιής προσωπικότητα, αντιμετωπίζονται με θετική ενέργεια και αισιόδοξα οι δυσκολίες της ζωής, αναζωογονούνται οι διαπροσωπικές σχέσεις.

Το παρακάτω ποίημα εμπεριέχεται στα βιβλία Η προφητεία του ανέμου, Δωδώνη 2009 και Ποιήματα 2009-2017, Βακχικόν 2021.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Η λέξη «ταξίδι» ποιες εικόνες και συναισθήματα σας ανακαλεί; Διαβάστε τα παρακάτω ταξιδιωτικά αποφδέγματα και συζητήστε τα στην τάξη σας.

α) Κ.Π. Καβάφης, «Ιθάκη»

«Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτήν δεν θα 'βγαίνες στον δρόμο.
Άλλα δεν έχει να σε δώσει πια.
Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν».

β) «Ο άνθρωπος μπορεί να ταξιδεύει μέσα του κι απέξω να μένει ακίνητος», Τζέιμς Άλλεν, 1914-2006, Αμερικανός φυσικός.

γ) «Ταξίδεψε μέσα σου. Η Φιλοσοφική Λίθος που μάταια έχουν αναζητήσει με τις πιο σοφές τέχνες, δεν μπορεί να βρεθεί ταξιδεύοντας σε άλλα μέρη», Σιλέσιος, 1624-1677, Γερμανός ιερέας, ιατρός και μυστικιστής ποιητής.

δ) «Το ταξίδι είναι κάτι σαν πόρτα από όπου βγαίνεις από την πραγματικότητα για να μπεις σε έναν χώρο ανεξερεύνητο που μοιάζει με όνειρο», Γκυ Ντε Μωπασάν, 1850-1893, Γάλλος συγγραφέας.

ε) «Κάθομαι στο σπίτι μου, ήσυχα, δίχως να κουνάω χέρια ή πόδια, κι όμως ταξιδεύω σ' όλες τις θάλασσες, από τη μια χώρα κι από την άλλη», Ρίτσαρντ Μπάρτον, 1925-1984, Ουαλός ηθοποιός του θεάτρου και του κινηματογράφου.

στ) «Το πιο μεγάλο ταξίδι μας το κάνουμε μέσα στην ψυχή μας», Νίκος Καζαντζάκης, 1883-1954, λογοτέχνης.

ζ) «Η φράση “μακριά, πολύ μακριά” είχε πάντα μια ξεχωριστή γοητεία...», Άλφρεντ Τένισον, 1809-1892, Άγγλος ποιητής.

η) «Το πραγματικό ταξίδι της ανακάλυψης δεν αφορά το να βλέπεις νέα τοπία, αλλά το να βλέπεις με άλλα μάτια», Μαρσέλ Προυστ, 1871-1922, Γάλλος συγγραφέας.

θ) «Το ταξίδι και η αλλαγή τοποθεσίας προσδίδουν νέο σφρίγος στο μυαλό», Σενέκας, 4 π.Χ.-65 μ.Χ., Ρωμαίος φιλόσοφος.

2. Μπορείτε να βρείτε διάφορες συνεκφορές (προφορά μαζί, συνεκφώνηση λέξεων) λέξεων για το ταξίδι; Π.χ. «επιστημονικά ταξίδια, συμβολικά ταξίδια, φανταστικά ταξίδια...» Συνεχίστε...

3. α) Ακούστε την ποιήτρια να απαγγέλλει το ποίημά της. Η απαγγελία της κέντρισε την προσοχή σας; Πώς νιώσατε ακούγοντας το ποίημα με τη φωνή της ποιήτριας; Θα προτιμούσατε έναν διαφορετικό τρόπο απαγγελίας; Ποιος θα ήταν αυτός και γιατί;

β) Δοκιμάστε τη δική σας ανάγνωση σε ομάδες και ηχογραφήστε με την υπηρεσία SoundCloud ή κάποια αντίστοιχη (π.χ. Vocaroo.com) από τον υπολογιστή ή το κινητό σας τηλέφωνο. Έπειτα, σχολιάστε (διά ζώσης ή online στο SoundCloud.com) τις ηχογραφήσεις άλλων ομάδων.

«Ταξίδια»

Τα ωραιότερα ταξίδια είναι του μυαλού.
Να σε πηγαίνει η σκέψη σε ό,τι αγαπάς και σου αρέσει.
Και να μην είναι ανάγκη να επιστρέψεις
Αυτά κοντά σου πάντα είναι
Μέσα σου εικόνες αληθινές
Σαν να πήγες...
Αναμνήσεις χωρίς χρονικότητα
Σα να πήγες...
Σα να γύρισες...

Πηγή: <https://varelaki.blogspot.com>

Β. Συζητάμε

1. Το ποιητικό υποκείμενο προτείνει έναν διαφορετικό τρόπο ταξιδιού. Ποιος είναι αυτός; Γιατί τον προτιμά; Τι προσφέρει κατά τη γνώμη της; Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με αυτή την άποψη;
2. Διαβάστε τα ποιήματα: α) Ζαχαρίας Παπαντωνίου, «Το άρρωστο άλογο», β) Παύλος Ξιούτας, «Ταξίδια» και γ) το απόσπασμα από το σονέτο που ανήκει στην ενότητα «Πατρίδες» του Κωστή Παλαμά, και συζητήστε τον διαφορετικό τρόπο ταξιδιού που προτείνουν, συγκρίνοντάς τον με το ποίημα της Ασημίνας Ξηρογιάννη. Ποιο ταξίδι θα προτιμούσατε εσείς;

α) Ζαχαρίας Παπαντωνίου, «Το άρρωστο άλογο»

Στην αγορά του Σαββάτου τ' άλογα που ήταν για πούλημα μιλούσαν κάτου απ' τη λεύκα για τη ζωή τους. Κι ένα κόκκινο άλογο, κουρασμένο, με το κεφάλι χαμηλά, τους διηγόταν τα θαυμάσια των ταξιδιών του. Κάμπους απέραντους στο λιοπύρι edιάθηκε, δασωμένες ρεματιές με κελαηδιστό νερό το ξεκούρασαν. Σε παρθένα χιόνια βυθίστηκαν τα πέταλά του –από θύελλες μαστιγώθηκε, σε λαμπρές φωτιές εστέγνωσε– στη ζέστη παχινιών¹ αρχοντικών κοιμήθηκεν ύπνο βαθύ. Για τον καβαλάρη του μιλούσεν ώρα πολλή και για τις πολιτείες που τον χαιρετούσαν από μακριά με τους θόλους των² και τα καμπαναριά των...

— Παράξενο! του είπαν. Έτσι άρρωστο και κοκαλιάρικο δοκίμασες τέτοιες δόξες;

— Είν' αλήθεια, είπε τ' άλογο, πως σ' όλη μου τη ζωή με δεμένα τα μάτια γύριζα μαγκανοπήγαδο³. Μα ο Θεός ήξερε να τιμωρήσει τον άνθρωπο που με σκλάβωσε –χαρίζοντάς μου τη φαντασία.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου, *Πεζοί ρυθμοί*,
εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1980, σ. 67-69

β) Παύλος Ξιούτας, «Ταξίδια»

Βυθίζομαι στα χάη των λογισμών μου και ξεχνιέμαι
ή ταξιδεύω στα φτερά απάνου του ονείρου
και χάνομαι σαν μια σταγόνα γαλανή του απείρου.
Έχω χαρά που ζω τον εαυτό μου μόνος,
τρελός κορυδαλλός που τη ζωή του,
για να πρωτοφιλήσει την Αυγή, την ασωτεύει⁴.
Δε θα μπορούσα να υποφέρω τους ανθρώπους,
αν μού 'λειπαν ετούτα τα ταξίδια,
και κάθε μέρα μου θα ήταν,
μια με την άλλη, ανούσια, όμοια κι ίδια.

Παύλος Ξιούτας, *Ποιητικά Άπαντα*, Α' τόμος,
Λευκωσία 2008

¹ παχινιών: το παχνί είναι η φάτνη, το μέρος όπου τρώνε τα ζώα.

² θόλους των: θόλους τους.

³ (το) μαγκανοπήγαδο: μηχανήμα για την άντληση νερού από πηγάδι.

⁴ ασωτεύει: σπαταλά, χαραμίζει.

γ) Κωστής Παλαμάς, «Πατρίδες»

«Σαν των Φαιάκων το καράβ⁵ η Φαντασία⁶
χωρίς να τη βοηθάν πανιά και λαμνοκόποι⁷
κυλάει· και είναι στα βάθη της ψυχής μου τόποι
πανάρχαιοι κι ασάλευτοι».

3. Να συζητήσετε για τις δυνατότητες που προσφέρει στον άνθρωπο η φαντασία και για τη γενικότερη σημασία της στην ανθρώπινη ζωή. Αξιοποιήστε και τη ρήση του Αϊνστάιν: «Είμαι αρκετά καλλιτέχνης και σχεδιάζω ελεύθερα με τη φαντασία μου. Η φαντασία είναι πιο σημαντική από τη γνώση. Η γνώση είναι περιορισμένη. Η φαντασία περικυκλώνει τον κόσμο».

Γ. Γράφουμε

1. Να σχολιάσετε τον τίτλο του κειμένου. Ενδεικτικές ερωτήσεις: Ο τίτλος μάς προϊδεάζει για το περιεχόμενο του κειμένου; Είναι κυριολεκτικός ή μεταφορικός; Διαθέτει κάποιο σχόλιο; Είναι ονοματικός ή ρηματικός; Στη συνέχεια, να προτείνετε έναν διαφορετικό τίτλο για το κείμενο («Ταξίδια»), ο οποίος να αποδίδει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια το νόημά του.
2. Ποιο ρόλο πιστεύετε ότι παίζουν τα αποσιωπητικά στο συγκεκριμένο κείμενο; Μπορείτε να συμβουλευτείτε το διπλανό ψηφιακό αντικείμενο.
3. Μερικές φορές, στη ζωή χρειάζεται να πάρουμε κομβικές αποφάσεις, οι οποίες καθορίζουν τη μετέπειτα ζωή μας. Σε ένα κείμενο δυο παραγράφων, που θα αναπτυχθεί με τη μέθοδο της σύγκρισης και αντίθεσης, αναφερθείτε στα πλεονεκτήματα των αποφάσεων με βάση τη Λογική, σε αντίθεση με τις αποφάσεις που λαμβάνονται με βάση το Συναίσθημα (ή το αντίθετο).

Ο ρόλος των σημείων στίξης

Δ. Δημιουργούμε

1. Τα πιο όμορφα ταξίδια είναι αυτά που κάνει το μυαλό, η φαντασία ή η καρδιά; Γράψτε τις σκέψεις σας στο προσωπικό σας ημερολόγιο. Ξεκινήστε με τη φράση «Αγαπημένο μου ημερολόγιο...». Προσδιορίστε τον τόπο και τον χρόνο. Γράψτε σε πρώτο ενικό πρόσωπο, σε ύφος απλό, στοχαστικό, εξομολογητικό και με λόγο αυθόρμητο, επιγραμματικό.
2. Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου παρουσιάζει το άρρωστο άλογο να αντιστέκεται στη σκλαβιά του με τη φαντασία. Ο Παύλος Ξιούτας με τα φανταστικά ταξίδια του αντέχει τη βαρετή και ανούσια καθημερινότητα που βιώνει, ζει τη ζωή που επιθυμεί και που στερείται στην πεζή του πραγματικότητα. Ο Παλαμάς αναφέρεται σε τόπους όπου πραγματικά έζησε ή ταξίδεψε με την ποιητική του φαντασία. Απλώνεται, δηλαδή, σε διάφορες περιοχές του κόσμου, πατρίδες του κι αυτές, αλλά νοερές. Δοκιμάστε και γράψτε και εσείς ένα ποίημα (πεζόμορφο, σε παραδοσιακή ή μοντέρνα τεχνοτροπία) για ένα ταξίδι σας με οδηγό τη φαντασία. Μετά, επιλέξτε είτε μια καλλιτεχνική γραμματοσειρά είτε μια μουσική επένδυση για να το παρουσιάσετε.

Πληροφορίες και σύνδεσμος για τις γραμματοσειρές

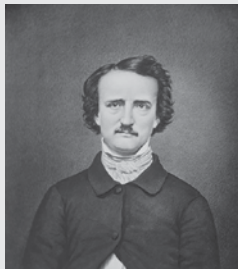
Δείγματα διαφορετικών γραμματοσειρών

[Μπορείτε να κατεβάσετε αρκετές ελληνικές καλλιγραφικές γραμματοσειρές, που έχουν δημιουργηθεί και διατίθενται δωρεάν από τη ιστοσελίδα aka-acid.com επιλέγοντας «Fonts».]

⁵ των Φαιάκων το καράβι: πρόκειται για το γοργοτάξιδο καράβι με το οποίο ο Αλκίνοος έστειλε τον Οδυσσέα στην Ιθάκη. Ούτε το γεράκι, το ταχύτερο πουλί, δεν παράβγαινε μαζί του (Οδύσσεια, ν. 86-87).

⁶ Ο ποιητής προσωποποιεί τη φαντασία και γράφει το αρχικό γράμμα της λέξης με κεφαλαίο, σαν να πρόκειται για το όνομα κάποιου καραβιού. Η παρομοίωση της ποιητικής φαντασίας με το ταχύπλοο καράβι των Φαιάκων χρησιμοποιείται, όχι μόνο για να φανεί η ταχύτητα και η αυτοδυναμία της φαντασίας, αλλά και για να υποδηλωθεί η ασφάλεια και η αποτελεσματικότητα των ταξιδιών.

⁷ λαμνοκόποι: κωπηλάτες.

9. Έντγκαρ Άλαν Πόε

«Σονέτο – Στην Επιστήμη»

Ο Έντγκαρ Άλ(λ)αν Πόε (απαντά σπανίως ως Πο ή Πόου. 1809-1849) ήταν Αμερικανός ποιητής και πεζογράφος, ένας από τους κύριους εκπροσώπους του Αμερικανικού Ρομαντισμού. Υπήρξε φανατικός λάτρης του αρχαιοελληνικού πνεύματος και της ελληνικής γλώσσας και, αν και επιθυμούσε να κάνει ένα ταξίδι προς την Ελλάδα, τελικά δεν κατάφερε να το πραγματοποιήσει.

Στα έργα του περιγράφει έναν κόσμο φανταστικό και νοσηρό, όπου επικρατεί το μυστήριο και το μακάβριο. Υπήρξε ο θεμελιωτής της αστυνομικής λογοτεχνίας και των ιστοριών τρόμου και φαντασίας.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Σονέτο – Στην Επιστήμη» (Sonnet – To Science) βρίσκεται στην αρχή της δεύτερης ποιητικής συλλογής του Πόε, που δημοσίευσε, το 1829, χρησιμοποιώντας το δικό του όνομα, και περιέχει κάποιες αναθεωρημένες εκδόσεις μερικών ποιημάτων του που είχαν δημοσιευτεί στον Ταμερλάνο, καθώς και επτά νέα ποιήματα.

Με το ποίημα αυτό ο Πόε ζωγραφίζει μοναδικά την ανταγωνιστική σχέση και αδιόρατη μάχη μεταξύ επιστήμης και ποίησης, ορθολογισμού και φαντασίας.

Το «Σονέτο – Στην Επιστήμη» ακολουθείται από το ποίημα που φέρει τον τίτλο «Αλ Ααραάφ» (Al Aaraaf), το οποίο έχει ερμηνευτεί ως θρήνος για την κατάρρευση ή και την εξαφάνιση της δημιουργικής φαντασίας μέσα σε έναν υλιστικό κόσμο και ως αλληγορική αντιπροσώπευση των αισθητικών θεωριών του Πόε.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Γνωρίζουμε ότι ο τίτλος κάθε έργου προσδιορίζει σ' έναν βαθμό και το περιεχόμενό του. Θα εργαστείτε ως εξής: **α)** Να παρατηρήσετε τη γλωσσική μορφή του τίτλου. Είναι ευσύνοπτος ή εκτενής; Κυριολεκτικός ή μεταφορικός; Ονοματικός ή ρηματικός; **β)** Τι περιμένετε να ακολουθήσει, με βάση τον τίτλο του έργου; **γ)** Μετά την ανάγνωση του κειμένου, εξετάστε τον τίτλο σε σχέση με το περιεχόμενό του. Νομίζετε ότι η επιλογή του συγκεκριμένου τίτλου από τον συγγραφέα είναι επιτυχής; **δ)** Αλλάξτε τον υπάρχοντα τίτλο υιοθετώντας ένα συγκεκριμένο ύφος λόγου (π.χ. χιουμοριστικό, δραματικό, ειρωνικό) ή χρησιμοποιώντας ποιητική-συνυποδηλωτική γλώσσα. Αφού καταγράψετε τους νέους τίτλους στον πίνακα (ή σε μια online υπηρεσία όπως το AnswerGarden), μπορείτε να ψηφίσετε τον πιο επιτυχημένο τίτλο κάνοντας χρήση μιας διαδικτυακής υπηρεσίας όπως το StrawPoll (ή παρόμοιας).

«Σονέτο – Στην Επιστήμη»

Επιστήμη! Γνήσια κόρη του Αρχαίου Χρόνου είσαι!
 Με τα ερευνητικά σου μάτια όλα τ' αλλοιώνεις – τέτοια είσαι!
 Γιατί ορμάς έτσι πάνω στην καρδιά του ποιητή,
 αρπακτικό, που τα φτερά σου είναι πραγματικότητα πεξή;
 Πώς αυτός να σ' αγαπήσει; Ή πώς σοφή να σε θεωρήσει;
 Όταν εσύ δε θέλεις στις περιπλανήσεις του
 να τον αφήσεις
 να ψάξει για θησαυρούς στους διαμαντοστόλιστους ουρανούς,
 μολονότι πέταξε ψηλά μ' ατρόμητα φτερά;
 Συ δεν είσαι που την Άρτεμη από το άρμα της βίαια έριξες
 και την Αμαδρυάδα⁸ από τα δάση έδιωξες
 για να βρει καταφύγιο και γαλήνη
 σε μιαν άλλη πιο χαρούμενη σελήνη;
 Συ άσπλαχνα δε χώρισες τη Ναϊάδα⁹ από τη νερομάνα της,
 τη Συλφίδα¹⁰ από το χλωρό χορτάρι της
 κι εμένα από το όνειρο το θερινό
 κάτω από τον κόκκινο ταμάρινθο;¹¹

Μτφρ.: Βασίλης Κ. Μηλίτσας
 Πηγή: <http://politropi.greek-language.gr>

«Σονέτο-Στην
Επιστήμη» -
Μια ανάγνωση

Β. Συζητάμε

1. Να εντοπίσετε, αρχικά, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του σονέτου στο συγκεκριμένο ποίημα. Στη συνέχεια, να σχολιάσετε την επιλογή του ποιητή να διαλέξει το σονέτο για τη μορφή του ποιήματος που αφιερώνει στην επιστήμη. Θεωρείτε ότι είναι κατάλληλη ή όχι και γιατί;

«Το σονέτο, ως λυρικό ποίημα, θέτει στον ποιητή πολλούς και ποικίλους περιορισμούς: δεματικούς, έκτασης, μετρικούς, αριθμού συλλαβών κατά στίχο, ομοιοκαταληξίας. Εξαιτίας αυτών των περιορισμών, που επιβάλλουν στον ποιητή μίαν αυστηρή και υποχρεωτική πειθαρχία σε εξωτερικούς κανόνες, το σονέτο θεωρείται δύσκολο ποιητικό είδος».

Ιωάννης Παρίσης – Νικήτας Παρίσης, *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, εκδόσεις Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-ΙΕΠ-ITYE «Διόφαντος», Αθήνα χ.χ., σ. 168

⁸ Αμαδρυάδα: νύμφη του δάσους που γεννιέται με τις βελανιδιές (δρυς) και άλλα δέντρα.

⁹ Ναϊάδα: νύμφη των ποταμών, των λιμνών, των πηγών.

¹⁰ Συλφίδα: νεράιδα της κέλτικης μυθολογίας.

¹¹ Ταμάρινδος ή ταμάρινθος: είδος δέντρου.

2. Το ποιητικό υποκείμενο αποτυπώνει τη σκληρή πλευρά της επιστήμης και θεωρεί ότι ασκεί αρνητική επίδραση και αντιτάσσεται στον συναισθηματικό κόσμο της ποίησης. Πληγώνεται που του στερεί τη δημιουργική φαντασία και το όνειρο, και ως εκ τούτου αμφισβητεί και ακυρώνει την αξία και τη σοφία της. Να επιβεβαιώσετε με στοιχεία του ποιήματος τις απόψεις αυτές.
3. Νομίζετε ότι είναι αμιγώς προσωπική η φωνή του ποιητικού υποκειμένου και είναι ένα δέμα το οποίο απασχολεί προσωπικά τον ίδιο; Μήπως εκφράζονται σκέψεις και συναισθήματα που έχουν κοινωνικές προεκτάσεις και προκαλούν προβληματισμούς;
4. Να εντοπίσετε τα σχήματα λόγου της μεταφοράς και της προσωποποίησης στο ποίημα. Πιστεύετε ότι δίνουν νέες προεκτάσεις στα όρια του κειμένου και το καθιστούν δεκτικό περισσότερων ερμηνειών; Θα προτιμούσατε η εκφορά του λόγου να είναι κυριολεκτική, ώστε να υπηρετεί καλύτερα το νόημα του κειμένου;
5. Διαβάστε τα παρακάτω ποιήματα και συζητήστε στην τάξη σας τα εξής: Πώς αντιλαμβάνονται την τεχνολογία και τη γνώση οι ποιητές Κλείτος Κύρου και Γιάννης Υφαντής; Νομίζετε ότι «συνομιλούν» με το κείμενο του Έντγκαρ Άλαν Πόε; Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σας προκαλεί η ανάγνωσή τους; Σε ποιο βαθμό ταυτίζονται ή διαφοροποιούνται οι προσωπικές σας στάσεις με τις αντίστοιχες των ποιητικών υποκειμένων;

Κλείτος Κύρου, «Dream factory»¹²

Όταν καταλαγιάζει ο αχός¹³
 Της σύγχρονης τεχνολογίας
 Κι ακούγεται μόνο
 Το παράπονο
 Του λαβωμένου περιστεριού
 Αρχίζει η αναπαραγωγή των ονείρων

Κι όπως πάντα
 Το πρωί τριγυρνούν
 Με απόχες στους δρόμους
 Οι ονειροσυλλέκτες

Γιάννης Υφαντής, «Είναι που με φαρμάκωσε η γνώση»

Αν είναι που αυτή η γη κατάντησε
 μια απομακρυσμένη σκοτεινή επαρχία·
 αν είναι που αυτός ο κόσμος έγινε απόκοσμος
 αν είναι που αυτή η ζωή έγιν' υπόνοια ζωής
 τούτο το φως υπόνοια φωτός τούτος ο χρόνος
 ένα λησμονημένο παρελθόν
 είναι που με φαρμάκωσε η γνώση.
 Η γνώση ήταν γλυκειά στο στόμα και πικρή στα σπλάχνα η γνώση κάποτε
 μου γλύκαινε τη ματαιοδοξία η γνώση τώρα
 δεν επιτρέπει να γευτώ ούτε μια ψευδαίσθηση.
 Η γνώση ερήμωσε τη γνώση· πια δεν έχω
 πού ν' ακουμπήσω το κεφάλι μου. Και σκέφτομαι
 το Λάζαρο που όπως λένε τίποτε δεν δέλησε να πει
 παρά μονάχα στις φασκίες του τάφου ακόμα τυλιγμένος ζήτησε νερό
 για να ξεπλύνει τα φαρμακωμένα σπλάχνα του.

¹² Dream factory: εργοστάσιο ονείρων.

¹³ αχός: ήχος, βοή.

Γ. Γράφουμε

1. Να καταγράψετε τα μυθολογικά πρόσωπα του ποιήματος (Άρτεμη, Σελφίδα, Αμαδρυάδα, Ναϊάδα) και στη συνέχεια να χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα να αναλάβει ένα μυθολογικό πρόσωπο και να δημιουργήσει μια παρουσίαση με πληροφορίες και εικαστικές παραστάσεις που να δικαιολογούν την αναφορά του προσώπου στο ποίημα του Πόε. Κατόπιν, να σχολιάσετε τις παρουσιάσεις των άλλων ομάδων με κριτήριο τον τρόπο παρουσίασης, την εγκυρότητα των πηγών και την πειστικότητα των επιχειρημάτων (γιατί περιλαμβάνονται στο ποίημα του Πόε).
2. Δοκιμάστε να μεταγράψετε το ποίημα σε αφήγημα χρησιμοποιώντας κυριολεκτική/αναφορική γλώσσα και διατηρώντας όσο γίνεται το περιεχόμενό του.

Δ. Δημιουργούμε

1. Το Υπουργείο Παιδείας, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης (21 Μαρτίου), προκηρύσσει διαγωνισμό με θέμα «Η ποίηση εμπνέεται από την Επιστήμη» και καλεί τους μαθητές και τις μαθήτριες όλης της χώρας να καταθέσουν τα ποιήματά τους, σε πεζομορφή, παραδοσιακή ή μοντέρνα μορφή, στα οποία θα αντλήσουν γνώσεις από την επιστήμη και θα χρησιμοποιήσουν τους επιστημονικούς όρους μετουσιώνοντάς τους σε ποίημα. Οι παρουσιάσεις των ποιημάτων θα έχουν τη μορφή του Podcast. Για τη συμμετοχή σας στον διαγωνισμό και τη σύνθεση του δικού σας ποιήματος, μπορείτε να πάρετε ιδέες από τα παρακάτω ποιήματα που εμπνέονται από επιστημονικούς όρους.

Δέσποινα Καϊτατζή-Χουλιάκη, «Αναζωπύρωση»

αναζωπύρωση
 βυθίζομαι στο βυθό
 στο τέλος του τέλους
 ο κορμός μου σκάφανδρο
 οι ρίζες μου ακτίνες φωτός
 διακτινίζονται διαστρική σκόνη
 πορεύομαι στο διάστημα
 βιονική επωδός αρχαίων ρηγμάτων
 φέρω φύλλα ηλεκτροφόρα
 τα άνθη μου αναθυμιάσεις θείου
 αναμιγνύομαι με νέον
 φεγγοβολώ συσκοτισμένο
 χάνομαι στο αχανές
 πεφταστέρι στο χάος
 σπινθηρίζω ρυθμικά στη ρωγμή
 ουράνιο σώμα σε μαύρη τρύπα
 καιγόμενη λίθος

Κωστής Παλαμάς, [«Ακτίνες Κοσμικές»]

Η αλήθεια; –Ακτίνες Κοσμικές,– την έχετε ταράξει,
σας μάντεψε, σας κυνηγάει, και πάει να σας αδράξει
της ζωής πόσες θ' ανοίξετε και ποιές –ποιός ξέρει– κρήνες,
κρυφές, αποκαλυπτικό φως, Κοσμικές Ακτίνες!

Ποιητική συλλογή *Οι νύχτες του Φήμιου: Οι στέρνες*, Νο 205

Γιώργος Σεφέρης, «Θερινό Ηλιοστάσι, Α'»

«Ο μεγαλύτερος ήλιος από τη μια μεριά
κι από την άλλη το νέο φεγγάρι
απόμακρα στη μνήμη σαν εκείνα τα στήθη.
Ανάμεσό τους χάσμα της αστερωμένης νύχτας
κατακλυσμός της ζωής».

Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί* (απόσπασμα από Β' Πάδη ι')

«Της αγάπης αίματα με πορφύρωσαν
και χαρές ανείδωτες με σκιάσανε
Οξειδώθηκα μες τη νοτιά
των ανθρώπων
Μακρινή μητέρα, Ρόδο μου αμάραντο».

Για τις ανάγκες της άσκησης μπορείτε να αξιοποιήσετε υπηρεσίες όπως το Vocaroo, το Speaker Studio, το δωρεάν ανοιχτό λογισμικό Audacity ή παρόμοια.

Πληροφο-
ρίες για το
Podcasting

2. Η τάξη σας αναλαμβάνει ένα project με θέμα «Εικαστικά με όχημα την επιστήμη», σε συνεργασία με τους καθηγητές και τις καθηγήτριες Φιλολογίας, Εικαστικών, Τεχνολογίας και Θετικών Επιστημών. Αφού επισκεφτείτε τον ιστοχώρο «Πολύτροπη Γλώσσα» στη διεύθυνση politropi.greek-language.gr/, να επιλέξετε τη Θεματική ενότητα «Επιστήμη» και στη συνέχεια «Εικαστικά με όχημα την επιστήμη». Να δείτε τις ποικίλες μορφές τέχνης που συνδέουν τον κόσμο των εικαστικών με αυτόν της επιστήμης και να γράψετε ένα σύντομο σχόλιο. Με το συγκεντρωμένο υλικό σας να δημιουργήσετε ένα e-book (ψηφιακό βιβλίο). Για το εισαγωγικό κείμενο μπορείτε να αξιοποιήσετε το ψηφιακό αντικείμενο με τη συνέντευξη του καθηγητή Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης στο University College London και διάσημου συγγραφέα Άρθουρ Μίλερ, στην εφημερίδα *Καθημερινή*, με τίτλο «Η επιστήμη και η τέχνη συναντώνται στον 21ο αι.».

Για να δημιουργήσετε το δικό σας e-book, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε υπηρεσίες όπως το Canva, το VistaCreate, το Book Creator ή αντίστοιχες.

Ενδεικτικές
υπηρεσίες
δημιουργίας
e-book

10. Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε Φάουστ

Ο Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε (Φρανκφούρτη, 28 Αυγούστου 1749-Βαϊμάρη, 22 Μαρτίου 1832) υπήρξε μια πολυδιάστατη προσωπικότητα και από τις μεγαλύτερες πνευματικές φυσιογνωμίες του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου πνεύματος. Διακρίθηκε ως ποιητής, μυθιστοριογράφος, δραματουργός, φιλόσοφος, φυσιοδίφης, θεωρητικός της Τέχνης. Γνώριζε σε βάθος τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και τα δημοτικά τραγούδια και αφιέρωσε πολλά έργα του στην ελληνική αρχαιότητα, εκδηλώνοντας τα φιλελληνικά του συναισθήματα.

Το μνημειώδες έργο του Φάουστ, έργο ολόκληρης ζωής, το οποίο έχει τύχει πολλαπλών μεταφράσεων (Γεώργιος Στρατήγης, Αριστομένης Προβελέγγιος, Αλέξανδρος Ραγκαβής, Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Νίκος Καζαντζάκης, Πέτρος Μάρκαρης), κλείνει με τις λέξεις «Φως, περισσότερο φως».

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο σύγχρονος αναγνώστης που θα θελήσει να διαβάσει τον Φάουστ θα συναντήσει δύο εμπόδια: πρώτον, τον τεράστιο όγκο του έργου (12.111 στίχοι, οι περισσότεροι σε μέτρο και ομοιοκαταληξία) και, δεύτερον, την πεποίθηση ότι πρόκειται για ένα έργο περίπλοκο, βαθιά στοχαστικό, έναν ποιητικό λαβύρινθο.

Ο Φάουστ είναι ένα έργο ζωής, άκρως απαιτητικό, το οποίο ο Γκαίτε άρχισε να γράφει γύρω στα 1773. Δημοσίευσε το πρώτο μέρος το 1808, για να ολοκληρώσει το δεύτερο και τελευταίο μέρος του έργου το 1831, λίγο πριν από τον θάνατό του.

Ο Γκαίτε κάνει τον Φάουστ αιώνιο σύμβολο του σοφού που δεν επαναπαύεται, που διακατέχεται από την ακόρεστη επιθυμία να γνωρίσει την απόλυτη εμπειρία και επιστημονική γνώση και να δώσει απάντηση σε όλα τα προβλήματα της ζωής. Τελικά, ο Φάουστ καθίσταται ένας τραγικός ήρωας, γιατί πουλά την ψυχή του στον διάβολο (Μεφιστοφελή), μήπως βρει προς αυτή την κατεύθυνση μια διέξοδο στη ζωή του.

Το απόσπασμα ανήκει στον πρώτο μονόλογο του Φάουστ, όπου παρουσιάζονται η επιθυμία του ήρωα να κατακτήσει την απόλυτη γνώση με την επιστήμη και τη λογική, η απογοήτευσή του και, ως εκ τούτου, η καταφυγή στη μαγεία και, τελικά, η στροφή του στη φύση.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Γνωρίζετε ότι ο Γιόχαν Φάουστ ήταν υπαρκτό πρόσωπο; Μπορείτε να αντλήσετε κάποιες πρώτες πληροφορίες για την προσωπικότητά του και τα έργα που έχουν γραφτεί για αυτόν, αφού διαβάσετε το αντίστοιχο ψηφιακό αντικείμενο.

Γιόχαν Φάουστ
- Πληροφορίες

Φάουστ

Νύχτα

Σ' ένα στενό, γοτθικό δωμάτιο, με ψηλό θόλο, ο Φάουστ
κάθεται ανήσυχος στην καρέκλα, στο γραφείο του
ΦΑΟΥΣΤ

Αχ, σπούδασα φιλοσοφία

Ιατρική και νομική

στίχος 355

Και δυστυχώς θεολογία

Με επιμέλεια μοναδική.

Και να 'μαι τώρα, παρά το ζήλο

Μωρός, σαν της οξιάς το ξύλο!

Λέγομαι δόκτορας, καθηγητής,

στίχος 360

Τα τελευταία δέκα χρόνια

Δίπλα μου, χωρίς συμπόνια

Φτύνει αίμα ο φοιτητής.

Στο βάθος, ξέρω, είμαι μηδενικό!

Κι αυτό μου κουρελιάζει το ηθικό.

στίχος 365

Ναι, είμαι πιο σοφός απ' τους κλεφτοκοτάδες,

Δόκτορες, καθηγητές, γραφιάδες και παπάδες.

Τύψεις κι αμφιβολίες ουδόλως με τρομάζουν

Ούτε η κόλαση κι ο Σατανάς με σκιάζουν.

Κι όμως όλες τις χαρές τις έχω στερηθεί

στίχος 370

Και δεν πιστεύω σίγουρα πως έχω μορφωθεί.

Ούτε και πιστεύω πως έχω γνώσεις να διδάξω

Τους ανθρώπους προς το καλύτερο ν' αλλάξω.

Δεν έχω χρήματα, περιουσία, τόκους

Ούτε και την τιμή να κάθομαι σε θώκους.

στίχος 375

Κανένα σκυλί δε θα 'θελε τόσο άθλια να ζήσει!

Γι' αυτό και στη μαγεία έχω τώρα εντρυφήσει.

Μήπως τα πνεύματα δεχτούν να με φωτίσουν

Το μυστικό τους κρυφά μού ψιθυρίσουν,

Για να μη λέω, με κόπο και ιδρώτα

στίχος 380

Αυτά που δε γνωρίζω, όπως και πρώτα.

Για να εμβαδύνω στου κόσμου την υφή,

Σ' ό,τι δεμένο τον κρατά, με ένωση κρυφή,

Των σπόρων μελετώ τη δύναμη και δράση

Και δε σκαλώνω πια σε κάθε φράση.

στίχος 385

Ω να μου 'κανες ολόγιομο φεγγάρι

Για ύστατη φορά τη χάρη

Να δεις ξανά το βάσανό μου

Ως αγρυπνώ στο αναλόγιό μου:

Φώτιζες βιβλία και χαρτιά

στίχος 390

Και μου κρατούσες, φίλε, συντροφιά.

Αχ, να μπορούσα στις κορφές

Μέσα στο φως σου να χαθώ

Και στων πνευμάτων τις σπηλιές
Στο φέγγος σου να κινηθώ,
Από τη γνώση λυτρωμένος
Στο δρόσο σου να κολυμπήσω!

στίχος 395

Goethe, Φάουστ, Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια: Πέτρος Μάρκαρης,
εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 2003, σ. 65-69

Β. Συζητάμε

1. Αφού διαβάσετε τους στίχους 354-365, να αναφερθείτε στη στάση του Φάουστ απέναντι στην επιστημονική γνώση. Πώς περιγράφει τον εαυτό του; Πώς νιώδει;
2. Ο Φάουστ, στους στίχους 366-376, συγκρίνει τον εαυτό του με τους άλλους σοφούς και αναγνωρίζει την ανωτερότητά του. Μπορείτε να εντοπίσετε τα επιχειρήματα στα οποία στηρίζεται; Τελικά, η όποια ανωτερότητά του αρκεί για να γίνει δάσκαλος των ανθρώπων;
3. Ο Φάουστ, αφού δεν κατάφερε να κατακτήσει την απόλυτη γνώση με την επιστήμη και τη λογική, πού αναζητά καταφύγιο και τι μπορεί αυτό να του προσφέρει, σύμφωνα με τους στίχους 377-385;
4. Τελικά, πού βρίσκει διέξοδο για να διαλύσει την αγωνία του και να απαλλαγεί από τον φόρτο των γνώσεων, με βάση τους στίχους 386-397;
5. Η μεγάλη έκταση του παρατιθέμενου αποσπάσματος σας επηρεάζει θετικά ή αρνητικά ως αναγνώστες; Η τυπογραφική εμφάνισή του, με τον κάθε στίχο να έχει μικρό μήκος, σας δυσκολεύει στην ανάγνωσή του, ή το αντίθετο; Θα είχατε να προτείνετε έναν διαφορετικό τρόπο γραφής;

Γ. Γράφουμε

1. Ο Φάουστ, στους στίχους 354-376, βιώνει το δραματικό αδιέξοδο, καθώς συνειδητοποιεί το Σωκρατικό «εν οίδα ότι ουδέν οίδα» (ένα πράγμα γνωρίζω καλά, ότι δεν γνωρίζω τίποτα καλά). Μπορείτε να εντοπίσετε εκφραστικά μέσα τα οποία το επιβεβαιώνουν; Ποια νομίζετε ότι πρέπει να είναι η στάση του ανθρώπου απέναντι στην αδυναμία του να γίνει κάτοχος της απόλυτης γνώσης με τη δύναμη της Επιστήμης και της Λογικής; Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια υπηρεσία συνεργατικής γραφής, όπως το Etherpad ή το board.net, εκμεταλλευόμενοι και τη δυνατότητα άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων (chat).
2. Με τον/την εκπαιδευτικό της Γερμανικής οργανώστε μια διεπιστημονική προσέγγιση. Συγκεκριμένα, δείτε τα ψηφιακά αντικείμενα και προσπαθήστε να δώσετε τη δική σας μετάφραση.

Πληροφορίες
για το
λογισμικό
Etherpad

Slideshow με σελίδες από
την 1η έκδοση του Φάουστ
το 1808

Φάουστ,
γερμανική
έκδοση

3. Δείτε τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο και επιλέξτε αυτές που ταιριάζουν στη συναισθηματική κατάσταση του Φάουστ, τεκμηριώνοντας την επιλογή σας με στοιχεία από το κείμενο.
4. Διαβάστε τους στίχους 354-385 και εντοπίστε τις αντιθέσεις που χρησιμοποιεί ο Γκαίτε για να τονίσει την απελπισία του Φάουστ. Ποια νομίζετε ότι είναι η λειτουργία του εκφραστικού σχήματος της αντίθεσης στην απόδοση του νοήματος;

Slideshow με
εικόνες για συ-
ναισθήματα

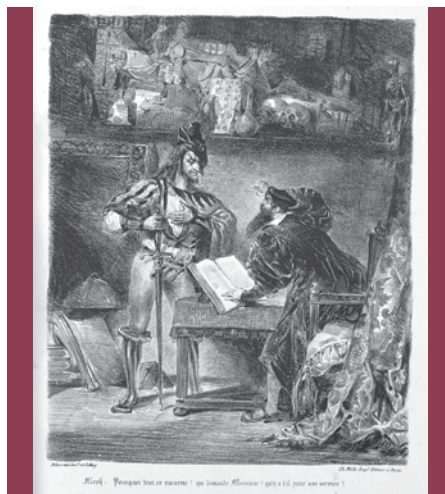

Δ. Δημιουργούμε

1. Αναζητήστε την εικόνα του εξωφύλλου από τη γερμανική έκδοση του Φάουστ το 1876, διακοσμημένο από τον Rudolf Seitz (διαστάσεις 51x38 εκατοστά). Στη συνέχεια, με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο, εντοπίστε και άλλα εξώφυλλα της ελληνικής έκδοσης του έργου. Σχολιάστε τα και φανταστείτε το δικό σας εξώφυλλο για τον Φάουστ.
2. Αφού φανταστείτε το σκηνικό πλαίσιο εντός του οποίου ο Φάουστ απαγγέλλει τον μονόλογό του, να επιλέξετε εικόνες από το διαδίκτυο και να δημιουργήσετε ένα κολάζ με αυτές. Μπορείτε να αξιοποιήσετε κάποιες δωρεάν διαδικτυακές υπηρεσίες.
3. Διαβάστε κάποιες πληροφορίες για τον Μεφιστοφελή, δείτε την παρακάτω εικόνα και τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο «Πληροφορίες και αναπαραστάσεις για τον Μεφιστοφελή», και περιγράψτε πώς παρουσιάζεται η μορφή αυτού του δαίμονα. Στη συνέχεια, αφήστε ελεύθερη τη φαντασία σας και παρουσιάστε τον δικό σας Μεφιστοφελή είτε περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά του είτε ζωγραφίζοντάς τον.

Online υπηρεσία
δημιουργίας κολάζ
- Photo Album

Πληροφορίες
και αναπα-
στάσεις για τον
Μεφιστοφελή

Ο Μεφιστοφελής επισκέπτεται τον Φάουστ στο σπουδαστήριό του, λιθογραφία, Ευγένιος Ντελακρουά, 1828

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Ευγένιος Ντελακρουά (1798-1863) ήταν Γάλλος ρομαντικός ζωγράφος του 19ου αιώνα, που επηρέασε τη ζωγραφική συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του Ιμπρεσιονισμού. Εμπνεύστηκε από ιστορικά γεγονότα, όπως η Ελληνική και η Γαλλική Επανάσταση, καθώς και από ένα ταξίδι του στο Μαρόκο.

4. Ενώ τα πρωτότυπα έργα, π.χ. ο *Φάουστ* του Γκαίτε, παραμένουν πάντοτε νέα, ανεξάρτητα από τον βαθμό του ενδιαφέροντός μας για αυτά και από την πολιτισμική τους εγγύτητα ή την απόστασή τους, οι μεταφράσεις «γερνούν». Και αυτό οφείλεται στον γλωσσικό, κυρίως, παράγοντα, ο οποίος σχετίζεται με τις «περιπέτειες» της νεοελληνικής γλώσσας, και συγκεκριμένα τη χρήση της καθαρεύουσας και της δημοτικής. Μια παλιότερη μετάφραση είναι αυτή του Αριστομένη Προβελέγγιου, μια γνωστή από τα σχολικά βιβλία αυτή του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, και μια πιο πρόσφατη αυτή του Πέτρου Μάρκαρη (η οποία βρίσκεται παραπάνω).

Φάουστ, μετάφραση Αρ. Προβελέγγιου

Φάουστ, μετάφραση Κ. Χατζόπουλου

Αφού διαβάσετε και τις τρεις μεταφράσεις, να προβείτε σε δημιουργικές παρεμβάσεις και, με εφικτές και εμπνευσμένες λύσεις, να δώσετε τη δική σας μετάφραση.

5. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το θεατρικό έργο του Κρίστοφερ Μάρλοου *Η τραγική ιστορία του Δόκτορα Φάουστους* (1604) και το απόσπασμα από τον *Φάουστ* του Γκαίτε και γράψτε τον μεταξύ τους διάλογο. Τι νομίζετε ότι θα έλεγε ο Φάουστους στον Φάουστ;

ΠΡΩΤΗ ΠΡΑΞΗ – Σκηνή 1η ΦΑΟΥΣΤΟΥΣ

Διάλεξε, Φάουστους, ένα συγκεκριμένο πεδίο σπουδών και αρχίνα
Να ερευνάς τα βάθη αυτών που θα διδάξεις και θα διαπρέψεις
Έχοντας κάνει την εμφάνισή σου, δείξε πως είσαι άξιος θεολόγος.
Ν' αποβλέπεις, ωστόσο, στο σκοπό της καδεμίας τέχνης,
Και να ζήσεις και να πεθάνεις με τα έργα του Αριστοτέλη.
Θεσπέσια Αναλυτικά, εσείς που μ' είχατε συναρπάσει!
*Bene disserere est finis logices.*¹⁴
Κυριότερος σκοπός της λογικής είναι να συζητάς σωστά;
Δεν προσφέρει κανένα δαύμα μεγαλύτερο η τέχνη αυτή;
Τότε μη διαβάσεις πια, πέτυχες αυτό που αποζητούσες.
Ένα θέμα πιο σημαντικό αρμόζει στο μυαλό του Φάουστους.
Αποχαιρέτησε το *ον* και μη *ον*, Γαληνέ, η σειρά σου,
Αφού όπου σταματάει ο φιλόσοφος, εκεί αρχίζει ο γιατρός.
Γίνε γιατρός, Φάουστους, να στοιβάξεις το χρυσάφι,
Και να γίνεις αθάνατος για κάποια θεραπεία δαυματουργή.
Το ύψιστο αγαθό της ιατρικής είναι η υγεία,
Η υγεία του σώματος αποτελεί το σκοπό της ιατρικής.
Φάουστους, γιατί δεν πραγματοποιήσες το σκοπό αυτό;
Ακόμη και οι όποιες κουβέντες σου δε μετρούν σαν ιατρικές συμβουλές;

*Ανθολόγιο Θεατρικών μονολόγων. Ξένοι συγγραφείς, Επιμ.: Ειρήνη Κανάκη,
Μτφρ.: Κλείτος Κύρου, εκδόσεις Φίλντισι, Αθήνα 2010, σ. 32*

¹⁴ Καλό είναι να μαλώνουμε λογικά.

Γρ. Δ. Ξενόπουλος in Xenopoulos.

Ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (Κωνσταντινούπολη, 9 Δεκεμβρίου 1867-Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1951) ήταν Ζακυνθινός συγγραφέας, από τους πιο παραγωγικούς λόγιους της Γενιάς του 1880 και της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Το πλούσιο έργο του θα μπορούσε να ομαδοποιηθεί σε πεζογραφικό, θεατρικό, δημοσιογραφικό, κριτικό και στο έργο για παιδιά.

Ως θεατρικός συγγραφέας και στυλοβάτης του νεοελληνικού θεάτρου, έγραψε δράματα και κωμωδίες, τα οποία έχουν ενδιαφέρουσα πλοκή, είναι κατανοητά και προσελκύουν όλα τα κοινωνικά στρώματα. Στα θεατρικά του έργα προβάλλει το κοινωνικό γίγνεσθαι της εποχής του, το περιβάλλον της ελληνικής κοινωνίας στην επαρχία και στην πρωτεύουσα. Παρουσιάζει, δηλαδή, την παλιά αριστοκρατική κοινωνία της Ζακύνθου και τη σύγχρονή του αστική αθηναϊκή ζωή, με συνέπεια να συμβιβάζει τις διαφορές ανάμεσα στην Επτανησιακή και στην Αθηναϊκή Σχολή.

11. Γρηγόριος Ξενόπουλος

Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική

Εισαγωγικό σημείωμα

Το θεατρικό έργο με τίτλο *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική* είναι μια τρίπρακτη κωμωδία που γράφτηκε το 1915 και πρωτοπαίχτηκε το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς στο θέατρο «Αθήναιον» από τον θίασο του Ν. Πλέσσα.

Ο καθηγητής μαθηματικός Πέτρος Παπαπέτρου, ηλικίας 50 ετών, τυπικός και οικογενειάρχης, αυστηρός και υπερβολικά λογικός, ζει ήσυχά κάνοντας τα μαθήματα και τα πειράματά του, ταγμένος στην επιστήμη του και θιασώτης της απόλυτης λογικής. Απέναντί του μένει ένας συνονόματός του νεαρός καθηγητής ξένων γλωσσών, ηλικίας 28 ετών, ο Πετράκης Παπαπέτρου, θιασώτης του έρωτα και της καλοπέρασης.

Η εμμονή του πρώτου καθηγητή να θέλει να εξηγήσει τα πάντα με τη λογική, τον οδηγεί σε έναν πολύ κωμικό και απόλυτο παραλογισμό. Πιστεύει πως κάνει διπλή ζωή, πως πάσχει από διχασμό προσωπικότητας, και προσπαθεί να πείσει τους γύρω του ότι είναι δύο άνθρωποι, ο Α και ο Β: ο ένας, σοφός, φρόνιμος, εγκρατής, ηθικός, κι ο άλλος, γλεντζές και παλιάνθρωπος.

Το έργο σατιρίζει τους ανθρώπους που βασίζονται πάρα πολύ στη Λογική, πορεύονται μόνο μ' αυτήν και ζουν μια στεγνή και μακριά από την πραγματικότητα ζωή. Για την εκτίμηση των γεγονότων και την εξαγωγή θετικών συμπερασμάτων, είναι απαραίτητες και άλλες δύο ανθρώπινες δυνάμεις, η Φαντασία και η Διαίσθηση.

Στο απόσπασμα από την «Πράξη Πρώτη», η γυναίκα του μαθηματικού Πέτρου Παπαπέτρου, η Φρόσω, και η μητέρα της και πεθερά του, έχουν στα χέρια τους τον λογαριασμό της «Κυπρίδος», ενός κέντρου διασκέδασης όπου είχε διασκεδάσει ο συνονόματος Πετράκης Παπαπέτρου, και ζητούν εξηγήσεις.

Στο απόσπασμα από την «Πράξη Δεύτερη», ο μαθηματικός Πέτρος Παπαπέτρου συνομιλεί με τον μαθητή του, τον Θέμο.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Έχετε δει κάποια θεατρική παράσταση; Σας αρέσει το θέατρο; Αν ναι, ποιο συγκεκριμένο είδος του (κωμωδία, τραγωδία, δράμα, θέατρο του παραλόγου); Έχετε λάβει μέρος σε θεατρική παράσταση;

2. Αφού διαβάσετε το Εισαγωγικό σημείωμα του Γρηγόριου Ξενόπουλου για το έργο του *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*, με την ευκαιρία της έκδοσής του (Αθήναι, Μάρτης 1928), να εκφράσετε τη δική σας άποψη στα γραφόμενά του.

«Γιατί η Λογική, μονάχη της, δεν αξίζει τίποτα. Πρέπει να συνοδεύεται κι από τη Φαντασία. Κι όπως είναι γελοίοι εκείνοι που παραμερίζουν ολωσδιόλου τη λογική και πελαγοδρομούν μόνο με τη Φαντασία, άλλο τόσο είναι και κείνοι που δεν έχουν καθόλου Φαντασία ή που φοβούνται όση έχουν και τη διώχνουν όσο μπορούν για να μη γελαστούνε, αφημένοι μόνο στον αλάνθαστο τάχα συλλογισμό. Ο σωστός, ο φρόνιμος, ο φυσιολογικός να πούμε άνθρωπος συνταιριάζει και τα δύο. Η πλάνη των ανθρώπων της Φαντασίας είναι κοινή, γνωστή, και σατιρίστηκε χίλιες φορές. Η πλάνη των ανθρώπων της Λογικής είναι πιο σπάνια, πιο ανεκμετάλλευτη και, αν δεν κάνω λάθος, πρώτη φορά σατιρίζεται. Για τούτο θεωρώ το *Δεν είμαι εγώ!* ένα έργο πέρα-πέρα πρωτότυπο, και μολονότι ελαφρό σα μια φάρσα, μια παρωδία, πιο σοβαρό κατά βάθος από πολλά σοβαρά, και δικά μου και ξένα».

Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική

Πράξη Πρώτη

Πέτρος, που δεν άκουσε λέξη, συνέρχεται και φωνάζει άξαφνα με χαρά. — Α! εύρηκα! εύρηκα!... Πού είναι; (Ψάχνει, αρπάζει μια κιμωλία και τρέχει με φούρια στον πίνακα.) Το άλτο πρόβλημα του Σωσύ. Τώρα μου ήρθε! (Γράφει και μουρμουρίζει.) Εφαρμόζοντας τον τύπον του Σωσύ δια το σημείον ξ , λαμβάνομεν ϕ , ξ ίσον εν δια δύο πι γιώτα, συνάρτησης, ϕ ξ ήτα... δια ξ ήτα πλην ξ . [Ενώ λέγει αυτά, γράφει:

$$\phi(\xi) = \frac{1}{2\pi i} \oint \frac{\phi(\zeta) d\zeta}{\zeta - \xi}$$

Τώρα: Αν αντί ζ και ξ δέσωμεν τας τιμές των κατά συνάρτηση των ζ ε και i ξ, έχομεν: [Μουρμουρίζει και γράφει αυτόν τον τύπο:

$$\sigma(x) = \frac{1}{2\lambda\pi i} \oint \frac{\sigma(z)}{i\lambda i\lambda} \frac{zd}{\lambda - i\lambda}]$$

Η μαμά. — Ορίστε χάλια!

Φρόσω. — Επίτηδες το κάνει. Προσποιείται, ο κατεργάρης, πως του ήρθε η έμπνευση, για ν' αποφύγει την εξήγηση. Μα πού θα μου πάει!

Η μαμά. — Τον κατέργαρο!... Τι υποκρισία! Και τον είδε το λογαριασμό, τον είδε! Τον έπιασε μάλιστα. [...]

Φρόσω. — Έρχονται όμως οι λογαριασμοί των οργίων!

Η μαμά. — Εκατόν εξήντα μία κι ογδόντα, αν αγαπάτε!

Πέτρος, *αυστηρά*. — Ποιος έφερε αυτό το λογαριασμό;

Φρόσω. — Το γκαρσόνι της μπύρας – ποιος άλλος;

Πέτρος. — Και δεν πιστεύω να έκανες την κουταμάρα να τον πλήρωσες;...

Φρόσω. — Όχι βέβαια. Να τον πληρώσεις εσύ.

Πέτρος, *έκπληκτος, θυμωμένος*. — Να τον πλη... Αλήθεια λοιπόν, δεν καταλαβαίνετε πως έγινε λάθος; Μα τι διάβολο! «Υψηλή ανάλυση» χρειάζεται για να καταλάβει κανείς;... [...]

Φρόσω, *σηκώνεται έξω φρενών*. — Λάθος, ε; Λάθος!... Αμ' αυτό; (*Του πετά το πρώτο ερωτικό γράμμα.*) Λάθος είναι κι αυτό;

Πέτρος. — Τι είναι αυτό;

Φρόσω. — Διάβασέ το! (*Γυρίζει στη θέση της.*)

Πέτρος, *ανοίγει το γράμμα, το διαβάζει, και έπειτα, με αδιαφορία*. — Δεν είμαι εγώ.

Φρόσω. — Μα ιδές το φάκελο! Με το ταχυδρομείο ήρθε.

Πέτρος, *κοιτάζει περίεργος το φάκελο*. — «Κύριον Πέτρον Παπαπέτρου, οδός Χάρητος. Ενταύθα.» Μπα, διάβολε!... Εγώ είμαι!...

Φρόσω. — Όχι, θα 'ταν άλλος!

Πέτρος. — Ναι, μα δεν είμαι εγώ!...

Φρόσω. — Α, τώρα δεν είσαι εσύ!... [...]

Πράξη Δεύτερη

Θέμος. — Ορίστε! (*Κάδεται αποφασισμένος ν' ακούσει από μέσα του.*) Αυτά μου 'λεγε και χτες μεδυσμένους...

Πέτρος, *ενώ πίνει τον καφέ του*. — Δεν είμαι όμως μοναδικός. Τα βιβλία αναφέρουν τέτοια πολλά. Υπάρχουν περιστάσεις, που η προσωπικότης, το Εγώ, διχάζεται, και ο Ένας άνθρωπος γίνεται Δύο. (*Αρπάζει μια κιμωλία, σηκώνεται και τρέχει στον πίνακα.*) Να.

Θέμος. — Τον καφέ σας!

Πέτρος. — Άστον και πρόσεχε δω. (*Γράφει.*)

X, A, B. $X = A + B$

A1 A2 A3 A4

B1 B2 B3 B4

Λοιπόν, ο άνθρωπος Χι γίνεται Άλφα και Βήτα. Χι ίσον Άλφα συν Βήτα. Έτσι;... Τώρα, αφενός έχουμε καταστάσεις Άλφα ένα, Άλφα δύο, Άλφα τρία, Άλφα τέσσερα, και τα λοιπά. Αφ' ετέρου έχουμε καταστάσεις Βήτα ένα, Βήτα δύο, Βήτα τρία, και καδεξής. [...]

Πέτρος, *εξακολουθεί*. — Λοιπόν, ο άνθρωπος Χι, όταν βρίσκεται σε μια από τις καταστάσεις Άλφα, ξεχνά όλες τις καταστάσεις Βήτα. Και τανάπαλιν. Όταν βρίσκεται σε μια Βήτα, ξεχνά όλες τις Άλφα. Μπορεί δηλαδή, ο ίδιος άνθρωπος, να είναι αρεοπαγίτης, συγχρόνως δε και... αρχιλωποδύτης! Και ο λωποδύτης να μη γνωρίζει, να μην υποπτεύεται καν τον αρεοπαγίτη. Εννόησες, παιδί μου;

Θέμος. — Σχεδόν... (*Από μέσα του.*) Αλίμονο!.. Πάει!

Πέτρος, *γυρίζει στο τραπέζι και εξακολουθεί*. — Κάθε καλός άνθρωπος έχει μέσα του ένα Κτήνος, που το καταδαμάζει με την αρετή. Σε τέτοιους διχασμούς του Εγώ, το Κτήνος κατορδώνει και γίνεται ένας άλλος Άνθρωπος, ένα άλλο Εγώ. Έξαφνα εγώ. Είμαι δύο άνθρωποι, χωριστοί.

Θέμος. — Ο Άλφα και ο Βήτα.

Πέτρος. — Μπράβο! Ο Άλφα; Είναι ο επιστήμων, ο καθηγητής, ο παντρεμένος, ο νοικοκύρης, ο τίμιος, ο φρόνιμος. Ο Βήτα; Είναι εκείνος που είδες χτες βράδυ στο δεύτερο σπίτι του... (*Με συντριβή.*) Έχει δέκα ερωμένες, ξελογιάζει κορίτσια οικογενειών, (*με φρίκη*) μαθήτριάς του, ο άδλιος!... λαβαίνει ραβασάκια (*ψάχνεται*) χμ! δεν έχω μαζί μου να σου δείξω κανένα, να ιδείς, – και του στέλνουν να πληρώσει τέτοιους λογαριασμούς. Να! (*Παίρνει το λογαριασμό της «Κύπριδος» από το τραπέζι και τον δίνει του Θέμου.*)

Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Απαντα*. Θέατρο. Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική, τ. 5, εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα 1991, σ. 26-27, 40-41, 88-90

Β. Συζητάμε

1. Στο θεατρικό του έργο ο Γρηγόριος Ξενόπουλος παραδέτει τις εξής σκηνικές οδηγίες σε πλάγια γραφή.

Πράξη Πρώτη: «Σαλόνι-γραφείο στο σπίτι του καθηγητού κ. Πέτρου Παπαπέτρου. Προθάλαμος και πόρτα στο βάθος. Δύο πόρτες δεξιά. Δύο παράθυρα αριστερά. Επίπλωση αυστηρή, μέτρια. Στο τραπέζι και στην εταξέρα, διάφορα όργανα Φυσικής. Βιβλία πολλά και αταξία. Ένας μαυροπίνακας δίπλα στο τραπέζι».

Πράξη Δεύτερη: «Σαλόνι στη γκαρσονιέρα του Πετράκη. Έχει περίπου την ίδια διαρρύθμιση με το σαλόνι του Πέτρου. Πόρτα στο βάθος, δύο πόρτες δεξιά και δύο μπαλκονόπορτες αριστερά. Η επίπλωση όμως είναι διαφορετική, φαιδρότερη, νεανικότερη. Παραπετάσματα, φωτογραφίες, αγαλματάκια, άνθη κτλ. Δεξιά ένα μικρό, κομψό γραφείο, και στη μέση, λίγο προς τ' αριστερά, άλλο τραπέζι τετράγωνο, που όταν ανοίγει η αυλαία, αποτελειώνουν το στρώσιμό του, για τέσσερα πρόσωπα, η κυρά-Σταμάτα και η μικρή Βάσω».

Πράξη Τρίτη: «Το ίδιο σαλόνι-γραφείο της πρώτης πράξης. Η Φρόσω και η Μαμά, καδισμένες, σκεπτικές και λυπημένες, εξακολουθούν αρχισμένη συνομιλία».

Επισκεφτείτε: α) τον ιστοχώρο του Θεόδωρου Γραμματά και διαβάστε τις σκηνικές οδηγίες του δραματικού κειμένου και β) το βιβλίο *Στοιχεία Θεατρολογίας Β' Λυκείου. Μέρος Β'*, διαβάστε τις σκηνικές οδηγίες και συζητήστε γιατί οι θεατρικοί συγγραφείς περιλαμβάνουν στο θεατρικό κείμενό τους σκηνικές οδηγίες.

Σκηνικές
οδηγίες
δραματικού
κειμένου

2. Δείτε την παρακάτω εικόνα και συζητήστε πώς μπορεί να συνδέεται με το θεατρικό έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*.

Γ. Γράφουμε

1. Πρόκειται να ανεβάσετε μια παράσταση με αποσπάσματα από το έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*. Αφού διαβάσετε τα λόγια του Πέτρου Παπαπέτρου, να γράψετε τις δικές σας σκηνικές οδηγίες στον/στη μαθητή/τρια που θα απαγγείλει-παραστήσει τον μονόλογο του Παπαπέτρου.

2. Έχετε ακούσει τον όρο «δονκιχωτισμός»; Τι σημαίνει και από πού προήλθε; Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο συγκεντρώστε πληροφορίες και γράψτε ένα κείμενο μιας παραγράφου (10-12 σειρές).
3. Να διαβάσετε τα ποιήματα: α) Κώστας Ουράνης, «Δον Κιχώτης», β) Κώστας Καρυωτάκης, «Δον Κιχώτες».

Δον Κιχώτης -
Πληροφορίες

Κ. Ουράνης,
«Δον Κιχώτης»,
Κ. Καρυω-
τάκης, «Δον
Κιχώτες»

Στην πρώτη περίπτωση, το ποιητικό υποκείμενο εξιδανικεύει τον Δον Κιχώτη ως τον ιδεαλιστή, ενάρετο ιππότη που αγωνίζεται για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη, που κυνηγά τα όνειρά του. Στη δεύτερη περίπτωση, το ποιητικό υποκείμενο παρουσιάζει τους Δον Κιχώτες ως «κοντόφθαλμους οραματιστές» που «σκοντάφτουν στη λογική», οι οποίοι, αν και έχουν οδυνηρή επίγνωση της ματαιότητας των αγώνων, παραμένουν ρομαντικές φιγούρες.

Μπορείτε να επιλέξετε κάποια από τις παρακάτω δραστηριότητες:

α) Μπορείτε να επιβεβαιώσετε τα παραπάνω ως προς την πρόσληψη του ήρωα του Θερβάντες από τους δύο ποιητές του Μεσοπολέμου;

β) Δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη με τα χαρακτηριστικά του Δον Κιχώτη. Μπορείτε να αξιοποιήσετε το εργαλείο CmapTools στην τοπική ή στη διαδικτυακή του έκδοση.

γ) Πώς συνομιλούν τα ποιήματα αυτά με το θεατρικό έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*;

Video tutorial
για τη δημιουργία
εννοιολογικού
χάρτη με το
CmapTools

Δ. Δημιουργούμε

1. Με αφορμή το θέμα της λογικής που αναδεικνύεται στο θεατρικό κείμενο του Ξενόπουλου, αναζητήστε στο διαδίκτυο πώς προβληματίζονται για το θέμα αυτό ορισμένοι από τους σημαντικότερους συγγραφείς όλων των εποχών και ποιες απαντήσεις δίνουν στους λογοτέχνες. Επιλέξτε μια φράση που αντιπροσωπεύει μια τέτοια τοποθέτηση.
Στη συνέχεια, με αφορμή τη φράση που θα επιλέξετε, προσπαθήστε να γράψετε ένα δικό σας ποίημα (με ομοιοκαταληξία ή ελεύθερο στίχο) ή ένα σύντομο πεζό (με διάλογο, μονόλογο ή πρωτοπρόσωπη αφήγηση κ.λπ.). Μπορείτε να αξιοποιήσετε τη φράση ως τίτλο ή ως πρώτη φράση/πρώτο στίχο ή μέσα στο κείμενό σας ή ως τελευταία φράση/τελευταίο στίχο.
2. Να διασκευάσετε το θεατρικό έργο σε αφηγηματικό. Σε ποιες αλλαγές θα προβείτε; Να λάβετε υπόψη σας ότι ο αφηγητής μπορεί να μετατρέπει τον λόγο σε γεγονός και να ερμηνεύει τα λόγια και τις πράξεις των ηρώων.
3. Να ταυτιστείτε με τον θεατρικό χαρακτήρα και να γράψετε προσωπικά κείμενα (π.χ. ημερολόγιο, επιστολή) από την οπτική του γωνία.
4. Το σχολείο σας αναλαμβάνει να ανεβάσει το θεατρικό έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*. Για τον σκοπό αυτό θα ετοιμάσετε μια αφίσα, ένα βίντεο/τρέιλερ και το θεατρικό πρόγραμμα για το έργο. Μπορείτε να αξιοποιήσετε μια online υπηρεσία (όπως το Canva) για να δημιουργήσετε την αφίσα σας. Χρησιμοποιήστε σύντομα κομμάτια κειμένου, εισάγετε αντιπροσωπευτικές εικόνες, προτιμήστε χρώματα και εφέ που ταιριάζουν με την περίσταση και πληροφορούν επαρκώς τον/την αναγνώστη/ρια-θεατή της αφίσας.
5. Το έργο «Ο ύπνος της λογικής γεννάει τέρατα» (ισπανικά: El sueño de la razón produce monstruos) είναι ένα χαρακτηριστικό του Ισπανού ζωγράφου και χαράκτη Φρανθίσκο Γκόγια, που χρονολογείται

περίπου στα έτη 1797-1799. Είναι το 43ο από τα 80 έργα που αποτελούν τη σειρά χαρακτηρισμών με τίτλο «Τα Καπρίτσια» (Los Caprichos), στην Εισαγωγή των οποίων ο Γκόγια γράφει: «Η φαντασία που εγκαταλείπεται από τη λογική δημιουργεί ανυπόφορα τέρατα, όταν ενώνεται μαζί της, είναι η μητέρα όλων των τεχνών και η πηγή όλων των θραυμάτων». Με άλλα λόγια, ο Γκόγια, ο οποίος είχε εκφράσει πολύ ισχυρά συναισθήματα στη ζωγραφική του, συνειδητοποιεί ότι, αν το λογικό κοιμηθεί, τέρατα γεννήθηκαν. Ως προς τον εμβληματικό αυτό πίνακα, ο τίτλος του οποίου αναφέρεται συχνά ως γνωμικό του Γκόγια, μπορείτε να επιλέξετε κάποια από τις παρακάτω δραστηριότητες:

α) Πώς «συνομιλεί» ο πίνακας με το θεατρικό έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου *Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική*;

β) Αν ο Γκόγια ζούσε στην εποχή μας, τι φαντάζεστε ότι θα ζωγράφιζε; Μήπως τα ανθρώπινα πάθη και οι διαστροφές είναι κι αυτά διαχρονικά;

γ) Σκεφτείτε με τι άλλο θα μπορούσατε να αντικαταστήσετε τον άντρα που ακουμπά το κεφάλι του πάνω σε ένα τραπέζι, για να κάνετε τη δική σας παρωδία, δηλαδή την παραποίηση του έργου με σκωπτική διάθεση. Αν θέλετε, μπορείτε να επεξεργαστείτε την εικόνα με τα κατάλληλα εργαλεία.

Ενδεικτικοί
online επε-
ξεργαστές
εικόνων

Ομιλία μέσα στη νύχτα. Δύο λόγιοι κύριοι με ρόμπα, γενειοφόροι και ξυπόλητοι συνομιλούν, έχοντας βιβλία στην αγκαλιά τους. Γουίλιαμ Μπλέιντς, 1891

Λίγα λόγια για τον τυπογράφο...

Ο Γουίλιαμ Μπλέιντς (1824-1890) ήταν Άγγλος τυπογράφος και βιβλιογράφος. Η παρατιθέμενη εικόνα είναι μια πιστή φωτογραφική αναπαραγωγή ενός δισδιάστατου, δημόσιου έργου τέχνης από το «Πεντάτευχο της Τυπογραφίας με ένα κεφάλαιο για τους δικαστές».

Ο Τορκουάτο Τάσσο (11 Μαρτίου 1544-Ρώμη, 25 Απριλίου 1595) ήταν αναγεννησιακός Ιταλός ποιητής και θεατρικός συγγραφέας του 16ου αιώνα. Έμεινε γνωστός για το επικό ποίημά του *Απελευθερωμένη/Ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ*, τη σύνθεση του οποίου ολοκλήρωσε το 1581, ενώ ζούσε για αρκετά χρόνια στην αυλή του δούκα της Φερράρα Αλφόνσο Β΄. Το ποίημα χρονικά τοποθετείται στο τέλος της Πρώτης Σταυροφορίας, κατά την πολιτορκία της Ιερουσαλήμ, το έτος 1099, αναφέρεται στη μεγάλη μάχη μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων και εξυμνεί τους Ιππότες απελευθερωτές της Ιερουσαλήμ.

12. Τορκουάτο Τάσσο

Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ (ή Ελευθερωμένη ή Ελευθερωθείσα Ιερουσαλήμ ή Η ελευθέρωσις της Ιερουσαλήμ, ιταλικά: *Gerusalemme Liberata*) είναι επικό ποίημα του Τορκουάτο Τάσσο. Δημοσιεύτηκε το 1581 και θεωρείται το άριστο δείγμα της αναγεννησιακής επικής ποίησης. Εκτείνεται σε 15.336 ενδεκασύλλαβους στίχους, οι οποίοι χωρίζονται σε είκοσι άσματα, και έχει γραφτεί στην παραδοσιακή ιταλική στροφή της οκτάβας.

Ο ποιητής, εμπνεόμενος από τα κλασικά πρότυπα του Όμηρου και του Βιργίλιου, πραγματεύεται το ιστορικό θέμα της κατάκτησης της Ιερουσαλήμ (1099) από τους Σταυροφόρους της Α΄ Σταυροφορίας. Στο έργο του εισάγει, εκτός από τα ιστορικά, και πολλά φανταστικά πρόσωπα, ενώ αναπλάθει ελεύθερα τα γεγονότα, παραθέτοντας σκηνές αισθησιακού περιεχομένου και πολλά λυρικά στοιχεία.

Το έργο, παρά το ότι θεωρείται ως ένα από τα περισσότερο εμβληματικά και σημαντικά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, το σύγχρονο αναγνωστικό κοινό πιθανόν να γνωρίζει μόνο ότι αποτελεί μια από τις πηγές του Ερωτόκριτου και το πρότυπο για τα ιντερμέδια της Ερωφίλης του Χορτάτση.

Το απόσπασμα είναι η αρχή του τρίτου άσματος και περιγράφει τα συναισθήματα που ένιωσαν οι Σταυροφόροι αντικρίζοντας την Ιερουσαλήμ και την προετοιμασία των Αράβων για την υπεράσπιση της πόλης. Αρχηγός των Σταυροφόρων είναι ο Γοδεφρείδος ντε Μπουγιόν, δούκας της Κάτω Λωρραίνης, ο οποίος μετά την πτώση των Ιεροσολύμων πήρε τον τίτλο του «Προστάτη του Παναγίου Τάφου». Βασιλιάς της Ιερουσαλήμ είναι ο Αλαντίν, αν και, τότε που έλαβαν χώρα τα γεγονότα, υπήρχε εμίρης και όχι βασιλιάς, ο οποίος διοικούσε την πόλη για λογαριασμό του χαλίφη της Αιγύπτου.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Για να μάθετε περισσότερα και να νιώσετε το κλίμα της εποχής στην οποία τοποθετείται το περιεχόμενο του ποιήματος, μπορείτε να διαβάσετε το ψηφιακό αντικείμενο «Σταυροφορίες, Α΄ Σταυροφορία».
2. Ακούστε την απαγγελία του ποιήματος του Τορκουάτο Τάσσο. Πιστεύετε ότι η απαγγελία αναδεικνύει το περιεχόμενο του ποιήματος και εκφράζει τα συναισθήματα που ένιωσαν οι Σταυροφόροι στη δέα της Ιερουσαλήμ; Δοκιμάστε να ηχογραφήσετε μια δική σας απαγγελία και ντύστε τη με τη μουσική της επιλογής σας. Για την ηχογράφηση μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο κινητό τηλέφωνο και για την επεξεργασία/μίξη του ήχου μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό Audacity. Για την άντληση ήχων υποβάθρου μπορείτε να αξιοποιήσετε υπηρεσίες για «loyalty free music», όπως η LesFM.net ή αντίστοιχες.

Σταυροφορίες,
Α΄ Σταυροφορία

Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ - Μια ανάγνωση

Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ

Άσμα τρίτο

Με τες δροσιές επρόβαινε η αυγή χαριτωμένη
με μύρια της παράδεισος λουλούδια στολισμένη,
όταν μέσ' στο στρατόπεδο, π' άγρυπνο ετοιμαζότουν
βοή και αρμάτων ταραχή γύρω παντού απλωνότουν.
Και μόλις όλο της αυγής εφάνηκε τ' αστέρι
οι σάλπιγγες χαρούμενες αντήχησαν στ' αέρι.
Ο πολεμάρχος με γλυκούς τρόπους τους οδηγάει,
πότε τους βάνει χαλινό, πότε τους ακλουδάει.
Έργο πλιο δύσκολο, παρά κανείς να σταματήσει
το κύμα που σηκώνεται το βράχο να χτυπήσει,
ή στον βοριά ν' αντισταθεί που τα βουνά κλονίζει,
και τα καράβια σύσσωμα στη θάλασσα βυθίζει.
Δεν θέλει την ολόθερμην ορμή τους να βαστάξει,
αλλ' ενωμένοι να προθούν και με πολέμια τάξη.
Έχει καθένas τους φτερά στα πόδια, στην καρδιά.
Τον κόπο δεν αισθάνονται κι εμπρός πετούν με βία·
κι όταν με αχτίνες φλογερές ο ήλιος ανεβαίνει
και τους αγρούς ανάβοντας χόρτα και ανθούς ξεραίνει,
ιδού την Ιερουσαλήμ ξανοίγουν εμπροστά τους,
ιδού στην Ιερουσαλήμ στρέφουν τα βλέμματά τους.
Την χαιρετούν ολόχαροι, με πόθο την κοιτάζουν
και μύρια στόματα μεμιάς «Ιερουσαλήμ» φωνάζουν.
Έτσι κι οι ναύτες, που στεριές αγνώριστες γυρεύουν
και μέσα σε άγρια σκοτεινά πέλαγα ταξιδεύουν
παλεύοντας με το βοριά και τη θαλασσοζάλη,
αν ξάφνω ο τόπος που ζητούν αγνάντια τους προβάλει,
τον χαιρετούν, όλοι σ' αυτόν με την καρδιά πετιώνται,
και πλιο τες έρημες νυχτιές τους κόπους δε θυμώνται.
Αλλ' η χαρά που έλαμψε στων Χριστιανών τα στήθη
αγάλια αγάλια εσθήστηκε κι άλλο αίσθημα εγεννήθη,
αγάπης, φόβου, σεβασμού, που τες καρδιές νικάει,
και πλέον κανείς τα βλέμματα να υψώσει δεν τολμάει
όπου για μας ένας Θεός έγινε μέγα δύμα
κι εδάφτη και ολοζώντανος εβγήκε από το μνήμα.
Στεναγμοί, λόγια θλιβερά και παραπονεμένα,
σημεία χαράς και δέησες, και δάκρυα πικραμένα
γύρω παντού σηκώνονται και δυνατά βουίζουν,
σαν όταν μέσα στα κλαδιά οι άνεμοι σφυρίζουν,
ή όταν βράχους κι έρημες ακρογιαλιές χτυπάει
η θάλασσα κι αφρίζοντας βραχνόφωνα βογγάει.

Γυμνοί τα πόδια προχωρούν όλοι μικροί μεγάλοι,
 τα ολόχρυσα στολίσματα βγάνουν απ' το κεφάλι,
 και απ' τες καρδιές τ' ακάθαρτα πάθη που τες μολύνουν,
 τες αμαρτίες ομολογούν και πικρά δάκρυα χύνουν.
 «Το χώμα που το αίμα σου έβρεξε να φιλήσω,
 Χριστέ μου, και με κλάματα θερμά να το ποτίσω·
 τι στέκεις, παγωμένη μου καρδιά, κι εσείς τι αργείτε,
 μάτια μου κακορίζικα, δυο θρύσες να γενείτε;
 Συντρίψου, αχάριστη καρδιά, στο κρίμα θυδισμένη,
 η κλάψα απαρηγόρητη κι αιώνια σε προσμένει».
 Αλλ' ο σκοπός, οπού ψηλά θρισκόμενος εδώρει
 κι εξάνοιγε τες λαγκαδιές τριγύρου και τα όρη,
 βλέπει μακριάδε φοβερή μαυρίλα να σιμώνει
 σα σύγνεφο που μέσα του φωτιές και λάμπες χώνει·
 έπειτα τ' άρματα, θωρεί οπού το φως φλογίζει,
 και τέλος άμετρους πεζούς κι άλογα ξεχωρίζει.
 Κι ευθύς φωνάζει: «Ασκώνεται πολλή μαυρίλα πέρα,
 ω, πώς απλώνεται γοργά και λάμπει στον αέρα!
 Να, μας επλάκωσαν εχθροί, φθάνουν. Ετοιμασθείτε,
 αδράξετ' όλοι τ' άρματα, στους τοίχους ανεβείτε».
 Σέρνει βαρύτερη φωνή και λέει: «Καιρός δε μένει,
 συμμαζωχθείτε γλήγορα, τρέξετε αρματωμένοι.
 Να, έφθασαν· ο κορνιαχτός απλώνει, πλησιάζει
 και σαν κατάχνια τρομερή τον ουρανό σκεπάζει».
 Γέροι, γυναίκες, και παιδιά που δύναμη δεν έχουν,
 για να σωθούν ολότρεμοι μεσ' στα τζαμιά τους τρέχουν·
 οι άνδρες όλοι τ' άρματα φουχτώνουν, και πηγαίνουν,
 πολλοί στες πύλες, και πολλοί στους τοίχους ανεβαίνουν·
 ο βασιλέας ακούραστος τρέχει παντού, θαρρύνει,
 πολεμιστάδες και αρχηγούς, τες προσταγές του δίνει.
 Και αφού τα πάντα επρόβλεψε σε ψηλό πύργο ανέβη,
 που σε δυο πύλες μεταξύ τη χώρα προστατεύει,
 όδεν στη μέση του στρατού θρισκόμενος εδώρει
 από μακριά τες λαγκαδιές, τα πλάγια και τα όρη.

Μτφρ.: Ιούλιος Τυπάλδος (1814-1883)

Συλλογικό έργο, *Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία, Ανθολόγιο Μεταφράσεων*. Β ενιαίου λυκείου (επιλογής), εκδό-
 σεις Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο-Κέντρο Ελληνικής γλώσσας,
 Αθήνα χ.χ., σ. 50-52

Το ποίημα Απελευ-
 θερωμένη Ιερουσα-
 λήμ σε πολυτονική
 γραφή

Β. Συζητάμε

1. Να χωρίσετε το ποίημα σε ενότητες και να δώσετε πλαγιότιτλους σε καθεμία κατά δύο τρόπους: α) Με βάση τα συναισθήματα που κυριαρχούν κάθε φορά, β) με βάση τον χώρο και τα πρόσωπα.
 2. Πώς κλιμακώνεται η ψυχολογική κατάσταση των Σταυροφόρων όταν αντικρίζουν την Ιερουσαλήμ; Πώς περιγράφονται οι αρχηγοί των δύο στρατευμάτων; Να συμπληρώσετε το ψηφιακό αντικείμενο.
-

Κλιμάκωση της ψυχολογικής κατάστασης των Σταυροφόρων
3. Στο Εισαγωγικό σημείωμα του κειμένου διαβάσετε τα εξής:
 «... Στο έργο του εισάγει, εκτός από τα ιστορικά, και πολλά φανταστικά πρόσωπα, ενώ αναπλάθει ελεύθερα τα γεγονότα, εισάγοντας σκηνές αισθησιακού περιεχομένου και πολλά λυρικά στοιχεία...»
 και «... Βασιλιάς της Ιερουσαλήμ είναι ο Αλαντίν, αν και, τότε που έλαβαν χώρα τα γεγονότα, υπήρχε ειρήνη και όχι βασιλιάς, ο οποίος διοικούσε την πόλη για λογαριασμό του χαλίφη της Αιγύπτου».
 Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά; Οργανώστε έναν αγώνα λόγων (debate) στην αίθουσα μεταξύ των δύο απόψεων:
 α) Τα ιστορικά γεγονότα δεν πρέπει να αλλοιώνονται κατά τη λογοτεχνική απόδοση μιας ιστορικής περιόδου ή ενός ιστορικού γεγονότος.
 β) Ο λογοτέχνης είναι ελεύθερος να μεταπλάθει όπως θέλει τα γεγονότα χάριν της μυθοπλασίας.
 4. Αρχικά, ο Τορκουάτο Τάσσο είχε δώσει στη σύνθεσή του τον τίτλο *Γοδεφρείδος*, από το όνομα του βασικού πρωταγωνιστή. **α)** Πού αποδίδετε την αρχική επιλογή του λαμβάνοντας υπόψη στοιχεία της βιογραφίας του; **β)** Διαβάζοντας τους στίχους του συγκεκριμένου αποσπάσματος, ποιο τίτλο θεωρείτε επιτυχέστερο;
 5. Σχετικά με το θεατρικό έργο του Γκαίτε *Τορκουάτο Τάσσο*, για την παράστασή του στην ελληνική σκηνή τη θεατρική σεζόν 1999-2000, έχουν γραφτεί τα εξής: «Ο Τορκουάτο Τάσσο, ένα από τα αριστουργήματα του μεγάλου Γερμανού συγγραφέα, παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Η σύγκρουση της παρορμητικής νιότης με τον κόσμο γύρω της, καθώς και η σχέση εξουσίας και τέχνης, είναι τα κεντρικά θέματα του έργου...» (βλ. περισσότερα στο ntng.gr). Διαβάζοντας τώρα τους συγκεκριμένους στίχους του αποσπάσματος από την *Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ*, υπογραμμίστε τα σημεία εκείνα στα οποία πιστεύετε ότι αποτυπώνεται «η σύγκρουση της παρορμητικής νιότης με τον κόσμο γύρω της».

Γ. Γράφουμε

1. Κατά την ανάγνωση των στίχων θα παρατηρήσετε ότι περιγράφονται καταστάσεις που σχετίζονται με τα παρακάτω συναισθήματα. Μπορείτε να αντιστοιχίσετε κάθε συναισθήμα με στίχους;

Συναισθήματα	Στίχοι
αγάπη	
επιθυμία	
ευλάβεια	
πανικός	
πόθος	
σεβασμός	

συμπόνια	
φόβος	
χαρά	

2. Η Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου στην *Αυτοβιογραφία* αναφέρεται στα συναισθήματα που ένιωσε για την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα και καταγράψτε ομοιότητες στο είδος και στην έκφραση των συναισθημάτων.

«Εἰς τούτον τον καιρόν, δηλαδή τη 25 Μαρτίου 1821, την ημέραν του Ευαγγελισμού, ἔρχεται ο ποτέ¹⁵ διδάσκαλός μου Θεοδόσιος Δημάδης, και μας κάμνει γνωστόν με πολλήν του χαράν πως οι Γραικοί ανήγειραν¹⁶ τα ὅπλα εναντίον των Οθωμανών, πως η Πάτρα και οι πλησίον της χώρες ἤδη εἶχον σείσει τον ζυγόν της σκλαβίας, και πως οι ἐπὶλοιπες χώρες, κατὰ την συμφωνίαν ἴσως, εἶχαν τότε καμωμένον το ἴδιον, ἀλλά, ως πλέον μακράν, ἀκόμη η εἰδήσεις δεν ἦτον φθασμένη εἰς την Ζάκυνθον. Οὕτως εἶπεν ο μαύρος¹⁷, διότι τέτοια ἦτον η φήμη, οπού παρευδύς ἔτρεξεν.

Εγὼ εἰς τα λόγια του ἄκουσα¹⁸ το αἷμα μου να ζεσταίνει, ἐπεθύμησα ἀπὸ καρδίας να ἤδεν ἡμπορῶ να ζωστῶ ἄρματα, ἐπεθύμησα ἀπὸ καρδίας να ἤθελε ἡμπορῶ να τρέξω διὰ να δώσω βοήθειαν εἰς ἀνθρώπους, ὅπου δι' ἄλλο –καθὼς εφαινετο– δεν ἐπολεμούσαν, παρὰ διὰ θρησκείαν και διὰ πατρίδα, και διὰ ἐκείνην την ποθητὴν ἐλευθερίαν, η οποία, καλῶς μεταχειριζομένη, συνηθὰ να προξενεῖ την ἀθανασία, την δόξαν, την ευτυχίαν των λαών. Επεθύμησα, εἶπα, ἀπὸ καρδίας, ἀλλά ἐκοίταξα τους τοίχους του σπιτιού, ὅπου με ἐκρατούσαν κλεισμένην, ἐκοίταξα τα μακρὰ φορέματα της γυναικείας σκλαβίας και ἐνθυμήθηκα πως εἶμαι γυναῖκα, και περιπλέον γυναῖκα Ζακυνθία, και ἀναστέναξα, ἀλλά δεν ἔλειψα ὅμως ἀπὸ το να παρακαλέσω τον Ουρανόν διὰ να ἤθελε τους βοηθήσει να νικήσουν, και τοιούτης λογῆς να ἀξιωθῶ και ἐγὼ η ταλαίπωρος, να ἰδῶ εἰς την Ελλάδα ἐπιστρεμμένην την ἐλευθερίαν και, μαζί με αὐτήν, ἐπιστρεμμένας εἰς τας καθέδρας¹⁹ τους τας σεμνάς Μούσας, ἀπὸ τας οποίας η τυραννία των Τούρκων τόσο και τόσο καιρόν τας ἐκρατούσε διωγμένας».

Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*,
Εισαγωγή-φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Βαγγέλης Αθανασόπουλος,
ἐκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα 1997, σ. 124-125

3. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης συνδέει την έναρξη της Επανάστασης του 1821 με την τρέλα και όχι με τη Λογική. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την άποψή του; Οργανώστε έναν αγώνα λόγων (debate) μεταξύ τριών αντιτιθέμενων απόψεων:
- α) Η επιτυχία της Επανάστασης οφείλεται στην κυριαρχία των συναισθημάτων των υπόδουλων Ελλήνων. β) Η επιτυχία της Επανάστασης οφείλεται στην επικράτηση της λογικής των επιτελών του Αγώνα (πολιτικών και στρατιωτικών). γ) Η επιτυχία της Επανάστασης οφείλεται... (συμπληρώστε)

Κολοκοτρώνη,
Απομνημονεύματα -
Μια ανάγνωση

¹⁵ ποτέ: άλλοτε.

¹⁶ ανήγειραν: σήκωσαν.

¹⁷ ο μαύρος: ο δύστυχος.

¹⁸ άκουσα: ένιωσα, αισθάνθηκα.

¹⁹ καθέδρα: έδρα.

«Ο κόσμος μας έλεγε τρελούς. Ημείς αν δεν είμεθα τρελοί δεν εκάναμεν την επανάστασιν, διατί ηθέλαμεν συλλογισθεί πρώτον δια πολεμοφόδια, καβαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυριτοθήκες μας, τα μαγαζιά μας, ηθέλαμεν λογαριάσει την δύναμιν την ειδική μας, την τούρκικη δύναμη. Τώρα οπού ενικήσαμεν, οπού ετελειώσαμεν με καλά τον πόλεμο μας, μακαριζόμεθα, επαινόμεθα. Αν δεν ευτυχούσαμεν ηθέλαμεν τρώγει κατάρες, αναδέματα. Ομοιάζομεν σαν να είναι εις ένα λιμένα πενήντα εξήντα καράβια φορτωμένα, ένα από αυτά ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει εις την δουλειά του με μια μεγάλη φορτούνα, με μεγάλο άνεμο, πηγαίνει πουλεί, κερδίζει, γυρίζει οπίσω σών. Τότε ακούς όλα τα επίλοιπα καράβια και λέγουν: “Ιδού άνθρωπος, ιδού παλικάρια, ιδού φρόνιμος και όχι σαν εμείς οπού καδόμεθα έτσι δειλοί, χαϊμένοι” και κατηγορούνται οι καπεταναίοι ως ανάξιοι. Αν δεν ευδοκίμούσε το καράβι ήθελε ειπούν: “Μα τι τρελός να σηκωθεί με τέτοια φορτούνα, με τέτοιο άνεμο! να χαθεί ο παλιάνθρωπος, επήρε τον κόσμο εις το λαιμό του”».

Άπαντα Κολοκοτρώνη, Τόμος Β', Εισαγωγή-Επιμέλεια: Έλλη Αλεξίου. Παρουσίαση: Γ. Τερτσέτης, Α. Πολυζωίδης-Φωτάκος, εκδόσεις Ιστορικές εκδόσεις 1821, Αθήνα χ.χ., σ. 36-37

4. Στο απόσπασμα οι παρομοιώσεις αποτελούν κυρίαρχο λογοτεχνικό σχήμα. α) Αφού συμβουλευτείτε το παρακάτω κείμενο για τη μορφή της παρομοίωσης στον Όμηρο, να καταγράψετε τις παρομοιώσεις του αποσπάσματος και να τις αναλύσετε στα δομικά τους μέρη.

«Μια διεξοδική παρομοίωση αναλύεται ως εξής:

- ένα μέρος της (αναφορά): η εικόνα, που συχνά αρχίζει με το «πώς», «όπως», «σαν», «καθώς», «πόση» κι είναι εκτενέστερο, διότι σε αυτό δίνεται το βάρος, για να φωτιστεί το δεικτικό μέρος, που είναι και το ζητούμενο
- άλλο μέρος της (δεικτικό/τροπικό): η αφήγηση, που αρχίζει συχνά με το «έτσι», «τόση», «παρόμοια»
- οι όροι που αντιστοιχα παρομοιάζονται
- το κοινό τους σημείο: ο κοινός όρος ανάμεσα στην εικόνα και την αφήγηση, που κάνει δυνατή την παρομοίωση, τι παρομοιάζεται με τι – ως προς τι
- οι αντιστοιχίες και σε άλλους όρους
- το υλικό της παρομοίωσης (π.χ. από τη φύση, την οικογενειακή ζωή)».

- 6) Αφού διαβάσετε τις παρακάτω γραμμές για τη λογοτεχνική λειτουργία της παρομοίωσης στα ομηρικά έπη, να καταγράψετε ποιους από τους παραπάνω στόχους έχει επιτύχει καθεμία από τις παρομοιώσεις του αποσπάσματος.

«Ο ρόλος της παρομοίωσης στα ομηρικά έπη είναι πολλαπλός: α) Χρησιμοποιείται για να ζωντανέψει μια εικόνα ή/και να τονίσει μια ψυχική κατάσταση, κυρίως κατά τη διάρκεια κάποιας περιγραφικής αφήγησης. β) Εισάγει στοιχεία της καθημερινότητας στην επική αφήγηση, βοηθώντας έτσι τον αναγνώστη αφενός να ενημερωθεί γι' αυτά, εάν τα αγνοεί, και αφετέρου να κατανοήσει καλύτερα μέσω αυτών, εάν τα γνωρίζει, τα άγνωστα στοιχεία, που θέλει να παρουσιάσει ο ποιητής. γ) Ανακόπτει μεν τη δράση και εξέλιξη του έπους, αλλά εντείνει το συναίσθημα. δ) Ποικίλλει την αφήγηση».

5. Στο Εισαγωγικό σημείωμα του κειμένου διαβάσετε τα εξής: «Ο ποιητής, εμπνεόμενος από τα κλασικά πρότυπα του Όμηρου και του Βιργίλιου...» Σε ποια σημεία του κειμένου επιβεβαιώνεται η επίδραση του Όμηρου ως προς το θέμα, τη διαπραγμάτευση του θέματος, το ύφος και τα λογοτεχνικά σχήματα;

Δ. Δημιουργούμε

1. Φανταστείτε μερικές «παγωμένες εικόνες/ταμπλό» με τις οποίες θα αποτυπώνατε κάποια στιγμιότυπα από το ποίημα του Τορκουάτο Τάσσο, τα οποία να αναφέρονται στους αμυνόμενους ή στους επιτιθέμενους στην Ιερουσαλήμ. Εργαζόμενοι/νες σε ομάδες περιγράψτε σε κείμενο πώς θα αποδίδατε την κάθε εικόνα (επιλογή χρωμάτων και χρωματικών τόνων, επιλογή εικονιζόμενων προσώπων/τοπίων, άλλα στοιχεία κ.λπ.).
2. Παρατηρήστε προσεκτικά τον πίνακα που παρατίθεται (χρώματα, σχήματα, γραμμές, όγκους, εκφράσεις). Συζητήστε με τον/την καθηγητή/τρια σας στο μάθημα των Καλλιτεχνικών την τεχνοτροπία του έργου, καθώς και τις κυρίαρχες καλλιτεχνικές τάσεις την εποχή της δημιουργίας του. Αναζητήστε στο διαδίκτυο και άλλα εικαστικά έργα της τεχνοτροπίας και της εποχής του.

Στη συνέχεια, φανταστείτε ότι είστε:

α) ένας από τους Σταυροφόρους. Προσπαθήστε να αποδώσετε εικαστικά (με αυτοπροσωπογραφία, με σκίτσο, με πίνακα ζωγραφικής) τα συναισθήματά σας μόλις αντικρίζετε από μακριά τα τείχη της Ιερουσαλήμ.

β) ένα παιδί οικογένειας που βρίσκεται στο αντίπαλο στρατόπεδο, των πολιορκημένων υπερασπιστών της πόλης. Προσπαθήστε να αποδώσετε τα συναισθήματά σας μόλις αντικρίζετε από μακριά τον στρατό των Σταυροφόρων, με ανάλογο εικαστικό έργο.

Η Άλωση της Ιερουσαλήμ από τους Σταυροφόρους, 15 Ιουλίου 1099, Émile Signol, 1847

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Émile Signol (1804-1892) ήταν Γάλλος καλλιτέχνης που ζωγράφιζε ιστορικούς πίνακες, πορτρέτα και έργα του είδους. Αν και έζησε την περίοδο του Ρομαντισμού, υποστήριξε έναν αυστηρό νεοκλασικισμό και ήταν εχθρικός προς τον ρομαντισμό.

3. Αφού αναζητήσετε στο διαδίκτυο και επιλέξετε δύο εικόνες που αποτυπώνουν την Ιερουσαλήμ να τις περιγράψετε.

Στη συνέχεια, να σχεδιάσετε μια δική σας χαρτογραφική απεικόνιση της Ιερουσαλήμ, αντλώντας ιδέες από μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο.

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

Άκου την καρδιά σου... Άκου τη λογική σου...

1. Πάουλο Κοέλιο, *Ο Αλχημιστής*
2. Νίκος Καζαντζάκης, *Ασκητική*

1. Ποιο νομίζετε ότι είναι το κεντρικό ερώτημα/θέμα συζήτησης που θέτουν τα δύο κείμενα (*Ο Αλχημιστής*, «Τρίτο χρέος»); Ποια είναι η θέση που παίρνουν απέναντι σε αυτό οι δύο συγγραφείς του;
2. Ποιο από τα δύο κείμενα που διαβάσατε σας άρεσε περισσότερο ή το βρήκατε πιο ενδιαφέρον; Υπάρχει κάτι που σας ξάφνιασε; Κάτι που σας έκανε εντύπωση; Κάτι που σας δυσκόλεψε;
3. Μετά την ανάγνωση των δύο κειμένων, να εντοπίσετε κάποια στοιχεία τους τα οποία, κατά τη γνώμη σας, προσδίδουν λογοτεχνικότητα και διαχρονική αξία.
4. Να προτείνετε έναν τίτλο που να καλύπτει και το κείμενο του Κοέλιο και αυτό του Καζαντζάκη και να εξηγήσετε γιατί τον προτιμάτε.
5. Η Καρδιά και το Μυαλό «συνομιλούν» και η κάθε πλευρά έχει τα επιχειρήματά της. Αναλαμβάνετε να καταγράψετε αυτή την αντιπαράθεση των δύο αντιπάλων που αντιδικούν (τον αγώνα λόγων), αλλά και τη δική σας ετυμηγορία από τη θέση του διαιτητή.
6. Δοκιμάστε να γράψετε ένα καλλιγράφημα ή σχηματικό ποίημα, αξιοποιώντας το σχήμα μιας καρδιάς ή ενός μυαλού, εμπνεόμενοι/ες από τα κείμενα.

Καλλιγράφημα ή Σχηματικό ποίημα

Είναι ένα είδος της ποίησης στο οποίο η γραμματοσειρά, η καλλιγραφία ή η γραφή είναι τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν μια οπτική εικόνα/γραφική παράσταση, η οποία είναι πάντα σχετική με το θέμα και το περιεχόμενο του ποιήματος. Επίσης, απουσιάζουν τα σημεία στίξης και υπάρχει ελευθερία στη διάταξη των λέξεων.

7. Δοκιμάστε να φτιάξετε μια λίστα 10 σημείων με παραινέσεις προς έναν/μία φίλο/η σας, με την οποία θα τον/την βοηδάτε να «δει» πιο ξεκάθαρα το νόημα της ζωής και να εστιάσει στα πιο ουσιώδη, κατά τη γνώμη σας. Μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία από τα κείμενα που προηγήθηκαν ή από κείμενα που θα αναζητήσετε μόνοι/ες σας και να συμπληρώσετε τον εννοιολογικό χάρτη.

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για το νόημα
της ζωής

*Οι ποιητές συνομιλούν... Συναισθηματικά και Λογικά
Οι συγγραφείς δημιουργούν στη σοφία... της Καρδιάς ή και του Μυαλού;*

3. Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Ένας Γέρος»
4. Ζαχαρίας Παπαντωνίου, «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού»
5. Ανδρέας Εμπειρικός, «Αμούρ-Αμούρ»

1. Πώς «συνομιλεί» το ποίημα του Οράτιου «Χαμένα νιάτα» που ακολουθεί με τα ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη και του Ζαχαρία Παπαντωνίου; Να εντοπίσετε λέξεις-κλειδιά που τεκμηριώνουν αυτή τη διακειμενικότητα.

Διακειμενικότητα

Ο όρος χρησιμοποιείται για να δηλώσει τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους ένα κείμενο συναπαρτίζεται από άλλα κείμενα με εμφανείς ή συγκαλυμμένες παραπομπές και μνείες σε αυτά, με επαναλήψεις και μετασχηματισμούς μορφικών ή ουσιαστών γνωρισμάτων που απαντούν σε προγενέστερα κείμενα [...]. Κάθε κείμενο είναι ουσιαστικά «διακείμενο», όπου διασταυρώνονται αμέτρητα άλλα κείμενα με τη μορφή παραδεμάτων, υπαινιγμών, πρόδηλων και έμμεσων αναφορών και παραπομπών σε άλλα κείμενα, ποιήματα, εικαστικά έργα, καλλιτέχνες, συγγραφείς (λεκτικούς και εικαστικούς κώδικες).

Οράτιος, «Χαμένα νιάτα» (Ωδή IV, 10)

Σκληρέ κι ως τώρα καλότυχε στα δώρα σας Αφροδίτης (ευτυχισμένη στου Έρωτα τις χάρες)
Λιγουρίνε, όταν στην απαλότητά σου έρδει
ανέλπιστο το χνούδι (στα απαλά σου μάγουλα φυτρώσει ανέλπιστο το χνούδι)
και (όταν) κοπούν τα μαλλιά που τώρα πέφτουν (ανεμίζουν)
στους ώμους σου και (όταν) το χρώμα (του προσώπου σου),
που τώρα είναι πιο λαμπρό και από κόκκινο τριαντάφυλλο,
αλλάξει και η όψη σου γίνει τραχειά, θα λες κάθε φορά που
θα βλέπεις στον καθρέφτη τον εαυτό σου αλλαγμένο
«αλίμονο, γιατί δεν είχα όταν ήμουν νέος το μυαλό (τη γνώση) που έχω
σήμερα, ή γιατί δεν γυρίζουν ξανά τα τρυφερά (απαλά) μάγουλα
τώρα που έχω τούτα τα μυαλά (τούτη τη γνώμη και την ψυχική διάθεση);»

2. Στα ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη και του Ζαχαρία Παπαντωνίου φαίνεται πως με άλλες ηλικιακές φάσεις του ανθρώπου συνδέεται η Λογική και με άλλες το Συναίσθημα. Ποια είναι η επικρατούσα αντιστοίχιση; Γιατί; Συμφωνείτε;
3. Ποιο είναι το κύριο θέμα των ποιημάτων του Καβάφη και του Παπαντωνίου; Να υπογραμμίσετε λέξεις ή φράσεις που υποστηρίζουν την άποψή τους. Νομίζετε ότι το θέμα αυτό είναι επίκαιρο στις μέρες μας;
4. Διαβάστε το ποίημα «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» μαζί με το ποίημα «Ένας Γέρος» και εργαστείτε ως εξής:
- α) Υπογραμμίστε στίχους ή στροφές από όπου μπορεί να αναδυθεί η παροιμία «Στερνή μου γνώση να σε είχα πρώτα».
- β) Υπογραμμίστε στίχους, λέξεις και φράσεις από τη «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» που ανακαλούν το ποίημα «Ένας Γέρος». Ποιες ομοιότητες ή διαφορές εντοπίζετε ως προς το περιεχόμενο, τη διάθεση του ποιητικού υποκειμένου, την εστίαση και το γραμματικό πρόσωπο; Πού πιστεύετε ότι οφείλονται; Συζητήστε στην τάξη τις απόψεις σας.
- γ) Εντοπίστε τις λέξεις ή φράσεις που υποδεικνύουν τις επιταγές του Νου και αντίστοιχα αυτές της Καρδιάς στις επιλογές ζωής του Σοφού.
5. Δώστε φωνή στους ήρωες των ποιημάτων του Καβάφη και του Παπαντωνίου, στον Γέρο και στον Σοφό, και ακούστε τους να διηγούνται την ιστορία τους. Στη συνέχεια, καταγράψτε τον μεταξύ τους διάλογο.
6. Να γράψετε ένα δικό σας ποίημα με το οποίο θα συνομιλήσετε είτε με τον Καβάφη είτε με τον

Παπαντωνίου. Για παράδειγμα, μπορείτε να επιλέξετε έναν στίχο ως μότο, να ενσωματώσετε λέξεις ή φράσεις τους στο ποίημά τους ή να παρωδήσετε τα ποιήματά τους. Μην ξεχάσετε να βάλετε τίτλο στη δική σας ποιητική σύνδεση.

Παρωδία

Η μίμηση και έντεχνη παραποίηση του λεξιλογίου, του ύφους, της διάθεσης, του τόνου και των ιδεών ενός συγγραφέα, γενιάς ή σχολής στην οποία ανήκει με στόχο τη διακωμώδηση ή τη γελοιοποίηση ή ακόμη τον σωφρονισμό. Η παρωδία είναι δύσκολο είδος, δεδομένου ότι πρέπει να επιτύχει μια λεπτή ισορροπία ανάμεσα στη στενή ομοιότητα με το «πρωτότυπο» και τη σκόπιμη στρέβλωση των βασικών του χαρακτηριστικών. Η παρωδία, ως σύστημα έκφρασης, είναι ένα από τα κλασικά «όπλα» της σάτιρας, ως συστήματος περιεχομένου.

7. Ποια νομίζετε ότι είναι τα συναισθήματα που εκφράζει το ποιητικό υποκείμενο στα ποιήματα «Ένας Γέρος», «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» και στο κείμενο «Αμούρ-Αμούρ», και με ποιες λεκτικές φράσεις τα «ντύνει»;
8. Διαβάζοντας τα ποιήματα «Ένας Γέρος», «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» και το κείμενο «Αμούρ-Αμούρ», συζητήστε για τη γλωσσική μορφή στην οποία είναι γραμμένα. Νομίζετε ότι η επιλογή της γλώσσας εκ μέρους των συγγραφέων ταιριάζει με το περιεχόμενο των κειμένων; Στη συνέχεια, επιχειρήστε να μετατρέψετε σε απλή γλώσσα το κείμενο του Εμπειρικού. Τέλος, ποια από τις γλωσσικές μορφές σας συγκινεί περισσότερο, των Καβάφη και Παπαντωνίου ή του Εμπειρικού;
9. Τα κείμενα «Ένας Γέρος», «Σερενάδα στο παράθυρο του σοφού» και «Αμούρ-Αμούρ» μπορούν να θεωρηθούν ως ποιητική δημιουργία; Διαβάστε ανά δυάδες τα κείμενα του Χριστόφορου Χαραλαμπίκη από το περιοδικό *Χάρτης*, τεύχος 21 (Σεπτέμβριος 2020) και τεύχος 22 (Οκτώβριος 2020), με τον γενικό τίτλο «Ποίηση/Αντι-ποίηση: Εννοιολογικές οριοδετήσεις».
10. «Μυαλό ή Καρδιά;» Ποιος απαντάει σε αυτό το δίλημμα; Να εμπιστευτούμε τη Λογική ή το Συναισθήμα; Να δράσουμε κατόπιν σκέψης ή παρορμητικά; Δείτε στο ψηφιακό αντικείμενο τις εικόνες και σχολιάστε τις.
11. Ισχύει, κατά την άποψή σας, η σχηματοποίηση των ανθρώπων σε δύο χαρακτήρες, «άνθρωπος των συναισθημάτων» και «άνθρωπος της σκέψης»; Αιτιολογήστε την άποψή σας. Και αν συμβαίνει αυτό, υπάρχει κάποιος παράγοντας που θα μπορούσε αποφασιστικά να επιδράσει;
12. Τελικά, εσείς ποιος τύπος ανθρώπου είστε, συναισθηματικός ή λογικός; Ποιο ή ποια στοιχεία του χαρακτήρα σας σας κάνουν να το πιστεύετε; Για τη λήψη μιας απόφασης θα καταφύγετε στο Συναισθήμα ή στη Λογική; Καταγράψτε τις σκέψεις σας στο προσωπικό σας ημερολόγιο, σε ένα κείμενο 60-100 λέξεων.

Ποίηση/
Αντι-ποίηση:
Εννοιολογικές
οριοδετήσεις

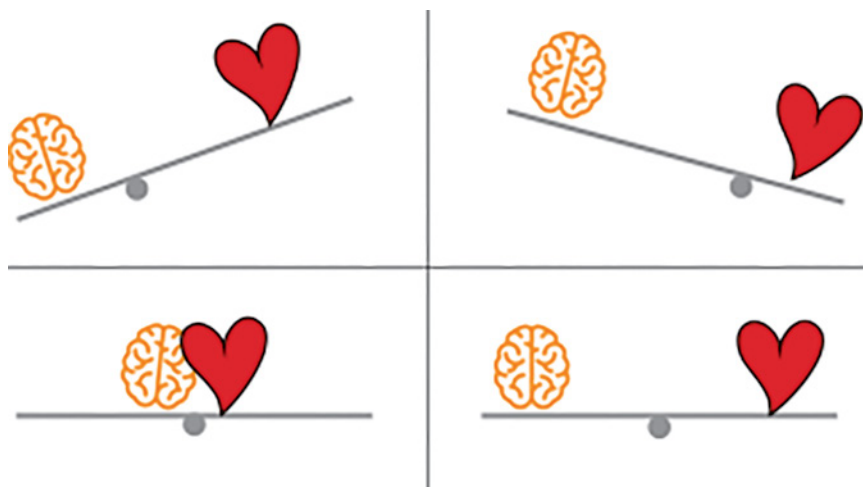

Slideshow με
εικόνες για το
μυαλό και την
καρδιά

*Λογική ή Συναισθήμα; Το αιώνιο ερώτημα της ανθρωπότητας ή
Τα δύο άκρα που καθορίζουν το μέλλον μας*

6. Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*
7. Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, *Το Υπόγειο*
8. Ασημίνα Ξηρογιάννη, «Ταξίδια»
9. Έντγκαρ Άλαν Πόε, «Σονέτο – Στην Επιστήμη»

1. Μετά την ανάγνωση των κειμένων *Αυτοβιογραφία*, *Το Υπόγειο*, «Ταξίδια», «Σονέτο – Στην Επιστήμη», να γράψετε μια παράγραφο (100-150 λέξεις) στην οποία να διατυπώνετε τη θέση και τα επιχειρήματα του/της κάθε συγγραφέα απέναντι στο δίλημμα «Με τη Λογική ή με το Συναισθήμα;».
2. Δείτε τις παρακάτω εικόνες. Με ποια εικόνα θα συνδέατε το κάθε κείμενο; Εσείς ποια από τις εικόνες θα επιλέγατε και για ποιο λόγο;

Slideshow με
εικόνες Ζυγα-
ριάς με καρδιά
και λογική

3. Από κάθε κείμενο ανθολογήστε μια φράση που θα θέλατε να θυμάστε και αιτιολογήστε την επιλογή σας.
4. Μετά τη συνανάγνωση των κειμένων *Αυτοβιογραφία*, *Το Υπόγειο*, «Ταξίδια», «Σονέτο – Στην Επιστήμη», να εξετάσετε τη «συνομιλία» τους με την ποιητική σύνδεση του Νικηφόρου Βρεττάκου *Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ*.

Χρήσιμες πληροφορίες: Η ποιητική σύνδεση του Νικηφόρου Βρεττάκου *Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ*, μια διαμαρτυρία του ποιητή για την πυρηνική καταστροφή, δημοσιεύτηκε το 1954, χρονιά δικαστικής δίωξης του «πατέρα της ατομικής βόμβας» φυσικού Ρόμπερτ Οπενχάιμερ, ο οποίος, έχοντας δει τον όλεθρο που έσπειρε η βόμβα του στη Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι, αντιτάχτηκε στην απόφαση της πανίσχυρης Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας για κατασκευή και βόμβας υδρογόνου.

Να αναζητήσετε βίντεο στα οποία ο Νικηφόρος Βρεττάκος μιλάει για το ποίημα και διαβάξει στίχους του.

5. Δείτε το βίντεο «Ευγένιος Τριβιζάς: Let us Imagine...» και ιδιαίτερα τα χρονικά διαστήματα 1.05-2.22 3.53-6.30, και απαντήστε στις εξής ερωτήσεις:
 - Πώς εξηγείται ο τίτλος της ομιλίας;
 - Πώς ορίζει ο ομιλητής τη φαντασία;
 - Ποια η σχέση της φαντασίας με τη γνώση, την τεχνολογική πρόοδο και την επιστημονική σκέψη σύμφωνα με τον ομιλητή;
 - Πώς, τελικά, απαντά ο Ευγένιος Τριβιζάς στη «θεοποίηση» της λογικής και της επιστήμης;
6. Αφού διαβάσετε τα παρακάτω αποφθέγματα και γνωμικά, να χρησιμοποιήσετε ένα από αυτά ως θεματική πρόταση και να γράψετε μια παράγραφο με όποιο τρόπο ανάπτυξης θέλετε (π.χ. σύγκριση-αντίθεση, αιτιολόγηση).
 - α) «Η φαντασία είναι σπουδαιότερο εφόδιο από τη γνώση, επειδή η γνώση περιορίζεται σε αυτό που καταλαβαίνουμε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, ενώ η φαντασία αγκαλιάζει όλα αυτά που θα κατανοήσουμε στο μέλλον», Άλμπερτ Αϊνστάιν, 1879-1955, Γερμανός φυσικός.
 - β) «Η λογική θα σε πάει από το Α στο Β. Η φαντασία θα σε πάει παντού», Άλμπερτ Αϊνστάιν, 1879-1955, Γερμανός φυσικός.

γ) «Μ' αρέσει πολύ που η καρδιά υπαγορεύει, που η φαντασία γράφει και που το πνεύμα διορθώνει», Μωρίς Σαπλάν, 1906-1992, Γάλλος γνωμικογράφος και δημοσιογράφος.

δ) «Η φαντασία σου, αγαπητέ μου, αξίζει περισσότερο απ' όσο φαντάζεσαι», Λουί Αραγκόν, 1897-1982, Γάλλος ποιητής, μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος.

ε) «Η ευτυχία δεν είναι ιδανικό της λογικής, αλλά της φαντασίας», Εμμανουήλ Καντ, 1724-1804, Γερμανός φιλόσοφος.

στ) «Γνώση είναι μια ευγενική λέξη για τη νεκρή αλλά άταφη φαντασία», Ε.Ε. Κάμινγκς, 1892-1962, Αμερικανός ποιητής.

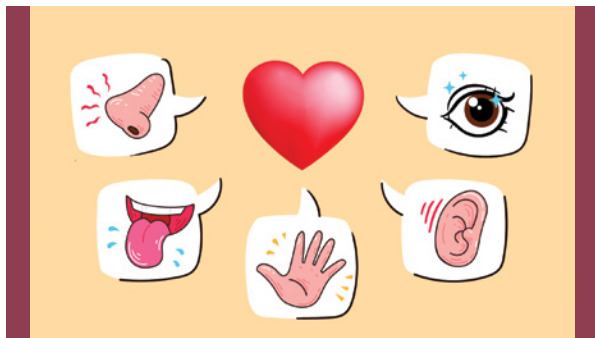
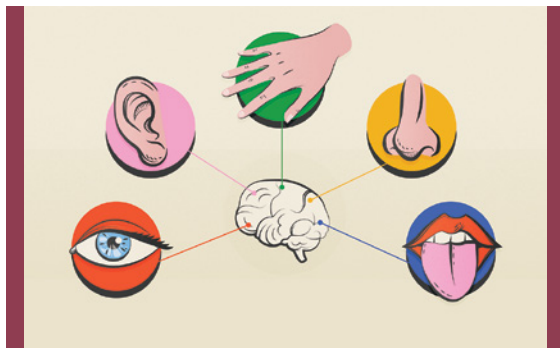
Ένας κόσμος Λογικής... Ένας κόσμος Συναισθημάτων...

10. Γκαίτε, Φάουστ

11. Γρηγόρης Ξενόπουλος, Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική

12. Τορκουάτο Τάσσο, Απελευθερωμένη Ιερουσαλήμ

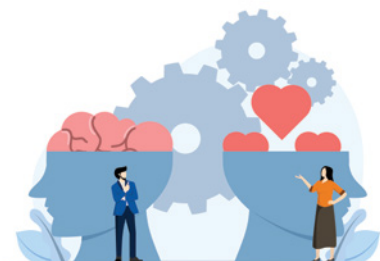
1. Μετά την ανάγνωσή των κειμένων 10, 11 και 12, να γράψετε σε μια παράγραφο πώς τοποθετούνται οι συγγραφείς τους απέναντι στο δίλημμα «Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;».
2. Δείτε τις παρακάτω δύο εικόνες και περιγράψτε τις. Με ποια εικόνα συνδέεται το κάθε κείμενο; Τεκμηριώστε την απάντησή σας αντλώντας σχετικό υλικό από το κάθε κείμενο.

3. Δοκιμάστε να γράψετε ένα παραμύδι για τα δύο «θεριά», τη Λογική και το Συναίσθημα. Μπορείτε να ξεκινήσετε ως εξής: «Μια φορά κι έναν καιρό, σε μια χώρα μακρινή, που μόνο στα παραμύδια τη συναντάς, ζούσανε δύο αδελφές, που όμως ήταν τόσο διαφορετικές. Τη μια τη λέγανε Λογική και Γνώση, την άλλη, Συναίσθημα και Καρδιά. Και ήταν πολλά αυτά που είχε καταφέρει η Λογική, η δύναμη του μυαλού. Κάτι, όμως, έλειπε από τους ανθρώπους, ώστε να είναι ευτυχισμένοι, και κοίταζαν προς τη μεριά του Συναισθήματος και της Καρδιάς. Και τότε η Λογική φυλάκισε το Συναίσθημα». Συνεχίστε... Μην ξεχάσετε να δώσετε έναν ευφάνταστο και ελκυστικό τίτλο στο παραμύδι σας.
4. Φανταστείτε έναν διάλογο μεταξύ της Λογικής/Μυαλού και του Συναισθήματος/Καρδιάς. Αρχικά, η καθεμία πλευρά θα υποστηρίξει με επιχειρήματα τη δική της θέση ως προς τη δύναμη και την αξία της για την ανθρώπινη ζωή. Στη συνέχεια, ένας αφηγητής θα περιγράψει τη σύγκρουση μεταξύ των δύο αυτών δυνάμεων, που καθορίζουν και ελέγχουν την ύπαρξή μας. Τέλος, οι δύο αντίπαλοι θα οδηγηθούν στη συμφιλίωση.

Δραστηριότητες για όλο το δίκτυο

1. Συχνά, η αυστηρά λογική προσέγγιση συνδέεται με τις αποφάσεις αντρών και, αντίστοιχα, η συναισθηματική προσέγγιση αποδίδεται συχνότερα σε γυναίκες. Είναι αυτή, κατά την άποψή σας, μια σεξιστική προσέγγιση; Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο; Αντανακλά την πραγματικότητα; Πόσο περιοριστικό είναι να αποδίδονται τέτοιες «ταμπέλες» στον τρόπο που προσεγγίζουμε τα πράγματα; Τι θα προτεινάτε για να αλλάξει αυτή η προσέγγιση; Δείτε τις παρακάτω εικόνες και σχολιάστε τις.

2. Να αντλήσετε έμπνευση από τα παρακάτω αινίγματα και να γράψετε ένα δικό σας αίνιγμα για τη Λογική και ένα για την Καρδιά.

«Από εμένα περνάει το αίμα και έχω κόκκινο χρώμα. Συμβολίζω την αγάπη και ζω μέσα στο σώμα. Τι είμαι;» Η καρδιά.

«Χτυπώ χτυπώ, δίχως να σε πονώ, μ' αν πάψω να χτυπώ, χάθηκες στο λεπτό. Τι είναι;» Η καρδιά.

«Όσο πιο πολύ με χρησιμοποιείς, τόσο γίνομαι πιο κοφτερό. Τι είμαι;» Το μυαλό.

«Έχω ένα κουτί κι έχει μέσα κατιτί, άμα βγει το κατιτί, τι το θέλεις το κουτί;» Το κεφάλι με μυαλό.

3. Δείτε την παρακάτω εικόνα και περιγράψτε τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου, σε σχέση με το αιώνιο ερώτημα της ανθρωπότητας «Λογική ή Συναισθημα;».

Ο νευροεπιστήμονας Paul MacLean συγκρίνει τη σχέση μεταξύ των λογικών και συναισθηματικών πλευρών του εγκεφάλου μας με τη σχέση μεταξύ ενός ικανού καβαλάρη (έμπειρου και λογικού) και του αλόγου του (δυνατό και ενστικτώδες). Αν ο καβαλάρης (λογικός εγκέφαλος) και το άλογο (συναισθηματικός εγκέφαλος) διαφωνούν, ποιος νομίζετε ότι στο τέλος θα νικήσει;

4. Μαντινάδα λέγεται το ποίημα που αποτελείται από δύο δεκαπεντασύλλαβους ομοιοκατάληκτους στίχους με ολοκληρωμένο νόημα και συνάμα μαντατεύει κάτι, δηλαδή στέλνει ένα μαντάτο («το μήνυμα» στα κρητικά). Διαβάστε τις παρακάτω μαντινάδες για τη Λογική και την Καρδιά και δοκιμάστε να γράψετε τη δική σας μαντινάδα.

α) «Είναι φορές που η λογική με την καρδιά μαλώνει τότε που συνορίζονται ποια θα 'χει το τιμόνι».

β) «Η λογική και η καρδιά μπορούν να συμβαδίσουν μα θέλει δυνατή ψυχή τα κάλλη τους ν' ανδίσουν».

γ) «Η λογική και η καρδιά ποτέ δε συμβαδίζουν κι αν μπουν στην ίδια πλάστιγγα, το ίδιο δεν ζυγίζουν».

«Με τη Λογική ή με το Συναισθημα;» - Κουίζ Αντιστοίχισης Συγγραφέων και Κειμένων

«Με τη Λογική ή με το Συναισθημα;» - Κουίζ Αντιστοίχισης Κειμένων και Φράσεών τους

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ

I. Διαβάστε:

Paulo Coelho, *Αλχημιστής*
Robin Sharma, *Ο μοναχός που πούλησε τη ferrari του*
Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, *Ο μικρός πρίγκιπας*
Έρμαν Έσσε, *Σιντάρτα*

II. Ακούστε:

Ακουστικά βιβλία (διαδέσιμα στο YouTube)
Richard Bach, *Ο Γλάρος Ιωνάθαν Λίβινγκστον*
Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, *Ο μικρός πρίγκιπας*

III. Δείτε:

Θεατρική παράσταση
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Δεν είμαι εγώ ή Η Λογική» (διαδέσιμη στο YouTube)
Κινηματογραφική ταινία
«Οπενχάιμερ» (σε σκηνοθεσία Κρίστοφερ Νόλαν)

Εκτεταμένα
Βιοεργογραφικά
όλων των Συγγρα-
φέων με βιβλιο-
γραφικές πηγές

Εκτεταμένο
Γλωσσάρι όλων
των λογοτεχνικών
όρων με βιβλιογρα-
φική τεκμηρίωση

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση για τη
Νέα (Β') Αθηναϊκή
Σχολή ή Γενιά του
1880

Εννοιολογικός
χάρτης προς συ-
μπλήρωση για τη
Γενιά του '30

Κατάταξη κειμέ-
νων σε λογοτεχνι-
κά είδη

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΟΥ						
ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ	Πολύ καλά	Αρκετά καλά	Καλά	Θα μπορούσα καλύτερα	Χάρη σε ποιο κείμενο...	Χάρη σε ποιο καλλιτεχνικό δημιούργημα...
Αντιλήφθηκα τον βασικό νοηματικό άξονα που διατρέχει τα κείμενα;						
Επισήμανα το πρόβλημα που απασχολεί τους/τις δημιουργούς;						
Εντόπισα ενδεικτικές περιπτώσεις στις οποίες εκδηλώνεται η σύγκρουση μεταξύ Λογικής και Συναισθήματος στην ανθρώπινη ζωή;						
Διαπίστωσα τους τρόπους επίλυσης της παραπάνω σύγκρουσης, όπως προτείνονται από τους/τις συγγραφείς και τους/τις δημιουργούς της Ενότητας;						
Αναγνώρισα κάποιους από τους προβληματισμούς μου στον στοχασμό των δημιουργών;						
Ανακάλυψα και συζήτησα τρόπους επίλυσης και γεφύρωσης δύο αντίθετων δυαδικά εννοιών, της Λογικής και του Συναισθήματος;						
Συνειδητοποίησα τους τρόπους με τους οποίους «συνομιλεί» η Λογοτεχνία με άλλες μορφές Τέχνης;						
Αξιοποιώντας το περιεχόμενο των κειμένων και των καλλιτεχνημάτων, μπόρεσα να εκφράσω τους προβληματισμούς μου για το θέμα με τρόπους και μέσα που μου αρέσουν;						

Ι. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Κώστας Καρυωτάκης, «Ανδρείκελα»
2. Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, «Η Μεγάλη Έξοδος»
3. Δημήτρης Χατζής, *Μαργαρίτα Περδικάρη*
4. Γιώργος Σεφέρης, «Επί ασπαλάθων...»
5. Μάριος Χάκκας, *Το ψαράκι της γυάλας*
6. Διονύσιος Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*
7. Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος, *Θούριος*
8. Δημοτικό τραγούδι, «Του γιοφυριού της Άρτας»
9. Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Ιθάκη»
10. Παναγιώτης Σ. Πίστας, «Άπολις»
11. Αντώνης Σαμαράκης, *Ζητείται ελπίς*
12. Ασίζ Νεσίν, «Σώπα, μη μιλάς»
13. Ράντιγιαντ Κίπλινγκ, «Αν μπορείς...»
14. Μιχάλης Κατσάρδς, «Η διαθήκη μου»
15. Κική Δημουλά, «Σημείο Αναγνωρίσεως»
16. Κυπριακό δημοτικό τραγούδι, «Η Ανδρονίκη»
17. Γασμίν Χάντρα, *Τα χελιδόνια της Καμπούλ*

Θεματική Ενότητα II

Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)

Σταυρόλεξο με
λογοτεχνικούς
όρους

Χρονογραμμή
συγγραφέων

*Ρώτησε κανείς ποτέ τις θέσεις και τις αντιθέσεις αν ήθελαν
να γίνουν συνδέσεις;*

Στάνισλαβ Γέρζι Λετς, 1909-1966, Πολωνός γνωμικογράφος και ποιητής

*Η ζωή πάντα περιμένει τις κρίσιμες καταστάσεις για να δείξει
τη λαμπερή της πλευρά.*

Πάουλο Κοέλιο, 1947, Βραζιλιάνος συγγραφέας

Στη Θεματική Ενότητα II «Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)»

- Θα γνωρίσουμε την αποτύπωση της ιστορικής συνθήκης στη διάνοια των λογοτεχνών, στο είδος και το ύφος των λογοτεχνημάτων.
- Θα διερευνήσουμε τις εσωτερικές συγκρούσεις και τα ηθικά διλήμματα ατόμων και συνόλων, που δημιουργούνται από τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες διαχρονικά.
- Θα ιχνηλατήσουμε τις προσωπικές θέσεις εμφανικών λογοτεχνών σχετικά με την προσωπική στάση απέναντι στις προκλήσεις των εποχών.
- Θα γνωρίσουμε την επίδραση του φύλου στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς αντρών και γυναικών σε λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών εποχών.
- Θα προσπαθήσουμε να αντιληφθούμε την επίδραση των στερεοτύπων μέσα από τη θέση της γυναίκας στην οικογένεια, στην εκπαίδευση, στην εργασία και στο πολιτικό γίγνεσθαι.
- Θα ελέγξουμε την επάρκεια της πληροφόρησής μας σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα και τα κοινωνικά φαινόμενα στα οποία αναφέρονται τα λογοτεχνικά κείμενα· θα διερευνήσουμε αντιστοιχίες με ανάλογα φαινόμενα στη σύγχρονη εποχή.
- Θα τοποθετηθούμε απέναντι στο κρίσιμο ερώτημα της Θεματικής Ενότητας «Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)», αναζητώντας απαντήσεις ανάλογα με τις περιστάσεις της ζωής μας.

Ο Κώστας Καρυωτάκης [Τρίπολη Αρκαδίας, 30 Οκτωβρίου 1896 (π.η.)-Πρέβεζα, 21 Ιουλίου 1928] ήταν Έλληνας ποιητής, πεζογράφος και μεταφραστής. Θεωρείται ο κυριότερος εκφραστής της σύγχρονης λυρικής ποίησης. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από τριάντα γλώσσες και πολλά από αυτά έχουν μελοποιηθεί.

Το 1919 εκδίδεται η πρώτη του ποιητική συλλογή, *Ο Πόνος του Ανθρώπου και των Πραμάτων*, αλλά και το σατιρικό του περιοδικό *Η Γάμπα*, του οποίου η δημοσίευση απαγορεύτηκε ύστερα από μόλις έξι τεύχη κυκλοφορίας.

Η δεύτερη συλλογή του, *Νηπενθή*, εκδόθηκε το 1921, εποχή κατά την οποία συνδέεται και με την ποιήτρια Μαρία Πολυδούρη και ο ανεκπλήρωτος έρωτάς τους μένει στην ιστορία και ζει μέσα από το έργο τους.

Τον Δεκέμβριο του 1927 εκδόθηκε η τελευταία του ποιητική συλλογή με τίτλο *Ελεγεία και Σάτιρες*.

Ως ο κύριος εκπρόσωπος της μεσοπολεμικής γενιάς, ζει στην ιστορική στιγμή και στα περιστατικά που δημιουργήσαν την ασφυκτική της ατμόσφαιρα (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική Καταστροφή, Προσφυγικό, Δικτατορία Πάγκαλου, πολιτική αστάθεια, κυβερνητική κρίση, οικονομικά ζητήματα, ανεργία, κοινωνική αναστάτωση). Στο έργο του διαφαίνεται ένα κλίμα μελαγχολίας και απαισιόδοξης διάθεσης, ηττημένης στάσης και όρασης απέναντι στη ζωή, με συνέπεια οι κριτικοί να μιλούν για «καρυωτακισμό», ως τάση μίμησης της ποιητικής ιδεολογίας του και των εκφραστικών του τρόπων.

Αν στις δύο πρώτες ποιητικές του συλλογές υπάρχουν η πίστη και η προσπάθεια να βρεθεί η λύτρωση μέσα από την τέχνη, η τρίτη συλλογή του διακρίνεται για το αίσθημα του αδιέξοδου, τη δριμύτατη κριτική και το οξύτατο πνεύμα ενός πικρού σαρκασμού, με αποτέλεσμα η απαισιοδοξία και η παραίτησή του να τον εξωθήσουν στην αυτοχειρία.

Ο Καρυωτάκης είχε δραματικό τέλος, αφού σε ηλικία μόλις 32 ετών αυτοκτονεί στην Πρέβεζα, όπου βρισκόταν με δυσμενή μετάθεση.

1. Κώστας Καρυωτάκης

«Ανδρείκελα»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Ανδρείκελα» περιλαμβάνεται στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*, που δημοσιεύτηκε τον Δεκέμβριο του 1927, λίγους μήνες πριν από την αυτοκτονία του ποιητή. Με μια πρώτη ανάγνωση ο Καρυωτάκης παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά ενός ανδρείκελου, ενός ομοιώματος ανθρώπου, στερημένου από ανθρώπινες ιδιότητες, που σηματοδοτεί τη μη υπόσταση. Κατά βάθος δίνει ένα αριστοτεχνικά συγκαλυμμένο πολιτικό σχόλιο για την εποχή του. Μια εποχή κατά την οποία οι πολίτες βιώνουν τον πρωτοφανή αντίκτυπο της μικρασιατικής τραγωδίας, τους ανταγωνισμούς των πολιτικών και τη συνακόλουθη πολιτική αστάθεια, την οικονομική ανατροπή και κατάρρευση, την απρόσμενη αλλαγή στην ανθρωπογεωγραφία του τόπου. Με τα «Ανδρείκελα» ο Καρυωτάκης στοχεύει στον φωτισμό των κατ' όνομα πολιτών του κράτους της συγκεκριμένης περιόδου, οι οποίοι αισθάνονται ως μαριονέτες και πιόνια και όχι ως ενεργά μέλη.

Εννοιολογικός χάρτης προς συμπλήρωση για τον Κ. Καρυωτάκη

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Το ποίημα «Ανδρείκελα» εμπεριέχεται στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*. Στα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» αναζητήστε τη σημασία των λέξεων: «ανδρείκελο», «ελεγεία», «σάτιρα».
2. Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου 1922-1926 μπορείτε να αντλήσετε από: α) την *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΕ΄, Αθήνα 1978, εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών και β) τη διαδραστική χρονογραμμή.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου 1922-1926

Χρονογραμμή για τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου 1922-1926 με περιγραφή για κάθε γεγονός

«Ανδρείκελα»

Σαν να μην ήρδαμε ποτέ σ' αυτήν εδώ τη γη,
σα να μένουμε ακόμα στην ανυπαρξία.
Σκοτάδι γύρω κι ούτε μια μαρμαρυγή.
Άνθρωποι στων άλλων μόνο τη φαντασία.

Από χαρτί πλασμένα κι από δισταγμό
ανδρείκελα, στις Μοίρας τα δυο τυφλά χέρια,
χορεύουμε, δεχόμαστε τον εμπαιγμό,
άτονα κοιτώντας, παθητικά, τ' αστέρια.

Μακρινή χώρα είναι για μας η κάθε χαρά,
η ελπίδα και η νεότης έννοια αφηρημένη.
Άλλος δεν ξέρει ότι βρισκόμαστε, παρά
όποιος πατάει επάνω μας καθώς διαβαίνει.

Πέρασαν τόσα χρόνια, πέρασε ο καιρός.
Ω! κι αν δεν ήταν η βαθιά λύπη μες στο σώμα,
ω! κι αν δεν ήταν στην ψυχή ο πραγματικός
πόνος μας, για να λέει ότι υπάρχουμε ακόμα...

Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Τα Ποιήματα* (1913-1928),
Επιμέλεια: Γ.Π. Σαββίδης, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1992, σ. 142

Β. Συζητάμε

1. Ακούστε το ποίημα «Ανδρείκελα» σε απαγγελία του Μανώλη Αναγνωστάκη στο YouTube και μια δική μας ανάγνωση. Δοκιμάστε μια δική σας ανάγνωση.
2. Δείτε/ακούστε το μελοποιημένο ποίημα του Κ. Καρυωτάκη από το συγκρότημα «Υπόγεια Ρεύματα» στο YouTube. Νομίζετε ότι η σύγχρονη μουσική ταιριάζει με τους στίχους του ποιητή, που έζησε περίπου έναν αιώνα πριν; Θα προτείνατε κάποια αλλαγή στη μουσική ή στις εικόνες; Τι θα κρατούσατε από το παραπάνω βιντεοκλίπ;
3. Μετά την ανάγνωση, την απαγγελία και τη μελοποίηση του ποιήματος «Ανδρείκελα», ποιο πιστεύετε ότι είναι το θέμα του; Πώς παρουσιάζει και ποια χαρακτηριστικά αποδίδει στα ανδρείκελα το ποιητικό υποκείμενο; Πώς εξηγείτε τη συμπερίληψη του ποιήματος στην ποιητική συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*;
4. Τα ανδρείκελα, δέσμια μιας αδιέξοδης κατάστασης και παραδομένα «στης Μοίρα τα τυφλά δυο χέρια» ανακαλούν συνειρμικά το ποίημα του Κ. Βάρναλη «Οι μοιραίοι» (πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Μαύρος Γάτος* το 1922), ως μια ανάγνωση της Ελληνικής Ιστορίας και της γενικότερης «παθογένειας» της Ελλάδας. Ειδικότερα, μάλιστα, οι δύο τελευταίοι στίχοι του: «Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα, / προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!» Να συζητήσετε ποια νομίζετε ότι πρέπει να είναι η στάση του πολίτη, τόσο σε προσωπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, σε ποικίλες περιπτώσεις επιδείνωσης της διαβίωσής του και των μελλοντικών προοπτικών του.

«Ανδρείκελα» -
Μια ανάγνωση

Γ. Γράφουμε

1. Στο ποίημα υπάρχουν ποικίλα εκφραστικά μέσα και σχήματα. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής: «οξύμωρο σχήμα», «χρήση α' πληθυντικού προσώπου», «επιφώνημα “ω!”», «αποσιωπητικά». Να τα εντοπίσετε στο ποίημα και να γράψετε τη λειτουργία του καθενός από αυτά.

Οξύμωρο

Στο γνωστό αρχαιοελληνικό ρητό «σπεῦδε βραδέως» μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: συνεκφέρονται δύο έννοιες (λέξεις), το ρήμα «σπεῦδε» και το επίρρημα «βραδέως», που η νοηματική τους σχέση είναι τέτοια, ώστε να δημιουργείται λογική αντίφαση· η σημασία του «σπεῦδε» αναιρεί το «βραδέως» και το «βραδέως» αναιρεί το «σπεῦδε». Αυτή η συνεκφορά αντιφατικών εννοιών (π.χ. ο θάνατος των αθανάτων, χαίρε νύμφη ανύμφευτε, πάω αργά γιατί διάζομαι, αγγελικό και μαύρο φως κ.λπ.) ονομάζεται «σχήμα οξύμωρο».

Στο οξύμωρο σχήμα συνάπτονται, βέβαια, δύο λέξεις αντιφατικές μεταξύ τους, αλλά, τελικά, το εκφραζόμενο νόημα είναι σωστό. Το ρητό λ.χ. «σπεῦδε βραδέως» περιέχει το εξής σωστό νόημα: στη ζωή πρέπει κανείς να σπεύδει, να είναι ταχύς και γρήγορος, αλλά αυτή η σπουδή, η ταχύτητα στις ενέργειες, πρέπει να συνδυάζεται με σύνεση.

2. Το ποίημα του Κ. Καρυωτάκη εντάσσεται στην παραδοσιακή ποίηση και στο ρεύμα του Συμβολισμού. Απαντήστε στο ψηφιακό «Κουίζ ερωτήσεων πολλαπλής επιλογής» (για κάθε φράση-δήλωση μία επιλογή-απάντηση είναι η σωστή) και ελέγξτε αν γνωρίζετε τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ποίησης (ερωτήσεις 1 έως 5) και του ρεύματος του Συμβολισμού (ερωτήσεις 6 έως 10). Στη συνέχεια, να γράψετε μια παράγραφο στην οποία να

«Ανδρείκελα» -
Κουίζ Ερωτήσεων
Πολλαπλής Επιλογής

τεκμηριώνετε με συγκεκριμένη αναφορά στο ποίημα τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ποίησης και του ρεύματος του Συμβολισμού.

3. Διαβάστε το ποίημα του Γιώργου Γεραλή «Αναζητήσεις μέσω του Ερυθρού Σταυρού», το οποίο περιλαμβάνεται στην ποιητική του συλλογή *Κλειστός Κήπος* (1966) και συγκρίνέτε το με το ποίημα του Κ. Καρυωτάκη «Ανδρείκελα» ως προς: α) το περιεχόμενο (τι λέει το ποίημα;), β) τη μορφή (πώς το λέει, π.χ. γλώσσα, λεξιλόγιο, ύφος, εκφραστικά μέσα) και γ) τον σκοπό (γιατί το λέει έτσι;). Πώς σχετίζεται με τις προθέσεις του συγγραφέα, την εποχή του, το λογοτεχνικό ρεύμα;

Για το τελευταίο ερώτημα λάβετε υπόψη σας τα εξής: Ο Γιώργος Γεραλής (1917-1996), φιλόλογος και ποιητής της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, γεννήθηκε στη Σμύρνη και μετά την καταστροφή του 1922 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα. Στο ποίημά του αξιοποιείται το πραγματικό κοινωνικό γεγονός των ανακοινώσεων του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού μέσω ραδιοφώνου, ενώ μεταδίδονται οι ποδοσφαιρικοί αγώνες.

«Αναζητήσεις
μέσω του Ερυ-
θρού Σταυρού» -
Μια ανάγνωση

Γιώργος Γεραλής, «Αναζητήσεις μέσω του Ερυθρού Σταυρού»

Όταν κατασιγάξη ο αλαλαγμός
από το πρώτο ημίχρονο,
κι ενώ προβάλλει το εναγώνιο ερώτημα
αν ως το τέλος θα προηγήται ο Άρης,
συνήθως μεταδίδονται οι «Αναζητήσεις
μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού».
Σχεδόν πανομοιότυπα: «Η Αγγελική
αναζητεί τον σύζυγόν της Γαβριήλ Γαβριήλογλου
εκ Πισιδίας. Εξηφανίσθη
κατά την Μικρασιατικήν Καταστροφήν
εν έτει 1922. Έκτοτε
η Αγγελική στερείται των ειδήσεών του...». Το παράδοξο
δεν είναι, βέβαια, η αναμονή
σαράντα τέσσερα χρόνια, όταν σκεφτή κανείς
εκείνους που έζησαν διαστήματα τρομαχτικά
χωρίς να περιμένουν τίποτα (κι ας αφήσουμε πια,
γιατί παράγινε των αγαλμάτων τη μοίρα).
Το παράδοξο
είναι η σιωπή του Γαβριήλ, που αγνοώντας
τις τόσες δυνατότητες επιστροφής
—ή έστω μιας κάποιας επικοινωνίας—
τα ουράνια φέγγη χαίρεται και στων αγγέλων
το ουδέτερο κάλλος εντρυφά, κι ασυλλόγιστα
από την υπεργνήνη μουσική μεθυσμένος,
της συζύγου την θαλερήν αγκάλη ελησμόνησε.
Κι εκείνη
μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού
επίμονα εκπέμπει
το ραδιοφωνικό της άγγελμα
ανάμεσα σε δύο ημίχρονα. Πιστή
σε όσα από τους πατέρες διδάχτηκε,
το χρέος της εκτελεί, το μήνυμά της ακούει
και ήσυχη πια μπορεί να παρακολουδήση
—ίσως με μια έγνοια για τη δόξα του εγγονού—
αν ως το τέλος θα προηγήται ο Άρης.

4. Σε περιόδους πολεμικών συρράξεων (π.χ. Μικρασιατική Καταστροφή, Κυπριακός Αγώνας), εκτός από τα δύματα, είναι πολλοί οι αγνοούμενοι, τους οποίους ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός αναλαμβάνει να αναζητήσει και να εντοπίσει, με σκοπό την επανασύνδεσή τους με τις οικογένειές τους. Συνδυάζοντας το ποίημα του Γιώργου Γεραλή «Αναζητήσεις μέσω του Ερυθρού Σταυρού» και το απόσπασμα από το

μυθιστόρημα της Βησσαρίας Ζορμπά-Ραμμοπούλου με τίτλο *Ματαιωμένοι Αρραβώνες. Η 29η Απρίλη 1453*, που ακολουθεί, να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α) Εντοπίστε στίχους του ποιήματος όπου αποτυπώνεται μια επίμονη και σχεδόν εμμονική επανάληψη της Αγγελικής σχετικά με την αναζήτηση του αγνοούμενου συζύγου της. Σε ποια σημεία του αποσπάσματος διαπιστώνετε ανάλογη συμπεριφορά των επιζώντων προσφύγων; Πού την αποδίδετε και στις δύο περιπτώσεις;
- 6) Στους στίχους 22-24 του ποιήματος διατυπώνεται μια υπερβατική εκδοχή της τύχης του αγνοούμενου Γαβριήλ μετά την Καταστροφή. Σε ποια σημεία και για ποιο πρόσωπο διατυπώνεται ανάλογη εκδοχή στο απόσπασμα του μυθιστορήματος που διαβάσατε; Πού την αποδίδετε; Πώς την ερμηνεύει η συγγραφέας;

Ματαιωμένοι Αρραβώνες. Η 29η Απρίλη 1453

«Πηγαينوερχόμαστε ως την πλατεία κάθε μέρα. Ακόμα κι όταν σερνόμαστε από την εξάντληση και την απελπισία. Δεν τολμάμε να παραλείψουμε ούτε μια μέρα. Ο φόβος πως τη μέρα που δε θα πάμε μπορεί να εμφανιστεί και να μας ψάχνει κάποιος από τους χαμένους συγγενείς μας οπλίζει τα κορμιά μας με αντοχή. Είμαστε μια ομάδα ολόκληρη από τη σιταποθήκη. Έτσι αποκαλούμαστε και μεταξύ μας: “Εμείς της σιταποθήκης”. Κάθε σούρουπο επιστρέφουμε απογοητευμένοι. Και κάθε πρωινό, κάθε επόμενο πρωινό, όλο και κάτι ακούγεται και μας ξαναδίνει ελπίδα.

Όταν πρωτάκουσα την Ελισσώ να το λέει, δεν πολυέδωσα βάση. Τα μάτια της κοιτάζουν έτσι κι αλλιώς πέραν του κόσμου ετούτου. Όταν άκουσα όμως να το συζητάνε και άλλοι, τίποτα δεν είναι απίθανο, σκέφτηκα. “Άγνωστες οι βουλές του Κυρίου” ψιθύρισα και θυμήθηκα πως μόλις το προηγούμενο Πάσχα γιορτάσαμε Ανάσταση μες στην Αγια-Σοφιά. Όλοι μας. Η νόνα, η μητέρα, ο πατέρας, ο Άγγελος και εγώ. Τώρα είχα απομείνει μονάχα εγώ χωρίς να έχω θάψει κανέναν. Και πήρα να ελπίζω πως η γυναίκα που είδα φευγαλέα τις προάλλες μέσα στο πλήθος και στο συνωστισμό, παρά τα άσπρα της μαλλιά, μπορεί να μην έμοιαζε μόνο στη μητέρα μου. Μπορεί να ήταν η ίδια η μητέρα μου. Για πόσους δεν είχα ακούσει πως μέσα σε μια νύχτα τούς ασπρίσαν τα μαλλιά από την πολλή τους στενοχώρια!

Στριμωχνόμαστε, σπρωχνόμαστε, φωνάζουμε και όλο και πιο πολύ το ακούω να επαναλαμβάνεται:

“Τον είδανε οι σύγαμβροί μου και όρκο παίρνουνε πως ήτανε εκείνος!”

“Δε με γελούνε εμένα τα μάτια μου. Πλάι πλάι πολεμούσαμε σαν τους τελευταίους στρατιώτες. Εκείνος ήτανε!”

Εκείνος ήτανε! Εκείνος! Μια φήμη σέρνεται εδώ και μια βδομάδα από στόμα σε στόμα: ο Κωνσταντίνος, ο τελευταίος των Παλαιολόγων και των Ελλήνων έφτασε πρόσφυγας εδώ! Στη Βενετία! Αλλοπαρμένος και κάτισχνος, λένε, κουρελής και άοπλος, χωρίς τα λαμπρά διακριτικά της αυτοκρατορικής του δόξας, με κακοφορμισμένες τις σπαδιές στο ταλαιπωρημένο σώμα, περιφέρεται, λένε, αμίλητος ψάχνοντας με το βλέμμα τους υπασπιστές του. Άλλος τον είδε, άλλος τον σκούνηξε, κάποιος τρίτος τον αναγνώρισε από ένα σημάδι που είχε αποκαλύψει στους στρατιώτες του ένα από τα τελευταία βράδια πάνω στα ταλαιπωρημένα κάστρα.

Η ελπίδα μου αγκιστρώνεται πάνω στα μετέωρα λόγια, τα μάτια μου καρφώνονται στα υποψιασμένα βλέμματα, ανασηκώνομαι στις μύτες των ποδιών, το κεφάλι μου περιστρέφεται αναζητώντας τους. Τον βασιλέα μας και τη μανούλα μου.

Τίποτε δεν είναι ανέλπιστο, “την πάσαν ελπίδα μου εις σε ανατίθημι” ψιθυρίζω τα λόγια της προσευχής. Γιατί όχι; Κανένας δεν τον είδε να πέφτει, κανένας δε βρήκε το πτώμα του, οι υπασπιστές του έψαξαν μανιασμένα ως και για το σπαδί του. Να μην ατιμαστεί το σώμα που μαρτύρησε, να μη μαγαρίσουν οι άπιστοι τα τίμια όπλα. Τίποτε! Ούτε για σύλληψη ή αιχμαλωσία του ακούστηκε κάτι. Βδομάδες ολόκληρες περίμεναν επιφανείς ιερωμένοι στη Δύση και αρχόντοι, πετράδια και χρυσάφι συγκεντρώνονταν μήπως ο Πορθητής ζητήσει λύτρα για να τον λευτερώσει.

Τίποτα. Κάποιοι έλεγαν πως το άγιο σώμα αναλήφθηκε μέσα στη ρόδινη πανδαισία των αρωμάτων από όλες τις τριανταφυλλιές της Πόλης που εκείνο τον Μάη, ειδικά εκείνον τον Μάη, οργιάζαν ολάνθιστες. Πως η κυρα-Δέσποινα έστειλε άρμα εξ ουρανού να σώσει από την ατίμωση το ταπεινό σαρκίο.

Ούτε εγώ είχα βρει πουθενά το νεκρό της σώμα. Να είχε φύγει μόνη της για να σωθεί, εγκαταλείποντας εμάς τα σπλάχνα της πίσω, στη μάχαιρα των απίστων, αδύνατον! Αν την είχαν αρπάξει όμως αιχμάλωτη, αν την είχανε πουλήσει σκλάβα, αν την είχε συντρίξει κάποια πονετική ψυχή... Χιλιάδες αν στριμώχονταν μες στο κεφάλι μου, χόρευαν ασταμάτητα μπροστά στα μάτια, έκαιγαν με πυρετό το βλέμμα μου που την αποζητούσε.

“Κι εγώ τον είδα. Και δεν ήτανε βουβός. Εμένανε μου μίλησε. Και ήτανε όπως ακριβώς τον ήξερα” ακούω δίπλα μου την Ελισσώ να μουρμουρίζει.

Γυρίζω και την αρπάζω από το μπράτσο:

“Πού; Πού τον είδες, Ελισσώ μου;”

“Να, εκεί” μου λέει και τεντώνει το χέρι της πάνω από τους μπροστινούς μας που στριμώχονται και εκείνοι.

“Πού; Πού; Δείξε μου καλύτερα” της λέω και στυλώνω το βλέμμα μου εκεί που δείχνει το τεντωμένο της δάχτυλο.

“Να, να εκεί” μου λέει με σιγουριά. “Ο Κωνσταντίνος είναι, δεν ξεγελιέμαι. Εκεί ανάμεσα από κείνες τις κολόνες. Δίπλα στον Ζαχαρία μου! Κρατάει από το χέρι τον Αντώνιό μου! Στηρίζεται απάνω του!”

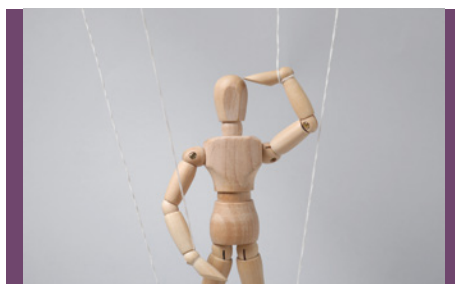
Λένε πως οι άνθρωποι πετρώνουν από τον πολύ τον πόνο. Όταν δεν τον αντέχουν, όταν δεν ξέρουν τι να τον κάνουν, πώς να τον βγάλουν έξω τους, για να μην τους φάει τα σωδικά. Γιατί αν τον αφήσουν μέσα τους, εκείνος, μαζί με τα σωδικά τους, τους κατασπαράζει και κάθε πόρο, κάθε πηγή απ’ όπου μπορούν να αναβλύσουν συναισθήματα. Και τότε ο πονεμένος άνθρωπος γίνεται ψυχρός και κρύος, μια πέτρα ολάκαιρη, ένα κομμάτι μάρμαρο απέναντι στη ζωή και στους ανθρώπους. Αυτό έπαθε και η γυναίκα τού Λωτ, από τον πόνο της που είδε τον γενέθλιο τόπο της να παραδίδεται στο πυρ της αγγελικής ρομφαίας. Έγινε ένα άγαλμα από ορυκτό άλας, μια στήλη άλατος ανέγγιχτη από συναισθήματα και έγνοιες. Αυτό έπαθε και η Νιόβη, όταν δεν ήξερε πώς να βγάλει έξω τον αφόρητο πόνο για τον χαμό των παιδιών της. Πέτρωσε, έγινε βράχος απρόσβλητος στις ριπές του βίου και των συναισθημάτων. Αυτό έγινε και σ’ εμένα μέσα μου εκείνο το απόγευμα. Η ανάμνηση της μάνας μου πέτρωσε μέσα μου και ο βασιλιάς μας μαρμάρωσε μες στην καρδιά μου, δυο αγάλματα πανέμορφα από τεχνίτη σμιλεμένα, στερεωμένα πάνω στον τάφο της μάταιης ελπίδας μου».

Βησσαρία Ζορμπά-Ραμποπούλου, *Οι ματαιωμένοι αρραβώνες. Η 29η Απρίλη 1453*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2020, σ. 30-34

Δ. Δημιουργούμε

1. Στο ποίημα κυριαρχεί μια απαισιόδοξη διάθεση και οπτική. Δώστε ένα διαφορετικό ποιητικό τέλος μίας ή δύο στροφών ακολουθώντας το μέτρο και την ομοιοκαταληξία, μέσα από το οποίο να διαφαίνεται η αισιόδοξη προοπτική και το αγωνιστικό φρόνημα.
2. Δείτε τις παρακάτω εικόνες και περιγράψτε τις. Πώς «συνομιλούν» με το ποίημα του Καρυωτάκη «Ανδρείκελα»; Ζωγραφίστε ή περιγράψτε μια δική σας εικόνα που να αποδίδει το περιεχόμενο του ποιήματος.

Εφαρμογή
ζωγραφικής
με δυνατότητα
αποθήκευσης
της δημιουργίας

Ο Οδυσσέας Ελύτης (πραγματικό όνομα Οδυσσέας Αλεπουδέλης-Ηράκλειο Κρήτης, 2 Νοεμβρίου 1911, με καταγωγή από τη Λέσβο-Αθήνα, 18 Μαρτίου 1996) είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, ο δεύτερος μετά τον Γιώργο Σεφέρη, ο οποίος τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1979.

Ο Ελύτης ανήκει στη Γενιά του '30, ένα από τα χαρακτηριστικά της οποίας υπήρξε το δίλημμα ανάμεσα στην ελληνική παράδοση και στον ευρωπαϊκό μοντερνισμό. Η πρώτη εμφάνισή του στα Γράμματα ήταν το 1935, με ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, που συγκέντρωνε τους περισσότερους λογοτέχνες της γενιάς του. Την ίδια χρονιά γνωρίζεται με τον Ανδρέα Εμπειρίκο, με συνέπεια οι γνώσεις του για τον Υπερρεαλισμό να εμπλουτιστούν, αν κι ο ίδιος δεν υπήρξε ακραιφνής και «ορθόδοξος» υπερρεαλιστής.

Ο Ελύτης με την πρώτη ποιητική του συλλογή με τον δηλωτικό τίτλο *Προσανατολισμοί* (1940) εκφράζει τη νέα κατεύθυνση και τον αναπροσανατολισμό των ενδιαφερόντων στα ελληνικά ποιητικά πράγματα. Ακολουθούν πολλές ακόμα ποιητικές συλλογές, μεταξύ των οποίων και το εμβληματικό *Το Άξιον Εστί* (1959), που τον εδραιώνουν στο παγκόσμιο ποιητικό στερέωμα. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν από τους Μάνο Χατζηδάκι, Μίκη Θεοδωράκη, Γιάννη Μαρκόπουλο κ.ά. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ποίησής του είναι ο πλούτος του λεξιλογίου, η πολυσημία των λέξεων, η συναισθηματικά φορτισμένη γλώσσα, και θέματά του η θάλασσα, το Αιγαίο, ο ήλιος, το ελληνικό τοπίο, το νεανικό σφρίγος, η αγάπη για τη ζωή, η ελληνική παράδοση, ο έρωτας.

Εκτός από το ποιητικό του έργο, ο Ελύτης άφησε σημαντικά δοκίμια, συγκεντρωμένα στους τόμους *Ανοιχτά Χαρτιά* (1974) και *Εν Λευκώ* (1992), καθώς και αξιόλογες μεταφράσεις Ευρωπαίων ποιητών και θεατρικών συγγραφέων.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ο Οδυσσέας Ελύτης (πραγματικό όνομα Οδυσσέας Αλεπουδέλης), περιγράφοντας πώς εμπνεύστηκε το ψευδώνυμό του, ανέφερε ότι του «ασκούσαν μια μαγεία» όλες εκείνες οι λέξεις που αρχίζουν από «ελ-» και αντανακλούν μια σύνθεση ιδεών της ελληνικής σκέψης, για παράδειγμα οι λέξεις «Ελλάδα», «Ελευθερία», «Ελπίδα», «Ελένη», το όνομα της γυναίκας που συμβολίζει την ομορφιά και τη γοητεία. Κατόπιν σκέφτηκε το γράμμα «υ», για το οποίο υποστηρίζει πως «είναι το πιο ελληνικό γράμμα», και

2. Οδυσσέας Ελύτης

Το Άξιον Εστί, «Η Μεγάλη Έξοδος»

Εισαγωγικό σημείωμα

«Η Μεγάλη Έξοδος» είναι το Τρίτο Ανάγνωσμα από τα «Πάθη» της ποιητικής σύνθεσης του Οδυσσέα Ελύτη με τίτλο *Το Άξιον Εστί*. Είναι βασισμένο σε ιστορικό γεγονός και αναφέρεται στην πρώτη οργανωμένη μεγάλη διαδήλωση διαμαρτυρίας εναντίον των κατακτητών, που έγινε στην Αθήνα στις 25 Μαρτίου του 1942, με την ευκαιρία του απαγορευμένου εκ μέρους των Γερμανών εορτασμού της εθνικής επετείου για την Ελληνική Επανάσταση. Στη διαδήλωση αυτή πρωτοστατούσαν νέοι, μαθητές και φοιτητές, με σκοπό να στεφανώσουν τις προτομές των ηρώων της Επανάστασης και τον Άγνωστο Στρατιώτη στο Σύνταγμα. Οι Αρχές της Κατοχής χτύπησαν βίαια με ιππικό και μηχανοκίνητα και τα θύματα ήταν πολλά.

Υπογραφή
του Οδυσσέα Ελύτη

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση για τον
Οδυσσέα Ελύτη

Slideshow με
στοιχεία για τη
ζωή του Οδυσσέα
Ελύτη

στη συνέχεια σκέφτηκε μια κατάληξη η οποία ήθελε να είναι «λίγο αρχαιοπρεπής». Ποια σχέση μπορεί να έχει η επιλογή αυτού του ψευδωνύμου με την ποίησή του;

2. Ο Οδυσσέας Ελύτης τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ της Σουηδικής Ακαδημίας για την ποίησή του στις 18 Οκτωβρίου του 1979. Μετά την απονομή του βραβείου στον Ελύτη, ο Γιάννης Ρίτσος, ο οποίος υπήρξε συνυποψήφιος του, δήλωσε: «Η απονομή του βραβείου Νόμπελ στον μεγάλο μας Έλληνα ποιητή Οδυσσέα Ελύτη δεν είναι μια τιμή προς τον Ελύτη, αλλά μια τιμή προς το ίδιο το Νόμπελ». Ανατρέξτε στο διαδίκτυο και διαβάστε το σκεπτικό για τη βράβευσή του και τον λόγο του ποιητή στην Ακαδημία της Στοκχόλμης, ως έναν απολογισμό αυτογνωσίας για τον εαυτό του και την τέχνη του. Αναζητήστε και δείτε το κύριο άρθρο της εφημερίδας *Καθημερινή* στις 19 Οκτωβρίου, μία ημέρα έπειτα από την ανακοίνωση της απονομής του βραβείου στον Ελύτη.
3. Αναζητήστε πληροφορίες για το εμβληματικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη *Το Άξιον Εστί*, που κυκλοφόρησε το 1959 και μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη. Ενδεικτικά θέματα: Πού παραπέμπει ο τίτλος του; Ποιες οι τρεις αυτοτελείς και διαφορετικής σύλληψης ενότητες και σε ποια μέρη χωρίζεται η κάθε μία; Ποιο το περιεχόμενο των τριών ενοτήτων; Ποιες οι κύριες πηγές αναφορικά με το περιεχόμενο και τη μορφή τους;

Το Άξιον Εστί, «Η Μεγάλη Έξοδος»

Τις ημέρες εκείνες έκαναν σύναξη¹ μυστική τα παιδιά² και λάβανε την απόφαση, επειδή τα κακά μαντάτα³ πλήθαιναν στην πρωτεύουσα, να βγουν έξω σε πλατείες με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια παλάμη τόπο κάτω από τ' ανοιχτό πουκάμισο⁴, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι του ήλιου. Όπου είχε κράτος η Άνοιξη⁵.

Και επειδή σίμωνε η μέρα που το Γένος είχε συνήθειο να γιορτάζει τον άλλο Σηκωμό⁶, τη μέρα πάλι εκείνη ορίσανε για την Έξοδο. Και νωρίς εβγήκανε καταμπροστά στον ήλιο, με πάνου ως κάτω απλωμένη την αφοβία⁷ σα σημαία, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια⁸ που τους έλεγαν αλήτες. Και ακολουθούσανε άντρες πολλοί, και γυναίκες, και λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια⁹. Όπου έβλεπες άξαφνα στην όψη τους τόσες χαρακιές, που 'λεγες είχανε περάσει μέρες πολλές μέσα σε λίγη ώρα.

Τέτοιες λογής αποκοτιά¹⁰, ωστόσο, μαθαίνοντας οι Άλλοι¹¹, σφόδρα ταράχτηκαν¹². Και τρεις φορές με το μάτι αναμετρώντας το έχει¹³ τους, λάβανε την απόφαση να βγουν έξω σε δρόμους και σε πλατείες, με το

¹ σύναξη: συγκέντρωση.

² παιδιά: νέοι των αντιστασιακών οργανώσεων.

³ κακά μαντάτα: ειδήσεις που κατέφταναν για μαζικές εκτελέσεις και βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών από τους Βούλγαρους, με σκοπό την προσάρτηση της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης.

⁴ Ο μικρός χώρος μιας μεγάλης καρδιάς.

⁵ Όπου είχε κράτος η Άνοιξη: εννοεί την εφηβεία και τη νεότητα.

⁶ Σηκωμό: εννοεί την εθνική επέτειο της 25ης Μαρτίου για την Ελληνική Επανάσταση.

⁷ αφοβία: τόλμη, θάρρος.

⁸ πρησμένα πόδια: από την αβιταμίνωση λόγω της μεγάλης πείνας τον χειμώνα του 1941-1942. Η πείνα έπληξε τον πληθυσμό των μεγάλων αστικών κέντρων, κυρίως της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

⁹ Εννοεί τους τραυματίες από τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο του 1940.

¹⁰ αποκοτιά: παράτολμη συμπεριφορά.

¹¹ οι Άλλοι: οι Γερμανοί κατακτητές.

¹² σφόδρα ταράχτηκαν: ευαγγελική η έκφραση.

¹³ το έχει: η περιουσία.

μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια πήχη φωτιά κάτω απ' τα σίδερα¹⁴, με τις μαύρες κάννες και τα δόντια του ήλιου¹⁵. Όπου μήτε κλώνος μήτε ανθός, δάκρυο ποτέ δεν έβγαλαν.

Και χτυπούσανε όπου να 'ναι¹⁶, σφαλώντας¹⁷ τα βλέφαρα με απόγνωση¹⁸. Και η Άνοιξη ολοένα τους κυρίευε¹⁹. Σαν να μην ήτανε άλλος δρόμος πάνω σ' ολάκερη τη γη, για να περάσει η Άνοιξη παρά μονάχα αυτός²⁰, και να τον είχαν πάρει αμίλητοι²¹, κοιτάζοντας πολύ μακριά, περ' απ' την άκρη της απελπισιάς, τη Γαλήνη που έμελλαν να γίνουν, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια.

Και περάσανε μέρες πολλές μέσα σε λίγη ώρα. Και θερίσανε πλήθος τα θηρία, και άλλους εμάζωξαν. Και την άλλη μέρα εστήσανε στον τοίχο τριάντα²².

Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1994

Β. Συζητάμε

1. Αναζητήστε και ακούστε τη «Μεγάλη Έξοδο» σε αφήγηση του Μάνου Κατράκη. Ποια συναισθήματα σας δημιουργεί το άκουσμά του από τον κορυφαίο Έλληνα ηθοποιό του θεάτρου και του κινηματογράφου;
2. Έχει γραφτεί για *Το Άξιον Εστί* (1959-60) ότι είναι ένα έργο μνήμης, συλλογικής και ατομικής. Η συλλογική μνήμη περικλείει τις πηγές της ποιητικής σύνδεσης *Το Άξιον Εστί*, δηλαδή την ορθόδοξη παράδοση (τα μυστήρια της λειτουργικής ζωής, τα βιβλικά κείμενα, την υμνογραφία και τις επιρροές του Ρωμανού του Μελωδού), τα γεγονότα από την Ιστορία του ελληνικού λαού (Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος) και τη γλώσσα, ως στοιχείο ταυτότητας και πολιτισμού. Η ατομική μνήμη είναι η μνήμη του Ελύτη, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται και παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με την Ελλάδα. Μπορείτε να επιβεβαιώσετε κάποια στοιχεία της συλλογικής και της ατομικής μνήμης παραπέμποντας στο κείμενο;
3. Τι ήταν τα «Αναγνώσματα», τι περιγράφουν και ποιος ο ρόλος τους;
4. Εντοπίστε στο κείμενο λέξεις με συμβολικό χαρακτήρα και δικαιολογήστε τη λειτουργία τους.
5. Θα χαρακτηρίζατε το κείμενο του Ελύτη «πεζό» ή «ποιητικό»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας συγκρίνοντας τον ρυθμό και τα εκφραστικά του μέσα.

«Η Μεγάλη Έξοδος» - Μια ανάγνωση

Γ. Γράφουμε

1. Μετά την ανάγνωση του κειμένου, εσείς για ποιο λόγο θα κάνατε τη δική σας «μεγάλη έξοδο», τη δική σας επανάσταση; Καταγράψτε τις σκέψεις σας σε μια παράγραφο 110-120 λέξεων.

¹⁴ σίδερα: όπλα.

¹⁵ τα δόντια του ήλιου: εδώ ο ήλιος γίνεται θάνατος. Αντίθεση με το «σταυρουδάκι του ήλιου».

¹⁶ Υπήρξαν πολλά θύματα εκείνη την ημέρα.

¹⁷ σφαλώντας: κλείνοντας.

¹⁸ Το αίσθημα πανικού των δολοφόνων.

¹⁹ Η πίστη στον δίκαιο αγώνα έδινε την ψυχική νίκη.

²⁰ Ο δρόμος του θανάτου της διαδήλωσης περνούσε μονάχα μέσα απ' αυτούς και τα όπλα τους, μέσα από την άδεια ψυχή τους.

²¹ Το υποκείμενο ακολουθεί. Η κανονική σειρά έχει ως εξής: Και τον είχαν πάρει αμίλητοι οι νέοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρ' απ' την άκρη της απελπισιάς, τη Γαλήνη, που έμελλαν να γίνουν (σε λίγο οι ίδιοι...). Η άτακτη σειρά επιλέγεται από τον ποιητή για να «κυκλώσει» μορφικά το κείμενο.

²² Η έναρξη των ομαδικών εκτελέσεων. Ο αριθμός είναι συμβατικός για λόγους ηχητικούς.

2. Στο ανάγνωσμα «Η Μεγάλη Έξοδος» ο Ελύτης παρουσιάζει τους νέους με «πρησμένα πόδια», αναφερόμενος στη μεγάλη πείνα που μάστιζε τον ελληνικό λαό, κατά τον χειμώνα του 1941-1942. Διαβάστε το ποίημα του Μίλτου Σαχτούρη με τίτλο «Το ψωμί», όπου το ποιητικό υποκείμενο μιλά και για άλλες βασικές ανάγκες του ανθρώπου. Ποιες είναι αυτές; Παρατηρήστε την αραιογράφιση της λέξης «ουρανό». Πώς κατανοείτε τη φράση «διψάμε για ουρανό»;

Μίλτος Σαχτούρης, «Το ψωμί»

Ένα τεράστιο καρβέλι, μια πελώρια φραντζόλα ζεστό
ψωμί, είχε πέσει στο δρόμο από τον ουρανό·
ένα παιδί με πράσινο κοντό βρακάκι και με μαχαίρι
έκοβε και μοίραζε στον κόσμο γύρω,
όμως και μια μικρή, ένας μικρός άσπρος άγγελος, κι αυτή
μ' ένα μαχαίρι έκοβε και μοίραζε
κομμάτια γνήσιο ο υ ρ α ν ό
κι όλοι τώρα τρέχαν σ' αυτή, λίγοι πηγαίναν στο ψωμί,
όλοι τρέχανε στον μικρόν άγγελο που μοίραζε ο υ ρ α ν ό!
Ας μην το κρύβουμε
διψάμε για ουρανό!

3. Προσπαθήστε να μπειτε στη θέση των νέων που συμμετείχαν στη μεγάλη διαδήλωση εναντίον των κατακτητών και καταγράψτε σε μορφή εσωτερικού μονολόγου τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους;

Δ. Δημιουργούμε

1. Με αφορμή τον εορτασμό της 28ης Οκτωβρίου, σας ανατέθηκε να δραματοποιήσετε το κείμενο. Να ετοιμάσετε ένα σύντομο θεατρικό κείμενο στο οποίο θα αποδώσετε το περιεχόμενο και το κλίμα του. Σκεφτείτε τα μηνύματα, τα βασικά χαρακτηριστικά του χώρου, τους/τις ήρωες/ηρωίδες, τα διαλογικά μέρη, τις σκηνικές οδηγίες. Στην αρχή του θεατρικού σας, μπορείτε να παραδέσετε τις σκέψεις σας για τα δέματα που σας απασχόλησαν. Μπορείτε να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας, χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».
2. Να αναζητήσετε εικόνες για το Έπος του Σαράντα και κάτω από κάθε εικόνα, αντί για λεζάντα, να βάλετε στίχους από ένα ποίημα. Να αξιοποιήσετε το PowerPoint, το οποίο στη συνέχεια θα μετατρέψετε σε βίντεο και θα το επενδύσετε με μουσική.

Video tutorial
για τη δημιουρ-
για βίντεο από
παρουσίαση
PowerPoint

Διαδήλωση, Φραντς Βίλχελμ Ζάιμπερτ, 1925

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Φραντς Βίλχελμ Ζάιμπερτ (1894 – 1933)
ήταν Γερμανός ζωγράφος και γλύπτης σε κον-
στρουκτιβιστικό στυλ.

Ο Δημήτρης Χατζής (Ιωάννινα, 13 Νοεμβρίου 1913-20 Ιουλίου 1981) ανήκει στους μεταπολεμικούς πεζογράφους. Παράλληλα ήταν ιστορικός, δημοσιογράφος και αντιστασιακός. Υπήρξε καθηγητής σε πανεπιστήμια του εξωτερικού, επιμελητής μεταφράσεων και εκδόσεων νεοελληνικών κειμένων, και συγγραφέας αρκετών κοινωνικών και πολιτικών άρθρων σε διάφορα έντυπα της γενέτειράς του.

Ο πατέρας του Γεώργιος ήταν διηγηματογράφος, λόγιος, γνωστός με το ψευδώνυμο «Πελλερέν» και εκδότης της εφημερίδας *Ήπειρος*, την έκδοση της οποίας συνέχισε και ο γιος του.

Ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στα Γιάννενα και γράφτηκε στη Νομική Σχολή των Αθηνών, χωρίς να καταφέρει να αποφοιτήσει.

Λόγω των αριστερών του ιδεών εξορίστηκε από τη Δικτατορία του Μεταξά και μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού βρέθηκε πρόσφυγας και ανέπτυξε πολυσχιδή δραστηριότητα: στο Βουκουρεστί (Ρουμανία), στη Βουδαπέστη (Ουγγαρία), στο Ανατολικό Βερολίνο. Στην Ελλάδα επέστρεψε με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1975, οπότε διέγραψε μια έντονη πολιτιστική και εκπαιδευτική πορεία.

Ο Δημήτρης Χατζής εξέδωσε στη Ρουμανία το 1953 τη συλλογή διηγημάτων *Το τέλος της μικρής μας πόλης* και μια νέα έκδοσή της το 1963 με προσθήκη και νέων διηγημάτων, και το *Διπλό Βιβλίο*, που ξεκίνησε να το γράφει στα χρόνια της εξορίας του στην Ουγγαρία και το ολοκλήρωσε το 1975.

Τα δύο αυτά βιβλία σηματοδοτούν την ιδεολογική πορεία του. Στο πρώτο βιβλίο είχε τη στέρεη πεποίθηση ότι ο παλιός κόσμος φτάνει επώδυνα στο τέλος του και ένας νέος κόσμος ανατέλλει, κοινωνικά δικαιότερος. Στο δεύτερο βιβλίο του διαπίστωσε ότι τα ιδανικά και ο αγώνας δεν διακαίωθηκαν και τα πανανθρώπινα οράματα απαξιώθηκαν.

Τα βιβλία του γνώρισαν αλλεπάλληλες εκδόσεις, αγκαλιάστηκαν από το αναγνωστικό κοινό, γεγονός που εξηγείται αφενός μεν από την κοινωνική διάσταση του έργου, δηλαδή κάθε πρόσωπο δεν αποτελεί ατομική αλλά κοινωνική κατάσταση, και αφετέρου από την παρουσίαση του πολιτισμικού προβλήματος της Μεταπολεμικής Ελλάδας. Στο έργο του αναδεικνύονται, επίσης, η ιδεολογική του ταυτότητα και οι εμπειρίες και τα βιώματά του.

3. Δημήτρης Χατζής

Μαργαρίτα Περδικάρη

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα Μαργαρίτα Περδικάρη ανήκει στη συλλογή διηγημάτων *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, που εκδόθηκε αρχικά το 1953 στη Ρουμανία και στη συνέχεια (1963) στην Αθήνα, με την πρόσθεση δύο ακόμη διηγημάτων (συνολικά επτά), με αλλαγές στην παρουσίαση σε κάποιους τίτλους, στη δομή, στον μύθο και στην έκταση.

Η μικρή πόλη, αν και δεν κατονομάζεται, είναι η ιδιαίτερη πόλη του Χατζή, τα Γιάννενα, καθόσον δίνονται με ακρίβεια τοπογραφικά στοιχεία της. Τα διηγήματα χρονικά τοποθετούνται την τελευταία προπολεμική δεκαετία ή δεκαπενταετία έως την Κατοχή και ο συγγραφέας, μέσω αυτών, επιχειρεί να μεταφέρει τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις της περιόδου και να δώσει τον μετασχηματισμό της παραδοσιακής επαρχιακής νεοελληνικής κοινωνίας στη μεσοπολεμική περίοδο. Και ως προς την έννοια του «τέλους», στόχος του Χατζή δεν είναι να περιγράψει το βιολογικό-οριστικό τέλος –αν και σε κάποιες περιπτώσεις, π.χ. στη Μαργαρίτα Περδικάρη, υπάρχει αυτό–, αλλά κυρίως την αντικατάσταση του παλιού, τη «μετάλλαξη», μια νέα μορφή και αρχή. Μέσα από συγκρούσεις και αντιφάσεις, ενδοστομικές και κοινωνικές, προωθείται η εξέλιξη και η μικρή πόλη οδηγείται αμετάκλητα και οριστικά στο τέλος της.

Η Μαργαρίτα Περδικάρη, στο ομώνυμο διήγημα, μεγαλωμένη σε μια παραδοσιακή ξεπεσμένη και χρεοκοπημένη οικογένεια, αυτή των Περδικάρηδων, μέσα στις συνθήκες της Κατοχής, βρίσκει τη δύναμη να ελπίζει για τη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου, που μετατίθεται στο μέλλον.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρώτη διαφορά ανάμεσα στην πρώτη έκδοση (1953) του διηγήματος και στην επόμενη (1963) είναι η αλλαγή του ονόματος της πρωταγωνίστριας και συνεπώς και του τίτλου. Το πρόσωπο είναι υπαρκτό, είναι ξαδέλφη του συγγραφέα και δεν έχει καμία σχέση η πραγματική οικογένεια της Μαργαρίτας με την οικογένεια των Περδικάρηδων, όπως παρουσιάζεται στο διήγημα. Συνεπώς, στην πρώτη έκδοση ο Χατζής δεν είχε να φοβηθεί για την υπόληψη της οικογένειας, αφού η έκδοση προοριζόταν για τις ανατολικές χώρες και όχι για την Ελλάδα. Και η δεύτερη επέμβαση είναι η προσθήκη του μότο από το ποίημα του Ούγο Φώσκολου.

Πλακέτα για τον Δημήτρη Χατζή στη Βουδαπέστη

Ο Δημήτρης Χατζής για τη μετονομασία της ηρωίδας και του τίτλου του διηγήματος

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Γνωρίζετε τη σημασία των λέξεων «ήρωας/ηρωίδα» και «ηρωισμός»; Υπάρχουν σήμερα ήρωες/ηρωίδες; Τι είναι για μας σήμερα ο ηρωισμός;
2. Ακούστε το τραγούδι «Ο Μικρός Ήρωας» (Μουσική, Στίχοι και Εκτέλεση: Λουκιανός Κηλαηδόνης) στο YouTube. Στο τραγούδι αναφέρεται ο Γιώργος Θαλάσσης, που είναι ο χαρακτήρας του ελληνικού κόμικ *Μικρός Ήρωας*, ο οποίος αγωνίστηκε για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον ζυγό των κατακτητών, κατά τη διάρκεια της τριπλής κατοχής της χώρας από Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους. Αναζητήστε και το εξώφυλλο του πρώτου τεύχους.

Μαργαρίτα Περδικάρη

Όταν οι Γερμανοί την τουφέκισαν, στις αρχές του καλοκαιριού του 1944, λίγο πριν την απελευθέρωση, η Μαργαρίτα δεν είχε πατήσει ακόμη τα είκοσι χρόνια της. Το λιγνό κορμί της βάσταξε μ' απίστευτη αντοχή όλες τις κακουχίες της φυλακής, το στόμα της έμεινε κλεισμένο σ' όλα τα μαρτύρια που μαδεύτηκε πως της κάνανε. Και στάθηκε μπροστά στο απόσπασμα χαμογελώντας το πικρό χαμόγελο των Περδικάρηδων. Αυτό το τελευταίο για το χαμόγελο τό 'πε ο παπάς, που, με την απαραίτητη παρουσία του στις θανατικές εκτελέσεις, επικυρώνει, στ' όνομα του Καίσαρος, την απόδοση της ψυχής στο Θεό. Ο ίδιος είπε πως, όταν σήκωσαν τα ντουφέκια, η μικρή Μαργαρίτα κούνησε το χέρι της κι είπε ένα ακατανόητο καληνύχτα, μάλιστα δεν είπε καληνύχτα, είπε ακριβώς – «καληνύχτα ντε...».

Ήταν η πρώτη γυναίκα στη δική μας πόλη που πέδαινε με τέτοιο τρόπο. Ως τα τότε οι γυναίκες εκεί ξέρανε μόνο να πεθαίνουν αμίλητες στο κρεβάτι ή το στρώμα τους απ' αρρώστιες κι από γεράματα, πεδαίνανε πάνω στη γέννα ή τη λεχωνιά τους, από το μαράζι της φτώχειας, της κακής παντρείας ή της ξενιτιάς των αντρών τους και των παιδιών τους – τέτοια πράγματα π' ο καθένας τα βρίσκει πολύ φυσικά. Αν πεις και για τις γυναίκες των Περδικάρηδων από το δικό τους το σόι, οι γυναίκες των Περδικάρηδων πέδαιναν από γεροντοχτικιό²³, από κρίσεις νευρικές και καρδιακές – γεροντοκόρες το πλείστον. Τελευταία στο σόι τους η Μαργαρίτα πέδανε κι αυτή ανυμέναια²⁴.

Είτανε δυο χρόνια πού 'χε τελειώσει το Αρσάκειο στην Αθήνα, όπου τη στείλανε να σπουδάσει, καθώς είχαν η αράδα της κ' η παλιά παράδοση της οικογένειας. Γυρίζοντας, διορίστηκε δασκάλα μέσα στην πόλη κ' έμεινε μαζί με τους άλλους στο παλιό δίπατο σπίτι, οπου ζούσαν τα τελευταία απομεινάρια της αξιομνημόνευτης αυτής οικογένειας των Περδικάρηδων, όλοι μαζί και κρατώντας μια μεγάλη κι απλησίαστη αρχοντιά. [...]

Οι γυναίκες τους φκιάχναν ακόμα τα μαλλιά τους με την μόδα την παλιακή, πίσω και πολύ ψηλά, πολύ σφιχτά μαζωμένα – «πάπια» που το λέγανε, γιατί 'ταν στ' αλήθεια σαν το κεφάλι της πάπιας αυτός ο σφιχτοδεμένος ο κότσος που πεταζότανε πίσω. Φορούσαν ακόμα τ' αρχοντικά κοντογούνια τους – μαύρο κατηφέ²⁵ μ' ένα πλατύ σειρήτι²⁶, γούνα γκριζωπή, από το γιακά και σ' όλο το πέτο που κατέβαινε και σ' όλο το γύρο, μπροστά και πίσω και με τη μέση σφιχτή, στενή. Αυτές οι γυναίκες, χωρίς να κατηγοράνε κανέναν στα φανερά – τέτοια πράγματα των παρακατιανών δεν τα καταδέχονταν – ξέραν έτσι να δείχνουν την καταφρόνια τους για τους τυχαρπαστους, τους αμαρτωλούς και τους ξιπασμένους, τραβώντας λίγο τα λεπτά τους τα χείλια, π' ο καθένας τό 'βρισκε καλύτερο να τις σκιάζεται. [...]

²³ γεροντοχτικιό: φυματίωση.

²⁴ ανυμέναια: ανύπαντρη.

²⁵ κατηφέ: είδος βελούδου από μετάξι.

²⁶ σειρήτι: κορδόνι.

Η αρετή των Περδικάρηδων βούλιαζε μέσα στην πιο μεγάλη ανηθικότητα. Η Μαργαρίτα άκουσε κ' έμαθε για τις κλεψιές στη Μητρόπολη, στις εκκλησιές, στο δημαρχείο, για την ατιμία που βασιλεύει παντού. Εκκλησία, δικαιοσύνη, διοίκηση, αρχές κι αρχοντικά, γκρεμιζόνταν όλα, όλος ο κόσμος της – αυτός που ήξερε κ' ήταν παιδί του. Τον πρώτο καιρό έκλαψε πάρα πολύ. Κάθε μέρα, κάθε νύχτα. [...]

Αυτή έπρεπε να σφίγγει τα χείλια της, να ζει σαν τους άλλους και να κάνει πως τις δέχεται όλες αυτές τις αρχές της πατροπαράδοτης τάξης που είδε να κουρελιάζονται.

Σιγά-σιγά, μέρα με μέρα, έφκιασε μέσα της μια ιδέα, την έδεσε, την οργάνωσε μοναχή της, μέρα με μέρα, νύχτα με νύχτα, δάκρυ με δάκρυ: Όλοι τους έχουν στον κόσμο μια χαρά, μιαν ελπίδα, μιαν αγάπη, μιαν αυταπάτη. Αυτή δεν είχε τίποτα. Δεν ήτανε, λοιπόν, σ' αυτό τον κόσμο πλάσμα τόσο ορφανό σαν αυτήν. Ανέσωτη²⁷ σαν άνθρωπος, ασήμαντη σα γυναίκα, μυαλό λιγοστό και ψυχή φοβισμένη, χωρίς κανένα ταλέντο και χωρίς κανέναν στον κόσμο, και φασκιωμένη μέσα σε χίλια σκοινιά, που, το 'ξερε, μήτε θα μπόραγε μήτε θα πρόφτανε να τα κόψει ποτέ της. Μια μοίρα που δε μπορούσε τίποτα άλλο να κάνει να την αλλάξει, να τη γλυκάνει, να την ξεφύγει, να την ξεγελάσει, να ξεγελάσει τον εαυτό της – τίποτα. Μονάχα να την κοιτάζει κατάματα.

Απόλυτη απελπισία... Απ' αυτή την επίγνωση κρέμασε τότες την ύπαρξή της και τη δικαιολογία της ύπαρξής της. Και βύζαξε το φαρμάκι της απηλής περηφάνιας πως μπορούσε να την κοιτάζει κατάματα – τη ζωή και τη μοίρα της, «με την άφοβη τώρα περηφάνια της απέραντης ορφάνιας», όπως είπε ο ποιητής. Ολόγυρά της εκείνον τον καιρό λυσομανούσε ο μεγάλος, ο φοβερός παγκόσμιος πόλεμος. [...]

Τότε το κατάλαβαν πια κ' οι Περδικάρηδες – την είχανε παραδώσει στους Γερμανούς. Ήταν η τελευταία πράξη της ζωής τους, να θανατώσουν το ίδιο τους το παιδί. [...]

Γι' αυτήν όλα τέλειωσαν πολύ-πολύ γρήγορα – τα μαρτύρια, οι ανακρίσεις, η δίκη. Είχε, λέει, ένα χαμόγελο στα χείλια όλον αυτόν τον καιρό, ένα φως μέσα στα μάτια και τα 'κανε μεγαλύτερα ακόμα – ομορφότερα ακόμα. Ήταν όμορφα τα μάτια σου, Μαργαρίτα!... Την τελευταία στιγμή, μπροστά στο απόσπασμα, γύρισε τα μάτια κατά την πόλη που τη σκέπαζε ακόμα η καταχνιά. Ένας κόσμος από τρελούς, υστερικούς, εκφυλισμένους και ληστές γκρεμιζόταν, μαζί με τα σαράβαλα σπίτια τους – όλη η πολιτεία της παρακμής που τη γέννησε. Το πικρό χαμόγελο της οικογένειας ανέθηκε στα χείλια της κ' έκανε με το χέρι της εκείνη την αόριστη χειρονομία που είπε ο παπάς σα ν' απόδιωχνε την εικόνα:

— Καληνύχτα ντε!...

— Φώουαρ!...

Πίσω από τις μεγάλες κορφές της Πίνδου ανεβαίνει ο ήλιος. Ξημερώνει σε λίγο. Ο Νικόλας κ' η Αγγελικούλα, ο καινούργιος κόσμος! Σε σας γυρίζει η τελευταία σκέψη όσο κρατάει ακόμα μέσα στ' ανοιγμένο κρανίο ο τελευταίος σπασμός της ζωής:

— Φκιάζτε τον, έναν καλύτερο κόσμο!...

Δημήτρης Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*,
εκδόσεις Κείμενα, Αθήνα 1983, σ. 193-194, 207-209, 224-225

Β. Συζητάμε

1. Το διήγημα στη νέα έκδοσή του συνοδεύεται από ένα μύθο από τους *Τάφους* του Ούγο Φώσκολου σε μετάφραση Γ. Καλοσγούρου, το οποίο απουσιάζει στην πρώτη έκδοση και είναι το εξής: «... και τιμήν εσύ θρήνων Έκτορα δε να 'χεις / όπου σέβας και δάκρυα θα τιμούν το αίμα / όσο για την πατρίδα εχύθη κι ως ότου ο ήλιος / δε ν' ακτινοβολεί στις συμφορές των ανθρώπων». Αναφέρεται στον Έκτορα ο οποίος αναχωρεί για τη μάχη, ενώ γνωρίζει ότι θα είναι για αυτόν μοιραία. Συνεπώς, συνιστά απότιση φόρου τιμής στον νεκρό Έκτορα για την υπέρ πατρίδος θυσία του. Πώς λειτουργεί στο διήγημα *Μαργαρίτα Περδικάρη*; Τι κοινό μπορεί να έχουν ο ομηρικός Έκτορας και η Μαργαρίτα της Κατοχής και της Αντίστασης;

²⁷ ανέσωτη: άχρηστη.

2. Η Μαργαρίτα, λίγο πριν από την εκτέλεσή της, χαιρετίζει με τη φράση «Καληνύχτα ντε...». Λαμβάνοντας υπόψη την τελευταία φράση του αποσπάσματος «Φκιάξτε τον, έναν καλύτερο κόσμο!...», καθώς και το Εισαγωγικό σημείωμα αναφορικά με τη συλλογή διηγημάτων *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, να συζητήσετε αν νομίζετε ότι ο χαιρετισμός της ηρωίδας προς τους εκτελεστές της ήταν μόνο ειρωνικός.
3. Μπείτε στη δέση της Μαργαρίτας και βιώστε τον ασφυκτικό κλοιό του κοινωνικού περιγύρου της πόλης σας. Πώς θα αντιδρούσατε; Θα μπορούσατε να τον υπερβείτε; Τελικά, είναι η κοινωνία που διαμορφώνει, καθορίζει και υποτάσσει το άτομο;

Γ. Γράφουμε

1. Η Μαργαρίτα Περδικάρη «μιλά» σε εσάς σήμερα. Τι θα μπορούσε να σας πει; Ακούστε τη φωνή της και γράψτε τα λόγια της.
2. Ποιο πρότυπο γυναίκας προβάλλεται στο διήγημα αυτό σε σχέση με τις πατροπαράδοτες γυναίκες της πόλης; Να σκιαγραφήσετε τη Μαργαρίτα Περδικάρη λαμβάνοντας υπόψη τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας τη δεκαετία του 1940 σε μια μικρή επαρχιακή πόλη.
3. Να γράψετε μια σελίδα από το ημερολόγιο της Μαργαρίτας Περδικάρη, όταν ξεσπά ο πόλεμος. Θα αναφερθείτε στις σκέψεις της, στα συναισθήματα που τη διακατέχουν και στις πιθανές ενέργειες που σχεδιάζει.
4. Υποδυθείτε τη Μαργαρίτα και, λίγο πριν από την εκτέλεσή σας, γράψτε δύο επιστολές. Τη μία θα την απευθύνετε στη μητέρα σας και την άλλη στη γενιά του μέλλοντος.

Δ. Δημιουργούμε

1. Εμπνεόμενοι από το απόσπασμα *Μαργαρίτα Περδικάρη*, να δημιουργήσετε ένα βίντεο το οποίο θα αποτελείται από οπτικό και κειμενικό υλικό. Για τη δημιουργία του μπορείτε να αξιοποιήσετε λογισμικό δημιουργίας παρουσιάσεων, με το οποίο στη συνέχεια θα μετατρέψετε την παρουσίαση σε βίντεο (προσθέτοντας εφέ μετάβασης, εναλλαγή διαφανειών κ.λπ.). Στο βίντεο μπορείτε να εντάξετε εικόνες, λεζάντες, κείμενο, ποιήματα και να το επενδύσετε με μουσική.
2. Αναζητήστε γυναίκες ηρωίδες που δεν λύγισαν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα και αφήγησαν τον θάνατο κατά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής. Δημιουργήστε τον ψηφιακό πίνακα-τοίχο με τίτλο «Γυναίκες ηρωίδες στα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής», όπου θα αναρτήσετε πολυμεσικό υλικό (π.χ. κείμενο, βίντεο, εικόνες, υπερσυνδέσμους). Αξιοποιήστε το ψηφιακό εργαλείο Padlet.
3. Σκιαγραφήστε τον λογοτεχνικό χαρακτήρα της ηρωίδας σύμφωνα με τα λόγια και τις σκέψεις της, δημιουργώντας το λογικό, συναισθηματικό και ιδεολογικό προφίλ του. Για τον σκοπό αυτόν αξιοποιήστε έναν εννοιολογικό χάρτη, για παράδειγμα το εργαλείο CmapTools στην τοπική ή στη διαδικτυακή του έκδοση.

Video tutorial για τη δημιουργία βίντεο από παρουσίαση PowerPoint

Video tutorial για το Padlet

Video tutorial για τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη με το CmapTools

Ο Γιώργος Σεφέρης (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Γεώργιου Σεφεριάδη· Βουρλά, Σμύρνη, 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου 1900-Αθήνα, 20 Σεπτεμβρίου 1971) ήταν Έλληνας ποιητής, δοκιμιογράφος, μεταφραστής και διπλωμάτης. Υπήρξε κορυφαία προσωπικότητα της νεωτερικής ποίησης στη χώρα μας, κεντρική μορφή της λογοτεχνικής Γενιάς του '30 και ο

πρώτος Έλληνας που τιμήθηκε με Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι και ήρθε σε επαφή με τη σύγχρονη του γαλλική λογοτεχνική παραγωγή και το κίνημα του Μοντερνισμού, στοιχεία που διαμόρφωσαν την ποιητική του φυσιογνωμία.

Πολλά χρόνια της ζωής του έζησε μακριά από την Ελλάδα, ακολουθώντας το διπλωματικό στάδιο (Κορυτσά, Ν. Αφρική, Αίγυπτος, Άγκυρα, Βηρυτός, Λονδίνο κ.ά.), απ' όπου και αποχώρησε με τον βαθμό του Πρέσβη.

Η πρώτη εμφάνισή του στα Γράμματα έγινε με την ποιητική συλλογή που έφερε τον τίτλο *Στροφή*, τον Μάιο του 1931, όπου, αν και επιβιώνει η παραδοσιακή φόρμα, είναι φανερό μια διαφοροποίηση του ποιητή από την ποίηση της Γενιάς του '20, δηλωτική, εξάλλου, του τίτλου της ως ένας καινούργιος προσανατολισμός της νεοελληνικής ποίησης. Ακολουθεί η *Στέρνα* (1932) και το *Μυθιστόρημα* (1935), με το οποίο εγκαινιάσε τη χρήση του ελεύθερου στίχου, καθώς και οι συλλογές *Τετράδιο Γυμνασμάτων 1928-1937* (1940), *Ημερολόγιο Καταστροφών Α'* (1940) και *Ημερολόγιο Καταστροφών Β'* (1944), *Κίχλη* (1947), *Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν...* (1955), η οποία αργότερα μετονομάζεται σε *Ημερολόγιο Καταστροφών Γ'*, με ακροτελεύτια, ενόσω ζούσε, την ποιητική συλλογή *Τρία Κρυφά Ποιήματα* (1966).

Ο Σεφέρης συνεργάστηκε με πολλά περιοδικά και, εκτός από το πλούσιο ποιητικό έργο του, διακρίθηκε και στον δοκιμιακό λόγο και στη μετάφραση.

Κατά τη διάρκεια της επτάχρονης Δικτατορίας, έσπασε τη σιωπή του στις 28 Μαρτίου του 1969 με την περιφημη δήλωσή του κατά της Χούντας στο ραδιόφωνο του BBC, με συνέπεια να παυτεί από πρέσβης και να του απαγορευτεί η χρήση του διπλωματικού του διαβατηρίου.

Ο Σεφέρης ανήκε στη γενιά που βίωσε έντονα την καταστροφή της Σμύρνης και του μικρασιατικού ελληνισμού, τον ξεριζωμό των προσφύγων, την τραγική μοίρα του ανθρώπου, τις πολιτικές αναταράξεις, τις εμφύλιες διαμάχες και τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Αυτό το δυσοίωνο σκηνικό είναι φυσικό ότι επηρέασε και σφράγισε ανεξίτηλα τον ψυχικό του κόσμο, αποκρυσταλλώθηκε στην ποίησή του, που φέρει σημάδια της τραγικότητας των καιρών, και διαμόρφωσε την ποιητική του ταυτότητα.

Πολλές οι τιμητικές διακρίσεις και βραβεύσεις που έλαβε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, με σπουδαιότερη την απονομή του Βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας (1963).

Πέθανε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας και κηδεύτηκε με τιμές εθνικού ποιητή, αφήνοντας ένα μεγάλο και πολυσχιδές έργο, εμπνευσμένο από ένα βαθύ αίσθημα για το ελληνικό πολιτιστικό ιδεώδες.

4. Γιώργος Σεφέρης

«Επί ασπαλάδων...»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το «Επί ασπαλάδων...» αποτελεί το κύκνειο άσμα του Γιώργου Σεφέρη, το οποίο συντάχτηκε στις 31 Μαρτίου του 1971, σύμφωνα με την αναγραφή του ιδίου στο τέλος του ποιήματος, και αποτελεί μια διαμαρτυρία για το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα, που διήρκεσε από το 1967 έως το 1974.

Το ποίημα αυτό πέρασε μια εκδοτική περιπέτεια, γεγονός που δηλώνει ότι η ποίηση είναι μια δημόσια πράξη. Ο τίτλος του πρωτότυπου χειρογράφου ήταν «Παμφύλιος, γραμμένο στις 31 του Μάρτη 1971». Δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά σε γαλλική μετάφραση του ποιητή (με τον τίτλο «Sur les aspalathes...»), στην εφημερίδα *Le Monde* στις 27 Αυγούστου του 1971. Στα ελληνικά, δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες το Βήμα και τα Νέα, στις 23 Σεπτεμβρίου του 1971, τρεις μέρες μετά τον θάνατο του ποιητή, του οποίου η κηδεία εξελίχθηκε σε πολυπληθές αντιδικτατορικό συλλαλητήριο.

Ο πρώτος τίτλος «Παμφύλιος», από την Παμφυλία, περιοχή της Μικράς Ασίας, ήταν το προσωνύμιο του τυράννου Αρδιαίου, που εντάσσει ο Πλάτων στο έργο του Πολιτεία. Η ποιητική φωνή θυμάται χάρη στους ασπαλάθους ένα μυθικό χωρίο της πλατωνικής Πολιτείας και, αξιοποιώντας τη διακειμενικότητα, αναφέρεται στη μεταθανάτια τιμωρία των αδίκων, ιδιαίτερα του Αρδιαίου, για τις ανόσιες πράξεις του. Σύμφωνα με την περικοπή του Πλάτωνα, όσοι πήγαιναν στα Τάρταρα, έμεναν εκεί για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, ώσπου να εκτίσουν την καθιερωμένη ποινή τους. Όταν ερχόταν η ώρα να βγουν στο φως, το στόμιο δεν τους δεχόταν λόγω των εξαιρετικά ανόσιων πράξεών τους, αλλά έβγαζε ένα μουγκρητό και με αυτόν τον τρόπο η τιμωρία τους άρχιζε από την αρχή.

«Την ίδια ώρα άντρες άγριοι και όλο φωτιά που βρίσκονταν εκεί και ήξεραν τι σημαίνει αυτό το μουγκρητό, τον Αρδιαίο και μερικούς άλλους, αφού τους έδεσαν τα χέρια και τα πόδια και το κεφάλι, αφού τους έριξαν κάτω και τους έγδαραν, άρχισαν να τους σέρνουν έξω από το δρόμο και να τους ξεσκίζουν επάνω στ' ασπαλάθια και σε όλους όσοι περνούσαν από εκεί εξηγούσαν τις αιτίες που τα παθαίνουν αυτά και έλεγαν πως τους πηγαίνουν να τους ρίξουν στα Τάρταρα». (Πλάτωνος Πολιτεία, 614 κ.ε.)

Γιώργος Σεφέρης

Υπογραφή του Γιώργου Σεφέρη

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ο Γιώργος Σεφέρης είναι ο πρώτος Έλληνας ποιητής που τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1963. Ακολούθησε ο Οδυσσέας Ελύτης το 1979. Με την πράξη της αυτή η Σουηδική Ακαδημία τίμησε τα Ελληνικά Γράμματα και τον πολιτισμό μας στο πρόσωπο δύο ποιητών της Γενιάς του '30, οι οποίοι, έχοντας παράλληλες πορείες και κοινά βιώματα, αλλά διακριτό ύφος, ταξίδεψαν την ελληνική ποίηση στα πέρατα του κόσμου.

Δείτε το βίντεο για την απονομή του Βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας στον ποιητή Γιώργο Σεφέρη στο YouTube. Στο YouTube και στο κανάλι του Υπουργείου Πολιτισμού δείτε το βίντεο με τίτλο «ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ-ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ: Τα Νόμπελ της ελληνικής ποίησης».

Μπλε πλακέτα στον Γιώργο Σεφέρη, στο σπίτι του στο Λονδίνο

Οι υπογραφές αρκετών Ελλήνων συγγραφέων από τη Γενιά του '30, συμπεριλαμβανομένων των τιμημένων με Βραβείο Νόμπελ Γιώργου Σεφέρη και Οδυσσέα Ελύτη. Από δείπνο που διοργάνωσε ο Γιώργος Θεοτοκάς στο σπίτι του στην Αθήνα, στις 9 Μαρτίου του 1963.

2. Ο Γιώργος Σεφέρης, από τις πρώτες ημέρες επιβολής της Δικτατορίας, είχε επιλέξει να μη δημοσιεύσει οποιαδήποτε πνευματική του εργασία στην Ελλάδα. Στις 28 Μαρτίου του 1969 αποφασίζει να λύσει τη σιωπή του και να μιλήσει ανοιχτά κατά της Χούντας των Συνταγματαρχών. Μαγνητοφωνεί μια δήλωση, στην οποία, μεταξύ άλλων, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου στο στρατιωτικό καθεστώς για την τραγωδία στην οποία οδηγούσε την Ελλάδα. Η κασέτα φτάνει λαθραία στο Λονδίνο και αυθημερόν η δήλωσή του μεταδίδεται από την Ελληνική Υπηρεσία του BBC, ενώ αναμεταδίδεται από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Παρισιού και την Ντόιτσε Βέλε. Η δήλωσή του αυτή προκάλεσε τεράστια αίσθηση στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και έδωσε δύναμη και ελπίδα στο αντι-δικτατορικό κίνημα. Γι' αυτόν τον λόγο, του αφαιρέθηκε ο τίτλος του Πρέσβη επί τιμή, καθώς και το δικαίωμα χρήσης διπλωματικού διαβατηρίου, με τη δικαιολογία ότι η δήλωσή του είχε μεταδοθεί από τη σοβιετική ραδιοφωνία και άρα ήταν αντεθνική προπαγάνδα.

α) Διαβάστε τη δήλωση του Γιώργου Σεφέρη κατά της Δικτατορίας, γραμμένη στην ορθογραφία της εποχής. Και ακούστε τον ίδιο τον ποιητή να τη διαβάζει στο YouTube.

β) Μέσα από τη συγκεκριμένη δήλωση ο Σεφέρης προβάλλει μια εικόνα του εαυτού του, μια ταυτότητα. Τεκμηριώστε την απάντησή σας με την αναφορά σας σε συγκεκριμένα σημεία της δήλωσης.

Η δήλωση του Γιώργου Σεφέρη κατά της Δικτατορίας

3. Αναζητήστε σε σχολικά βιβλία Ιστορίας ή «κατεβάστε» από το διαδίκτυο πληροφορίες για την περίοδο της Δικτατορίας (1967-1974). Κρατήστε σημειώσεις για τα κυριότερα σημεία της ιστορικής αυτής περιόδου (π.χ. τα γεγονότα που οδήγησαν στο Πραξικόπημα της 21ης Απριλίου, το σύμβολο της στρατιωτικής Χούντας, τις ποικίλες πολιτικές διώξεις, τη σημασία της λέξης «χούντα»).
4. Στο Αρχείο της EPT βρείτε και ακούστε το διάγγελμα που εκφώνησε ο δικτάτορας Γεώργιος Παπαδόπουλος στις 17/11/1973 με το οποίο κήρυξε στρατιωτικό νόμο, μετά τις φοιτητικές εξεγέρσεις στη Νομική και στο Πολυτεχνείο. Κρατήστε πρόχειρες σημειώσεις για τη χροιά και την ένταση της φωνής, το ύφος και τη γλώσσα του προσώπου. Με βάση αυτά, ποια θα ήταν η «γλώσσα» του σώματος;
5. Ακούσατε τον Γιώργο Σεφέρη να διαβάζει τη δήλωσή του και τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο να εκφωνεί το διάγγελμά του. Ποιες διαφορές διαπιστώνετε ανάμεσά τους ως προς το περιεχόμενο, το ύφος και το ήθος της εκφοράς του λόγου;

«Επί ασπαλάδων...»

Ήταν ωραίο το Σούνιο τη μέρα εκείνη του Ευαγγελισμού
 πάλι με την άνοιξη.
 Λιγοστά πράσινα φύλλα γύρω στις σκουριασμένες πέτρες
 το κόκκινο χρώμα κι ασπάλαδοι
 δείχνοντας έτοιμα τα μεγάλα τους βελόνια
 και τους κίτρινους ανθούς.
 Απόμακρα οι αρχαίες κολόνες, χορδές μιας άρπας αντηχούν ακόμη...

Γαλήνη.

— Τι μπορεί να μου θύμισε τον Αρδιαίο εκείνον;
 Μια λέξη στον Πλάτωνα θαρρώ, χαμένη στου μυαλού τ' αυλάκια·
 τ' όνομα του κίτρινου δάμνου
 δεν άλλαξε από εκείνους τους καιρούς.
 Το βράδυ βρήκα την περικοπή:
 «Τον έδεσαν χειροπόδα» μας λέει
 «τον έριξαν χάμω και τον έγδαραν
 τον έσυραν παράμερα τον καταξέσκισαν
 απάνω στους αγκαθερούς ασπάλαδους
 και πήγαν και τον πέταξαν στον Τάρταρο, κουρέλι».

Έτσι στον κάτω κόσμο πλέρωνε τα κρίματά του
 ο Παμφύλιος Αρδιαίος ο πανάθλιος Τύραννος.

31 του Μάρτη 1971

Μια μαρτυρία
 για το πώς
 «γεννήθηκε»
 το ποίημα «Επί
 ασπαλάδων...»

Πηγή: Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα-Ανεμόσκαλα

Β. Συζητάμε

1. Σχολιάστε γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής δεν επέλεξε το όνομα του λογοτεχνικού πρωταγωνιστή ως τίτλο (π.χ. Αρδιαίος, ο Τύραννος), αλλά την εικόνα με τους ασπάλαδους.
2. Να συζητήσετε ως προς τη λειτουργικότητα της ποιητικής έμπνευσης τα εξής στοιχεία: **α)** τα αποσιωπητικά στον τίτλο, **β)** τους τοπικούς και χρονικούς δείκτες, **γ)** την αναφορά στους ασπάλαδους, που έδειχναν «έτοιμα τα μεγάλα βελόνια τους» ως ποιητικό σύμβολο και ως εικόνα τοπίου, **δ)** τον μονολογικό στίχο «Γαλήνη» που εισάγει τη δεύτερη στροφή του ποιήματος. Με ποιο τρόπο νομίζετε ότι το ποίημα οριοθετεί την ευθύνη του πολίτη-ποιητή, του ποιητή-πολιτικού (διπλωμάτη), αλλά και τον ρόλο, γενικότερα, του ποιητή, σε δύσκολους, ιδιαίτερα, καιρούς;
3. Ο ίδιος ο ποιητής αναφέρει τους πραγματικούς ασπάλαδους του Σουνίου ως αφορμή για τον συνειρμό που έφερε στο μυαλό του τον Αρδιαίο και την περικοπή της *Πολιτείας* του Πλάτωνα. Νομίζετε ότι αυτός ήταν ο μόνος συνειρμός στο μυαλό του ποιητή; Γιατί πιστεύετε ότι στην επιστροφή από το Σούνιο επέλεξε να γράψει αυτό το ποίημα με τον συγκεκριμένο τίτλο και περιεχόμενο;
4. Αφού εντοπίσετε στοιχεία-δάνεια από την αρχαία τραγωδία, να σχολιάσετε το επιλογικό σχόλιο «Έτσι στον κάτω κόσμο πλέρωνε τα κρίματά του / ο Παμφύλιος Αρδιαίος ο πανάθλιος Τύραννος» ως προς τον

γνωμικό του τρόπο και την επιβεβαίωση του ηθικού νόμου της τραγωδίας «Υβρις-Άτη-Νέμεσις-Τίσις». Για τους όρους μπορείτε να επισκεφτείτε το «Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Liddell & Scott» στην ψηφιακή του έκδοση.

5. Μετά την ανάγνωση του ποιήματος «Επί ασπαλάδων...» και του κειμένου της δήλωσης του Σεφέρη κατά της Δικτατορίας, να εντοπίσετε ομοιότητες ανάμεσα στα δύο κείμενα ως προς το περιεχόμενο, το λεξιλόγιο, τη χρήση της γλώσσας (κυριολεκτική/ποιητική), αλλά και ως προς τη διάθεση και τη στάση του ποιητή.
6. Ο ποιητής, με όχημα μια αρχαία περικοπή, χρησιμοποιεί αλληγορικά την ιστορία του Αρδιαίου για να μιλήσει συμβολικά για την εποχή του και την πατρίδα του. Πιστεύετε ότι αυτό υπαγορεύεται μόνο από τις λογοτεχνικές επιλογές του Γιώργου Σεφέρη ή και από αντικειμενικούς λόγους προφύλαξης;

Γ. Γράφουμε

1. Εντοπίστε τα περιγραφικά και τα αφηγηματικά μέρη του ποιήματος. Προσπαθήστε να χωρίσετε το ποίημα σε ενότητες με βάση τον χώρο και τον χρόνο αναφοράς. Σε ποια ενότητα αναλογεί η περιγραφή και σε ποια η αφήγηση; Με ποιο λογοτεχνικό εύρημα συνδέονται μεταξύ τους τόσο τα μέρη του ποιήματος όσο και οι εποχές αναφοράς;

Περιγραφή και Αφήγηση

Περιγραφή ονομάζουμε την αναπαράσταση-απεικόνιση, μέσα από τον λόγο, χώρων, αντικειμένων, φαινομένων, εξωτερικών ή εσωτερικών χαρακτηριστικών προσώπων, γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ., ώστε να μπορεί κάποιος να σχηματίσει μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη εικόνα. Αν και μπορεί να σταθεί μόνη της στον λόγο, συνήθως η περιγραφή συνδυάζεται με άλλα είδη λόγου και ιδίως με την αφήγηση.

Αφήγηση ονομάζουμε την πράξη επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται, προφορικά ή γραπτά, ένα γεγονός ή μια σειρά γεγονότων, πραγματικών ή μυθοπλαστικών. Με την έννοια αυτή, η αφήγηση είναι μια διαδικασία που δεν συνδέεται αποκλειστικά με τη λογοτεχνία, αλλά τη συναντάμε τόσο σε άλλες μορφές τέχνης (π.χ. στον κινηματογράφο), όσο και στην καθημερινή μας ζωή.

Σχέση Περιγραφής-Αφήγησης: Στην περιγραφή το αντικείμενο παρουσιάζεται στατικά μέσα στον χώρο, ενώ ο χρόνος φαίνεται να έχει «παγώσει». Αντίθετα, στην αφήγηση ένα πρόσωπο/πράγμα/ομάδα/δεσμός/ιδέα παρουσιάζεται δυναμικά, καθώς ενεργεί, κινείται ή μεταβάλλεται μέσα στον χρόνο. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η περιγραφή ανήκει στα στατικά στοιχεία ενός κειμένου, ενώ η αφήγηση στα δυναμικά, αφού η πρώτη μάς δίνει πληροφορίες σχετικά με το «είναι» και η δεύτερη με το «γίνεσθαι» των πραγμάτων.

2. Κρατήστε ακέραιους τους πρώτους επτά στίχους του ποιήματος, την πρώτη στροφή, και συνεχίστε το ποίημα όπως θέλετε εσείς. Είστε ελεύθεροι να διατηρήσετε ή όχι τον ελεύθερο στίχο, να αναφερθείτε σε ό,τι θέματα θέλετε εσείς (φύση, Ιστορία, άνθρωπος κ.λπ.), να μακρηγορήσετε ή όχι, να οδηγήσετε εσείς όπου θέλετε το ποίημα, να ορίσετε το τέλος του, εντέλει.
3. Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας έγινε το 1974, μετά την επτάχρονη Δικτατορία που επιβλήθηκε το έτος 1967. Να καταγράψετε τις απόψεις σας ως προς το αν οι νέοι σήμερα εκτιμούν και προστατεύουν το δημοκρατικό πολίτευμα ή το θεωρούν δεδομένο και εφησυχάζουν. Εναλλακτικά, να καταρτίσετε τον δεκάλογο των δράσεων του ενεργού πολίτη. Ιδέες και χρήσιμο υλικό μπορείτε να αντλήσετε από τον διαδικτυακό τόπο του εκπαιδευτικού προγράμματος «Νοιάζομαι και δραω».
4. Το διάστημα από το 1968 έως το 1971, εκτός από το «Επί ασπαλάδων...», ο Σεφέρης έγραψε εξαιτίας και για τη Δικτατορία τα ποιήματα «Οι γάτες του Αϊ-Νικόλα» και «Από βλακεία». Το ποίημα «Οι γάτες του Αϊ-Νικόλα», που το άρχισε το 1952 και το τελείωσε το 1956, κατέληξε ως το πρώτο αλληγορικό του ποίημα εναντίον της Χούντας και το βάσισε σε έναν μύθο της Κύπρου, που του διηγήθηκε ένας καλόγερος. Αναζητήστε και καταγράψτε κοινά στοιχεία μεταξύ των τριών ποιημάτων ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο.

«Οι γάτες του Αϊ-Νικόλα»

«Διηγότανε την ιστορία ένας καλόγερος
ένας μισότρελος, ένας ονειροπόλος.
“Τον καιρό της μεγάλης στέγνιας,
—σαράντα χρόνια αναβροχιά—
ρημάχτηκε όλο το νησί·
πέθαινε ο κόσμος και γεννιούνταν φίδια.
Μιλιούνια φίδια τούτο τ’ ακρωτήρι,
χοντρά σαν το ποδάρι ανθρώπου και φαρμακερά.
Το μοναστήρι τ’ Αϊ-Νικόλα το είχαν τότε
Αγιοθασιλείτες καλογέροι
κι ούτε μπορούσαν να δουλέψουν τα χωράφια
κι ούτε να βγάλουν τα κοπάδια στη βοσκή·
τους έσωσαν οι γάτες που αναδρέφαν.
Την κάθε αυγή χτυπούσε μια καμπάνα
και ξεκινούσαν τσούρμο για τη μάχη.
Όλη μέρα χτυπιούνταν ως την ώρα
που σήμαιναν το βραδινό ταγίνι.
Απόδειπνα πάλι η καμπάνα
και βγαίνουν για τον πόλεμο της νύχτας.
Ήτανε θαύμα να τις βλέπεις, λένε,
άλλη κουτσή, κι άλλη στραβή, την άλλη
χωρίς μύτη, χωρίς αυτί, προβιά κουρέλι.
Έτσι με τέσσερεις καμπάνες την ημέρα
πέρασαν μήνες, χρόνια, καιροί κι άλλοι καιροί.
Άγρια πεισματικές και πάντα λαβωμένες
ξολόθρεψαν τα φίδια μα στο τέλος
χαθήκανε· δεν άντεξαν τόσο φαρμάκι.
Ωσάν καράβι καταποντισμένο
τίποτε δεν αφήσαν στον αφρό
μήτε νιαούρισμα, μήτε καμπάνα.
Τι να σου κάνουν οι ταλαίπωρες
παλεύοντας και πίνοντας μέρα και νύχτα
το αίμα το φαρμακερό των ερπετών.
Αιώνες φαρμάκι· γενιές φαρμάκι”».

«Από βλακεία»

Ελλάς· πυρ! Ελλήνων· πυρ! Χριστιανών· πυρ!
Τρεις λέξεις νεκρές. Γιατί τις σκοτώσατε.

Αθήνα Καλοκαίρι-Princeton N. J.
Χριστούγεννα 1968

5. Αφού διαβάσετε το διήγημα του Αζίξ Νεσίν *Ο καφές και η Δημοκρατία*, που περιγράφει με σατιρική γλώσσα τα τρωτά σημεία της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης στην Τουρκία, εμπνευστείτε και γράψτε ένα ποίημα παρωδώντας τις «ελευθερίες» που τάζει ένα δικτατορικό καθεστώς.

Αζίξ Νεσίν,
*Ο καφές και
η Δημοκρατία*

1. Το ποίημα εγγράφεται χρονικά από τον ίδιο τον ποιητή: «... τη μέρα εκείνη του Ευαγγελισμού». Πρόκειται, δηλαδή, για την ημέρα της εθνικής μας γιορτής, κατά την οποία το δικτατορικό καθεστώς οργάνωνε κάθε χρόνο πομπώδεις εορτασμούς. Αναζητήστε στο Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο τους εξής, ενδεικτικά, εορτασμούς: **α)** Εορτασμός επετείου της 25ης Μαρτίου του 1821 παρουσία του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Στυλιανού Παττακού στην Καλαμάτα. **β)** Εορτασμός επετείου της 25ης Μαρτίου του 1821 παρουσία του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Στυλιανού Παττακού στο Βελεστίνο. **γ)** Εορτασμός επετείου της 25ης Μαρτίου του 1821 παρουσία του Υπουργού Συντονισμού Νικόλαου Μακαρέζου στη Γραβιά. Αφού σχολιάσετε τους πανηγυρικούς εορτασμούς, μπορείτε βάσιμα να υποθέσετε ότι ο τρόπος του Σεφέρη, για να τιμήσει τη συγκεκριμένη επέτειο, ήταν η εκ μέρους του κατάθεση μιας πνευματικής παρακαταθήκης. Στη συνέχεια, οργανώστε σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο έναν αγώνα λόγων (debate) μέσα στην αίθουσα μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων απόψεων: α) οι πομπώδεις πανηγυρισμοί προσφέρουν τα μέγιστα για τη μελλοντική αξιοποίηση των επετείων από τη νέα γενιά, και β) η δημιουργία αναστοχαστικών κειμένων για το νόημα και το περιεχόμενο των επετείων διασφαλίζει περισσότερο τη νέα γενιά από την ιστορική λήθη και την πολιτική αφασία.
2. Ο πίνακας του Γιάννη Τσαρούχη με τον τίτλο «Θεατρίνοι» αποτελεί μέρος της εικονογράφησης ενός άλλου έργου του Γ. Σεφέρη που φέρει τον τίτλο *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β΄* (1945). Λαμβάνοντας υπόψη και τον τίτλο του πίνακα, ποια πολιτική στάση έναντι των εθνικών επετείων πιστεύετε ότι απηχεί; Αυτή του ποιητή ή αυτή των Συνταγματαρχών; Εναλλακτικά, δημιουργήστε ένα κολάζ από φωτογραφικά ντοκουμέντα και δικά σας εικαστικά έργα, στο οποίο ως άξονας δημιουργίας θα κυριαρχεί η αντίθεση ανάμεσα στα ντοκουμέντα του πομπώδους εορτασμού της ελευθερίας και στα ντοκουμέντα της έμπρακτης καταπάτησής της από το συγκεκριμένο καθεστώς.
3. Αφού ενημερωθείτε, με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο, σχετικά με την ταινία του Τσάρλι Τσάπλιν «Ο Μεγάλος Δικτάτωρ» και δείτε ένα απόσπασμά της με ελληνικούς υπότιτλους στο YouTube, και σε συνδυασμό με τα βίντεο των δικτατορικών εορτασμών, να δημιουργήσετε ένα κωμικό δρώμενο, όπου, χωρίς λόγο αλλά με κινήσεις και μιμική, θα παρωδείτε είτε ένα δικτατορικό διάγγελμα είτε μια σκηνή επετειακού εορτασμού από την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών.
4. Να εφαρμόστε την τεχνική του δράματος «Διάδρομος της συνείδησης/σκέψης». Συγκεκριμένα, θα χωριστείτε σε δύο ομάδες, σχηματίζοντας δύο παράλληλες σειρές. Ένας από σας θα αναλάβει τον «καυτό» ρόλο του Αρδιαίου και θα σταθεί στην αρχή του διαδρόμου ανάμεσα στις δύο σειρές. Η μία σειρά θα παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα που έχει κανείς ως δικτάτορας (εξουσία, υλικά αγαθά, επιφανειακή αναγνώριση κ.λπ.), ενώ, αντίθετα, η άλλη θα αναφέρεται στα αγαθά της δημοκρατίας και της ειρηνικής συνύπαρξης (ανάπτυξη, ισονομία, ισοπολιτεία κ.λπ.). Το πρόσωπο που υποδύεται τον Αρδιαίο προχωράει στον διάδρομο της συνείδησης, ακούει τις αντιτιθέμενες φωνές και παίρνει μια απόφαση.

Διάδρομος της συνείδησης/σκέψης

Οι συμμετέχοντες/ουσες φτιάχνουν δυο παράλληλες σειρές και δημιουργούν έναν διάδρομο. Καθώς ο χαρακτήρας που αντιμετωπίζει ένα δίλημμα ή πρόβλημα περπατά ανάμεσά τους, οι υπόλοιποι ζωντανεύουν τις σκέψεις του ή ενδεχομένως προσφέρουν μια συμβουλή. Οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούν να εκφράζουν αντικρουόμενες απόψεις για να εντείνουν το δράμα ή απλώς να δρουν συμπληρωματικά. Έτσι, αφού ο/η καθένας/καθεμία περάσει από τον διάδρομο και ακούσει τις «φωνές της συνείδησης», καταλήγει σε μια απόφαση. Με την τεχνική αυτή μπορούμε να δημιουργήσουμε μεγάλη δραματική ένταση, αφού οι συμμετέχοντες/ουσες διώνουν τη στιγμή της απόφασης και εμβαδύνουν στο πρόβλημα.

Ο Μάριος Χάκκας (Μακρακώμη Φθιώτιδας, 1931-5 Ιουλίου 1972) ανήκει στους πεζογράφους της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, στη λογοτεχνική διαδρομή του οποίου ανιχνεύουμε προσωπικά του βιώματα, αλλά και την ψυχολογία μιας ολόκληρης γενιάς.

Τα παιδικά και νεανικά του χρόνια τα έζησε στην Καισαριανή, μια λαϊκή συνοικία της Αθήνας που σχηματίστηκε από Μικρασιάτες πρόσφυγες του 1922. Η Καισαριανή, όπου υπηρέτησε και ως δημοτικός σύμβουλος με έντονη πολιτική δράση, κατέχει μια ιδιάζουσα συναισθηματική θέση στον Μ. Χάκκα. Είναι η Καισαριανή της αντιστασιακής δράσης των κατοίκων της, του Σκοπευτηρίου της, ως τόπου ομαδικών εκτελέσεων από τους Ναζί. Αλλά και η Καισαριανή της δεκαετίας του 1960, της υποταγής, της απελπισίας, της παραίτησης, της ήττας.

Έγινε αυτόπτης μάρτυρας της δυσκολότερης εποχής της νεότερης Ελλάδας (Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Απελευθέρωση, Εμφύλιος, Δικτατορία), αλλά είχε και έντονη συμμετοχή στην πολιτική ως μέλος της αριστερής οργάνωσης ΕΔΑ (Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς), με την οποία αργότερα ήρθε σε ρήξη.

Έξι μόλις χρόνια υπήρξε η συγγραφική του διαδρομή, από το 1965 ως το 1971, αφενός μεν λόγω των πολιτικών διώξεων, αφετέρου δε λόγω του πρόωρου θανάτου του από καρκίνο σε ηλικία 41 ετών. Σταθεροί άξονες στο έργο του είναι: η βιωματική αφετηρία ως ένα είδος ημερολογίου της ζωής του, ο αγώνας για την ελευθερία, η καταδίκη του αλλοτριωτικού μοντέλου της κοινωνίας του ευδαιμονισμού, η ιδιαιτερότητα της προσωπικής του γραφής (λέξεις της καθαρεύουσας και της δημοτικής, ωμός ρεαλισμός, ειρωνεία, χιούμορ), η αγωνία για τη διάσωση του ανθρώπινου προσώπου, η απογοήτευση για πρόσωπα και καταστάσεις και η απομυθοποίησή τους, η κρίση της αγωνιστικής ιδεολογίας.

5. Μάριος Χάκκας

Το ψαράκι της γυάλας

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα του Μάριου Χάκκα *Το ψαράκι της γυάλας* δημοσιεύτηκε το 1971, κατά την περίοδο της Δικτατορίας, και περιγράφει τη συμπεριφορά, τις αντιδράσεις και τις κινήσεις ενός ανθρώπου την ημέρα που επιβλήθηκε η Δικτατορία των Συνταγματαρχών (21 Απριλίου 1967). Παράλληλα, μέσα από τον μικρόκοσμο του ήρωα, ο συγγραφέας σκιαγραφεί την πολιτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα τα μεταπολεμικά χρόνια έως το 1967.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Προκειμένου να κατατοπιστείτε αναφορικά με την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος της 21ης Απριλίου, να διαβάσετε τις πληροφορίες από τη «Βικιπαίδεια» στο ψηφιακό αντικείμενο.
2. Ακούστε στο YouTube το τραγούδι «Ο Μέρμηγκας», που έγραψε ο Μάνος Λοΐζος το 1972 και περιλαμβάνεται στον δίσκο του «Τραγούδια του δρόμου» (έτος κυκλοφορίας το 1974). Μπορείτε να αντιληφθείτε την αλληγορία του τραγουδιού και να ερμηνεύσετε τον Μέρμηγκα και τα μερμηγκάκια, κατά την περίοδο 1967-1974;

Πληροφορίες
για τη Δικτατορία της 21ης
Απριλίου

Το ψαράκι της γυάλας

Ο άνθρωπος, με τη φραντζόλα υπομάλης, είναι ο ίδιος που πριν δύο χρόνια περίπου κρατούσε καρπούζι. Τότε ήταν Ιούλιος²⁸ και φυσικά υπήρχαν καρπούζια, ενώ τώρα Απρίλης και πήρε φρατζόλα. Βέβαια και καρπούζια να υπήρχανε, πράγμα αφύσικο για μήνα Απρίλη, αυτός πάλι για φρατζόλα στο φούρνο θα πήγαινε, όπως άλλωστε όλος ο κόσμος.

Μέσα στο γενικό πανικό, πέσαν όλοι στα τρόφιμα. Περίμενε κι αυτός κάπου μισή ώρα σειρά και στο τέλος βρέθηκε με μια ξεματιστή φρατζόλα στο χέρι. Άλλοι παίρνανε τρεις και τέσσερες, αυτός μόνο μία. Για τη δουλειά που την ήθελε και μία αρκούσε. Την έβαλε κάτω από τη μασχάλη και πήρε τους δρόμους.

Το σωστό είναι όταν κάποιος κρατάει μία φρατζόλα, να πηγαίνει στο σπίτι του. Όμως ο δικός μας δεν μπορούσε να πάει. Στη συνοικία που έμενε, από τα χαράματα είχαν αρχίσει συλλήψεις και μόλις πρόλαβε να ντυθεί βιαστικά, πετάχτηκε έξω και ξεμάκρυνε γρήγορα, αναζητώντας το πιο κατάλληλο αντικείμενο για καμουφλάζ στις κινήσεις του.

Σ' όλους τους ανθρώπους, ακόμα και στους πρωτόγονους, είναι γνωστή η αξία χρήσης των αντικειμένων. Στις προηγμένες εμπορευματικές κοινωνίες τα πράγματα φυσικά έχουν και μια άλλη αξία, την ανταλλακτική, όπως συνήθως τη λένε. Στην Ελλάδα εκτός απ' αυτές τις δύο γνωστές και πολυσυζητημένες αξίες έχει ανακαλυφθεί και μια τρίτη: Η παραλλακτική, που παίζει σημαντικό ρόλο στις έκτακτες περιστάσεις που ξι τόσο συχνά αυτός ο τόπος. Είναι δε η παραλλακτική αξία ενός πράγματος απευθείας ανάλογη της εφευρετικότητας του παραλλάκτη και της αντίληψης του αστυνομικού οργάνου που επιχειρεί να παραπλανήσει. Δηλαδή, όσο πιο ατσίδα είναι ο αστυνομικός, τόσο πιο πειστικό πρέπει να είναι το αντικείμενο που κρατάει ο παραλλάκτης στα χέρια του, για να λειτουργήσει ο νόμος της παραλλαγής.

Στα Ιουλιανά, πηγαίνοντας ο άνθρωπός μας στις συγκεντρώσεις είναι αλήθεια, πάντα στα άκρα, κρατούσε κι ένα καρπούζι. (Αξία παραλλαγής). Αν γινόταν καμιά φασαρία, γλιστρούσε, δείχνοντας στους αστυνομικούς το καρπούζι: «Είμαι ένας φιλήσυχος άνθρωπος και πάω στο σπίτι μου».

Πραγματικά, πήγαινε σπίτι, φορούσε πιζάμες, παντόφλες, κι εκεί στη βεράντα, έκοβε το καρπούζι και το 'τρωγε, (αξία χρήσης πια τώρα), μέχρι που έκανε τις φλούδες του πάπυρο. Αυτό ήταν και το βραδινό του. Τα τελευταία χρόνια, σαβουρώνοντας ό,τι του λάβαινε, είχε παραβαρύνει από σάλτσες κι αποφάσισε να κάνει δίαιτα. Όμως η κοιλιά κρέμονταν πάντα εκεί μπροστά του μακρουλό καρπούζι, κι όσο κι αν έλεγε ν' αρχίσει την επομένη ασκήσεις, αυτές ποτέ δεν γινόντανε. Βαριόντανε. Βαριόντανε ν' ασχοληθεί ακόμα και με τα φερ-φορξέ²⁹, στολίδι της βεράντας του, γιατί το θέλανε πια ένα πέρασμα λευκή λαδομπογιά. Ήταν και το χρυσόφαρο στη γυάλα, και κάθε τόσο έπρεπε ν' αλλάξει το νερό, μια ασχολία κι αυτή που του φαίνονταν βαρετή.

Τα τελευταία χρόνια είχε κι αυτός την Καπούη³⁰ του: Ένα σπιτάκι με βεράντα που έβλεπε προς το βουνό. Αφού έζησε τη μισή ζωή του σε θαλάμους φυλακής και σε τσαντήρια εξορίας, μετά από τόσες στερήσεις, όταν κάποτε βρέθηκε ελεύθερος, μπλέχτηκε με κάτι οικόπεδα, κέρδισε ξαφνικά μερικά λεφτουδάκια κι αγόρασε αυτό το σπιτάκι όπου και ζούσε μονάχος.

Για παντρεία δεν αποφάσισε. «Δεν ξέρεις τι γίνεται πάλι», έλεγε κάθε φορά που του φέρναν εκεί την κουβέντα. «Ο γάμος σε δένει με τούτον τον κόσμο, ευδύνες, παιδιά. Εγώ έχω ένα παρελθόν κι ένα αβέβαιο μέλλον».

Κι όμως, έστω χωρίς γάμο μα με μόνο το σπίτι, δημιουργούσε γερό δέσιμο με τούτον τον κόσμο κι αγεφύρωτο χάσμα με το παρελθόν. Γιατί δεν ήταν μόνο οι τέσσερις τοίχοι στολισμένοι με κάδρα, παράδυνα δίχως κάγκελα και μια πόρτα που την άνοιγε όποτε ήθελε, δεν ήτανε φυσικά αιτίες να ξεκόψει από την παλιά

²⁸ Αναφέρεται στα Ιουλιανά επεισόδια, στις διαδηλώσεις του Ιουλίου του 1965 και στην πολιτική αστάθεια μετά την ανάμιξη του βασιλιά Κωνσταντίνου στα πολιτικά πράγματα της χώρας (κατά παράβαση του Συντάγματος), η οποία οδήγησε σε απαξίωση των πολιτικών κομμάτων και τελικά στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου του 1967.

²⁹ φερ-φορξέ (γαλ. fer forgé): έπιπλα κήπου από σφυρήλατο σίδηρο.

³⁰ Καπούη ή Καπήη: αρχαία ιταλική πόλη, πρωτεύουσα της Καμπανίας, στην οποία ξεχειμώνιασαν οι στρατιώτες του Αννίβα μετά τη Μάχη των Καννών (216 π.Χ.). Η φράση «απολαύσεις της Καπούης» σημαίνει «απώλεια πολύτιμου χρόνου».

του ζωή μόνον αυτά. Ήταν κι ένα σαλονάκι δανέζικο. Ήταν κι ένα κρεβάτι μ' αναπαυτικό στρωματέξ. Σόμπα στα χειμωνιάτικα βράδια, ψυγείο για τα καυτά καλοκαίρια, παγάκια, και μια σειρά άλλα ψιλοπράγματα εκ πρώτης όψεως που δεν είχε συναντήσει στους ηρωικούς αλλά τόσο σκληρούς χώρους της νιότης του.

Είναι αλήθεια, καλά καλά δεν είχε ξεκόψει με το παρελθόν. Όσο μπορούσε συνέχιζε, πηγαίνοντας στις συγκεντρώσεις, παραγγελτικά φυσικά, δίνοντας τακτικά τη συνδρομή του κι ακούγοντας στο πικάπ δίσκους που αποκλειστικά αναφέρονταν σε κείνα τα δύσκολα χρόνια.

Ήταν ωραία ν' ακούς στους δίσκους για καημούς και στερήσεις, για μια υπεράνθρωπη προσπάθεια, άσχετα αν δεν κατάληξε κάπου, για μια στάση ηρωική που μετείχε κι ο ίδιος. Ήταν πολύ ωραία να κάδεσαι στη σαιζ λογκ και ν' αναπολείς ακόμη και τους περασμένους πόνους σου, απαλότεροι τώρα, τυλιγμένοι στο μύθο, σα να μη συνέβηκαν σε σένα τον ίδιο. «Ε, πάει περάσανε όλα. Δύσκολα χρόνια, αλλά είχε μια ομορφιά αυτή η ιστορία». Ήταν καλά μέσα στο σπίτι του με τις αναμνήσεις και το πικάπ' ήταν πολύ καλά έτσι που ζούσε, τι αρχίσανε πάλι να πάρει ο διάβολος, τι φταίει να παίρνει πάλι μπάλα τους δρόμους;

Ήταν μια χαρά βολεμένος και τώρα το κυνηγητό και πού να πάει; Ποια δύσπιστη πόρτα να χτυπήσει, που όλοι, συγγενείς, γνωστοί, φίλοι, θα είχανε την ίδια αιτία; Πολλοί απ' αυτούς τώρα θα 'ταν κιόλας πιασμένοι κι άλλοι ίσως τριγυρίζουν όπως κι ο ίδιος με μια φρατζόλα στο χέρι.

Έκανε ένα μεγάλο κύκλο μακριά απ' το κέντρο. Πέρασε Βύρωνα, Δάφνη κι έπεσε στην Καλλιθέα. Ήταν μια καλή άσκηση. Είχε καιρό να περπατήσει τόσο πολύ. Κι ήταν ένα φωτεινό πρωινό, λες επί τούτου φτιαγμένο για ένα μεγάλο περίπατο. Ασυναίσθητα άρχισε να τσιμπάει τη γωνιά της φρατζόλας, ενώ ταυτόχρονα του 'ρθανε αισιόδοξες, σκέψεις: «Μπα, δεν κρατάει για πολύ αυτή η κατάσταση. Όπου να 'ναι θα πέσουν».

Τώρα όποιος θα 'θελε να ψιλοκοσκινίσει αυτό το απόφθεγμα θα παρατηρούσε ότι η αοριστία της πρώτης πρότασης συνεχίζεται μέσα στη δεύτερη κι αυτό οφείλεται στη χρησιμοποίηση τρίτου προσώπου. Βέβαια, η χρήση πρώτου προσώπου και μάλιστα ενικού αριθμού στη συγκεκριμένη περίπτωση, θέλει καρδιά και προσωπική προπαρασκευή για τέτοιο ενδεχόμενο.

«Πώς θα πέσουν;» άκουσε μια φωνή μέσα του, «όπως τα ώριμα φρούτα από μόνα τους ή τινάζοντας το δέντρο γερά;». «Θα τους ρίξει ο λαός», διόρθωσε πικραμένος λιγάκι, γιατί ήτανε δεδομένο ότι θεωρούσε τον εαυτόν του ένα μ' αυτό το λαό κι επομένως δεν έβγαζε την ουρά του απ' έξω. Ναι, αλλά τότε, έπρεπε να κινηθεί προς το κέντρο εκεί που μπορούσε να διαδραματιστούν γεγονότα, να συμμετάσχει σ' αυτά ή μήπως πίστευε στη θεωρία της πρωτοπορίας (τα στελέχη χρειάζονται) κι έπρεπε να φυλαχτεί;

«Δεν μπορώ» σκέφτηκε, «προς το κέντρο δεν πάνε τα πόδια μου. Όσο κι αν το βλέπω σωστό, μου είναι αδύνατο. Ας ενεργήσουν οι άλλοι, ας κατεβούνε στο κέντρο οι νέοι».

Είχε φτάσει σε μια περιοχή που κατοικούσε μια μακρινή εξαδέλφη του.

Δίστασε να πάει προς το σπίτι της. Όμως το στόμα του ήταν πικρό απ' τα τσιγάρα και του χρειαζόντανε ένας καφές. Τελικά τ' αποφάσισε.

— Τι γίνεται; ρωτούσε της ξαδέρφης ο άντρας, γερό παλικάρι και γερό μεροκάματο.

— Τι γίνεται; ρώτησε κι ο ίδιος μην ξέροντας τι ν' απαντήσει.

— Θα 'χει την Κυριακή ποδόσφαιρο άραγε;

— Πού να ξέρω; είπε εκείνος που έρχονταν απ' έξω.

— Τι μας βρήκε! Τι μας βρήκε! έκανε απελπισμένος ο άλλος κι έπιασε το μέτωπό του. Έχεις και το ραδιόφωνο, μόνο εμβατήρια παίζει. Για τα γήπεδα τίποτε.

Ο δικός μας ρούφηξε καυτό τον καφέ του, προσπαθώντας να γλιτώσει το γρηγορότερο από της εξαδέλφης τον άντρα κι από τα άσματα του ραδιοφώνου, και πετάχτηκε πάλι στο δρόμο, αυτή τη φορά μ' ένα νευρικό, σβέλτο βήμα. Πρώτη φορά περπατούσε μ' αυτό τον τρόπο κι απορούσε κι ο ίδιος όταν τσάκωσε τον εαυτό του να δουλεύει μέσα του το εμβατήριο, θα μπορούσε να πει πως το σιγομουρμούριζε κιόλας.

Το πυροβολικό, το πυροβολικό,

το πυροβολικό, πολύ το αγαπώ.

Παρατήρησε ότι κι ένας άλλος άνθρωπος που βάδιζε μπρος του πήγαινε με τον ίδιο ρυθμό, τον ίδιο βηματισμό, λες και μικροσκοπικά μεγάφωνα κολλημένα εκεί δίπλα στ' αυτιά του μετέδιδαν το γνωστό εμβατήριο. Ήταν φορτωμένος μια τσάντα φίσκα με τρόφιμα κι αυτό κάθε φορά τον έκανε να χάνει το βήμα του. Όμως αμέσως ένα πηδηματάκι κουτσό, και το έβρισκε. Τον πήρε από πίσω. Δύο τετράγωνα παραπέρα τον ρούφηξε μια πόρτα. Αυτόν θα τον περίμενε ίσως μια γυναίκα με τα νυχτικά, ο απέναντι γείτονας για

κανένα ουζάκι, ο μπατζανάκης μ' έτοιμο στρωμένο το τάβλι. Τίποτε δεν άλλαξε γι' αυτόν. Μόνο ένα κουτσό βηματάκι κι αμέσως ήτανε με το ρυθμό της ημέρας κι αυτό του επέτρεπε να κοιμάται στο σπίτι του.

Γιατί λοιπόν να μην κάνει κι ο ίδιος αυτή τη μικρή προσαρμογή, πάντα θα περπατούσε παράταιρα; Ένα τίποτε είναι η αποδοχή της κατάστασης κι έπειτα γυρίζεις στο σπίτι σου. Βέβαια μπορεί εκεί να μην τον περιμένε μια γυναίκα με το νυχτικό, ένας μπατζανάκης, οι γείτονες να κάνουν παρέα, όμως είχε εκείνο το ψαράκι στη γυάλα, και ποιος θα του αλλάξει το νερό; Είναι μια ζωούλα κι αυτό, έχει ευθύνη. Το φαντάζονταν να κόβει βόλτες στο στενό χώρο της γυάλας. Έκανε όλο χάρη κινήσεις, δείχνοντας τη χρυσή του κοιλιά, πότε τα πλαϊνά του πτερύγια. Το στόμα του ανοιγόκλεινε ρυθμικά. Και ξαφνικά η αναπνοή του γινότανε γρήγορη, ασφυκτιούσε. Τώρα σπαρτάραγε, πνίγονταν, έπεφτε μολύβι το σώμα του στον πάτο της γυάλας.

Έβγαλε το μαντίλι απ' την κωλότσεπη και σφούγγισε το ιδρωμένο του μέτωπο. «Δε γίνεται» σκέφτηκε, «πρέπει να πάω». Έπρεπε να νοιαστεί το ψαράκι. Το μόνο που μπορούσε να κάνει αυτή την κρίσιμη μέρα ήταν ν' αλλάξει στο ψάρι νερό. Για τ' άλλα τα σοβαρά και μεγάλα, δεν είχε δύναμη.

Επέστρεφε μέσα στο απριλιάτικο απόγευμα σπίτι του κι ήταν παρμένη η απόφαση. Εκεί θα κλειδώνονταν κι ας έρχονταν από εκεί να τον πάρουν. Σουρουπώνοντας έμπαινε στην Καισαριανή.

Μάριος Χάκκας, *Τυφεκιοφόρος του εχθρού*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1993, σ. 147-153

Το ψαράκι της
γυάλας - Μια
ανάγνωση

Το ψαράκι της
γυάλας - Κουίζ
Ερωτήσεων
Πολλαπλής
Επιλογής

Β. Συζητάμε

1. Ποιο είναι το θέμα του κειμένου; Πώς πιστεύετε ότι σχετίζεται ο τίτλος με το διήγημα; Γιατί ο συγγραφέας επιλέγει έναν τίτλο νοηματικά ασαφή, που δημιουργεί ακαθόριστες προσδοκίες στον αναγνώστη; Μπορείτε να προτείνετε έναν εναλλακτικό τίτλο για το κείμενο και να εξηγήσετε την επιλογή σας;
2. Ποιος είναι ο χώρος και ο χρόνος του διηγήματος; Πώς οι συγκεκριμένες επιλογές του συγγραφέα εξυπηρετούν την εξέλιξη της υπόθεσης;
3. Η σταδιακή αλλαγή της νοοτροπίας του ήρωα και η στάση του απέναντι στο ενδεχόμενο να αναλάβει δράση αλλάζει κατά την εξέλιξη της αφήγησης. Να εντοπίσετε και να εξετάσετε τη λειτουργία των αφηγηματικών τεχνικών που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας για τον σκοπό αυτόν. Συγκεκριμένα, να αναφερθείτε στους αφηγηματικούς τρόπους, επιλέγοντας το σχόλιο, τον ελεύθερο πλάγιο λόγο και τον εσωτερικό μονόλογο.

Αφηγηματικές τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας/μία συγγραφέας προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης. Ορισμένες από αυτές είναι:

1) Αφηγητής

2) Αφηγηματικό υλικό: **α)** Ιστορία (μύθος/υπόθεση), **β)** Πλοκή, **γ)** Δομή, **δ)** Μορφή, **ε)** Χαρακτήρες

3) Αφηγηματικός χρόνος: **α)** Σειρά/τάξη (αναχρονίες), **β)** Διάρκεια, **γ)** Συχνότητα

4) Αφηγηματικοί τρόποι: **α)** Αφήγηση: Διήγηση και Μίμηση, **β)** Διάλογος, **γ)** Περιγραφή, **δ)** Σχόλιο, **ε)** Ελεύθερος πλάγιος λόγος, **στ)** Εσωτερικός μονόλογος

Σχόλιο

Σχόλιο στη λογοτεχνία είναι ένας αφηγηματικός τρόπος κατά τον οποίο ο αφηγητής ερμηνεύει ή εκφράζει τη γνώμη, την κρίση, τη σκέψη του για πρόσωπα, γεγονότα ή συμπεριφορές που παρουσιάζονται μέσα στο κείμενο. Με αυτόν τον τρόπο δίνει την εντύπωση ότι κάνει έναν διάλογο με τον/την αναγνώστη/τρια, ότι του/της ζητά να εστιάσει σε κάποια συγκεκριμένη πτυχή της ιστορίας.

Ελεύτερος πλάγιος λόγος

Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος αποτελεί μία συγκεκριμένη τεχνική η οποία δίνει στον αφηγητή τη δυνατότητα να μεταφέρει τα λόγια, τις σκέψεις, τις διαθέσεις ή τα συναισθήματα ενός άλλου προσώπου.

Αναγνωρίζεται από ορισμένα σταθερά γλωσσικά και γραμματικά χαρακτηριστικά: το τρίτο πρόσωπο (ενδεχομένως και την τριτοπρόσωπη αντωνυμία), τον παρελθοντικό χρόνο, που είναι και ο βασικός χρόνος της αφήγησης, τους διάφορους ιδιωτισμούς και άλλα στοιχεία που ανήκουν στον προφορικό λόγο και δεν θα τα συναντούσαμε εύκολα στον λόγο του αφηγητή.

Εσωτερικός μονόλογος

Κύριος στόχος της τεχνικής αυτής είναι να φέρει στην επιφάνεια την αδιάκοπη ροή σκέψεων, εικόνων, αναμνήσεων, συνειρμών και εντυπώσεων που διασχίζουν την ψυχή και τον νου του/της ήρωα/ίδας, σαν να ήταν δυνατόν να διατυπωθούν όλα αυτά σε λόγο αυτόματα, τη στιγμή ακριβώς που γεννιούνται. Με τον εσωτερικό μονόλογο ο/η πεζογράφος προσπαθεί να μας εισαγάγει στην εσωτερική ζωή του/της ήρωα/ίδας, σαν να μην είχαμε κανενός είδους συγγραφική παρέμβαση.

4. «Ας ενεργήσουν οι άλλοι, ας κατεβούνε στο κέντρο οι νέοι». «Το μόνο που μπορούσε να κάνει αυτή την κρίσιμη μέρα ήταν ν' αλλάξει στο ψάρι νερό. Για τ' άλλα τα σοβαρά και μεγάλα, δεν είχε δύναμη»: Τι δείχνουν για τη στάση του ήρωα οι παραπάνω λεκτικές επιλογές του συγγραφέα; Πιστεύετε ότι πρόκειται για επιλογές ενός μεμονωμένου ατόμου ή είναι πιο διαδεδομένες στις σύγχρονες κοινωνίες; Συζητήστε, παράλληλα, κατά πόσο το απόφθεγμα του Έριχ Φρομ «Η ανθρωπίνη ιστορία άρχισε με μια πράξη ανυπακοής και είναι πολύ πιθανό να τελειώσει με μια πράξη υπακοής» έχει ισχύ (απόλυτη ή σχετική) και ποιοι κίνδυνοι συνεπάγονται από την εφαρμογή του στα άτομα και στην κοινωνία.
5. Το διήγημα τελειώνει με τον ήρωα ο οποίος «σουρουπώνοντας έμπαινε στην Καισαριανή». Η Καισαριανή κατέχει μια ιδιαίτερα συναισθηματική θέση στη ζωή (βλ. Βιογραφικό) και στη γραφή του Χάκκα. Χρησιμοποιώντας μαρτυρία του ίδιου για την Καισαριανή της δεκαετίας του 1960 και όχι πια της Κατοχής, να συζητήσετε: **α)** Ποιοι νομίζετε ότι είναι οι λόγοι αυτής της διαφοράς; **β)** Τα γραφόμενα του Χάκκα αναφορικά με την Καισαριανή πιστεύετε ότι αποκτούν συμβολισμούς και διαστάσεις που αφορούν το σύνολο της χώρας;

«Κάποτε, Καισαριανή, ήσουν ένα αστέρι, έλαμπες για μια στιγμή στο στερέωμα και χάθηκες για πάντα στο χάος τής ιστορίας.

Τώρα, γριά τσατσά, τρως σάμαλι και τουλούμπα, μασάς μπατιρόσπορους στο θερινό σινεμά και φτύνεις τα τσόφλια στο σβέρκο ευυπόληπτων καταστηματαρχών, εμπορομανάβηδων, χασάπηδων, εργολάβων, που δέλουν ν' απαλλαγούν από τη ντροπή σου. Από μια πλευρά συμφωνώ με τον Δήμαρχο που θέλει ν' αλλάξει την ονομασία σου. Τι δουλειά έχεις πια εσύ μ' αυτά τ' ανθρωπάκια, το πνεύμα τής ιδιοκτησίας και τις αντιπαροχές; Θα σε πούνε Νέα Βρύουλα ή Νέον Συβρισάριον. Καλύτερα. Τι μένει από τη συνοικία Σαιντ Αντουάν τού Παρισιού παρά μόνο το όνομα. Οι τραγουδιστικά παράλληλές σου στέπες αρδεύτηκαν, η Καντώνα οικοδομείται, η Κοκκινιά έγινε Νίκαια, τα πιο άξια απ' τα παιδιά σου κλαδεύτηκαν. Έτσι γίνεται πάντα μετά από μια άγρια υλοτόμηση και τα λίγα δέντρα που απομένουν όλα σαπάκια. Να μην κάνω τώρα προσκλητήριο “ζώντων και νεκρών... ων ουκ έστι τέλος”. Τέλος τής εποχής κι οι εκπώσεις επόμενες.

Καισαριανή, ιδρώνω. Καισαριανή, ασφυκτιώ, Καισαριανή, αναγουλιάζω. Κάδεσαι με το σούρουπο και δροσίζεσαι στα πεζοδρόμια, ενώ τα κορίτσια σου κατεβαίνουν με τα τσαντάκια στο χέρι για την πιάτσα. Πίνεις τη σουμάδα σου με τα λεφτά τής μεσιτείας και ρεύεσαι. Πιάνω στο βλέμμα σου μια μεταμέλεια σα να λυπάσαι που δεν ήσουν από γεννησιμιού σου μεσίτρα, ρουφιάνα και δοσίλογη. Πού η λεβεντιά σου και πού η λευτεριά σου, γαζέλα, ζαρκάδα και έλαφος; Πού τα κάλλη σου και πού τα στολίδια σου, φρεγάδα, γολέτα και κορβέτα; Τίποτε δε μένει. Τώρα σοβατίζεις τα τελευταία ίχνη πολυβολισμών στο μέτωπό σου, σα γέρικο σκυλί που γλείφει τις πληγές του στην επούλωση. Τώρα τσαλαπατημένη, τσακισμένη, εξουθενωμένη, στην τελευταία φάση τής τοιχογραφίας, περιδάλψη και λησμονιά τών άγριων περιστατικών τού ταξιδιού σου».

«Η τοιχογραφία», από τη συλλογή διηγημάτων *Ο Μπιντές*, σ. 59-60

Γ. Γράφουμε

1. Ποιο είναι το θέμα του διηγήματος; Ποια είναι η στάση του ήρωα απέναντι σε αυτό; Για την απάντησή σας να στηριχτείτε σε σημεία του κειμένου. Ποια είναι η προσωπική σας στάση; Να γράψετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο σε μια παράγραφο 110-120 λέξεων.

Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/τρια δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο», αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιο/α».

Το βαθύτερο ερώτημα/θέμα και ο προβληματισμός που θέτει το λογοτεχνικό κείμενο, ενδέχεται να είναι διαφορετικά είτε λόγω της πολυσημίας του κειμένου είτε λόγω της αναγνωστικής ανταπόκρισης (βιώματα, εμπειρίες, γνώση, προσωπικές ανησυχίες) του/της αναγνώστη/τριας. Για την αποφυγή αυθαίρετων προσεγγίσεων, απαραίτητο είναι να υπάρχει τεκμηρίωση και παραπομπή σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

2. Με ποιες λέξεις ο αφηγητής αναφέρεται στον ήρωά του; Πώς τον αντιμετωπίζει (με κατανόηση; με ειρωνεία; με σαρκασμό; με συμπάθεια; με απόρριψη;);
3. Να εντοπίσετε σημεία που αναδεικνύουν την εσωτερική πάλη του πρωταγωνιστή, καθώς και την απόφαση στην οποία κατέληξε. Να καταγράψετε τα συναισθήματά σας απέναντι στον ήρωα και κάποιους χαρακτηρισμούς με βάση τις πράξεις και τις επιλογές του.

Δ. Δημιουργούμε

1. Σε μια χρονογραμμή να καταγράψετε την πορεία του ήρωα του διηγήματος και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του πολιτικού του πορτρέτου στις τρεις φάσεις/επίπεδα της ζωής του: **α)** στο μακρινό παρελθόν (1940-1965), **β)** στην περίοδο των Ιουλιανών (1965), **γ)** την ημέρα επιβολής της Δικτατορίας στην Ελλάδα (21 Απριλίου 1967).
Μπορείτε να αξιοποιήσετε τη διαδικτυακή πλατφόρμα Tiki-Toki.
2. Αν δεχτούμε ότι ένα σκίτσο αποδίδει συχνά και την ψυχική διάθεση του καλλιτέχνη, πώς θα αποδίδατε ζωγραφικά το ψαράκι της γυάλας (με τι είδους χρώματα, τι συνδυασμό χρωμάτων, τεχνοτροπία κ.λπ.), ώστε να ταιριάζει με τον ψυχισμό, τη διάθεση και τα συναισθήματα του ήρωα του κειμένου; Εμπνευστείτε και από τη φωτογραφία.

Εφαρμογή
ζωγραφικής
με δυνατότητα
αποθήκευσης
της δημιουργίας

3. «Παρατήρησε ότι κι ένας άλλος άνθρωπος που βάδιζε μπρος του πήγαινε με τον ίδιο ρυθμό, τον ίδιο βηματισμό, λες και μικροσκοπικά μεγάφωνα κολλημένα εκεί δίπλα στ' αυτιά του μετέδιδαν το γνωστό εμβατήριο». Πώς «συνομιλεί» το παραπάνω απόσπασμα του διηγήματος με τις εικόνες;

Όχλος σε ένα πάρκο, Φρανθίσκο Γκόγια

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Φρανθίσκο Γκόγια (1746-1828) ήταν Ισπανός ζωγράφος και χαράκτης. Υπήρξε ζωγράφος της βασιλικής αυλής της Ισπανίας, προσφέροντας τις υπηρεσίες του σε τρεις γενιές μοναρχών.

4. Δείτε το βίντεο «Έντιμε άνθρωπε κυρ-Παντελή» σε στίχους, μουσική και εκτέλεση του Πάνου Τζαβέλη στο YouTube. Διαβάστε και το παρακάτω ποίημα του Μανώλη Αναγνωστάκη με τίτλο «Επιτύμβιον». Με αφορμή το βίντεο και το ποίημα, γράψτε ένα δικό σας ποίημα για κάποιον «έντιμο» άνθρωπο, μια στάση ζωής, μια κοσμοαντίληψη που αναδεικνύει στοιχεία κομφορμισμού, μαζοποίησης και μικροαστικών προτύπων.

5. Φανταστείτε ότι ένα πρωί ξυπνάτε και έχει επιβληθεί ένα ανελεύθερο καθεστώς, με συνέπεια να μην μπορείτε να επικοινωνήσετε ελεύθερα λόγω της λογοκρισίας που ελέγχει τα πάντα. Σε ποιες ενέργειες θα προβείτε ώστε να μη γίνει αντιληπτό το μήνυμα που θα στέλνατε;

Μανώλης Αναγνωστάκης, «Επιτύμβιον»

Πέθανες – κι έγινες και συ: ο καλός,
Ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.
Τριάντα έξη στέφανα σε συνοδέψανε, τρεις λόγοι
αντιπροέδρων,
Εφτά ψηφίσματα για τις υπέροχες υπηρεσίες που
προσέφερες.

Α, ρε Λαυρέντη, εγώ που μόνο το 'ξερα τί κάδαρμα ήσουν,
Τί κάλπικος παράς, μια ολόκληρη ζωή μέσα στο ψέμα
Κοιμού εν ειρήνη, δεν θα 'ρδώ την ησυχία σου να ταράξω.
(Εγώ, μια ολόκληρη ζωή μες στη σιωπή θα την εξαγοράσω
Πολύ ακριβά κι όχι με τίμημα το θλιβερό σου το σαρκίο.)
Κοιμού εν ειρήνη. Ως ήσουν πάντα στη ζωή: ο καλός,
Ο λαμπρός άνθρωπος, ο οικογενειάρχης, ο πατριώτης.
Δε θα 'σαι ο πρώτος ούτε θα κι ο τελευταίος.

Ο Διονύσιος Σολωμός (Ζάκυνθος, 8 Απριλίου 1798-Κέρκυρα, 9 Φεβρουαρίου 1857), κορυφαίος ποιητής, ηγέτης της Επαναστατικής Σχολής και εθνικός ποιητής των Ελλήνων, καταγόταν από γονείς διαφορετικής κοινωνικής τάξης. Πατέρας του ήταν ο ηλικιωμένος αριστοκράτης κόμης Νικόλαος Σολωμός και μητέρα του η νεαρή, από λαϊκή τάξη, Αγγελική Νίκη, που εργαζόταν στο σπίτι του.

Επηρεασμένος από την Κρητική Λογοτεχνία, τα δημοτικά τραγούδια και τους προκατόχους του ποιητές, συνέθεσε τα έργα του με άξονα την πατρίδα και τους αγώνες της, την ελευθερία, την πολιτική ισότητα, τη φύση, τη γυναίκα και τον έρωτα. Καλλιέργησε συστηματικά τη δημοτική γλώσσα και, με εύστοχο και δημιουργικό τρόπο, αξιοποίησε την εικονοπλαστική της δύναμη.

Ο Σολωμός, εκτός από τις μεγάλες ποιητικές του συνθέσεις (Υμνος εις την Ελευθερίαν, Ο Κρητικός, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Ο Πόρφυρας), τα πεζά του (Ο Διάλογος, Η Γυναίκα της Ζάκυνθος), έγραψε και άλλα μικρότερα ποιήματα στα ελληνικά και ιταλικά, εμπνευσμένα από γεγονότα της Επανάστασης ή κοινωνικά και μετέφρασε Ιταλούς ποιητές.

Η ημερομηνία θανάτου του (9 Φεβρουαρίου) έχει οριστεί ως η «Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας».

6. Διονύσιος Σολωμός

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Εισαγωγικό σημείωμα

Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι είναι μια από τις κορυφαίες ποιητικές συνθέσεις του Διονύσιου Σολωμού. Αποτελεί το έργο της ζωής του, καθόσον τον απασχόλησε σε όλη τη διάρκεια της ώριμης ποιητικής του περιόδου (20 χρόνια και πλέον, δηλαδή από το 1826 ως το 1847 τουλάχιστον), και ποτέ δεν ολοκληρώθηκε, αλλά παραδόθηκε σε χειρόγραφα «αποσπάσματα» οργανωμένα σε τρία Σχεδιάσματα.

Πηγή έμπνευσης είναι ο ηρωικός αγώνας των Μεσολογγιτών, κατά τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826) από τους Τούρκους (Κιουταχής) και αργότερα από τους Αιγύπτιους (Ιμπραήμ), που κορυφώθηκε με την απεγνωσμένη Έξοδο της Κυριακής των Βαΐων (10 Απριλίου 1826). Ο Σολωμός, ξεκινώντας από το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, επιχειρεί να αναδείξει το ηθικό μεγαλείο των Ελλήνων αγωνιστών που οδηγούνται με πλήρη συνείδηση στη θυσία, προκειμένου να κατακτήσουν την ηθική, εσωτερική και πνευματική τους ελευθερία.

Στα συγκεκριμένα αποσπάσματα παρουσιάζεται ο «πειρασμός» της φύσης, δηλαδή μια εικόνα της φύσης στην πλήρη ομορφιά και στο μεγαλείο της ως πρόκληση για τους πολιορκημένους Μεσολογγίτες και η απάντηση των Μεσολογγιτών σε αυτόν τον «πειρασμό». Τα Σχεδιάσματα δομούνται πάνω στο σχήμα: Πρόκληση (της φύσης)-Αντίδραση (των Πολιορκημένων).

D. Solomós.

Υπογραφή του Δ. Σολωμού

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για τον
Δ. Σολωμό

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Προκειμένου να κατατοπιστείτε για τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, αναζητήστε τα σχετικά βίντεο στο YouTube.
2. Δείτε τους παρακάτω πίνακες, οι οποίοι είναι εμπνευσμένοι από τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, και περιγράψτε τους.

Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου, Ευγένιος Ντελακρουά, 1826, Μουσείο Καλών Τεχνών Μπορντώ

Σκηνή από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, πίνακας του Παναγιώτη Ζωγράφου με την καθοδήγηση του Μακρυγιάννη

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Ευγένιος Ντελακρουά (26 Απριλίου 1798-13 Αυγούστου 1863) ήταν Γάλλος ρομαντικός ζωγράφος του 19ου αιώνα, που επηρέασε τη ζωγραφική συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του Ιμπρεσιονισμού. Εμπνεύστηκε από ιστορικά γεγονότα, όπως η Ελληνική και η Γαλλική Επανάσταση, καθώς και από ένα ταξίδι του στο Μαρόκο.

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Παναγιώτης Ζωγράφος ήταν αυτοδίδακτος λαϊκός ζωγράφος και αγιογράφος της Μεταβυζαντινής λαϊκής παράδοσης. Ωστόσο έμεινε στην ιστορία για τη συνεισφορά του στη λαϊκή αναπαράσταση του ξεσηκωμού των Ελλήνων το 1821, χάρη στη συνεργασία του με τον Ιωάννη Μακρυγιάννη.

Η επίθεση του Ιμπραήμ Πασά κατά του Μεσολογγίου, Τζουζέπε Ματσόλα, Πινακοθήκη Δήμου Μεσολογγίου

Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Θεόδωρος Βρυζάκης, 1853, Εθνική Πινακοθήκη

Ο Παλαιών Πατρών ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης, Θεόδωρος Βρυζάκης, 1865, Εθνική Πινακοθήκη

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Τζουζέπε Ματσόλα (5 Δεκεμβρίου 1748-24 Νοεμβρίου 1838) ήταν Ιταλός ζωγράφος. Έχασε το δεξί του χέρι σε ηλικία 40 ετών και άρχισε να ζωγραφίζει με το αριστερό.

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Θεόδωρος Π. Βρυζάκης (Θήβα, 19 Οκτωβρίου 1814-Μόναχο, 6 Δεκεμβρίου 1878) ήταν ένας από τους κορυφαίους Έλληνες ρομαντικούς ζωγράφους του 19ου αιώνα, οι περισσότεροι από τους οποίους σπούδασαν στη Γερμανία και δημιούργησαν τη λεγόμενη «Σχολή του Μονάχου».

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Σχεδιάσμα Β΄

(Πολυλάς): «Το Μεσολόγγι έπεσε την άνοιξη· ο ποιητής παρασταίνει τη Φύση, εις τη στιγμή που είναι ωραιότερη, ως μία δύναμη, η οποία, με όλα τ' άλλα και υλικά και ηθικά ενάντια, προσπαθεί να δειλιάσει τους πολιορκημένους· ιδού οι Στοχασμοί του ποιητή»:

(Σολωμός): Η ζωή που ανασταίνεται με όλες της τες χαρές, αναβρύζοντας ολούθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εις όλα τα όντα· η ζωή ακέραιη, απ' όλα της φύσης τα μέρη, θέλει να καταβάλει την ανθρωπίνη ψυχή· θάλασσα, γη, ουρανός, συγχωνευμένα, επιφάνεια και βάθος συγχωνευμένα, τα οποία πάλι πολιορκούν την ανθρωπίνη φύση στην επιφάνεια και εις το βάθος της. Η ωραιότης της φύσης, που τους περιτριγυρίζει, αυξάνει εις τους εχθρούς την ανυπομονησία να πάρουν τη χαριτωμένη γη, και εις τους πολιορκημένους τον πόνο ότι θα τη χάσουν.

2

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
κι όσ' άνδια θγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.

Λευκό βουνάκι³¹ πρόβατα κινούμενο βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαδιά ξαναπετιέται πάλι,
κι ολόλευκο εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, οπ' έφθασε μ' ασπούδα³²,
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·
με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει·
όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της.

Σχεδιάσμα Γ΄

6

Ο Πειρασμός

Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
κι η φύσις ήυρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους,

³¹ βουνάκι (πρόβατα): κοπαδάκι.

³² ασπούδα: σπουδή, βιασύνη.

ανάκουστος³³ κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
 Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
 χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
 και παίρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
 κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
 τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
 Έξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα.
 Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
 ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κατάσπρ' ως τον πάτο,
 με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
 που 'χ' ευωδίσει τσ' ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
 Αλαφροϊσκιωτε³⁴ καλέ, γιά πες απόψε τί 'δες·
 νύχτα γιομάτη δαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
 Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
 ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
 γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
 μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
 κι όμορφη βγαίνει κορασιά³⁵ ντυμένη με το φως του.

7

Έρμα 'ν' τα μάτια, που καλείς, χρυσέ ζωής αέρα.

Άπαντα Σολωμού, εκδίδονται δαπάνη Αντωνίου Τερζάκη,
 Τυπογραφείον Ερμής, Εν Κερκύρα 1859

Β. Συζητάμε

1. Το επικολυρικό ποίημα του Διονύσιου Σολωμού τέσσερις φορές άλλαξε τίτλο. Οι τίτλοι κατά σειρά ήταν:
 α) *Το Μεσολόγγι*, β) *Οι αδελφοποιοί*, γ) *Το χρέος*, δ) *Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, κατά σχήμα οξύμωρο (λεκτικό σύνολο με αντιφατικές έννοιες που, όμως, εκφράζει κάτι αληθινό). Ποια προσδοκία δημιουργεί σε εσάς το οξύμωρο του τίτλου *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*; Μετά την ανάγνωση του ποιήματος, ποιους άλλους τίτλους, ενδεχομένως, σε σχήμα οξύμωρο θα δίνατε;
2. Ο Διονύσιος Σολωμός αποτελεί την κεντρική φυσιογνωμία στην Επτανησιακή Σχολή. Ποια χαρακτηριστικά στην ποιητική έκφραση των λογοτεχνών αυτής της σχολής εντοπίζετε στα συγκεκριμένα αποσπάσματα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* που σας δόθηκαν; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας παραπέμποντας σε συγκεκριμένα χωρία.

³³ ανάκουστος: πρωτάκουστος.

³⁴ αλαφροϊσκιωτος: κατά τη λαϊκή αντίληψη, αυτός που βλέπει φαντάσματα, ξωτικά και νεράιδες, τον άορατο κόσμο και τα μυστικά της φύσης.

³⁵ κορασιά: για το μοτίβο της «Φεγγαροντυμένης» έχουν κατατεθεί ποικίλες ερμηνευτικές απόψεις, όπως: α) Παρασταίνει την ομορφιά της Ζωής και της Φύσης. β) Πρόκειται για μορφή αντίστοιχη με τις νεράιδες των λαϊκών παραδόσεων. γ) Είναι η Ελλάδα – η Ελευθερία (εθνοκεντρική θεωρία). δ) Ενσαρκώνει την «Ουράνια Αγάπη» (θρησκευτική θέαση). ε) Αποτελεί το σύμβολο της απόλυτης ομορφιάς και ηθικής τελείωσης, ως ιδανικό της γυναικείας παρουσίας (ψυχαναλυτική ερμηνεία). στ) Δίνει υπόσταση στις Πλατωνικές ιδέες της ομορφιάς, της καλοσύνης, της δικαιοσύνης, μαζί με την αρμονία (φιλοσοφική ερμηνεία).

Επτανησιακή Σχολή

Η Επτανησιακή Σχολή περιλαμβάνει λογοτέχνες που επηρεάστηκαν άμεσα ή έμμεσα από τον Σολωμό και καλλιέργησαν με συνέπεια και επιτυχία όλα σχεδόν τα είδη του έντεχνου λόγου (πεζογραφία, θέατρο, κριτική, δοκίμιο, μετάφραση), ακολουθώντας το παράδειγμά του.

Η λογοτεχνική αυτή κίνηση χαρακτηρίζεται από κοινές αρχές και κοινούς τρόπους γραφής, με μοναδική εξαίρεση τον Ανδρέα Κάλβο. Τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής έκφρασης των Επτανησίων ποιητών είναι τα εξής: η λατρεία της θρησκείας, της πατρίδας, της γυναίκας και της φύσης, το κοινό ελληνικό εθνικό φρόνημα, το κοινό αίσθημα της δημοτικής ποιητικής γλώσσας και το κοινό αίσθημα της ποιητικής ουσίας που ανάγει το ατομικό στο καθολικό και το αιώνιο.

3. Οι Στοχασμοί είναι οι σκέψεις, οι ιδέες που δίνει ο Σολωμός στον εαυτό του, οι «υποδείξεις προς εαυτόν», δηλαδή, οι κανόνες της ποιητικής του σύνθεσης. Να διαβάσετε τους Στοχασμούς που παρατίθενται στο απόσπασμα του Σχεδιασματος Β2 και να σχολιάσετε με ποιο τρόπο αυτοί συμπληρώνουν το νόημα των στίχων και τον τρόπο που δημιουργείται το ποίημα.

Γ. Γράφουμε

1. «Κάθε ελεύθερος άνθρωπος είναι δημότης Μεσολογγίου». Η εμβληματική αυτή φράση ειπώθηκε από τον Υφυπουργό Παιδείας Λουκή Ακρίτα, την 26η Απριλίου του 1964, στις επετειακές εκδηλώσεις της Εξόδου του Μεσολογγίου. Πώς καταλαβαίνετε το περιεχόμενο της φράσης; Εσείς ποιο μήνυμα θα γράφατε για να αναρτηθεί τιμής ένεκεν στην είσοδο της ιερής πόλης;
- Οι απαντήσεις σας να έχουν τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming). Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα. Στη συνέχεια, αφού διαβαστούν όλες οι προτάσεις στον πίνακα (ή σε μια online υπηρεσία όπως το AnswerGarden.ch), μπορείτε να ψηφίσετε την πιο επιτυχημένη, κάνοντας χρήση μιας διαδικτυακής υπηρεσίας, όπως το StrawPoll.com (ή παρόμοιας).
2. Αφού διαβάσετε το Σχεδιάσμα Γ6 «Ο Πειρασμός», το ποίημα του Κώστα Καρυωτάκη «Διάκος», του Οδυσσέα Ελύτη «Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Ε΄», να γράψετε πώς διώνουν την εσωτερική σύγκρουση οι πρωταγωνιστές τους, από τη μια μεριά οι Μεσολογγίτες και ο Αθανάσιος Διάκος απέναντι στην ωραιότερη εποχή της ανοιξιάτικης φύσης τον Απρίλιο και από την άλλη ο Ανθυπολοχαγός στην πλέον ακμαία περίοδο της ζωής του, κατά την εκπλήρωση του ηθικού τους χρέους.

Video
tutorial για το
AnswerGarden

Κώστας Καρυωτάκης, «Διάκος»

Μέρα τ' Απρίλη.	Εκελαδούσαν
Πράσινο λάμπος,	πουλιά, πετώντας
γελούσε ο κάμπος	όλο πιο πάνω.
με το τριφύλλι.	Τ' άνθη ευωδιούσαν.
Ως την εφίλει	Κι είπε απορώντας:
το πρωινό θάμπος,	«Πώς να πεθάνω;»
η φύση σάμπως	
γλυκά να ομίλει.	

Ελεγεία και Σάτιρες «Ηρωική Τριλογία»,
Εκδοτική Εταιρεία «Αθηνά» – Α.Ι. Ράλλης & Σία, Αθήνα 1927

Οδυσσέας Ελύτης, «Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον
χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Ε΄»

«Ήλιε δεν ήσουν ο παντοτινός;
Πουλί δεν ήσουν η στιγμή χαράς που δεν καθίζει;
Λάμψη δεν ήσουν η αφοβιά του σύγγενου;
Κι εσύ περβόλι ωδείο των λουλουδιών
Κι εσύ ρίζα σγουρή φλογέρα της μαγνολίας!

Έτσι καθώς τινάζεται μες στη βροχή το δέντρο
Και το κορμί αδειανό μαυρίζει από τη μοίρα
Κι ένας τρελός δέρνεται με το χιόνι
Και τα δυο μάτια πάνε να δακρύσουν –
Γιατί, ρωτάει ο αϊτός, πού 'ναι το παλικάρι;
Κι όλ' τ' αϊτόπουλ' απορούν πού 'ναι το παλικάρι!
Γιατί, ρωτάει στενάζοντας η μάνα, πού 'ναι ο γιος μου;
Κι όλες οι μάνες απορούν πού να 'ναι το παιδί!
Γιατί, ρωτάει ο σύντροφος, πού να 'ναι ο αδερφός μου;
Κι όλοι του οι σύντροφοι απορούν πού 'ναι ο πιο μικρός!

Πιάνουν το χιόνι, καίει ο πυρετός
Πιάνουν το χέρι και παγώνει
Παν να δαγκάσουν το ψωμί κι εκείνο στάζει από αίμα
Κοιτούν μακριά τον ουρανό κι εκείνος μελανιάζει
Γιατί γιατί γιατί γιατί να μη ξεσταίνει ο θάνατος
Γιατί ένα τέτοιο ανόσιο ψωμί
Γιατί ένας τέτοιος ουρανός εκεί που πρώτα εκατοικούσε ο ήλιος!».

«Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της
Αλβανίας» (1945), Ποίηση, Ίκαρος 2002

3. Πώς αντιμετωπίζουν ο Σολωμός (*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*), ο Καβάφης («Θερμοπύλες») και ο Αναγνώστης («Κι ήθελε ακόμη...») τους πρωταγωνιστές των ποιητικών συνθέσεών τους την ώρα που εμπλέκονται στο «ακραίο περιστατικό» μιας βέβαιης ήττας; Τελικά, η στάση και η δράση τους κάνουν ανώφελο τον αγώνα τους και τη δυσία τους ή υπογραμμίζουν την αξία τους, αν και έχουν καθαρή συνείδηση της τραγικής τους έκβασης; Ποια η γνώμη σας και γιατί; Απαντήστε σε μια παράγραφο (12 έως 15 σειρές).

Κ.Π. Καβά-
φης, «Θερμο-
πύλες»

Μανόλης Ανα-
γνώστης,
«Κι ήθελε ακό-
μη...»

Δ. Δημιουργούμε

1. Αφού ακούσετε στο YouTube τον «Πειρασμό» α) σε μελοποίηση Γιάννη Μαρκόπουλου και εκτέλεση Νίκου Ξυλούρη, αλλά και Γιώργου Νταλάρα, και β) σε απαγγελία από την Ειρήνη Παππά, αλλά και τη Μαρία Συμεωνίδου, να σχολιάσετε αν προτιμάτε τη μουσική επένδυση ή την απαγγελία. Στη συνέχεια, δοκιμάστε τη δική σας απαγγελία και «ντύστε» τη με μουσική.
2. Επισκεφτείτε το λεξικό «Γεωργικά» και, αφού διαβάσετε τον ορισμό της λέξης «πειρασμός», να γράψετε ένα δικό σας ποίημα ή μια αφήγηση για κάτι που θα σας βάλει σε πειρασμό.
3. Ο ποιητικός κόσμος του Σολωμού είναι ένα σύνολο από εικόνες οπτικές, ακουστικές, οσφρητικές, κινητικές, απτικές, που ζωντανεύουν έναν κόσμο φυσικό και υπερφυσικό συγχρόνως. Παρακολουθήστε την εικονοπλασία του Σχεδίασματος Γ6 «Ο Πειρασμός» και περιγράψτε τις εικόνες του. Στη συνέχεια, επιλέξτε εικόνες από το διαδίκτυο και δημιουργήστε μια εικαστική παρουσίαση αξιοποιώντας το PowerPoint, την οποία θα μετατρέψετε σε βίντεο.
4. Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας έναν Μεσολογγίτη λίγο πριν από την ώρα της Εξόδου. Πώς νομίζετε ότι θα περιέγραφε την ποιητική οπτασία της ψυχής του, τη στιγμή που νιώθει όλη τη γλύκα της ζωής; Να αποδώσετε την περιγραφή αυτή σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση.
5. Αφού διαβάσετε τις σχετικές πληροφορίες για το μοτίβο της φεγγαροντυμένης, δημιουργήστε τον «ψηφιακό τοίχο-πίνακα της φεγγαροντυμένης», όπου θα δημοσιεύσετε πολυμεσικό υλικό (π.χ. κείμενο, βίντεο, εικόνες, υπερσυνδέσμους). Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την υπηρεσία Padlet.
6. Να μεταγράψετε τα ποιητικά αποσπάσματα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* σε πεζό κείμενο και να εντοπίσετε τα εσωτερικά και εξωτερικά κριτήρια της διαφοροποίησης των δύο λογοτεχνικών ειδών. Ποια από τα δύο είδη, το ποιητικό ή το πεζό κείμενο, σας συγκινεί περισσότερο και γιατί;
7. «Μέσα από τη διαρκή πάλη, μέσα από τις αλλεπάλληλες παραλλαγές των ίδιων στίχων, μέσα από τα ίδια θέματα και μοτίβα που τα βρίσκουμε πότε στο πρώτο πότε στο δεύτερο Σχέδιασμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων*, πότε εδώ και πότε εκεί, μπορούμε όχι μόνο να νιώσουμε τι θα πει αγωνία για έκφραση, παρά και κάτι πιο δύσκολο, πιο σπάνιο, πιο ακριβό: πώς διαμορφώνεται σιγά σιγά η ποιητική σκέψη. Μπορούμε να δούμε, αν επιτρέπεται να το πω έτσι, την ποίηση γυμνή, την ώρα που γεννιέται» (Αλέξης Πολίτης, «Διονύσιος Σολωμός, ο ποιητής», στο *Το μυθολογικό κενό*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 207, σ. 200).
Με βάση την παραπάνω άποψη του Αλέξη Πολίτη, να προσπαθήσετε να συνδέσετε δύο διαφορετικά ποιητικά σχέδια, έχοντας ως πηγή έμπνευσης τον εσωτερικό διχασμό και τη σύγκρουση που βίωσαν οι Μεσολογγίτες και που τους οδήγησε, τελικά, στην Έξοδο. Στη συνέχεια, να κοιτάξετε το κείμενό σας από «απόσταση» και να γράψετε τις δυσκολίες που συναντήσατε για αυτό το εγχείρημά σας.

Video tutorial
για τη δημιουρ-
γία βίντεο από
παρουσίαση
PowerPoint

Video tutorial
για το Padlet

Ο Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος (Βελεστίνο Μαγνησίας, αρχ. Φεραί της Θεσσαλίας, 1757-Βελιγράδι, 24 Ιουνίου 1798) ήταν Έλληνας συγγραφέας, πολιτικός, στοχαστής και επαναστάτης. Θεωρείται εθνομάρτυρας και πρόδρομος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

Σπούδασε στη Σχολή της Ζαγοράς Πηλίου, μελετώντας αρχαίους συγγραφείς. Στην Κωνσταντινούπολη έμαθε ξένες γλώσσες κοντά στους Φαναριώτες. Σταδιοδρόμησε στην Κωνσταντινούπολη και στο Βουκουρέστι ως «γραμματικός» Ελλήνων Ηγεμόνων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1790 βρέθηκε στη Βιέννη, το κέντρο της Αυστρο-ουγγρικής Αυτοκρατορίας και σταθερή πολιτική σύμμαχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στη Βιέννη ήρθε σε επαφή με τους πνευματικούς κύκλους των ομογενών, τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και τα κηρύγματα της Γαλλικής Επανάστασης και δραστηριοποιήθηκε συγγραφικά, εκδοτικά και επαναστατικά. Το 1797 συνελήφθη μαζί με συνεργάτες του από τις Αυστρο-ουγγρικές Αρχές με συνέπεια τη θανάτωσή τους με βασανιστήρια στο τουρκοκρατούμενο Βουκουρέστι το 1798.

Ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε μια από τις μοναδικές μορφές του Νεότερου Ελληνισμού. Ήταν Διαφωτιστής, με τα εθνοδιαφωτιστικά του βιβλία. Ήταν Επαναστάτης και Εθνεγέρτης, με το σχέδιο που κατέστρωσε για να εμψυχώσει τους σκλαβωμένους για επανάσταση. Ήταν στρατιωτικός νους, γιατί είχε συγκεκριμένο στρατιωτικό σχέδιο έναρξης και επέκτασης της επανάστασης. Ήταν πολιτικός νους, γιατί ενδιαφέρθηκε και για το τι θα γίνει μετά την Επανάσταση. Ήταν προνοητικός, γιατί έφτιαξε Σύνταγμα για να διοικηθεί το κράτος του μετά την Επανάσταση. Ήταν μάρτυρας, γιατί θυσιάστηκε μαζί με τους άλλους επτά συντρόφους του. Ήταν οραματιστής, γιατί οραματίστηκε μια δημοκρατική πολιτεία του βαλκανικού χώρου.

7. Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος

Θούριος

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Θούριος του Ρήγα, ένα έργο εξαιρετικά διαδεδομένο στους προεπαναστατικούς χρόνους, γράφτηκε το 1787 σε 126 στίχους και αποτελεί το τρίτο μέρος του επαναστατικού πολιτικού φυλλαδίου του Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομογδανίας. Αποτελεί έναν πατριωτικό ύμνο, σύμφωνα με την τιτλοφόρηση που του έδωσε ο Ρήγας, και το τραγουδούσε ο ίδιος σε πολιτικές συγκεντρώσεις, ως επαναστατικό προσκλητήριο προς όλους τους υπόδουλους βαλκανικούς λαούς, δεσμεύοντάς τους με ιερό όρκο, με σκοπό την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού και την εγκαθίδρυση ενός ευνομούμενου πολιτεύματος.

Η λέξη «θούριος» είναι επίθετο, σημαίνει «ορμητικός», «μαινόμενος», «πολεμικός» και χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει κυρίως τραγούδια και ύμνους με σχετικό περιεχόμενο (π.χ. θούριος ύμνος, θούριο άσμα, θούριο σάλπισμα). Ωστόσο, το επίθετο έχει ουσιαστικοποιηθεί και χρησιμοποιείται συνηθέστερα ως ουσιαστικό με τη σημασία «πολεμικό τραγούδι».

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Ο Ρήγας είναι ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Προκειμένου να κατανοήσετε το ιδεολογικό και πνευματικό πλαίσιο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και τις ιδέες του Ρήγα, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα.

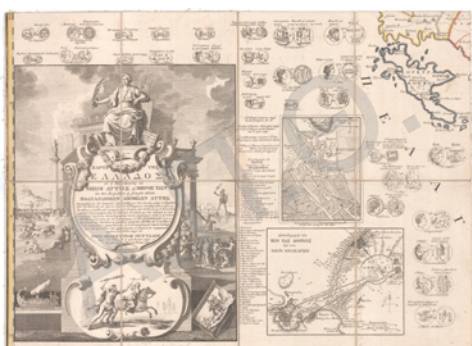
Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για τον Ρήγα

Νεοελληνικός
Διαφωτισμός.
Ρήγας Φεραίος

Χαρακτηριστικά του Νεοελληνικού Διαφωτισμού	Ιδέες του Ρήγα

2. Στα πρώτα έργα του Ρήγα, που τύπωσε το 1790 στη Βιέννη, διακρίνει κανείς την εθνοδιαφωτιστική διάθεσή του. Στο βιβλίο του *Φυσικής απάνθισμα*, έχει καταγράψει και την υπέροχη φράση «Όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά». Πώς κατανοείτε αυτή τη φράση σε συνδυασμό με την εθνοδιαφωτιστική διάθεσή του.
3. Αναζητήστε πληροφορίες για τη «Χάρτα του Ρήγα» ή «Χάρτα της Ελλάδος», μια μοναδική για την εποχή της έκδοση σε τέτοια διάσταση του βαλκανικού χώρου.

Χάρτα της Ελλάδος εν η περιέχονται αι νήσοι αυτής και μέρος των εις την Ευρώπην και Μικράν Ασίαν πολυαρίθμων αποικιών αυτής...: Νυν το πρώτον εκδοθείσα παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, 1797

Η «Χάρτα της Ελλάδος» του Ρήγα Βελεστινλή με τη σημαντική παράσταση της πάλης του Ηρακλή με την έφιππο Αμαζόνα

Θούριος

Ήτοι ορμητικός Πατριωτικός Ύμνος πρώτος, εις τον ήχον «Μία προσταγή μεγάλη»³⁶

Ως πότε, παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
να φεύγωμ' απ' τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα και γονείς,
τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;

Καλλιό 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή!

³⁶ Ο Ρήγας, προκειμένου να τραγουδηθεί ο *Θούριός* του, δεν έβαλε μουσικά σύμβολα, νότες, αλλά στηρίζεται στον σκοπό ενός ευρέως διαδεδομένου τραγουδιού της εποχής του «Μια προσταγή μεγάλη», με θέμα τα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη (1752-1804), ο οποίος, με τη βοήθεια της Ρωσίας, αναθέρμανε τις ελπίδες των σκλαβωμένων Ελλήνων για λευτεριά.

Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.
Βεζύρης, Δραγουμάνος, Αφέντης κι αν σταδής,
ο Τύραννος αδίκως σε κάμει να χαδής.
δουλεύεις όλ' ημέρα σε ό,τι κι αν σοι πή,
κι αυτός πασχίζει πάλιν το αίμα σου να πιή.
Ο Σούτζος κι ο Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής,
Γκίκας και Μαυρογένης³⁷, καθρέπτει είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
σκοτώθηκαν, κι αγάδες, με άδικον σπαδί,
κι αμέτρητ' άλλοι τόσοι, και Τούρκοι και Ρωμιοί³⁸,
ζωήν και πλούτον χάνουν, χωρίς καμμιά 'φορμή.

Ελάτε μ' έναν ζήλον σε τούτον τον καιρόν,
να κάμωμεν τον όρκον επάνω στον Σταυρό,
συμβούλους προκομμένους, με πατριωτισμό,
να βάλωμεν, εις όλα να δίδουν ορισμό.
Οι Νόμοι νάν' ο πρώτος και μόνος οδηγός,
και της πατρίδος ένας να γένη αρχηγός.
Γιατί κ' η αναρχία ομοιάζει την σκλαβιά.
Να ζούμε σα θειά, είν' πλιό σκληρή φωτιά.
Και τότε, με τα χέρια ψηλά στον ουρανόν,
ας πούμ' απ' την καρδιά μας ετούτα στον Θεόν:

Εδώ σηκώνονται οι Πατριώται ορδοί και υψώνοντες
τας χείρας προς τον ουρανόν, κάμνουν τον Όρκον:

Ό Βασιλεύ του Κόσμου, ορκίζομαι σε Σε,
στην γνώμην των Τυράννων να μην ελδώ ποτέ!
Μήτε να τους δουλεύω, μήτε να πλανηθώ
εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ.
Εν όσω ζω στον κόσμον, ο μόνος μου σκοπός,
για να τους αφανήσω, δε να 'ναι σταθερός.
Πιστός εις την Πατρίδα, συντρίβω τον ζυγόν,
αχώριστος για να 'μαι υπό τον στρατηγόν.
Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο Ουρανός
και να με κατακάψη να γένω σαν καπνός!

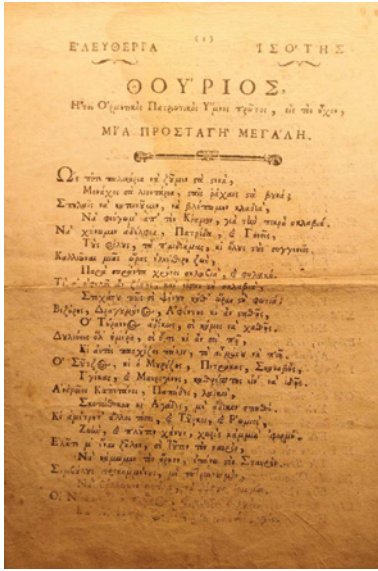
Σ' Ανατολή και Δύση και Νότον και Βοριά
για την Πατρίδα όλοι να 'χωμεν μια καρδιά.

³⁷ Σούτζος, Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής, Γκίκας και Μαυρογένης: Τα ονόματα των θυμάτων του δεσποτισμού παραπέμπουν σε πραγματικά γεγονότα. Πρόκειται για γνωστά πρόσωπα της εποχής. Φαναριώτες, διερμηνείς και ηγεμόνες που θανατώθηκαν ύστερα από εντολή του Σουλτάνου. Ο Ρήγας τονίζει πως οι περιπτώσεις τους είναι «καθρέφτης», για να αντιληφθούν ότι αυτή είναι η μοίρα της εθελούσιας υπηρεσίας στον Σουλτάνο.

³⁸ Η υπογράμμιση ότι Τούρκοι και Ρωμιοί είναι από κοινού θύματα της τυραννίας, απηχεί απόψεις του Ρήγα. Στην «Επανάστατική Προκήρυξη» διακηρύσσει ότι «όλοι στενάζουν υπό την δυσφωρωτάτην τυραννίαν του Οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού, όλοι, Χριστιανοί και Τούρκοι, χωρίς ξεχωρισμόν θρησκείας... ώστε κανένας, οποιασδήποτε τάξεως και θρησκείας, δεν είναι σίγουρος μήτε δια την ζωήν του, μήτε δια την τιμήν του, μήτε δια τα υποστατικά του».

Στην πίστιν του καθέννας ελεύθερος να ζή,
στην δόξαν του πολέμου να τρέξωμεν μαζί.
Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
αράπηδες και άσπροι, με μια κοινή ορμή,
για την Ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαδί,
πως είμασθ' αντρειωμένοι παντού να ξακουσθή.

Ρήγας Βελεστινλής, *Τα Επαναστατικά*, 5η έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2005, σ. 65-67

Θούριος του Ρήγα Φεραίου (1797), Φυλλάδιο του 1798. Έκθεμα της Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας Αθηνών

Θούριος - Κουίζ
Αντιστοίχισης
φράσεων και
εκφραστικών
σχημάτων

B. Συζητάμε

1. Ακούστε τον *Θούριο* του Ρήγα σε μουσική Χρήστου Λεοντή και πρώτη εκτέλεση από τον Νίκο Ξυλούρη το έτος 1975 στο YouTube.
 - α) Αναζητήστε πληροφορίες για τον μουσικοσυνθέτη και τον τραγουδιστή του. **β)** Ποια τα συναισθήματα που σας γεννά το άκουσμά του; **γ)** Πώς θα χαρακτηρίζατε το ύφος της μουσικής επένδυσης (άμεσο, ζωντανό, παραστατικό, φλογερό, πατριωτικό, επαναστατικό); Δικαιολογήστε την απάντησή σας. **δ)** Μπορείτε να το συνοδεύσετε ακολουθώντας τον ρυθμό του με παλαμάκια; Ή δοκιμάστε να το τραγουδήσετε χτυπώντας τον ρυθμό του με παλαμάκια ή με μουσικά όργανα.
2. Αφού διαβάσετε το Εισαγωγικό σημείωμα, να συζητήσετε τα εξής: **α)** Ο τίτλος ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του ποιήματος; Έχει εδνεγεργτικό χαρακτήρα; Να εντοπίσετε σημεία του κειμένου που το επιβεβαιώνουν. **β)** Μπορείτε να προτείνετε έναν άλλο τίτλο χρησιμοποιώντας πιο σύγχρονο λεξιλόγιο.
3. Ο Ρήγας στον *Θούριο* και στον *Ύμνο πατριωτικό* επαναλαμβάνει κάποιες φράσεις. Αφού τις διαβάσετε, να σχολιάσετε την επιλογή του Ρήγα και τη λειτουργικότητά τους στο ποίημα.

α) Επανάληψη της φράσης «Ως πότε»:

α.1) Στον *Θούριο*: «Ως πότε παλληκάρια, να ζούμε στα στενά» (στ. 1)

«Ως πότε οφφικιάλος (αξιωματούχος) σε ξένους βασιλείς;» (στ. 49)

«ως πότε στες σπηλιές σας κοιμάσθε σφαλιστά;» (στ. 58)

α.2) Στον *Ύμνο Πατριωτικό*: «Ως πότε ημείς υπομονή, / και να μη βγάνωμεν φωνή;» (4η στροφή)

«Ως πότε, άνδρες ξακουστοί, / να είστε πάντα σφαλιστοί;» (9η στροφή)

«Ως πότε τους βαστάτε;» (17η στροφή)

β) Αναφορά στον σταυρό και στην ορθόδοξη πίστη:

β.1) Στον *Θούριο*: «να κάμωμεν τον όρκον, επάνω στον Σταυρόν» (στ. 22)

«Ψηλά στα μπαϊράκια, σηκώστε τον Σταυρόν» (στ. 109)

«στεριάς και του πελάγου, να λάμψη ο Σταυρός» (στ. 123)

β.2) Στον *Ύμνο Πατριωτικό*: Όποιος λοιπόν είναι καλός, / κι ορθόδοξος χριστιανός, / με τ' άρματα στο χέρι, / ας δράμη σαν ξεφτέρι / το Γένος του να σώση» (13η στροφή)

«Σταυρός, η πίστις και καρδιά, / δουφέκια και καλά σπαθιά» (14η στροφή)

«Να λάμψη πάλιν ο Σταυρός, / ας έρχεται τώρα ομπρός» (40η στροφή)

γ) Αναφορά στα «παλληκάρια» (τους αγωνιστές) που τα χαρακτηρίζει ως λιοντάρια:

γ.1) Στον *Θούριο*: «Ως πότε παλληκάρια να ζούμεν στα στενά / Μονάχοι σαν λιοντάρια στες ράχες τα βουνά» (στ. 1-2)

«Σουλιώτες και Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά» (στ. 63)

γ.2) Στον *Ύμνο Πατριωτικό*: «Όλα τα έδνη το θωρούν, / και πάλ' ευθύς το απορούν, / πώς τέτοια παλληκάρια, / πού 'ναι σαν τα λιοντάρια» (5η στροφή)

«Τα παλληκάρια τα καλά / ποτέ δεν στέκουν σφαλιστά» (11η στροφή)

«Κ' εσείς, μπρε παλληκάρια, / είστε σαν τα λιοντάρια» (15η στροφή)

4. Το ποίημα αρχίζει με μία ερώτηση: «Ως πότε, παλληκάρια...», στην οποία ο ίδιος ο ποιητής απαντά με τη φράση: «Κάλλιο είναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή, / παρά σαράντα χρόνους, σκλαβιά και φυλακή». Ποιο δίλημμα θέτει ο ποιητής, ποια στάση προκρίνει και προτείνει, με ποιους τρόπους και σε ποια σημεία τεκμηριώνει την πρότασή του;

5. Ο ποιητής εναλλάσσει το γραμματικό πρόσωπο των ρημάτων ανά στροφή. Να εντοπίσετε τα γραμματικά πρόσωπα ανά στροφή και να ερμηνεύσετε πώς εξυπηρετούνται το περιεχόμενο και ο σκοπός του ποιήματος σε κάθε περίπτωση.

6. Στους στίχους «Σ' Ανατολή και Δύση και Νότον και Βοριά / [...] πως είμασθ' αντρειωμένοι παντού να ξακουσθή» ο Ρήγας απευθύνει προσκλητήριο σε όλους τους λαούς του βαλκανικού χώρου, ενώ δεν απευθύνει καμιά έκκληση για βοήθεια στις Μεγάλες τότε Δυνάμεις. Συγχρόνως, διακηρύσσει τις ιδέες του για ανεξιδιρρηκία. Πώς εξηγείτε αυτόν τον πολιτικό του σχεδιασμό;

1. Το ποίημα συντίθεται το 1797, οκτώ χρόνια μετά το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, από τις δημοκρατικές διακηρύξεις της οποίας για Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα και Ανεξιδροσκία είναι βαθιά επηρεασμένο το περιεχόμενό του. Εντοπίστε τους συγκεκριμένους στίχους μέσα από τους οποίους καταγράφονται οι πολιτικοί οραματισμοί του Ρήγα και συμπληρώστε τον πίνακα.

Στίχος	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	ΙΣΟΤΗΤΑ	ΑΔΕΛΦΟΣΥΝΗ	ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΙΑ

2. Να κατατάξετε το απόσπασμα από τον *Θούριο* του Ρήγα στη λυρική ή επική ποίηση, τεκμηριώνοντας την απάντησή σας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του περιεχομένου και της μορφής του ποιήματος.

Επική ποίηση

Το έπος, ως αφηγηματικό ποίημα, διηγείται αξιομνημόνευτες πράξεις ανθρώπων και θεών (ηρωικό έπος), αλλά αποκτά και περιεχόμενο διδακτικό, φιλοσοφικό (διδακτικό έπος). Χαρακτηριστικά του είναι ο μεγάλος αριθμός στίχων με δεματολογία μυθολογική ή ιστορική, ηρωική ή διδακτική, τα ιδεολογικά και πολιτιστικά στοιχεία, η πλούσια σε καλολογικά στοιχεία πλοκή και η δομή του, ο αντικειμενικός του χαρακτήρας. Από το έπος ορίζεται ομοίως το ιδιαίτερο αυτό είδος της ποίησης ως «επική ποίηση».

Στη σημερινή χρήση της η λέξη «έπος», εκτός από την επική ποίηση, σημαίνει κάτι το θαυμαστό, το μεγαλοπρεπές, το επιβλητικό, με ηθική αξία, που γεννά στην ψυχή θαυμασμό και εμπνέει για τη μίμησή του (π.χ. Αλβανικό Έπος, το Έπος της Αντίστασης).

Λυρική ποίηση

Στις αρχές του 7ου αι. π.Χ. το ενδιαφέρον για την επική ποίηση εξασθενεί και κάνει την εμφάνισή της η λυρική ποίηση, που καλλιεργείται μεταξύ των ετών 650-450 π.Χ. Λυρική ποίηση είναι η ποίηση που τραγουδιόταν, είτε από ένα άτομο είτε από ομάδα τραγουδιστών, με συνοδεία λύρας αρχικά και στη συνέχεια με άλλα μουσικά όργανα.

Γεννήθηκε από την ανάγκη του ανθρώπου να εκφράσει ελεύθερα τα συναισθήματα και τις ιδέες του. Η λυρική ποίηση ασχολείται με ποικίλα θέματα, όπως η καθημερινότητα, τα ανθρώπινα συναισθήματα, οι πολεμικές αφηγήσεις.

Επική ποίηση	Λυρική ποίηση
Μεγάλη έκταση	Μικρή έκταση
Ίδια μορφή (γλώσσα και στιχουργία) και περιεχόμενο (αφήγηση άλλων)	Ποικιλία στη μορφή (γλώσσα, μέτρο) και στο περιεχόμενο (πλούσια θεματική)
Αντικειμενική, περιγραφική ποίηση	Υποκειμενική (προσωπική) ποίηση
Αναφέρεται στο παρελθόν (εκεί, τότε, μακριά)	Αναφέρεται στο παρόν (εδώ, τώρα, πλησίον)
Ηρωικό ιδεώδες	Διαφωνία, πολλές φορές, με τα ιδεώδη του έπους

3. Διαβάστε απόσπασμα από το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού «Πνευματικό εμβατήριο». Το ποίημα γράφτηκε το 1945, όταν η Ελλάδα είχε μόλις βγει από τη δοκιμασία του πολέμου και της Κατοχής και εκφράζει τη μεγάλη έγνοια του Σικελιανού για τη μοίρα του τόπου του και του λαού του.

Αναγνωρίζοντας ότι τα δύο ποιήματα, του Ρήγα και του Σικελιανού, αποτελούν σάλπισμα πολεμικό, να τα συγκρίνετε ως προς: **α)** τον τίτλο, **β)** το είδος της ποίησης (επική ή λυρική), **γ)** το γραμματικό πρόσωπο των ρημάτων, **δ)** τα λογοτεχνικά σχήματα, **ε)** το ύφος και **στ)** την προσωπική στάση των δύο δημιουργών απέναντι στην ιστορική πρόκληση της εποχής τους.

Άγγελος Σικελιανός, «Πνευματικό εμβατήριο»

«Ομπρός· βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω απ' την Ελλάδα·
ομπρός, βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω από τον κόσμο!
Τι, ιδέτε εκόλλησεν η ρόδα του βαδιά στη λάσπη,
κι α, ιδέτε, χώθηκε τ' αξόνι του βαδιά μες στο αίμα!
Ομπρός, παιδιά, και δε βολεύει μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος· [...]

Ομπρός, παιδιά, και δε βολεύει μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος...
Σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε απ' τη λάσπη·
σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε απ' το γαίμα·
σπρώχτε με χέρια και κεφάλια, για ν' αστράψει ο ήλιος Πνέμα».

4. Αφού διαβάσετε το κλέφτικο δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί, να εντοπίσετε ομοιότητες ανάμεσα σε αυτό και στον *Θούριο* (στίχοι 1-8) ως προς τη ζωή των σκλαβωμένων.

[«Της νύχτας οι αρματολοί»]

Της νύχτας οι αρματολοί και της αυγής οι κλέφτες
ολονυχτίς κουρσεύανε¹ και τες αυγές κοιμώνται,
κοιμώνται στα δασά κλαριά και στους παχιούς τους ίσκιους.
Είχαν αρνιά και ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
μα είχαν κι ένα γλυκό κρασί, που πίν'ν τα παλικάρια.
Κι ένας τον άλλο έλεγαν, κι ένας τον άλλον λέει:
«Καλά τρώμε και πίνουμε και λιανοτραγουδάμε²,
δεν κάνουμε κι ένα καλό, καλό για την ψυχή μας;
– ο κόσμος φκιάνουν εκκλησιές, φκιάνουν και μοναστήρια.
Να πάμε να φυλάξουμε στης Τρίχας το γεφύρι
που θα περάσει ο βόιβοντας³ με τους αλυσωμένους·
να κόψουμε τους άλυσους να βγουν οι σκλαβωμένοι,
να βγει της χήρας το παιδί, π' άλλο παιδί δεν έχει,
π' αυτή το 'χει μονάκριβο στον κόσμο ξακουσμένο.

¹ κουρσεύω: λεηλατώ.

² λιανοτραγουδώ: σιγοτραγουδώ.

³ βόιβοντας: στρατηγός (Μεσαίωνα, βοέβοδας < σλαβ. voivoda).

5. Δείτε τις εικόνες στο ψηφιακό αντικείμενο και απαντήστε γραπτώς στα ερωτήματα: **α)** Παρατηρήστε τον αλληγορικό πίνακα του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο λαϊκός ζωγράφος επιλέγει αυτά τα δύο πρόσωπα (Κοραή και Ρήγα Φεραίο) ως βοηδούς στην ανόρθωση της σκλαβωμένης Ελλάδας; **β)** Δείτε την προσωπογραφία του Ρήγα. Τι αποκαλύπτει για το πρόσωπο που απεικονίζει; **γ)** Γιατί, κατά τη γνώμη σας, υπάρχει το άγαλμα του Ρήγα Φεραίου μπροστά από το Πανεπιστήμιο Αθηνών; **δ)** Νομίζετε ότι ταιριάζει ο τίτλος «Ο Ρήγας εξάπτει τον προς ελευθερίαν των Ελλήνων έρωτα» στην τέταρτη εικόνα; **ε)** Πώς εξηγείται ο τίτλος «Ο Ρήγας σπέρνει τους σπόρους της Ελευθερίας» στην πέμπτη εικόνα;
6. Ο Ρήγας χρησιμοποιεί τον «Όρκο», βάζει δηλαδή τους ραγιάδες να ορκιστούν για την αποτίναξη της τυραννίας και την κατάκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας. Ποιες αξίες και ιδανικά, αλλά και δεσμεύ-

Slideshow με
εικόνες για τον
Ρήγα

σεις εμπεριέχει ο «Όρκος»; Να τον συσχετίσετε με τον «Όρκο» που έχει χρησιμοποιήσει ο Αδαμάντιος Κοραής στο *Άσμα Πολεμιστήριον* και τον «Όρκο των Φιλικών».

Άσμα Πολεμιστήριον

Τα σπαδία των γυμνωμένα,
Προς τον ουρανόν στρεμμένα,
Σταυρωμένα τα κλονούσι,
Όσον να σπινθοβολούσι·
Κ' ασπαζόμεν' εἰς τον άλλον,
Όρκον κάμνουσι μεγάλον,
Τότε μόνον να τ' αφήσουν
Αφ' οὐ τους εχθρούς νικήσουν.
Ναι μα Πίστιν! μα ΠΑΤΡΙΔΑ!
Μα την εἰς Θεόν ἐλπίδα!
Της Ελλάδος η πρὶν δόξα,
Με των τέκνων της τα τόξα,
Θέλει πάλιν ἐπιστρέψη,
Νέους Ἡρώας να στέψη.
Ἐως πότ' η τυραννία;
ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ!

«Όρκος των Φιλικών»

«Τέλος πάντων ορκίζομαι εἰς Σε, ὦ ἱερά πλην τρισάδλια Πατρίς! Ορκίζομαι εἰς τας πολυχρονίους βασάνους Σου. Ορκίζομαι εἰς τα πικρά δάκρυα τα ὁποῖα τόσους αἰώνας ἔχυσαν καὶ χύνουν τα ταλαίπωρα τέκνα Σου, εἰς τα ἴδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατὰ ταύτην την στιγμήν, καὶ εἰς την μέλλουσαν ἐλευθερίαν των ὁμογενών μου ὅτι ἀφιερώνομαι ὅλως εἰς Σε. Εἰς το ἐξῆς συ δέλεις εἶσαι ἡ αἰτία καὶ ὁ σκοπός των διαλογισμών μου. Το ὄνομά σου ὁ ὁδηγός των πράξεών μου, καὶ ἡ εὐτυχία Σου ἡ ἀνταμοιβή των κόπων μου. Ἡ θεία δικαιοσύνη ας ἐξαντλήσῃ ἐπάνω εἰς την κεφαλὴν μου ὅλους τους κεραυνούς της, το ὄνομά μου να εἶναι εἰς ἀποστροφὴν, καὶ το ὑποκείμενόν μου το ἀντικείμενον της κατάρας καὶ του ἀναδέματος των Ὁμογενών μου, ἀν ἴσως λησμονήσω εἰς μίαν στιγμήν τας δυστυχίας των καὶ δὲν ἐκπληρώσω το χρέος μου. Τέλος ὁ θάνατός μου ας εἶναι ἡ ἀφευκτος τιμωρία του ἀμαρτήματός μου, δια να μὴ λησμονῶ την ἀγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου».

Δ. Δημιουργούμε

1. Φανταστείτε ὅτι βιώνετε ἀκραίες ἱστορικές καταστάσεις καὶ πρέπει να πάρετε μια ἀπόφαση. Ποια θα μπορούσε να εἶναι ἡ ἀκραία ἱστορική κατάσταση καὶ ποια ἀπόφαση θα παίρνατε;

Εναλλακτικά, γράψτε τον δικό σας ὅρκο στον ὁποῖο θα δεσμευόσασταν σε μια τέτοια περίπτωση. Τα κείμενά σας να ἔχουν τη μορφή του Podcast καὶ να τα παρουσιάσετε στο σχολεῖό σας την ἡμέρα της ἐκδήλωσης για την 25η Μαρτίου.

Πληροφο-
ρίες για το
Podcasting

2. Επιλέξτε κάποιες στροφές ἀπὸ τον *Θούριο* του Ρήγα καὶ δραματοποιήστε τες, ἐπινοώντας πρόσωπα-ρόλους καὶ προσθέτοντας σύντομους διαλόγους.
3. Να φτιάξετε ἓνα πολυτροπικό κείμενο της ἐπιλογῆς σας (ἀφίσα, σκίτσο, γελοιογραφία, βίντεο, ζωγραφικό σχέδιο, τραγούδι κ.λπ.) με θέμα «Ρήγας Φεραῖος, ὁ Εὐνεγέρτης καὶ Εὐνοδιαφωτιστής», για να χρησιμο-
ποιηθεῖ σε ἐκδήλωση ἀφιερωμένη στον Ρήγα Φεραῖο.

8. Δημοτικό τραγούδι

«Του γιοφυριού της Άρτας»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το Γιοφύρι της Άρτας είναι η λιθόκτιστη γέφυρα που συνδέει τις δυο όχθες του ποταμού Αράχθου (17ος αι. π.Χ.) και έγινε πασίγνωστη λόγω της δοξασίας της «στοιχείωσης» ή του «στοιχειώματος», δηλαδή της θυσίας ζώου ή ανθρώπου στα θεμέλια ενός οικοδομήματος για να στεριώσει. Κατά τον Ν.Γ. Πολίτη, το θύμα που θαβόταν ή εντοιχιζόταν αποκτούσε υπερφυσικές δυνάμεις και γινόταν το στοιχειό-φύλακας του οικοδομήματος. Μάλιστα, στην περίπτωση της θυσίας του ανθρώπου, επειδή το θύμα είναι «ανώτερο» ον, το κτίσμα γίνεται στερεότερο.

Ειδικότερα, το Γεφύρι της Άρτας, επειδή έπρεπε να θεμελιωθεί στο ακατάλληλο και χαλαρό έδαφος του κάμπου, είχε πολλές φορές καταρρεύσει, παρά τις προσπάθειες πολλών μαστόρων. Συνεπώς, κατά τη λαϊκή αντίληψη, ήταν αναγκαίο να στοιχειωθεί άνθρωπος για την ανέγερσή του. Στη μακραίωνη αυτή παράδοση στηρίζεται η παραλογή, που είναι από τα γνωστότερα και ωραιότερα δημιουργήματα της λαϊκής μουσας.

Συνεπώς, η μαστοριά καθιστά το Γιοφύρι της Άρτας το πιο διάσημο από τα πέτρινα ηπειρωτικά γεφύρια και το πιο σημαντικό μνημείο νεοελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Αλλά και ο θρύλος της κατασκευής του ενέπνευσε την ποίηση, τη ζωγραφική, τη μουσική, το θέατρο, ενώ η εικόνα του έχει κοσμήσει κεντήματα, χαλκογραφίες, νομίσματα, ξυλόγλυπτα.

Στη σύγχρονη μεταφορική του έκφραση ο όρος αναφέρεται σε έργα τα οποία αργούν να ολοκληρωθούν.

Παραλλαγές του θρύλου αυτού για άλλα γεφύρια συναντάμε στη λαϊκή παράδοση πολλών περιοχών της Ελλάδας, καθώς και σε άλλους βαλκανικούς λαούς, όπου παρουσιάζεται ο αγώνας του ανθρώπου να τιθασεύσει τα στοιχεία της φύσης.

Ακολουθεί η κερκυραϊκή παραλλαγή του δημοτικού τραγουδιού.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Να επισκεφτείτε την «Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα» και να αναζητήσετε στα Λεξικά τις σημασίες των λέξεων «παραλλαγή» και «παραλογή». Στη συνέχεια, αφού διαβάσετε τα τυπικά γνωρίσματα/χαρακτηριστικά των παραλογών, να τα εντοπίσετε στο δημοτικό τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας».
2. Αναζητήστε στο YouTube πληροφορίες για το ιστορικό Γιοφύρι της Άρτας και ακούστε το «Το γεφύρι της Άρτας» σε μουσική του Νίκου Παπακώστα και ερμηνεία της Μαρίας Σουλτάτου.

Παραλογή

«Του γιοφυριού της Άρτας»

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι-ν-εδεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.

Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
«Αλίμονο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε, το βράδυ να γκρεμίζεται!»
Πουλάκι edιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρωπινή λαλίτσα:
«Α δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει·
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ³⁹ και πάρωρα⁴⁰ το γιόμα».

Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα,
αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλί παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:
«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα,
γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι».

Να τηνε κι εξανάφανεν⁴¹ από την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας, ραγίζεται η καρδιά του.
Από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:
«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι και σεις οι μαθητάδες,
μα τι έχει ο πρωτομάστορας κι είναι βαργωμισμένος⁴²;
— Το δαχτυλίδι τόπεσε στην πρώτη την καμάρα,
και ποιος να μπει και ποιος να βγει το δαχτυλίδι νά 'βρει;
— Μάστορα, μην πικραίνεσαι κι εγώ να πά' σ' το φέρω,
εγώ να μπω, κι εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά βρω».

Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση επήγε·
«Τράβα, καλέ μ', τον άλυσο, τράβα την αλυσίδα,
τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και τίποτε δεν ήβρα».
Ένας πιχάει⁴³ με το μυστρί⁴⁴, κι άλλος με τον ασθέστη,
παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.

³⁹ αποταχύ: νωρίς το πρωί.

⁴⁰ πάρωρα: πριν από την ώρα.

⁴¹ εξανάφανεν: φάνηκε να έρχεται.

⁴² βαργωμισμένος: στεναχωρημένος, δύσθυμος.

⁴³ πιχάει: μυστρίζει τη λάσπη, σοβατίζει.

⁴⁴ μυστρί (μύστρον, μυστρίον): το τριγωνοειδές εργαλείο των κτιστών.

«Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό⁴⁵ μας!
Τρεις αδερφάδες είμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη⁴⁶,
κι εγώ η πλιο στερνότερη⁴⁷ της Άρτας το γιοφύρι.
Ως τρέμει το καρυόφυλλο⁴⁸, να τρέμει το γιοφύρι,
κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες.

— Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη λάχει⁴⁹ και περάσει».
Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
«Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες,
τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει».

Κερκυραϊκή παραλλαγή: Ν.Γ. Πολίτης, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού* (1914)

Β. Συζητάμε

1. Αφού ακούσετε το τραγούδι «Της Άρτας το Γεφύρι» σε στίχους και μουσική του Σωκράτη Μάλαμα στο YouTube, να συζητήσετε πώς κατανοείτε τη φράση «σαν της Άρτας το γεφύρι» σε σχέση με το περιεχόμενο του τραγουδιού.
2. Να συζητήσετε τις εσωτερικές δραματικές συγκρούσεις του ήρωα και της ηρώιδας όπως παρουσιάζονται στο δημοτικό τραγούδι. Συγκεκριμένα, να αναφερθείτε αφενός στις ψυχολογικές διακυμάνσεις (μεταπτώσεις) της Λυγερής και αφετέρου στο δίλημμα και στις εσωτερικές συγκρούσεις του πρωτομάστορα.
3. Ο πρωτομάστορας αντιμετωπίζει ένα δίλημμα ανάμεσα στο «θέλω» (επιθυμία, συναίσθημα, προσωπικό όφελος) και στο «πρέπει» (λογική, καθήκον, χρέος προς το κοινό καλό). Τελικά, ποιες κοινωνικές καταστάσεις/προβλήματα τον παρακινούν στη συγκεκριμένη στάση ζωής; Πιστεύετε ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει να αντιμετωπίσει διλήμματα και ποια θα μπορούσε να είναι αυτά;

⁴⁵ ριζικό: μοίρα, πεπρωμένο.

⁴⁶ Αφράτης: Ευφράτης.

⁴⁷ η πλιο στερνότερη: η πιο μικρή.

⁴⁸ καρυόφυλλο: το φύλλο της καρυδιάς.

⁴⁹ μη λάχει: μην τύχει.

Γ. Γράφουμε

1. Αφού μελετήσετε τα ακόλουθα αποσπάσματα από έργα του Νίκου Καζαντζάκη, να εντοπίσετε ομοιότητες με την ευθύνη του πρωτομάστορα και να γράψετε την άποψή σας γενικά για το θέμα της ευθύνης.

«Ν' αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ, εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γη. Αν δε σωθεί, εγώ φταίω».

«Έχεις ευθύνη. Δεν κυβερνάς πια μονάχα τη μικρή ασήμαντη ύπαρξή σου. Είσαι μια ζαριά όπου για μια στιγμή παίζεται η μοίρα του σογιού σου».

«Καθένας μας έχει ατομική ευθύνη. Να ενδιαφερόμαστε για τον εαυτό μας, για τον συνάνθρωπό μας, για τον τόπο μας και γιατί όχι και για τον υπόλοιπο κόσμο».

2. Διαβάστε την ποιητική εκμετάλλευση του γνωστού λαϊκού μοτίβου του τραγουδιού «Του γιοφυριού της Άρτας» από τον Κώστα Κρυστάλλη στο ποίημά του «Το Γεφύρι του Μανώλη». Μπορείτε να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές ως προς το μοτίβο της ανθρωποδυσίας;

Κώστας Κρυστάλλης, «Το Γεφύρι του Μανώλη»

3. Κοντά στην πόλη Σκόνδρα, μια στρατηγική θέση στη Βορειοδυτική Αλβανία, κτίστηκε σε βραχώδη λόφο, μεταξύ των ποταμών Μπούνα ή Μπογιάννα και Δρίνου, το κάστρο της Ροζάφα. Για το κάστρο αυτό γράφτηκε το δημοτικό τραγούδι, που ανήκει στο είδος των παραλογών. Αφού το διαβάσετε, εντοπίστε κοινά σημεία με το δημοτικό τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας».

Δημοτικό τραγούδι, «Το κάστρο της Ροζάφα»

4. Παράλληλες αναγνώσεις, αναφορές και σχετικά αποσπάσματα που εξετάζουν το θέμα της δυσίας είναι τα εξής: α) Η δυσία της Λυγερής (από το δημοτικό τραγούδι «Του γιοφυριού της Άρτας»), β) Η *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* (στίχοι 1385-1399, τραγωδία του Ευριπίδη από την Αρχαία Γραμματεία), γ) Η δυσία του Ισαάκ (*Γένεσις*, Κεφάλαιο 22, 1-19, από την Παλαιά Διαθήκη) και δ) Η *δυσία του Αβραάμ* (Βιτσέντζος Κορνάρος από την Κρητική Λογοτεχνία).

Να εξετάσετε τις: **Ι** ομοιότητες που υπάρχουν ως προς: α) το πρόβλημα που ανακύπτει και οδηγεί στη δυσία, β) τα άτομα-θύματα, γ) τους δύτες και δ) τον ρόλο και τη συμμετοχή του δείου. **ΙΙ** διαφορές που υπάρχουν ως προς: α) την αιτία της δυσίας, β) τον σκοπό της δυσίας και γ) την έκβαση της δυσίας.

Ευριπίδης,
*Ιφιγένεια εν
Αυλίδι*

Γένεσις, «Η
δυσία του
Ισαάκ»

Βιτσέντζος
Κορνάρος,
*Η δυσία του
Αβραάμ*

Δ. Δημιουργούμε

1. Διαβαίνοντας το γιοφύρι, να αφήσετε ένα μήνυμα, καταθέτοντας τις σκέψεις ή τα συναισθήματά σας.
2. Να υποθέσετε ότι είστε δημοσιογράφος και ο τηλεοπτικός σταθμός στον οποίο εργάζεστε ζητά από εσάς:
 - α) Να γράψετε ένα κείμενο ειδησεογραφικό για το κεντρικό δελτίο ειδήσεων σχετικά με την υπόθεση του δημοτικού τραγουδιού. Πώς θα την παρουσιάζατε; β) Να πάρετε συνέντευξη από τον πρωτομάστορα. Να ετοιμάσετε μια σειρά από ερωτήσεις που θα του απευθύνετε και θα αναφέρονται στον εργασιακό τομέα, στο καθήκον του απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, καθώς και στις σκέψεις και στα συναισθήματά του για την επιλογή του.

3. Να φανταστείτε και να καταγράψετε τον μονόλογο και το παράπονο της Λυγερής, της γυναίκας του πρωτομάστορα, και τον αντίλογο του πρωτομάστορα προς αυτήν.
4. Υποδύστε τον δήμαρχο της περιοχής και συντάσσετε μια ευχαριστήρια επιστολή στον πρωτομάστορα για τη δεμελίωση του γεφυριού και τη δυσία της γυναίκας του. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια υπηρεσία συνεργατικής γραφής, όπως το Etherpad ή το Board (δεν απαιτούν εγγραφή), εκμεταλλευόμενοι και τη δυνατότητα άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων (chat).
5. Να δημιουργήσετε ένα σύντομο κόμικ αξιοποιώντας τις υπηρεσίες Draw and Tell ή το Storyboard, παρουσιάζοντας την υπόθεση του ποιήματος.
6. Να αναζητήσετε εικόνες και γκραβούρες από το Γιοφύρι της Άρτας και να φτιάξετε ένα PowerPoint. Στη συνέχεια, να το μετατρέψετε σε βίντεο, επενδύοντάς το με το τραγούδι του «Γιοφυριού της Άρτας».
7. Χρησιμοποιώντας το διαδικτυακό εργαλείο AvatarMaker, να δημιουργήσετε το δικό της avatar, το οποίο θα αναπαράγει λεκτικά τα σημεία του κειμένου.

Πληροφορίες
για το λογισμι-
κό Etherpad

Video tutorial
για τη δημιουρ-
γία βίντεο από
παρουσίαση
PowerPoint

Τοπίο με κλασικά ερείπια και φιγούρες δίπλα σε ένα ποτάμι, μια γέφυρα πέρα, Φραντσέσκο Αλμπότο

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Φραντσέσκο Αλμπότο (1721-1757) ήταν Ιταλός ζωγράφος από τη Βενετία, που δημιούργησε κυρίως vedute (απόψεις). Ήταν μαθητής του Michele Marieschi. Μετά το θάνατο του Μαριέσκι, ο Αλμπότο παντρεύτηκε τη χήρα του, ανέλαβε το κατάστημά του και συνέχισε να παράγει πίνακες σε παρόμοιο στυλ μέχρι τον θάνατό του. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε κάποια προβλήματα στην απόδοση κάποιων πινάκων στον Μαριέσκι έναντι του Αλμπότο.

9. Ντίνος Χριστιανόπουλος «Ιθάκη»

Ο Ντίνος Χριστιανόπουλος (φιλολογικό ψευδώνυμο του Κωνσταντίνου Δημητριάδη· Θεσσαλονίκη, 20 Μαρτίου 1931-11 Αυγούστου 2020) υπήρξε πολυγραφότατος Έλληνας ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος, ερευνητής, λασογράφος, εκδότης και βιβλιοκριτικός. Το 1950 εξέδωσε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο *Εποχή των ισχνών αγελάδων*. Το 1958 ίδρυσε και διηύθυνε το λογοτεχνικό περιοδικό *Διαγώνιος*, που κυκλοφόρησε έως το 1983 με μικρές παύσεις, και το 1962 τις εκδόσεις Διαγώνιου, μέσω των οποίων συστήθηκαν κι αναδείχθηκαν σπουδαίοι λογοτέχνες. Θέματα που απασχόλησαν τα ποιήματά του είναι ο έρωτας, η μοναξιά, αλλά και η κοινωνική πραγματικότητα. Ήταν αντίθετος στις όποιες διακρίσεις και αρνήθηκε να παραλάβει ακόμα και το Μεγάλο Βραβείο Γραμμάτων που του απονεμήθηκε το 2011 για το σύνολο του έργου του.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Ιθάκη» συγκαταλέγεται στην πρώτη ποιητική συλλογή του Ντίνου Χριστιανόπουλου με τίτλο *Η εποχή των ισχνών αγελάδων*. Αποτελεί μια εναλλακτική αναδημιουργία ή μια απόκριση στον αγαπημένο του Κ.Π. Καβάφη.

Αποτελεί μια διαφορετική ανάγνωση της «Ιθάκης», λαμβάνοντας υπόψη τα βιογραφικά στοιχεία του ποιητή, ο οποίος έζησε σε ένα συντηρητικό θρησκευτικό περιβάλλον, στον καθωσπρεπισμό και στην επικρατούσα κοινωνική ηθική. Η λογοτεχνική σκοπιά του Χριστιανόπουλου θέτει στο κέντρο της τον εσωτερικό κόσμο του Οδυσσέα, ο οποίος συγκρούεται με τη μικροαστική ηθική. Η «Ιθάκη» του Χριστιανόπουλου ταυτίζεται με την εσωτερική του ζωή, τις συγκρούσεις του, τα διλήμματά του, την αναζήτηση της ταυτότητάς του, την υπαρξιακή του αγωνία, κατά την περίοδο των νεανικών χρόνων. Αποτελεί, ίσως, έναν κώδικα ηθικών αξιών, στοχεύοντας στην απομυθοποίηση κάποιας ιδέας ή αξίας, που έχει επιβληθεί και εξιδανικευτεί.

Τελικά, συνιστά μια άλλη προσέγγιση λόγω της διακειμενικής του σύνδεσης τόσο με το καβαφικό του πρότυπο, όσο και με το ευρύτερο οδυσσειακό θέμα.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Γνωρίζετε το ποίημα «Ιθάκη» του Κ.Π. Καβάφη; Αναζητήστε το, διαβάστε το, δείτε το ψηφιοποιημένο με τη γραφή του Αλεξανδρινού ποιητή στο «Ίδρυμα Ωνάση», ακούστε το σε απαγγελία στα αγγλικά από τον Σον Κόνερι και μουσική υπόκρουση Βαγγέλη Παπαθανασίου και σε απαγγελίες καταχωρισμένες στο «Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού». Δείτε, επίσης, τη μεταγραφή του ποιήματος σε graphic novel. Ποιο το μήνυμα του ποιήματος; Ποια τα συναισθήματά σας από το άκουσμα της απαγγελίας του; Πώς σας φαίνεται η μεταγραφή του σε graphic novel;

«Ιθάκη»

Δεν ξέρω αν έφυγα από συνέπεια
ή από ανάγκη να ξεφύγω από τον εαυτό μου,
τη στενή και μικρόχαρη Ιθάκη
με τα χριστιανικά της σωματεία
και την ασφυκτική της ηθική.

Πάντως δεν ήταν λύση· ήταν ημίμετρο.

Κι από τότε κυλιέμαι από δρόμο σε δρόμο
αποχτώντας πληγές κι εμπειρίες.
Οι φίλοι που αγάπησα έχουνε πια χαθεί
κι έμεινα μόνος, τρέμοντας μήπως με δει κανένας
που κάποτε του μίλησα για ιδανικά...

Τώρα επιστρέφω με μίαν ύστατη προσπάθεια
να φανώ άψογος, ακέραιος, επιστρέφω
κι είμαι, Θεέ μου, σαν τον άσωτο που αφήνει
την αλητεία, πικραμένος, και γυρνάει
στον πατέρα τον καλόκαρδο, να ζήσει
στους κόλπους του μίαν ασωτία ιδιωτική.

Τον Ποσειδώνα μέσα μου τον φέρνω,
που με κρατάει πάντα μακριά·
μα κι αν ακόμα δυνηθώ να προσεγγίσω,
τάχα η Ιθάκη θα μου βρει τη λύση;

Ντίνος Χριστιανόπουλος, *Ποιήματα*, εκδόσεις Διαγωνίου, Θεσσαλονίκη 1998 (3η έκδοση), σ. 26

Β. Συζητάμε

1. Να αναζητήσετε μορφολογικά και εκφραστικά χαρακτηριστικά της καθαφικής ποίησης στο ποίημα «Ιθάκη» του Ντίνου Χριστιανόπουλου, όπως ο εξομολογητικός τόνος, ο πεζολογικός στίχος, η εκφραστική λακωνικότητα, η ρεαλιστική αφήγηση και περιγραφή, το κουβεντιαστό ύφος, η θαρραλέα έκφραση, ο αντιρομαντισμός, η λεπτή ειρωνεία.
2. Η φυγή για τον Χριστιανόπουλο «πάντως, δεν ήταν λύση· ήταν ημίμετρο». Σχολιάστε την πρότασή του αυτή, που δείχνει τη σαφή επιρροή του από τον Κ.Π. Καβάφη και το ποίημά του «Η πόλις».

3. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, το ποιητικό υποκείμενο δεν θέλει να βιώσει μια συνάντηση με παλιούς φίλους;
4. Οι στίχοι που παραπέμπουν σαφώς στην πασίγνωστη παραβολή του ασώτου υιού εμποτίζουν το οδυσειακό θέμα με τη δρασκευτική ηθική. Πώς λειτουργεί αυτή η αναφορά και πώς κατανοείτε τη φράση «ιδιωτική ασωτία»;
5. Με ποιο τρόπο αποδομείται και αναιρείται η διδακτική βεβαιότητα του Καβάφη στην τελευταία στροφή του ποιήματός του από τον Χριστιανόπουλο; Εντοπίστε τη λειτουργία του ρητορικού ερωτήματος και τη διακριτική ειρωνεία που υπάρχει στο «τάχα».
6. Συγκρίνετε τη χρήση του β' ενικού προσώπου στην «Ιθάκη» του Κ.Π. Καβάφη με το α' ενικό πρόσωπο στο ομότιτλο ποίημα του Ντίνου Χριστιανόπουλου. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε;

Γ. Γράφουμε

1. Οι καθαφικές επιρροές, αλλά και η απεξάρτηση από την καθαφική πένα και το προσωπικό στίγμα είναι εμφανείς στη διαφορετική «Ιθάκη» του Χριστιανόπουλου. Να εντοπίσετε διαφορετικές μορφές σημασιολογικής πρόσληψης αναφορικά με τον συμβολισμό της Ιθάκης, με το τι αποκομίζει ο ταξιδευτής αναχωρώντας για την Ιθάκη και με τη μορφή του μυθικού Ποσειδώνα, και να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα.

Μορφές σημασιολογικής πρόσληψης	Κ.Π. Καβάφης, «Ιθάκη»	Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Ιθάκη»
Συμβολισμός της Ιθάκης		
Ταξιδευτής		
Μυθικός Ποσειδώνας		

2. Άξιοι ποιητές και μέτριοι στιχοπλόκοι, καθαφολογούν ή καθαφίζουν. Διαβάστε την παρακάτω παρωδία, της οποίας ο δημιουργός της, Άγγελος Παρθένης, βάζει τον ίδιο τον Καβάφη να μιλάει στον Τίμο Μαλάνο και να εκφράζει τους προβληματισμούς του για το αν η μίμηση των στίχων του τον «υποβιβάζει» ή όχι και χάνουν η φήμη και η δημοτικότητα του. Υποδέστε ότι ο Ντίνος Χριστιανόπουλος, ο οποίος αγάπησε βαθιά την καθαφική ποίηση και επηρεάστηκε άρρηκτα από αυτή, αναλαμβάνει να απαντήσει στον Κ.Π. Καβάφη, απευθυνόμενος σε αυτόν με μια επιστολή του.

Άγγελος Παρδένης, «Καβάφης προς Μαλάνον» [1960]

Τίμο, αλήθεια, επλήθυναν τελευταίως πολύ
οι στιχουργοί που με μιμούνται στα γραψίματά των·
τι φοιτηταί, τι δημοσιογράφοι, τι δικανικοί,
τι διπλωματικοί υπάλληλοι και τι γυμνασιάρχαι,
τι άλλοι απίδανοι, τέλος πάντων, κύριοι,
που αρέσκονται στου Λόγου τις στρεψοδικίες.
Καλά, θα με είπεις, παλαιά υπόθεσις αυτή:
θυμήσου τον αείμνηστον Μάγνην και τη Σεγκοπούλου
—έστω κι αν το επέτρεπον τα κληρονομικά δικαιώματά της—
αλλά, επί τέλους, Αλεξανδρινοί εμιμούντο Αλεξανδρινόν
κι αυτό, βεβαίως, τιμά πιότερο τους ιδίους.
Όμως, αυτός ο συρφετός των Αθηνών,
και των επαρχιών, και των λοιπών παροικιών μας
— δε λέγω, κολακεύομαι πολύ·
μα τι φρονείς εσύ γι' αυτήν την εκλαΐκεσί μου;
Μήπως και με υποβιβάζει η διάδοσίς της;
Μήπως και η Φήμη μου χάνει κομμάτι;
Μήπως και η Ποίησίς μου πρόφασις είναι μοναχά;
Φρόντισε, σε παρακαλώ, να εξακριβώσεις
και να με αναφέρεις σχετικά.

3. Φανταστείτε μια υποθετική συνάντηση του Ντίνου Χριστιανόπουλου με τον Αλεξανδρινό ποιητή. Τι νομίζετε ότι θα έλεγε και πώς θα αντιδρούσε ο Κ.Π. Καβάφης στον Ντίνο Χριστιανόπουλο, αν είχε διαβάσει το ομότιτλο ποίημά του;

Δ. Δημιουργούμε

1. Γράψτε τη δική σας παρωδία για το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Ιθάκη». Αξιοποιήστε την ακόλουθη φόρμα. Να δώσετε έναν τίτλο στο ποίημά σας.

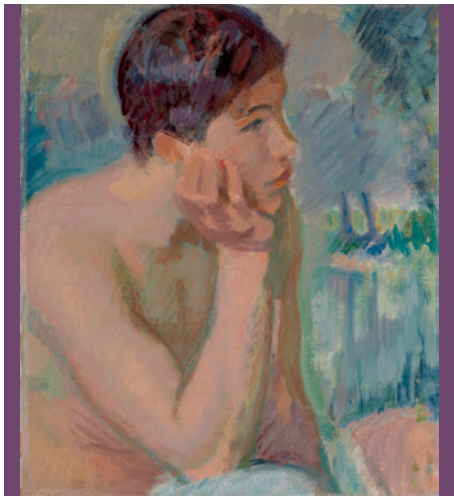
Σα βγεις στον πηγαιμό για -----,
να εύχεται νάναι-----,
γεμάτ- -----, γεμάτ- -----.
τ----- ----- μη φοβάσαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μέν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τ- ----- και τ- -----,
τ- ----- δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.

Να εύχεσαι νάναι ----- ο δρόμος.
 Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
 που με τι ευχαρίστησι, με τι χαρά
 θα μπαίνεις σε -----·
 να σταματήσεις σε -----,
 και -----
 ----- και -----, ----- και -----,
 και ----- κάθε λογής,
 όσο μπορείς πιο -----·
 -----,
 -----·

Πάντα στον νου σου νάχεις -----
 Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
 Αλλά μη ----- διόλου.
 Καλλίτερα -----·
 και -----,
 ----- με όσα κέρδισες στον δρόμο,
 μη προσδοκώντας ----- να σε δώσει -----
 ----- σ' έδωσε τ' ωραίο -----.
 Χωρίς ----- δεν δάβγαινες στον δρόμο.
 Άλλα δεν έχει να σε δώσει πια.

Κι αν ----- τ-- βρεις, ----- δεν σε γέλασε.
 Έτσι ----- που έγινες, με τόσ- -----,
 ήδη θα το κατάλαβες ----- τι σημαίνουν.

2. Εμπνευστείτε από την «Ιθάκη» του Ντίνου Χριστιανόπουλου και γράψτε το δικό σας ποίημα υπονομεύοντας ή ανατρέποντας το μήνυμα του ομότιτλου ποιήματος του Κ.Π. Καβάφη.

Χαμένος στις σκέψεις, Μάγκνους Ένκελ, 1922-1923

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Μάγκνους Ένκελ (1870-1925) ήταν Φινλανδός συμβολιστής ζωγράφος. Στην αρχή ζωγράφιζε με μια συγκρατημένη παλέτα, αλλά από το 1902 και μετά χρησιμοποίησε όλο και πιο έντονα χρώματα.

10. Παναγιώτης Σ. Πίστας

«Άπολις»

Ο Παναγιώτης Σ. Πίστας (με λογοτεχνικό ψευδώνυμο Π. Σωτηρίου· Θεσσαλονίκη 1939) είναι φιλόλογος, δοκιμιογράφος και ποιητής. Ανήκει ληξιαρχικά και ποιητικά στη δεύτερη μεταπολεμική ποιητική γενιά ή Γενιά του '60.

Υπήρξε μέλος του περιοδικού Φιλόλογος και από τους πρωτεργάτες μερικών συλλογικών εκδοτικών μη κερδοσκοπικών προσπαθειών και επιμελήθηκε φιλολογικά επανεκδόσεις λογοτεχνικών έργων. Ως μελετητής της λογοτεχνίας ενδιαφέρεται για τη «φιλολογική ματιά» απέναντι στο κείμενο. Έχει γράψει αρκετά άρθρα, κριτικές και σημειώματα για θέματα κινηματογράφου, θεάτρου, λογοτεχνίας, φιλολογίας και παιδείας σε εφημερίδες, περιοδικά και λεξικά. Διακρίνεται για την εξομολογητική, κριτική, ειρωνική και κάποτε δηκτική –αλλά όχι ευθέως επιθετική– στοχαστική ποιητική διάθεση. Το ποιήματά του κυμαίνονται ανάμεσα στη διαμαρτυρία, τη σκληρή και επώδυνη επίγνωση που αγγίζει την πικρή κατανόηση. Ο λόγος του είναι απλός, χωρίς λεκτικές περιπλοκές και αφηρημένες αναφορές, καίριος, όμως, ευθύς και στιβαρός στην εκφορά του.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Άπολις» ανήκει στην ποιητική συλλογή Ωσάν ποιήματα (1989), όπου εντάσσεται και το ομώνυμο ποίημα. Ο τίτλος της συλλογής «ακουμπά» στον Καρυωτάκη και είναι μια μικρή προσωπική φωνή, «ωσάν ελεγεία και σάτιρες», «ωσάν ποιήματα ελάσσονος στιχουργού, ενώ η περιπέτεια των νεωτερισμών τελειώνει» (στίχοι από το ποίημα «Ωσάν ποιήματα»). Στο παρατιθέμενο ποίημα, το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει την ευαισθησία του για τις εκδοχές της εσωτερικής αγωνίας του ανθρώπου.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Γνωρίζετε τι σημαίνει η λέξη «άπολις»; Αναζητήστε τη σημασία της στο Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας «LIDDELL & SCOTT» και το «Βικιλεξικό». Ποιος χαρακτηριζόταν ως «άπολις» κατά τους αρχαίους Έλληνες και πώς αντιμετωπιζόταν από το κοινωνικό σύνολο; Ποια η γνώμη τους για την κατοχή της πολιτικής αρετής;

«Άπολις»

Άπολις από καιρό παραμένω στην ίδια πάντοτε πόλη
Άφιλος από καιρό παραμένω με τους ίδιους πάντοτε φίλους
Άνελπις από καιρό παραμένω με τις ίδιες πάντοτε ελπίδες
Άπιστος από καιρό παραμένω πιστός στις ίδιες πάντοτε πίστεις

Άφοβος από καιρό παραμένω απέναντι στα ίδια πάντοτε πράγματα δειλός
Άτρωτος από καιρό παραμένω στα ίδια πάντοτε σημεία τρωτός
Αδύναμος από καιρό παραμένω για τις ίδιες πάντοτε περιπέτειες δυνατός

Απόμακρος από καιρό παραμένω πάντοτε εν μέσω του πλήθους
Σιωπηλός από καιρό μιλώ πάντοτε γι' αυτούς που θέλουν να ακούσουν

Ανώνυμος ή ψευδώνυμος από καιρό σάς μιλώ με το δικό μου πάντοτε όνομα

Από την ποιητική συλλογή *Ωσάν ποιήματα* (1989)

Β. Συζητάμε

1. Ο τίτλος «Άπολις» ξαφνιάζει, αν αναλογιστούμε τη σημασία της λέξης. Έχοντας διαβάσει το ποίημα, ποιο νομίζετε ότι είναι το κεντρικό του θέμα και ποια έννοια δίνει ο ποιητής σε αυτή τη λέξη;
2. Να σχολιάσετε τον τίτλο του ποιήματος. Ενδεικτικές ερωτήσεις: Ο τίτλος μάς προϊδεάζει για το περιεχόμενο του ποιήματος; Είναι κυριολεκτικός ή μεταφορικός; Διαθέτει κάποιο σχόλιο; Είναι ονοματικός ή ρηματικός; Στη συνέχεια, να προτείνετε έναν διαφορετικό τίτλο για το ποίημα, ο οποίος να αποδίδει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια το νόημά του.
3. Παρατηρήστε ότι οι λέξεις με τις οποίες ξεκινούν οι στίχοι είναι επίθετα τα οποία είναι σύνδετα με το στερητικό «α-» ή το «αν-» προ φωνήεντος και δηλώνουν στέρηση/έλλειψη. Μπορείτε να βρείτε και άλλες λέξεις με το στερητικό «α-», δηλωτικές κάποιων στερήσεων που βιώνει ο άνθρωπος;
4. Το ποίημα στηρίζεται στις αντιθέσεις. Να τις αναφέρετε και να αναλύσετε το νόημα/περιεχόμενό τους. Ποια η λειτουργία των αντιθέσεων;
5. «Σιωπηλός από καιρό μιλώ πάντοτε γι' αυτούς που θέλουν να ακούσουν». Πώς κατανοείτε την αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις «σιωπηλός» και «μιλώ»; Υπάρχει πρόβλημα επικοινωνίας;

Γ. Γράφουμε

1. Επιλέγοντας κάποιο από τα επίθετα του ποιήματος με το στερητικό «α-», να το χρησιμοποιήσετε ως τίτλο και να γράψετε ένα δικό σας ποίημα παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχνοτροπίας.

2. Το ποιητικό υποκείμενο επιλέγει το α' ενικό πρόσωπο και τον ενεστώτα. Τι νομίζετε ότι προσδίδουν αυτά τα δύο στοιχεία στο νόημα και το ύφος του ποιήματος; Δοκιμάστε να γράψετε το ποίημα σε β' ενικό και χρόνο παρατατικό. Ποιες αλλαγές παρατηρείτε; Σας ικανοποιούν;
3. Με τη μορφή εσωτερικού μονολόγου καταγράψτε τις εσωτερικές σας αντιφάσεις, τον προβληματισμό σας και την εσωτερική σας αγωνία για κάποιο θέμα που σας απασχολεί και μια απόφαση που πρέπει να πάρετε.
4. Υποδυθείτε το ποιητικό υποκείμενο και αποτυπώστε, με βάση το περιεχόμενο του ποιήματος, τα συναισθήματα και τις σκέψεις του στο προσωπικό του ημερολόγιο.

Δ. Δημιουργούμε

1. Αφού αντλήσετε μια εικόνα από το διαδίκτυο, να την επικολλήσετε σε κάθε στίχο του ποιήματος, τεκμηριώνοντας την επιλογή σας. Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα κολάζ που να αποτυπώνει το περιεχόμενο των στίχων, αξιοποιώντας κάποιες δωρεάν διαδικτυακές υπηρεσίες.
2. Να γράψετε την ακροστιχίδα τη λέξης «Άπολις». Η κάθετη λέξη να βγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα κρατώντας ως πρώτο στίχο τις λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).

Online υπηρεσία δημιουργίας κολάζ - Photo Album

Κεφάλι ενός νεαρού άνδρα σε αγωνία, Φρανσουά-Αντρέ Βενσάν

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Φρανσουά-Αντρέ Βενσάν (1746- 1816) ήταν Γάλλος νεοκλασικός ζωγράφος. Επηρεάστηκε από την τέχνη της κλασικής αρχαιότητας και από τους δασκάλους της ιταλικής Αναγέννησης, ιδιαίτερα τον Ραφαήλ. Ήταν ένας από τους κύριους καινοτόμους των θεμάτων του νεοκλασικού στυλ και τα έργα του ήταν υψηλού επιπέδου.

Το 1795, υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Ακαδημίας των Καλών Τεχνών - τμήμα του Ινστιτούτου της Γαλλίας και διάδοχο της Βασιλικής Ακαδημίας Ζωγραφικής και Γλυπτικής.

Προς το τέλος της ζωής του ζωγράφιζε λιγότερο λόγω προβλημάτων υγείας, αλλά συνέχισε να λαμβάνει επίσημες διακρίσεις.

Ο Αντώνης Σαμαράκης (Αθήνα, 1919-2003), ο «Αιώνιος Έφηβος», ανήκει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά των Ελλήνων πεζογράφων, αν και στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε ως ποιητής στις αρχές της δεκαετίας του 1930.

Σπούδασε Νομικά (1937-1941), συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση, συνελήφθη, καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά κατάφερε να αποδράσει.

Το 1954 εκδόθηκε η πρώτη του συλλογή διηγημάτων με τίτλο *Ζητείται ελπίς*.

Αντλεί το υλικό του από τον πόλεμο, την Κατοχή, την Αντίσταση, την ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα και αβεβαιότητα της μεταπολεμικής εποχής, τα προσωπικά του βιώματα και, ως συνειδητός και στοχαστικός πολίτης, εξετάζει και προβάλλει ζητήματα όπως την απώλεια και κρίση των αξιών, την πυρηνική απειλή, την αλλοτρίωση του ατόμου στην καταναλωτική κοινωνία, τον εφησυχασμό των συνειδήσεων, την κρατική εξουσία, τον παραλογισμό της εποχής. Και όλα αυτά τα προσεγγίζει με έναν λόγο αυθεντικό, πηγαίο, με ύφος κατανοητό και με μια ανθρωποκεντρική γωνία, συνδυάζοντάς τη με κοινωνική παρέμβαση, αντίσταση και καταγγελία.

Τα βιβλία του γνώρισαν πολλές επανεκδόσεις και μεταφράσεις σε ξένες γλώσσες. Διηγήματά του συμπεριλήφθηκαν σε ελληνικά και ξένα σχολικά και πανεπιστημιακά βιβλία, ενώ κάποια έχουν γυριστεί σε κινηματογραφικές και τηλεοπτικές ταινίες.

Έχει λάβει πλήθος διακρίσεων και τιμών. Πέρα από το συγγραφικό του έργο, ως ενεργός πολίτης, ανέπτυξε πολύπτυχη κοινωνική δράση και υπήρξε εμπνευστής, θερμότατος υποστηρικτής της δημιουργίας του θεσμού της Βουλής των Εφήβων και πρόεδρος της επιτροπής της.

11. Αντώνης Σαμαράκης

Ζητείται ελπίς

Εισαγωγικό σημείωμα

Το διήγημα *Ζητείται ελπίς* ανήκει στην ομώνυμη πρώτη συλλογή αφηγηματικής πεζογραφίας, η οποία αποτελεί αυτοέκδοση του Αντώνη Σαμαράκη το 1954.

Στο βιβλίο αυτό, που αποτελείται από δώδεκα ιστορίες, ο συγγραφέας, έχοντας ως ερέθισμα τα νωπά ακόμα βιώματά του από την ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα και την αβεβαιότητα της μεταπολεμικής εποχής, περιγράφει με ιδιαίτερη εσωτερική ένταση, συγκίνηση, ψυχική έκρηξη και ανθρωπιστική διάθεση, θέματα του κοινωνικού του περιγύρου (ιδεολογική και κοινωνική σύγχυση, οικονομική ύφεση, ηθική κρίση, αθλιότητα, δυστυχία, ανεργία, διχόνοια, θλίψη, φτώχεια, εξαθλίωση, απογοήτευση, διαταραγμένη ανθρώπινη ψυχολογία). Ο/Η κάθε ήρωάς του/ηρωίδα του έχει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του κάθε διηγήματος και κατορθώνει να επιβιώσει, παρά τις αρνητικές και αντίξοες ιστορικές συνθήκες, για να δώσει αισιόδοξα και ελπιδοφόρα μηνύματα στον πάσχοντα άνθρωπο. Μέσα από τα διηγήματά του, που είναι γραμμένα με πολύ πόνο και πολλή αγάπη για τις τυραννισμένες υπάρξεις, αναδύεται ο ευαίσθητος ψυχικός κόσμος του συγγραφέα, και είναι αυτό που τελικά εγγράφεται στη συνείδηση του/της αναγνώστη/τριας και τον/την κερδίζει.

Στο τελευταίο διήγημα *Ζητείται ελπίς*, ο πρωταγωνιστής, μέσα από τη μουντή ειδησεογραφία των εφημερίδων, όπου παρουσιάζεται η κοινωνική δυστυχία και αλλοτρίωση της εποχής, βιώνει τη φορτισμένη ιδεολογική κρίση και το υπαρξιακό άγχος. Τελικά, εκφράζει την έντονη υπαρξιακή του ανάγκη, όταν παίρνει την οριστική απόφαση να γράψει αγγελία με τίτλο «ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς», ως μια χαμαδά ελπίδας, ως το δικαίωμα των ανθρώπων να διεκδικούν μέσα από αγώνες έναν καλύτερο κόσμο.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Το διήγημα *Ζητείται ελπίς* εντάσσεται στη μεταπολεμική νεοελληνική λογοτεχνία και ο συγγραφέας του Αντώνης Σαμαράκης ανήκει στους συγγραφείς της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα και υπογραμμίστε λέξεις-κλειδιά που αποδίδουν το κλίμα της περιόδου.

«Οι πεζογράφοι που γεννήθηκαν στις δεκαετίες του '20 και του '30 –υπάρχουν και μερικοί παλαιότεροι– και πρωτοεμφανίστηκαν στα χρονικά όρια 1945-1974 ονομάζονται μεταπολεμικοί πεζογράφοι. Έχουν όλοι τους λίγο πολύ ένα κοινό βιωματικό υπόστρωμα από την κρίσιμη δεκαετία του '40 και από τα μεταπολεμικά χρόνια που σημάδεψαν τη ζωή τους. [...]

Οι εκπρόσωποι της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς στην πλειονότητά τους ωριμάζουν στην κρίσιμη δεκαετία του '40, ενώ ανάμεσά τους υπάρχουν και μερικοί μεγαλύτεροι στην ηλικία, όπως π.χ. ο Στρατής Τσίρκας (1911-1980), που δημοσίευσε ποίηση πριν από τον πόλεμο, αλλά τα πεζά κείμενά του τα δημοσίευσε στη μεταπολεμική περίοδο. Στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά ανήκουν όσοι γεννήθηκαν μετά το 1930 και δεν είχαν λόγω ηλικίας ανάμειξη στα γεγονότα και τις συγκρούσεις της εποχής».

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γενικού Λυκείου, εκδόσεις
Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-ΙΕΠ-ΙΤΥΕ «Διόφαντος»,
Αθήνα χ.χ., σ. 147-148

«Η δεκαετία 1940-1950, γνωστή ως “σκληρή δεκαετία”, σηματοδεύτηκε από τον πόλεμο του '40-'41, την Κατοχή, την Αντίσταση, γεγονότα που δημιούργησαν βαρύ πολιτικό κλίμα, το οποίο κορυφώθηκε με τον Εμφύλιο, την ήττα του αριστερού κινήματος το 1949 και τις συνέπειες που ακολούθησαν: ερείπια, φτώχεια, αστυφιλία, κοινωνικές αναστατώσεις.

Οι τραυματικές εμπειρίες και τα βιώματα της δεκαετίας αυτής επηρέασαν καθοριστικά τόσο τους ποιητές, που διακρίνονταν για τη μελαγχολία και την απαισιοδοξία τους, όσο και τους πεζογράφους, που επέλεξαν για τα έργα τους θέματα κυρίως κοινωνικά και εξέφραζαν την προσωπική τους αγωνία. [...]

Λέγοντας μεταπολεμική πεζογραφία, εννοούμε εκείνη που γράφεται μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ο οποίος αποτελεί μια μεγάλη τομή στην ιστορία. Μετά τον πόλεμο ο κόσμος μοιάζει παράλογος και στην καρδιά των ανθρώπων έχουν εγκατασταθεί η αγωνία και η αβεβαιότητα. [...] Οι συγγραφείς αντλούν το υλικό τους από τις οδυνηρές εμπειρίες του πολέμου, της Κατοχής και της Αντίστασης και στη συνέχεια από τα μετεμφυλιακά χρόνια και τα γεγονότα που οι συνέπειές τους φτάνουν έως τις μέρες μας».

Ιστορία Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α', Β', Γ' Γυμνασίου, εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων-ΙΕΠ-ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα χ.χ., σ. 143-144, 153

«Το πρώτο πράγμα που θα είχε να επισημάνει κανείς στην ελληνική πεζογραφία των χρόνων 1949-1967 είναι ασφαλώς η έντονη πολιτικοποίησή της. Τι το φυσικότερο ανάμεσα σ' έναν εμφύλιο και σε μια δικτατορία; Με λίγα λόγια, ό,τι είχε φανερωθεί ως άμεση εμπειρία από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, μέσα στη δεκαετία του 1950 αποκτά καθαρότερο πολιτικό περίγραμμα. Αλβανία, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος πόλεμος: να οι τέσσερις θεματικοί πυρήνες που τροφοδοτούν σημαντικά, όχι μόνο το έργο της λεγόμενης Πρώτης μεταπολεμικής γενιάς, αλλά ακόμη και το έργο της Γενιάς του '30. Γιατί, σε τελευταία ανάλυση, αυτό που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως Ιδεολογική υπερφόρτιση (έτσι το είχα ονομάσει παλαιότερα), είναι κατανοητό όσο και αναμφισβήτητο: απορρέει από το σύνολο των μεταπολεμικών συνθηκών. [...]

Στράτευση, στρατευμένη λογοτεχνία, αγωνία, άγχος, ανησυχία: λέξεις-σήματα μιας εποχής που αναζητάει το πρόσωπό της και που το βρίσκει, σε μεγάλο βαθμό, στον Sartre των Temps Modernes και του υπαρξισμού. Από το ένα μέρος, λοιπόν, η πολιτική και ιστορική εμπειρία, δηλαδή η συλλογικότητα· από το άλλο, η καθημερινή ζωή, η μοναξιά και τα ποικίλα αδιέξοδα του ατόμου. Κάπως έτσι, ανάμεσα στα δύο αυτά όρια, κινείται σαν εκκρεμές η εποχή που μας απασχολεί και η πεζογραφία της.

Τι συμβαίνει περί το 1960; Ποια δέματα κυριαρχούν; Ασφαλώς ούτε οι πολιτικές εντάσεις έχουν αμβλυνθεί, ούτε το υπαρξιακό άγχος και το “παράλογο της ζωής” έχουν εκλείψει. Κάθε άλλο. Μόνο που εμφανίζονται νέες πινελιές στον πίνακα: Η αγωνία, που μετατρέπεται και εκδηλώνεται ως οργή. Η ολική σύγκρουση μ’ ένα “κατεστημένο” που δεν είναι αποκλειστικά πολιτικό. Ο παραλογισμός δεσμών και συμπεριφορών. Ο μαζικός πολιτισμός και η καταναλωτική κοινωνία (“κοινωνία της αφθονίας”), αυτό δηλαδή που ο Ά. Τερζάκης ονόμαζε τότε “χυδαίο ευδαιμονισμό”. Η απειλή ενός πυρηνικού πολέμου (Α. Σαμαράκης). Το άγχος της μηχανής, της τεχνολογικής εξέλιξης, της “διαστημικής εποχής”. Η ανδρώπινη μοναξιά».

Παναγιώτης Μουλλάς, «Σκέψεις για την πεζογραφία μας». 1949-1967. *Η εκρηκτική εικοσαετία (10-12 Νοεμβρίου 2000)*, εκδόσεις Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα 2002, σ. 340-341, 345-346

Ζητείται ελπίς

Όταν μπήκε στο καφενείο, κέινο το απόγευμα, ήτανε νωρίς ακόμα. Κάθισε σ’ ένα τραπέζι, πίσω από το μεγάλο τζάμι που έβλεπε στη λεωφόρο. Παράγγειλε καφέ.

Σε άλλα τραπέζια, παίζανε χαρτιά ή συζητούσανε.

Ήρθε ο καφές. Άναψε τσιγάρο, ήπια δυο γουλιές, κι άνοιξε την απογευματινή εφημερίδα.

Καινούριες μάχες είχαν αρχίσει στην Ινδοκίνα. «Αι απώλειαι εκατέρωθεν υπήρξαν βαρύταται», έλεγε το τηλεγράφημα.

Ένα ακόμα ιαπωνικό αλιευτικό που γύρισε με ραδιενέργεια.

«Η σκιά του νέου παγκοσμίου πολέμου απλούται εις τον κόσμον μας», ήταν ο τίτλος μιας άλλης είδησης.

Ύστερα διάβασε άλλα πράγματα: το έλλειμμα του προϋπολογισμού, προαγωγές εκπαιδευτικών, μια απαγωγή, ένα θιασμό, τρεις αυτοκτονίες. Οι δυο, για οικονομικούς λόγους. Δυο νέοι, 30 και 32 χρονώ. Ο πρώτος άνοιξε το γκάζι, ο δεύτερος χτυπήθηκε με πιστόλι.

Αλλού είδε κριτική για ένα ρεσιτάλ πιάνου, έπειτα κάτι για τη μόδα, τέλος την «Κοσμική Κίνηση»: «Κοκταίηλ⁵⁰ προχθές παρά τω κυρίω και τη κυρία Μ. Τ. Χάρμα ευμορφιάς και κομψότητας η κυρία Β.Χ. με φόρεμα κομψότατο εμπριμέ και τοκ⁵¹ πολύ σικ⁵². Ελεγκάντικη⁵³ εμφάνισης η δεσποινίς Ο.Ν.».

Άναψε κι άλλο τσιγάρο. Έβριξε μια ματιά στις «Μικρές Αγγελίες»:

ΠΩΛΕΙΤΑΙ νεόδμητος μονοκατοικία, κατασκευή αρίστη, εκ 4 δωματίων, χολ, κουζίνας, λουτρού πλήρους, W.C.

ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ εις σοβαρόν κύριον δωμάτιον εις 6’ όροφον, ευάερον, ευήλιον...

⁵⁰ κοκταίηλ (αγγλικά: cocktail): δεξίωση με ποτά και μεζέδες.

⁵¹ τοκ (γαλλικά: toque): είδος καπέλου.

⁵² σικ (γαλλικά: chic): καλόγουστο.

⁵³ ελεγκάντικη (γαλλικά: elegante): χαριτωμένη.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ πιάνο προς αγοράν...

Σκέψεις γυρίζανε στο νου του.

Από τότε που τέλειωσε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η σκιά του τρίτου δεν είχε πάψει να θαραίνει πάνω στον κόσμο μας. Και στο μεταξύ, το αίμα χυνότανε, στην Κορέα χτες, στην Ινδοκίνα σήμερα, αύριο...

Πέρασε το χέρι του στα μαλλιά του. Σκούπισε τον ιδρώτα στο μέτωπό του· είχε ιδρώσει, κι όμως δεν έκανε ζέστη.

Ο πόλεμος, η βόμβα υδρογόνου, οι αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησης»... Το πανόραμα της ζωής!

Δεν είχε αλλάξει διόλου προς το καλύτερο η ζωή μας ύστερ' από τον πόλεμο. Όλα είναι τα ίδια σαν και πριν. Κι όμως είχε ελπίσει κι αυτός, όπως είχαν ελπίσει εκατομμύρια άνθρωποι σ' όλη τη γη, πως ύστερ' από τον πόλεμο, ύστερ' από τόσο αίμα που χύθηκε, κάτι θ' άλλαζε. Πως θα 'ρχόταν η ειρήνη, πως ο εφιάλτης του πολέμου δε θα ίσκιωνε πια τη γη μας, πως δε θα γίνονταν τώρα αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, πως...

Σουρούπωνε. Μερικά φώτα είχαν ανάψει κιόλας στα μαγαζιά αντίκρου. Στο καφενείο δεν είχανε ανάψει ακόμα τα φώτα. Του άρεσε έτσι το ημίφως.

Σκέφτηκε τη σύγχυση που επικρατεί στον κόσμο μας σήμερα. Σύγχυση στον τομέα των ιδεών, σύγχυση στον κοινωνικό τομέα, σύγχυση...

Δεν έφταιγε η εφημερίδα που έκανε τώρα αυτές τις σκέψεις. Τα σκεφτότανε όλα αυτά τον τελευταίο καιρό, τότε με λιγότερη, τότε με περισσότερη ένταση. Σκεφτότανε το σκοτεινό πρόσωπο της ζωής. Την ειρήνη, τη βαθιά τούτη λαχάρα, που κρέμεται από μια κλωστή. Σκεφτότανε τη φτώχεια, την αδλιότητα. Σκεφτότανε το φόβο που έχει μπει στις καρδιές.

Στον καθρέφτη, δίπλα του, είδε το πρόσωπό του. Ένα πολύ συνηθισμένο πρόσωπο. Τίποτα δε μαρτυρούσε την ταραχή που είχε μέσα του.

Είχε πολεμήσει κι αυτός στον τελευταίο πόλεμο. Και είχε ελπίσει. Μα τώρα ήτανε πια χωρίς ελπίδα. Ναι, δε φοβότανε να το ομολογήσει στον εαυτό του πως ήτανε χωρίς ελπίδα.

Μια σειρά από διαψεύσεις ελπίδων ήταν η ζωή του. Είχε ελπίσει τότε... Είχε ελπίσει ύστερα...

Κάποτε, πριν από χρόνια, είχε ελπίσει στον κομμουνισμό. Μα είχε διαψευστεί κι εκεί. Τώρα δεν είχε ελπίδα σε καμιά ιδεολογία!

Ζήτησε ένα ποτήρι νερό ακόμα. Αυτή η διάψευση από τις λογής λογής ιδεολογίες ήτανε βέβαια γενικό φαινόμενο. Και παραπάνω από τη διάψευση, η κούραση, η αδιαφορία, που οι πιο πολλοί, η μεγάλη πλειοψηφία νιώθει μπροστά στις διάφορες ιδεολογίες.

Κοίταζε τα τρόλεϊ που περνάγανε ολοένα στη λεωφόρο, το πλήθος... Μπροστά του, η εφημερίδα ανοιχτή. Όλα αυτά που είχε δει και πρωτύτερα: η σκιά του καινούριου πολέμου, η Ινδοκίνα, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησης»...

— Τσιγάρα! ένας πλανόδιος μπήκε.

Πήρε ένα πακέτο.

Στις έξι σελίδες της εφημερίδας: η ζωή. Κι αυτός ήτανε τώρα ένας άνθρωπος που δεν έχει ελπίδα.

Θυμήθηκε, πριν από χρόνια, ήτανε παιδί ακόμα, είχε αρρωστήσει βαριά μια θεία του, ξαδέρφη της μητέρας του. Την είχανε σπίτι τους. Ήρθε ο γιατρός· βγαίνοντας από το δωμάτιο της άρρωστης, είπε με επίσημο ύφος:

— Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Έτσι κι αυτός τώρα, είχε φτάσει στο σημείο να λέει:

— Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Του φάνηκε φοβερό που ήτανε χωρίς ελπίδα. Είχε την αίσθηση πως οι άλλοι στο καφενείο τον κοιτάζανε κι άλλοι από το δρόμο σκέφτονταν και ψιθυρίζανε μεταξύ τους: «Αυτός εκεί δεν έχει ελπίδα!» Σαν να ήταν έγκλημα αυτό. Σαν να είχε ένα σημάδι πάνω του που το μαρτυρούσε. Σαν να ήτανε γυμνός ανάμεσα σε ντυμένους.

Σκέφτηκε τα διηγήματα που είχε γράψει, δίνοντας έτσι μια διέξοδο στην αγωνία του. Άγγιζε θέματα του καιρού μας: τον πόλεμο, την κοινωνική δυστυχία... Ωστόσο, δεν το αποφάσιζε να τα εκδώσει. Φοβότανε! Φοβότανε την ετικέτα που θα του δίνανε σίγουρα οι μεν και οι δε. Όχι, έπρεπε να τα βγάλει. Στο διάολο

η ετικέτα! Αυτός ήταν ένας άνθρωπος, τίποτε άλλο. Ούτε αριστερός ούτε δεξιός. Ένας άνθρωπος που είχε ελπίσει άλλοτε, και τώρα δεν έχει ελπίδα, και που νιώθει χρέος του να το πει αυτό. Βέβαια, άλλοι θα 'χουν ελπίδα, σκέφτηκε. Δεν μπορεί παρά να 'χουν.

Ξανάριξε μια ματιά στην εφημερίδα: η Ινδοκίνα, η «Κοσμική Κίνησης», το ρεσιτάλ πιάνου, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, οι «Μικρές Αγγελίες»...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ γραφομηχανή...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ραδιογραμμόφωνον...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τζιπ εν καλή καταστάσει...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τάπης γνήσιος περσικός...

Έβγαλε την ατζέντα του, έκοψε ένα φύλλο κι έγραψε με το μολύβι του:

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς

Ύστερα πρόσδεσε το όνομά του και τη διεύθυνσή του. Φώναξε το γκαρσόνι. Ήθελε να πληρώσει, να πάει κατευθείαν στην εφημερίδα, να δώσει την αγγελία του, να παρακαλέσει, να επιμείνει να μπει οπωσδήποτε στο αυριανό φύλλο.

Αντώνης Σαμαράκης, *Ζητείται ελπίς*, εκδόσεις Ελευθερουδάκη, Αθήνα χ.χ. (22η έκδοση), σ. 67-71

Η έκδοση της
συλλογής διη-
γημάτων
Ζητείται ελπίς

Ζητείται ελπίς - Κουίξ
Αντιστοίχισης φράσε-
ων και εκφραστικών
σχημάτων

Β. Συζητάμε

1. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα του κειμένου και ποια η σχέση του με την εποχή που γράφτηκε;
2. Ποιες πληροφορίες αντλούμε από τον τίτλο του διηγήματος; Με ποιο τρόπο μας προϊδεάζει για αυτές; Νομίζετε ότι ανταποκρίνεται στο περιεχόμενό του; Είναι αποτελεσματικός και προσελκύει το ενδιαφέρον του/της αναγνώστη/τριας; Να δώσετε έναν δικό σας τίτλο με αναφορική/δηλωτική ή ποιητική/συνυποδηλωτική λειτουργία της γλώσσας.
3. Ο συγγραφέας σκόπιμα δεν δηλώνει το όνομα του ήρωα, τον τόπο και τον χρόνο του διηγήματος. Τι νομίζετε ότι θέλει να πετύχει με την ανωνυμία του ήρωα και την αοριστία του τόπου και του χρόνου;
4. Στο διήγημα συναντάμε ευρεία χρήση των αποσιωπητικών και των εισαγωγικών, τα οποία αποτελούν σχολιαστικά ή κειμενικά σημεία, δηλαδή χρησιμοποιούνται ως σχόλιο για να εκφράσουν στον γραπτό λόγο τις διακυμάνσεις της φωνής του ομιλητή. Αφού διαβάσετε τις παρακάτω λειτουργίες αυτών των σημείων στίξης, να επιλέξετε ποιες από όλες συνδέονται με το κείμενο και να δικαιολογήσετε την επιλογή σας.

Εισαγωγικά (« »): Αυτούσια μεταφορά λόγων ενός προσώπου. Παράθεση ονομάτων, τίτλων (βιβλίων, θεατρικών έργων, εφημερίδων), επιγραφών, ρητών, αλλά και φράσεων ή λέξεων που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα. Παράθεση διαλόγων. Έμφαση. Ειρωνεία. Αμφισβήτηση. Μεταφορική χρήση του λόγου.

Αποσιωπητικά (...): Ημιτελείς, ελλειπτικές φράσεις για εστίαση της προσοχής. Εκφράζουν δαυμασμό, ειρωνεία, συγκίνηση, φόβο, δισταγμό, ντροπή, περιφρόνηση, απειλή, απότομη διακοπή, υπαινιγμό, απροσδόκητο, προβληματισμό.

1. α) Αφού σημειώσετε στον παρακάτω πίνακα λέξεις και φράσεις με τις οποίες αποτυπώνεται ο πρωταγωνιστής του διηγήματος, να τον παρουσιάσετε σε μια παράγραφο 120-150 λέξεων.

Ο πρωταγωνιστής του διηγήματος	Λέξεις και φράσεις του διηγήματος
Επάγγελμα	
Ενδιαφέροντα	
Συναισθήματα	
Σκέψεις	
Ιδεολογία	
Στάση ζωής	
Σχέσεις με άλλους ανθρώπους	

6) Φανταστείτε ότι είστε ένας άνθρωπος της μέσης ηλικίας, σύγχρονος του αφηγήματος, που βιώσατε την προπολεμική εποχή, αλλά και τα δεινά του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Προβληματίζεστε για την κατάσταση της νεολαίας στον μεταπολεμικό κόσμο και γράφετε σε έναν/μία συνομήλικό/ή σας συνάδελφο. Με βάση τα στοιχεία που σημειώσατε στον παραπάνω πίνακα, παρουσιάστε τον ήρωα του διηγήματος ως τυπικό εκπρόσωπο της μεταπολεμικής νεολαίας σε μια επιστολή τριών τεσσάρων παραγράφων.

2. Από τους κειμενικούς δείκτες της μορφής, να επιλέξετε: α) τις γλωσσικές/λεξιλογικές επιλογές, β) την ειρωνεία και την επανάληψη ως σχήματα λόγου και γ) τον αφηγηματικό χρόνο ως αφηγηματική τεχνική και, αφού τους εντοπίσετε στο διήγημα, να γράψετε τη λειτουργία του καденός από αυτούς.

Αφηγηματικός χρόνος

Ο **χρόνος της ιστορίας** είναι ο πραγματικός χρόνος κατά τον οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα, δηλαδή η φυσική διαδοχή των γεγονότων.

Ο **χρόνος της αφήγησης** δεν συμπίπτει, γενικά, με τον χρόνο της ιστορίας, αφού τα γεγονότα παρουσιάζονται συνήθως με διαφορετική χρονική σειρά/τάξη, διάρκεια και συχνότητα.

1) Ως προς τη **σειρά/τάξη**. Συχνά ο συγγραφέας δεν ακολουθεί την ευθύγραμμη αφήγηση, αλλά παραβιάζει τη χρονική σειρά. Τις παραβιάσεις αυτές της χρονικής σειράς τις ονομάζουμε «αναχρονίες», που διακρίνονται σε: α) Ανάδρομη αφήγηση/ανάληψη, δηλαδή αφήγηση γεγονότων που είναι προγενέστερα από το σημείο της ιστορίας. β) Πρόδρομη αφήγηση/πρόληψη, δηλαδή αφήγηση γεγονότων τα οποία στην ιστορία θα διαδραματιστούν αργότερα.

2) Ως προς τη **διάρκεια**: α) Επιτάχυνση της αφήγησης, όταν η αφήγηση εξελίσσεται πιο γρήγορα από την ιστορία και τα γεγονότα που έχουν μεγάλη διάρκεια παρουσιάζονται συνοπτικά. β) Επιβράδυνση της αφήγησης, όταν ο χρόνος της αφήγησης μπορεί να είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας και παρουσιάζονται αναλυτικά γεγονότα που διαρκούν ελάχιστα. γ) Σκηνή, δηλαδή η ισοχρονία ανάμεσα στην ιστορία και την αφήγηση (π.χ. ο διάλογος και ο εσωτερικός μονόλογος).

3) Ως προς τη **συχνότητα**. Συνίσταται στη σχέση ανάμεσα στις φορές που ένα γεγονός συμβαίνει στην ιστορία και στις φορές που αυτό αναφέρεται στην αφήγηση: α) μοναδική αφήγηση: αφήγηση μία φορά αυτού που στην ιστορία συνέβη μία φορά, β) πολυμοναδική αφήγηση: αφήγηση ν φορές αυτού που στην ιστορία συνέβη ν φορές, γ) επαναληπτική αφήγηση: αφήγηση ν φορές αυτού που στην ιστορία έγινε μία φορά, δ) θαμιστική αφήγηση: αφήγηση μία φορά αυτού που στην ιστορία συνέβη ν φορές.

3. Μετά την ανάγνωση του διηγήματος *Ζητείται ελπίς* να καταγράψετε επτά θέματα των εφημερίδων της δεκαετίας του 1950, τα οποία διαβάζει ο ήρωας στο καφενείο, και αντίστοιχα θέματα σημερινών εφημερίδων με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο. Να συμπληρώσετε τον πίνακα. Νομίζετε ότι τα θέματα του «τότε» μπορούν να απασχολήσουν τον άνθρωπο του «σήμερα»;

Οι ειδήσεις τότε	Οι ειδήσεις σήμερα
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	

4. Διαβάστε το διήγημα του Μένη Κουμανταρέα *Γραφείον ευρέσεως εργασίας*, το οποίο αποτελεί απόσπασμα από τη συλλογή διηγημάτων του *Τα Μηχανάκια*. Στη συνέχεια, να το εξετάσετε συγκριτικά με το διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται ελπίς* ως προς τα εξής: α) την εποχή στην οποία αναφέρονται (δεκαετία του 1960 και του 1950, αντίστοιχα), β) τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ήρωές τους, γ) τη στάση ζωής και την αντίδρασή τους σε αυτά.

Μένης
Κουμανταρέας,
*Γραφείον ευρέ-
σεως εργασίας*

5. Αφού αναφερθείτε στη στάση ζωής που παρουσιάζουν ο Αντώνης Σαμαράκης στο διήγημά του *Ζητείται ελπίς* και ο Κ.Π. Καβάφης στο ποίημά του «Όσο μπορείς», να απαντήσετε γραπτώς στις παρακάτω ερωτήσεις: α) Η στάση ζωής είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής ή εξωτερικών παραγόντων στα δύο κείμενα; β) Ποιες σκέψεις και ποια ψυχική κατάσταση διαβλέπετε στους πρωταγωνιστές των δύο κειμένων; γ) Πώς περιγράφεται η σχέση με τους άλλους ανθρώπους του κοινωνικού συνόλου; δ) Ποια στάση ζωής σάς κάνει μεγαλύτερη εντύπωση και ποια εσείς, ενδεχομένως, θα επιλέγατε ή ποια, τελικά, θα προτείνατε;

Κ.Π. Καβάφης, «Όσο μπορείς»

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.

Μην την εξευτελίζεις πηαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κ' εκδέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα (1896-1918)*, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1983, σ. 25

Δ. Δημιουργούμε

1. Αναζητήστε τα εξώφυλλα από τις διαφορετικές εκδόσεις του βιβλίου *Ζητείται ελπίς*. Με ποια αποσπάσματα του κειμένου πιστεύετε ότι ταιριάζει νοηματικά το καθένα από αυτά; Συζητήστε ποιο εξώφυλλο θα επιλέγατε, αν αποφασίζατε εσείς, και επιχειρηματολογήστε με λέξεις και φράσεις του κειμένου. Τέλος, φτιάξτε το δικό σας εξώφυλλο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την υπηρεσία Canva ή κάποιον επεξεργαστή κειμένου.
2. Φανταστείτε ότι είστε δημοσιογράφοι και στην εφημερίδα όπου εργάζεστε ο εκδότης της ζητά από εσάς να συντάξετε μια Μικρή Αγγελία, η οποία να ξεκινά με τη λέξη «Ζητείται...». Ποια θεωρείτε ότι είναι τα «ζητούμενα» της εποχής μας, του κόσμου μας, της κοινωνίας μας και της χώρας μας, τα οποία θα περιλαμβάνατε σε μια τέτοια αγγελία; Εναλλακτικά, να γράψετε μια αγγελία-στιχούργημα 15 περίπου στίχων. Τέλος, με βάση τις απαντήσεις σας ως προς τα ζητούμενα της εποχής, να δημιουργήσετε ένα συννεφόλεξο όπου θα αποτυπωθούν τα σοβαρότερα, αυτά που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για εσάς, τα οποία και θα σχολιάσετε προφορικά.
3. Δοκιμάστε να φτιάξετε μια λίστα με δέκα χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού κόσμου (δεκαετία του 1950 και εξής). Ιδέες μπορείτε να αντλήσετε από το διήγημα.
4. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Η πρώτη ομάδα θα γράψει ένα σύντομο κεφάλαιο από την αυτοβιογραφία του ήρωα στο *Ζητείται ελπίς* του Αντώνη Σαμαράκη. Η δεύτερη ομάδα θα γράψει μια σελίδα του προσωπικού ημερολογίου του ήρωα από το απόσπασμα του διηγήματος *Γραφείον Ευρέσεως Εργασίας* του Μένη Κουμανταρέα. Η τρίτη ομάδα θα γράψει τη σύντομη βιογραφία του ήρωα του ποιήματος του Κ.Π. Καβάφη «Όσο μπορείς».
5. Με αφορμή τον πίνακα του Πάουλ Κλέε με τίτλο «Ελπίδα και Καταστροφή», εκφραστείτε δημιουργικά (χρησιμοποιώντας όποιο μέσο σας εκφράζει καλύτερα: χρώματα, πλαστελίνη, ξύλο, μέταλλο, στίχους κ.λπ.) και φτιάξτε ένα δικό σας έργο το οποίο να αποτυπώνει την καταστροφή που ελλοχεύει από τις σύγχρονες συνθήκες, αλλά και την ελπίδα που πιθανώς διαβλέπετε να προβάλλει.

Video tutorial
για τη δημιου-
ργία συννεφόλε-
ξου με την υπη-
ρεσία WordArt

Ελπίδα και Καταστροφή, Πάουλ Κλέε, 1916, Ινστιτούτο Τέχνης του Σικάγο

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Πάουλ Κλέε (18 Δεκεμβρίου 1879-29 Ιουνίου 1940) ήταν Γερμανο-Ελβετός ζωγράφος. Μολονότι δεν εντάχθηκε επισήμως σε καμία σχολή ή κίνημα, το έργο του είχε σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση των περισσότερων καλλιτεχνικών τάσεων της μοντέρνας τέχνης, ενώ υπήρξε και δάσκαλος στη σχολή Μπαουχάους (Bauhaus). Άφησε συνολικά περισσότερα από 9.000 έργα, μεταξύ αυτών υδατογραφίες, χαρακτηριστικά και σχέδια, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων φιλοξενείται σήμερα στο Κέντρο Πάουλ Κλέε της Βέρνης.

6. Αφού διαβάσετε μια δειγματοληπτική σταχυολόγηση αποφδεγμάτων που έχουν γραφτεί από ανθρώπους του πνεύματος και δείτε τις εικόνες για την ελπίδα από το Slideshow, να επιλέξετε μια από τις παρακάτω εργασίες:

α) Ποιο ή ποια αποφδέγματα «συνομιλούν» με ποια ή ποιες από τις εικόνες;

β) Να σχηματίσετε την ακροστιχίδα της λέξης «Ελπίδα», όπου στην κάθετη σειρά των γραμμών της λέξης αυτής θα γράψετε ένα συναίσθημα που σας γεννά το άκουσμά της.

γ) Να εμπνευστείτε από τα αποφδέγματα και τις εικόνες και να απαντήσετε στα ερωτήματα «Ζητείται ελπίς! Υπάρχει ελπίς; Και πού κατοικεί;» με ένα ποίημα, το οποίο θα «ντύσετε» με μουσική της επιλογής σας.

«Ένα δυνατό μυαλό πάντα ελπίζει, και έχει λόγους να ελπίζει», Τόμας Κάρλαϊλ, 1795-1881, Σκώτος φιλόσοφος και σατιρικός συγγραφέας.

«Αυτό που κάνει την έρημο όμορφη, είναι ότι κάπου κρύβει ένα πηγάδι», Αντουάν ντε Σαιντ-Εξυπερύ, 1900-1944, Γάλλος συγγραφέας.

«Ο απαισιόδοξος βλέπει δυσκολία σε κάθε ευκαιρία. Ο αισιόδοξος βλέπει την ευκαιρία σε κάθε δυσκολία», Ουίνστον Τσώρτσιλ, 1874-1965, Βρετανός πολιτικός, στρατιωτικός και συγγραφέας.

«Θάρρος, φίλε μου, μπορεί η αυριανή μέρα να σου είναι πιο ευνοϊκή. Όσο υπάρχει ζωή, υπάρχει και ελπίδα. Ο Δίας μας στέλνει τότε μια όμορφη ηλιόλουστη ημέρα και τότε μια άλλη μεθύελλα και βροχή», Θεόκριτος, 315 π.Χ.-260 π.Χ., ποιητής.

«Ελπίδα είναι η παθολογική πίστη στην ύπαρξη του αδύνατου», Χένρι Λούις Μένκεν, 1880-1956, Αμερικανός δημοσιογράφος.

«Πρέπει να δεχτούμε την πεπερασμένη απογοήτευση, αλλά δεν πρέπει ποτέ να χάνουμε την ατελείωτη ελπίδα», Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, 1929-1968, Αμερικανός ιερωμένος.

Slideshow με
εικόνες για την
ελπίδα

Ακροστιχίδα

Ακροστιχίδα ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο τα αρχικά γράμματα των στίχων ή των στροφών ενός ποιήματος σχηματίζουν μια ενδεικτική λέξη ή φράση, ή ακόμη και το αλφάβητο (αλφαβητική ακροστιχίδα). Συνήθως, χωρίς να είναι απαραίτητο, η ενδεικτική λέξη ή φράση που θα προκύψει κατά την κάθετη ανάγνωση έχει κάποια συνάφεια νοηματική με τα υπόλοιπα.

Υπάρχουν δύο μορφές ακροστιχίδας στην ποίηση: Στην πρώτη σχηματίζεται μόνο στα αρχικά γράμματα των στίχων ή των στροφών και λέγεται «μονή ακροστιχίδα». Στη δεύτερη σχηματίζεται στα αρχικά και στα τελευταία γράμματα των στίχων ή των στροφών και λέγεται «διπλή ακροστιχίδα».

Ακροστιχίδες συναντούμε και στην ποίηση αρχαίων λαών – πράγμα που δείχνει ότι το στιχουργικό αυτό παιχνίδι ξεκίνησε ως μνημονικό τέχνασμα για να διασφαλίζεται προφανώς η αρτιότητα του ποιητικού κειμένου. Περιώνυμη υπήρξε στους χρόνους των χριστιανικών διωγμών η ακροστιχίδα της λέξης «ιχθύς» (Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ). Ως γνωστόν, η λέξη αυτή είχε αποβεί και μυστικό σύμβολο αναγνώρισης των χριστιανών.

7. Παρακολουθήστε τη μικρού μήκους ταινία «Casus Belli» του Γιώργου Ζώη (2011) στο YouTube, η οποία πραγματεύεται τα αίτια και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στις κοινωνίες, χωρίς διάλογο και με απόλυτα κινηματογραφικό τρόπο. Να εργαστείτε ως εξής, επιλέγοντας κάποιες από τις παρακάτω ερωτήσεις: **α)** Στο διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη υπάρχουν πολλά εκφραστικά μέσα και αφήγηση, ενώ στην ταινία απουσιάζουν ο διάλογος, ο μονόλογος, οι υπότιτλοι και η προφορική αφήγηση. Ποιος από τους δύο εκφραστικούς τρόπους σάς συγκινεί περισσότερο; **β)** Στο κινηματογραφικό περιοδικό όπου εργάζεστε, σας έχει ανατεθεί να γράψετε ένα άρθρο στο οποίο θα παρουσιάζετε την ταινία και την άμεση σχέση της με το διήγημα. **γ)** Να διαβάσετε τη συνέντευξη του σκηνοθέτη της ταινίας Κώστα Ζώη και να σχολιάσετε αν η ταινία ανταποκρίνεται στον στόχο που έδωσε ο ίδιος.

Συνέντευξη
του σκηνοθέτη
Γιώργου Ζώη

Ο Αζίζ Νεσίν (φιλολογικό ψευδώνυμο του Μεχμέτ Νουσερέτ Νεσίν· Χάλκη της Κωνσταντινούπολης, 20 Δεκεμβρίου 1915-Τσεσμέ της Σμύρνης, 6 Ιουλίου 1995) ήταν Τούρκος πεζογράφος, ποιητής, θεατρικός και σατιρικός συγγραφέας, αλλά και πολιτικός ακτιβιστής.

Αρχικά, ακολούθησε τη στρατιωτική θητεία, αλλά γρήγορα παραιτήθηκε για να αφοσιωθεί στη λογοτεχνία και τη δημοσιογραφία.

Ο Νεσίν, ως αγωνιστής της ελευθερίας και της δημοκρατίας, εναντιώθηκε στη χούντα του στρατηγού Εβρέν και υπήρξε επικριτής του θρησκευτικού φανατισμού/φονταμενταλισμού του Ισλάμ.

Γενικότερα, η προοδευτική του δράση, οι δημοκρατικές του ιδέες και τα σατιρικά του σχόλια για τους πολιτικούς ηγέτες και την κοινωνική ζωή της Τουρκίας τον οδήγησαν πολλές φορές σε σύγκρουση με το καθεστώς, οπότε και φυλακίστηκε επανειλημμένα για τις δημοκρατικές του πεποιθήσεις.

Το 1972, με δική του χρηματοδότηση άνοιξε το Ίδρυμα Νεσίν, στο οποίο δώρισε τα πνευματικά δικαιώματα όλων των έργων του, παρέχοντας τροφή, στέγη και εκπαίδευση σε ορφανά.

Υπήρξε ένας από τους πιο δημοφιλείς λογοτέχνες της Τουρκίας διεθνώς, ένα από τα πιο φωτεινά μυσάλα της γειτονικής χώρας και τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις στην Τουρκία και στο εξωτερικό.

Ο Αζίζ Νεσίν ήταν ο άνθρωπος που μέσω των έργων του κατάφερε να μη σωπαίνει ποτέ.

12. Αζίζ Νεσίν

«Σώπα, μη μιλάς»

Εισαγωγικό σημείωμα

«Σώπα, μη μιλάς» είναι το νόημα και το βασικό θέμα ενός συγκλονιστικού ποιήματος πανανθρώπινων μηνυμάτων και διαχρονικής αξίας. Ο Νεσίν περιγράφει τον φόβο και τα «πρέπει» μιας κοινωνίας ανθρώπων, τον καταναγκασμό της σιωπής, την «κουλτούρα της σιωπής», που αφορά άτομα και κοινωνικές ομάδες που σιωπούν για διάφορους λόγους. Αντιτάσσεται στην καταπάτηση των ανθρωπίνων θεμελιωδών δικαιωμάτων που υφίστανται τα άτομα από τη μικρή τους ήδη ηλικία, με συνέπεια ως ενήλικες να φτιάχνουν τον «Σύλλογο του σώπα».

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Σε ποιες περιπτώσεις νομίζετε ότι οι άνθρωποι σωπαίνουν; Πότε, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να μιλάνε και πότε να σωπαίνουν;
2. Να αναζητήσετε τις σημασίες των λέξεων «σιωπή», «αγλωσσία», «τσιμουδιά», «αφωνία», «μουγγαμάρα», «αλαλία», «βουθαμάρα». Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα Λεξικά της «Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα» ή κάποια έντυπα λεξικά.
3. Να συνδυάσετε το επίθετο «σιωπηρός, -η, -ό» με ουσιαστικά και τη λέξη «σιωπή» με επίθετα και, αφού δημιουργήσετε ονοματικά σύνολα, να επιλέξετε κάποια από αυτά και να τα εντάξετε σε προτάσεις.
4. Ακούστε στο YouTube το τραγούδι του Πάνου Τζαβέλα «Έντιμε άνθρωπε κυρ Παντελή» και αναφερθείτε σε στοιχεία που προσδιορίζουν την «εντιμότητά» του.

«Σώπα, μη μιλάς»

Σώπα, μη μιλάς, είναι ντροπή,
κόψε τη φωνή σου, σώπασε επιτέλους.
Κι αν ο λόγος είναι αργυρός, η σιωπή είναι χρυσός.
Τα πρώτα λόγια που άκουσα από παιδί.
Έκλαιγα, γέλαγα, έπαιζα, μου λέγανε:
«Σώπα».
Στο σχολείο μου κρύψαν την αλήθεια τη μισή,
μου λέγανε: «Εσένα τι σε νοιάζει; Σώπα!»
Με φιλούσε το πρώτο κορίτσι που ερωτεύτηκα και μου λέγανε:
«Κοίτα μην πεις τίποτα, σσςς... σώπα».
Κόψε τη φωνή σου και μη μιλάς, σώπαινε.
Και αυτό βάσταξε μέχρι τα είκοσί μου χρόνια.
Ο λόγος του μεγάλου
η σιωπή του μικρού.
Έβλεπα αίματα στο πεζοδρόμιο,
«Τι σε νοιάζει εσένα;», μου λέγανε,
«θα θρεις τον μπελά σου, σώπα».
Αργότερα φωνάζανε οι προϊστάμενοι:
«Μη χώνεις τη μύτη σου παντού,
κάνε πως δεν καταλαβαίνεις, σώπα».
Παντρεύτηκα, έκανα παιδιά,
η γυναίκα μου ήταν τίμια κι εργατική και
ήξερε να σωπαίνει.
Είχε μάνα συνετή, που της έλεγε: «Σώπα».
Σε χρόνια δίσεκτα οι γονείς, οι γείτονες με συμβουλεύανε:
«Μην ανακατεύεσαι, κάνε πως δεν είδες τίποτα. Σώπα».
Μπορεί να μην είχαμε με δαύτους γνωριμίες ζηλευτές,
με τους γείτονες, μας ένωνε, όμως, το «Σώπα».
Σώπα ο ένας, σώπα ο άλλος, σώπα οι επάνω, σώπα οι κάτω,
σώπα όλη η πολυκατοικία και όλο το τετράγωνο.
Σώπα οι δρόμοι οι κάθετοι και οι δρόμοι οι παράλληλοι.
Κατάπιαμε τη γλώσσα μας.
Στόμα έχουμε και μιλιά δεν έχουμε.
Φτιάξαμε το σύλλογο του «Σώπα».
και μαζευτήκαμε πολλοί
μία πολιτεία ολόκληρη, μια δύναμη μεγάλη αλλά μουγκή!
Πετύχαμε πολλά, φτάσαμε ψηλά, μας δώσανε παράσημα,
τα πάντα κι όλα πολύ.
Εύκολα, μόνο με το «Σώπα».
Μεγάλη τέχνη αυτό το «Σώπα».
Μάθε το στη γυναίκα σου, στο παιδί σου, στην πεθερά σου
κι όταν νιώσεις ανάγκη να μιλήσεις, ξερίζωσε τη γλώσσα σου
και κάν' την να σωπάσει.
Κόψ' την σύρριζα.

Πέτα την στα σκυλιά.
 Το μόνο άχρηστο όργανο από τη στιγμή που δεν το μεταχειρίζεσαι σωστά.
 Δεν θα έχεις έτσι εφιάλτες, τύψεις κι αμφιβολίες.
 Δε θα ντρέπεσαι τα παιδιά σου και θα γλιτώσεις από το βραχνά να μιλάς
 χωρίς να μιλάς, να λες: «Έχετε δίκιο, είμαι σαν κι εσάς».
 Αχ! Πόσο θα 'θελα να μιλήσω ο κερατάς.
 Και δεν θα μιλάς,
 θα γίνεις φαφλατάς,
 θα σαλιαρίζεις αντί να μιλάς.
 Κόψε τη γλώσσα σου, κόψ' την αμέσως.
 Δεν έχεις περιθώρια.
 Γίνε μουγκός.
 Αφού δε θα μιλήσεις, καλύτερα να το τολμήσεις. Κόψε τη γλώσσα σου.
 Για να είμαι τουλάχιστον σωστός στα σχέδια και στα όνειρά μου,
 ανάμεσα σε λυγμούς και σε παροξυσμούς κρατώ τη γλώσσα μου,
 γιατί νομίζω πως θα 'ρθει η στιγμή που δεν θα αντέξω
 και θα ξεσπάσω και δεν θα φοβηθώ και θα ελπίζω
 και κάθε στιγμή το λαρύγγι μου θα γεμίζω με ένα φθόγγο,
 με έναν ψίδυρο, με ένα τραύλισμα, με μια κραυγή που θα μου λέει:
 «Μίλα!»...

Απόδοση: Γιάννης Ρίτσος

Πηγή: <http://politropi.greek-language.gr>

Β. Συζητάμε

1. Ο Αζίζ Νεσίν στο ποίημά του παρουσιάζει μια ολόκληρη πολιτεία μουγκή. Παρακολουθήστε και συζητήστε τα στάδια της διαμόρφωσής της.
2. Παρατηρήστε ότι το μεγαλύτερο μέρος του ποιήματος του Αζίζ Νεσίν αναφέρεται στο «Σώπα», ενώ στους τελευταίους στίχους ξεσπά, καταλήγοντας στο «Μίλα!». Γιατί αυτή η επιλογή του ποιητικού υποκειμένου;
3. Στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10/12/1948) και στο άρθρο 19 ορίζεται η ελευθερία της έκφρασης ως εξής: «Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο». Πώς κατανοείτε ότι η ελευθερία του λόγου συνιστά βασικό ανθρώπινο δικαίωμα;
4. Το ποιητικό υποκείμενο ξει μια πλήρη αντίφαση: νιώθει την ανάγκη να μιλήσει, αλλά «σιωπά» εξαιτίας των «νουθεσιών» που δέχεται, συνήθως, από τους μεγαλύτερους, οι οποίοι είναι υποταγμένοι στον άλαλο σύλλογο της σιωπής. Να σχολιάσετε τις εξής συγκεκριμένες επιλογές του: α) τις εγκλίσεις που εκφράζουν άλλοτε απαγόρευση, άλλοτε προτροπή και τους φορείς τους, β) τις χαρακτηριστικές περιγραφικές (οπτικές, ακουστικές, απτικές, κινητικές) εικόνες, γ) τη χρήση του 6' ενικού προσώπου, δ) τα κεφαλαία γράμματα και το θαυμαστικό στην τελευταία λέξη.

1. Εμπνευστείτε και καταγράψτε συνθήματα ως αντίσταση στην κουλτούρα της σιωπής (π.χ. «Δεν σωπαίνουμε στην οικογενειακή βία. Αντισταθείτε στην κακοποίηση των γυναικών»).
2. Φανταστείτε ότι έχετε μπροστά σας τον Αζίξ Νεσίν και ακούτε τη φωνή του να σας απαγγέλλει το ποίημά του. Γράψτε του μια απάντηση.
3. Μια φράση η οποία επινοήθηκε από τη βιογράφο του Βολταίρου Έβελιν Μπιάτρις Χολ, αλλά ιστορικά έχει κατοχυρωθεί σ' αυτόν, είναι η εξής: «Διαφωνώ με ό,τι λες, αλλά θα υπερασπιστώ μέχρι θανάτου το δικαίωμά σου να το λες». Γράψτε μια σελίδα ημερολογίου που να αρχίζει με τη φράση: «Ο Βολταίρος με έβαλε σε σκέψεις για τον τρόπο που πρέπει να αντιμετωπίζω τα άτομα με τα οποία έχω αντίθετη γνώμη και διαφωνώ μαζί τους...»
4. Αποφασίσατε να μιλάτε, να δηλώνετε την αυθυπαρξία σας με κάθε τρόπο, τα δικαιώματά σας, που δεν περιορίζονται μέσα σ' έναν σύλλογο σιωπής. Με ποιους τρόπους νομίζετε ότι μπορείτε να το πετύχετε; Μπορείτε να γράψετε συνεργατικά τις απόψεις σας, χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».
5. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο του Αζίξ Νεσίν από το βιβλίο του *Ο καφές και η δημοκρατία* και βρείτε κοινά στοιχεία με το ποίημά του «Σώπα, μη μιλάς».

«Μη μιλάς πολύ»

Γεννήθηκε στο 1915. Στο σπίτι δεν μπορούσε να κλάψει. Αμέσως η μάνα του τον μάλωνε και του 'λεγε:
— Σώπα!

Δεν μπορούσε να γελάσει, δε φώναζε. Ο πατέρας του τον μάλωνε και του φώναζε:
— Σώπα!

Όταν ερχόταν μουσαφίρης του 'λεγαν:

— Είναι ντροπή, σώπα!

Κι αν δεν ήταν κανείς, του 'λεγαν πάλι:

— Σώπα, να ξεκουραστεί το κεφάλι μου!

Αυτό συνεχίστηκε έτσι ώσπου να γίνει εφτά χρονών.

Πήγε στο Δημοτικό. Όταν ήθελε να μιλήσει στο μάθημα τον μάλωναν:

— Σώπα!

Όταν σηκωνόταν στο μάθημα, του 'λεγε ο δάσκαλος:

— Να μη μιλάς πολύ, όταν σε ρωτούν κάτι!

Αυτό κράτησε ώσπου να γίνει δώδεκα χρονών.

Πήγε στο Σχολαρχείο. Σαν άνοιγε το στόμα, του 'λεγαν:

— Μην ανακατώνεσαι σε κάθε κουβέντα.

Ο διευθυντής του σχολείου τον συμβούλευε:

— Εάν ο λόγος είναι άργυρος, η σιωπή είναι χρυσός.

Ο καθηγητής τού είπε:

— Δυο φορές ν' ακούς, μια φορά να μιλάς... Για κοίταξε, δυο αυτιά έχουμε, ένα στόμα.

— Σώπα!

— Κόψ' τη φωνή σου!

— Μη μιλάς πολύ!...

Αυτό κράτησε ώσπου να γίνει δεκαπέντε χρονών.

Πήγε στο Λύκειο. Εδώ η πιο προσφιλής διδασκαλία ήταν:

— Η σιωπή είναι πιο καλή από τη φλυαρία.

— Μη μιλάς πολύ!

— Σώπα!

— Κόψ' τη φωνή σου!...

Αυτό κράτησε ώσπου να γίνει δεκαεννιά χρονών.

Πήγε στο Πανεπιστήμιο. Στο σπίτι τον συμβούλευαν:

— Δεν πρέπει να μιλούν κοντά στους μεγάλους.

Του 'λεγε η μάνα του:

— Ο λόγος του μεγάλου, η σιωπή του μικρού!

Μια μέρα του είπε ο καθηγητής:

— Κράτα τη γλώσσα σου!...

Αυτό κράτησε ώσπου να γίνει εικοσιπέντε χρονών.

Πήγε στο στρατό. Ο δεκανέας τού φώναξε:

— Βρε σώπα!

Ο λοχίας τον μάλωσε:

— Ν' αφήσεις τις πολυλογίες!...

Τον κάλεσαν στο τμήμα. Του είπε ο αστυφύλακας:

— Μη μιλάς πολύ!...

Του είπε κι ο αστυνόμος:

—Βρε σώπα!...

Πήγε στη δουλειά. Οι συνάδελφοί του βάζοντας το δάχτυλο στα χείλη τού 'λεγαν:

— Σσςςς!...

— Αμάν τσιμουδιά... Αμάν σώπα, αμάν θα βάλεις το κεφάλι σου σε μπελά. Αμάν ααα...

Οι προϊστάμενοί του του 'λεγαν:

— Εσύ να μη χώνεις τη μύτη σου παντού!...

— Εσύ δεν καταλαβαίνεις...

— Εσένα τι σε νοιάζει...

— Εσύ να σωπαίνεις...

Παντρεύτηκε. Η γυναίκα του του 'λεγε:

— Αμάν σώπα... Εσύ να μην ανακατεύεσαι!...

Ύστερα έκαμαν παιδιά, μεγάλωσαν. Του 'λεγαν:

—Εσύ πατέρα σώπα!... Δεν καταλαβαίνεις απ' αυτές τις δουλειές...

Αυτός ο άνθρωπος είμαι λίγο εγώ, λίγο εσείς, λίγο όλοι μας. Στα παλιά χρόνια, οι γυναίκες τάγιζαν στους άντρες τους γαϊδουρινή γλώσσα, για να μη φλυαρούν, για να μη τους πολυμιλούν. Σύμφωνα μ' αυτή τη δοξασία, όσοι έτρωγαν γαϊδουρινή γλώσσα, δεν έβγαине η φωνή τους. Λογαριάστε ότι τάγισαν και σε εμάς

γαϊδουρινή γλώσσα. Για φάξτε να δούμε, έχετε στο στόμα σας γλώσσα; Κατάπιαμε τη γλώσσα μας. Χώσαμε τη γλώσσα μέσα μας. Στόμα έχουμε, γλώσσα δεν έχουμε.

Τώρα, αυτός ο άνθρωπος που μοιάζει λίγο με 'μένα λίγο με σας, ζητάει ελευθερία του λόγου. Θέλει να μιλήσει, αλλά του λένε:

— Σώπα!

Από μέσα μου μου 'ρχεται να του φωνάξω:

— Βρε μίλα!... Μίλα!... Μίλα!

Αλλά τι θα πούμε, πώς θα μιλήσουμε; Πού είναι η γλώσσα μας;

Δ. Δημιουργούμε

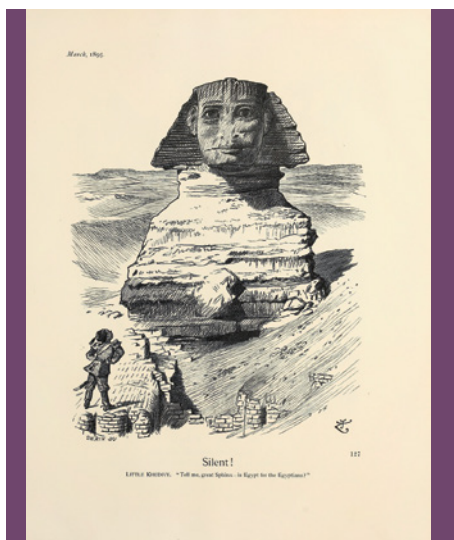
1. Δημιουργήστε τον ψηφιακό πίνακα-τοίχο με τίτλο «Η σιωπή», όπου θα αναρτήσετε πολυμεσικό υλικό (π.χ. κείμενο, βίντεο, εικόνες, υπερσυνδέσμους). Αξιοποιήστε το ψηφιακό εργαλείο Padlet.
2. Επιλέξτε τις κατάλληλες εικόνες από το διαδίκτυο και εικονογραφήστε το ποίημα «Σώπα, μη μιλάς».
3. Σχεδιάστε ένα βίντεο με θέμα «Η φίμωση της ελεύθερης έκφρασης». Μοιραστείτε τις σκέψεις σας με τους/τις συμμαθητές/τριές σας, ώστε να καταλήξετε από κοινού στις προδιαγραφές του βίντεο (π.χ. μπορείτε να αποφασίσετε τη διάρκεια, την οπτική, τις εικόνες που πιθανώς θα αξιοποιούσατε, τα πρόσωπα που θα αποτυπώνατε, τη μουσική επένδυση, τον ρυθμό εναλλαγής των σκηνών κ.λπ.).
4. Διαβάστε το ποίημα του Μανώλη Αναγνωστάκη «Μιλώ» και στη συνέχεια, επιλέγοντας στίχους από αυτό και από τα ποιήματα του Αξίζ Νεσίν «Σώπα, μη μιλάς» και «Μη μιλάς πολύ», γράψτε το δικό σας ποίημα είτε σε παραδοσιακή ή νεωτερική μορφή είτε πεζόμορφο. Μπορείτε να αναφερθείτε σε παράγοντες που επιβάλλουν τη φίμωση της ομιλίας και σε θέματα για τα οποία θέλετε να μιλήσετε.

Video tutorial
για Padlet

Μανώλης
Αναγνωστάκης,
«Μιλώ»

Σιωπηλός!, Σερ Τζον Τένιελ, 1895

Λίγα λόγια για τον γραφίστα...

Ο Σερ Τζον Τένιελ (1820-1914) ήταν Άγγλος εικονογράφος, κωμικός γραφίστας και γελοιογράφος του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Το 1893, έγινε Σερ, για τα καλλιτεχνικά του επιτεύγματα. Ο Τένιελ μνημονεύεται κυρίως για τη δουλειά του στο περιοδικό Punch, στο οποίο εργάστηκε για πάνω από 50 χρόνια. Ιδιαίτερα γνωστός είναι επίσης και για την εικονογράφησή του στα έργα της παιδικής λογοτεχνίας Οι Περιπέτειες της Αλίκης στη Χώρα των Θαυμάτων (1865) και Μεσ στον καθρέφτη και τι βρήκε η Αλίκη εκεί (1871), του Λούις Κάρολ.

Ο Ράντγιαρντ Κίπλινγκ (Βομβάη Ινδίας, 1865-Λονδίνο, 1936) ήταν Άγγλος πεζογράφος και ποιητής. Το όνομά του το οφείλει στη λίμνη της Αγγλίας Ράντγιαρντ, όπου γνωρίστηκαν οι γονείς του το 1863, οι οποίοι και μετακόμισαν στην Ινδία το 1865 και χαρακτηρίζονταν ως «Αγγλοϊνδοί» (όρος για τους βρετανικής καταγωγής κατοίκους της Ινδίας κατά τον 19ο αιώνα).

Ο χαρακτηρισμός αυτός επηρέασε και τον Κίπλινγκ σε ζητήματα ταυτότητας, εθνικής αναφοράς και αποικιοκρατικής έπαρσης, με συνέπεια πολλά έργα του να είναι εμπνευσμένα από τα επιβλητικά επιτεύγματα της Μεγάλης Βρετανίας του 19ου και άλλα να αναπαριστούν την εμπειρία του από τη ζωή του στην Ινδία.

Για τα *Βιβλία της Ζούγκλας*, αριστουργήματα της φανταστικής λογοτεχνίας, δέχτηκε πληθώρα επιστολών και κατέκτησε το εφηβικό κοινό. Ο διδακτικός τόνος των ποιημάτων του, ιδιαίτερα στο δημοφιλές ποίημά του «Αν», γίνεται αισθητός, καθόσον απαριθμεί τις ψυχικές και ηθικές ιδιότητες που δικαιώνουν την ανθρώπινη ζωή, χωρίς ωστόσο να ενοχλεί.

Υπήρξε ο πρώτος αγγλόφωνος συγγραφέας ο οποίος τιμήθηκε, το 1907, με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

13. Ράντγιαρντ Κίπλινγκ

«Αν μπορείς...»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «If»/«Αν» (με αυτόν τον τίτλο παραδίδεται στις μεταφράσεις) γράφτηκε το 1909 για τον δωδεκάχρονο τότε γιο του Κίπλινγκ, Τζον, γεννημένο τον Αύγουστο του 1897, και δημοσιεύτηκε ως μέρος της συλλογής φανταστικών ιστοριών *Rewards and Fairies* το 1910. Τον Σεπτέμβριο του 1915 ο γιος του Κίπλινγκ σκοτώθηκε στο πεδίο της μάχης στη Γαλλία, όταν Άγγλοι και Γάλλοι πολέμουςαν εναντίον των γερμανικών δυνάμεων, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Πολλές δεκαετίες αργότερα (το 1995, σε μια δημοσκόπηση του BBC) ψηφίστηκε ως το πιο αγαπημένο ποίημα ολόκληρης της Βρετανικής Λογοτεχνίας.

Ο Κίπλινγκ στο ποίημά του καταγράφει συγκεκριμένες απεικονίσεις πολύπλοκων ενεργειών, τις οποίες ο άνθρωπος πρέπει ή δεν πρέπει να ακολουθήσει. Θυμίζει έναν πατέρα ο οποίος συνομιλεί με το παιδί του, απευθυνόμενος σε δεύτερο πρόσωπο, και παραθέτει οδηγίες και συμβουλές. Δεν επιβάλλει, αλλά καθοδηγεί τη σκέψη με τον ευρηματικό τρόπο της υποθέσης «αν». Αυτή η καταλογική παράθεση, η προτροπή αυτοελέγχου και στωικότητας, η επιβλητικότητα μέσα στην απλότητα και τη συντομία του καθιστούν το ποίημα διάσημο.

Η σχέση αυτή γονέα-παιδιού, συγγραφέα-αναγνώστη, δασκάλου-μαθητή εμφανίζεται σε όλα τα κείμενα που ανήκουν στο είδος της «wisdom literature», δηλαδή της «διδασκικής ποίησης».

Α. Προετοιμαζόμαστε

Αφού διαβάσετε το παρακάτω δοκίμιο, να εξετάσετε πώς ορίζει την έννοια του ανθρώπου ο συγγραφέας του Ευάγγελος Παπανούτσος. Ποια η άποψή σας;

Ε.Π. Παπανούτσος, «Ορισμός του Ανθρώπου»

«Άνθρωπος είναι το μοναδικό μέσα στο γνωστό μας σύμπαν ον που έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να λογαριάζεται πάντοτε ως σκοπός και ποτέ ως μέσον. Αυτή –θα παραδεχτούμε– είναι η γλώσσα του γνήσιου ουμανισμού. Κανένας “σκοπός”, όσο ψηλά κι αν τον τοποθετήσουμε, με όσην αίγλη και αν τον περιβάλουμε, δεν μπορεί να δικαιολογήσει εκείνον που θα χρησιμοποιήσει τον άνθρωπο ως μέσον για την πραγματοποίησή του. “Μέσα για κάποιο σκοπό” μπορούν (και στην ανάγκη, επιβάλλεται) να γίνουν όλα τα όντα εκτός από ένα: τον άνθρωπο. Αυτός οφείλει να είναι, και δικαιούται να απαιτήσει να είναι, μόνο σκοπός. Η αξία του δεν αντικατασταίνεται με τίποτα. Δεν μπορεί να αποτιμηθεί με καμιάν άλλη. Εί-

ναι το μέτρο των άλλων αξιών. Εκείνος λοιπόν που τον κατεβάξει από το υψηλό επίπεδο του απόλυτου “σκοπού” στο χαμηλό επίπεδο του σχετικού “μέσου”, ή αυτός που αυτοκαταδικάζεται (από βλακεία ή ανανδρία) σε “μέσον προς άλλο σκοπό”, αναιρεί, καταλύει, “σκοτώνει” τον άνθρωπο μέσα στον άνθρωπο. Μεγαλύτερη βλασφημία, βαρύτερο έγκλημα δεν υπάρχει.

Τα δικαιώματα όμως συνυφαίνονται με ισομεγέθεις ευθύνες. Να λογαριάζεσαι (από τους άλλους και από τον εαυτό σου) σαν άνθρωπος δεν είναι μόνο δικαίωμα, αλλά και ευθύνη. Το πρώτο μας αρέσει, το δεύτερο αποφεύγουμε να το ομολογούμε. Το “ως χαρίεν άνθρωπος” του αρχαίου ποιητή, έχει δύο όψεις, τη μια φανερή, την άλλη αφανή: –Τι χαριτωμένο πράγμα είναι να είσαι άνθρωπος!– Αλλά και τι βαρύ, τι ασήκωτο πράγμα είναι να είσαι άνθρωπος».

Ε.Π. Παπανούτσος, *Η κρίση του πολιτισμού μας*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1994, σ. 222-223

«Αν μπορείς...»

Αν μπορείς να κρατάς το κεφάλι ψηλά όταν γύρω σου όλοι
τον εαυτό τους εχάσαν δειλά, και για τούτο μαζί σου τα βάζουν,
στον εαυτό σου αν μπορείς να 'χεις πίστη όταν όλοι για σένα αμφιβάλλουν
μα κι αδιάφορος να 'σαι κι ορθός στις δικές τους μπροστά αμφιβολίες,
αν μπορείς να υπομένεις χωρίς ν' αποστάσεις ποτέ καρτερώντας,
ή μπλεγμένος με ψεύτες, μακριά να σταθείς, αν μπορείς απ' το ψέμα
κι αν γενείς μισητός, να μη δείξεις στρατί στο δικό σου το μίσος,
κι ούτε τόσο καλός να φανείς κι ούτε τόσο σοφά να μιλήσεις,

αν μπορείς να ονειρεύεσαι δίχως να γίνεις του ονείρου σου σκλάβος,
αν μπορείς να στοχάζεσαι δίχως τη σκέψη να κάνεις σκοπό σου,
αν μπορείς την λαμπρήν ανταμώνοντας Νίκη ή τη μαύρη φουρτούνα,
να φερθείς με τον ίδιο τον τρόπο στους δυο κατεργάρηδες τούτους,
αν μπορείς να υποφέρεις ν' ακούς την αλήθεια που ο ίδιος σου είπες,
στρεβλωμένα από αχρείους, να γενεί μια παγίδα για ηλίθιους ανθρώπους,
ή αν τα όσα η ζωή σου έχει δώσει αντικρίσεις συντρίμια μπροστά σου,
κι αφού σκύψεις, ν' αρχίσεις ξανά να τα χτίζεις με σκάρτα εργαλεία,

αν μπορείς να σωριάσεις μαζί τ' αγαθά και τα κέρδη σου όλα,
κι αν τολμήσεις με μια σου ξαριά όλα για όλα να παίξεις
και να χάσεις τα πάντα και πάλι απ' την πρώτη σου αρχή να κινήσεις,
και να μην ψιθυρίσεις ποτέ ούτε λέξη για τα όσα έχεις χάσει,
κι αν μπορείς ν' αναγκάσεις με θία, την καρδιά σου, τα νεύρα, το νου σου,
να δουλέψουν για σέναν ακόμα κι αφού τσακιστούνε στο μόχθο,
και ν' αντέξεις σ' αυτό σταθερά όταν τίποτε εντός σου δεν θα 'χεις
άλλο εξόν απ' τη θέληση που όρθια θα κράζει σε τούτα «Κρατάτε»,

αν μπορείς να μιλάς με τα πλήθη κι ακέριος στο ήθος να μένεις,
ή αν θρεθείς με ρηγάδες χωρίς τα μυαλά σου να πάρουν αέρα,
κι αν ποτέ, ούτε οι φίλοι ούτε οι εχθροί να σε κάνουν μπορούν να πονέσεις,
τον καδένα αν ζυγιάξεις σωστά και κανέναν πιο πρόσβαρα απ' άλλον,
αν μπορείς να γεμίζεις το αμείλιχτο ένα λεφτό της κάθε ώρας
στην αξία των εξήντα μοιραίων δευτερόλεπτων της διαδρομής του,

τότε θα 'ναι όλη η Γη σα δικιά σου, ως και κάθε που υπάρχει σε τούτη,
και –περισσότερο ακόμα– δε να 'σαι ένας άνθρωπος πλέριος, παιδί μου.

Μετάφραση: Άγγελος Δόξας (1900-1985)

Συλλογικό έργο, *Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία, Ανθολόγιο Μεταφράσεων Β ενιαίου λυκείου (επιλογής)*, εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο-Κέντρο Ελληνικής γλώσσας, Αθήνα χ.χ., σ. 118

Β. Συζητάμε

1. Το ποίημα του Κίπλινγκ με τίτλο «Αν μπορείς...» (συνήθως παραδίδεται ο τίτλος ως «Αν») έχει μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα από αρκετούς λογοτέχνες. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής μεταφράσεις: Μαρίνος Σιγούρος, «Αν...», και του Δ.Π. Κωστελένου, «Αν».

Αφού διαβάσετε τις μεταφράσεις, να συζητήσετε και να σχολιάσετε τα εξής:

α) Για ποιο λόγο επαναλαμβάνεται η φράση «αν» και ποια συναισθήματα σας προκαλεί;

«Αν» σε μετάφραση Μαρίνου Σιγούρου

«Αν» σε μετάφραση Δ.Π. Κωστελένου

- 6) Ποια η γνώμη σας, θα μπορούσαμε να εννοήσουμε τον σύνδεσμο «αν» ως υποθετικό ή ως τελικό «για να μπορείς...» και τι μήνυμα στέλνει στον/στην αναγνώστη/τρια με τη δεύτερη σημασία;
2. Έχει ειπωθεί ότι το «Αν μπορείς...» είναι ένα ποίημα αξιακού κώδικα, ένα αξεπέραστο εγχειρίδιο ζωής που προβάλλει στοιχεία ενάρετης συμπεριφοράς. Να συζητήσετε: α) Πώς κατανοείτε αυτούς τους χαρακτηρισμούς; 6) Νομίζετε ότι οι αξίες αυτές υπάρχουν σήμερα;
3. Ο Κίπλινγκ, εκτός από ποιητής, υπήρξε και πεζογράφος. Μπορείτε να αναγνωρίσετε στο ύφος του ποιήματος στοιχεία του πεζού λόγου;

Γ. Γράφουμε

1. Ο Κίπλινγκ στο ποίημά του «Αν μπορείς...» δίνει οδηγίες, συμβουλές, νουθεσίες και προτροπές. Να τις καταγράψετε σε κάθε μια στροφή και να αναφέρετε σε ποιον απευθύνεται (διαβάστε το Εισαγωγικό σημείωμα και την καταληκτική προσφώνηση στον τελευταίο στίχο).
2. Το ποίημα «Αν μπορείς...» κατατάσσεται στη διδακτική ποίηση και διακρίνεται για τον έντονο διδακτικό του χαρακτήρα. Να εντοπίσετε στοιχεία που το επιβεβαιώνουν με συγκεκριμένες αναφορές σε στίχους.

Διδακτική ποίηση

Η διδακτική ποίηση έχει κύριο σκοπό να διδάξει κάτι: μια ηθική αρχή, μια καλλιτεχνική ιδέα, μια επιστημονική γνώση, μια πρακτική εμπειρία κ.λπ. Πατέρας της διδακτικής ποίησης θεωρείται ο Ησίοδος (700 π.Χ.) με τα γνωστά διδακτικά έπη του Θεογονία και Έργα και Ημέραι.

Τα γενικότερα γνωρίσματα της διδακτικής ποίησης είναι η εκφορά του ποιητικού λόγου σε θ' ενικό πρόσωπο και η ύπαρξη ενός αποδέκτη. Το θ' ενικό πρόσωπο προσδίδει στο ποίημα έναν τόνο οικειότητας, φιλικής κουβέντας και επικοινωνιακής αμεσότητας, και έναν χαρακτήρα συμβουλευτικό και παραινετικό. Ο ποιητής είναι ο συμβουλευών και ο/η αναγνώστης/τρια (ή και ο/η ακροατής/τρια) είναι ο/η αποδέκτης/τρια των συμβουλών και των παραινήσεων.

Έτσι, μέσα στο ποίημα λειτουργεί, με τρόπο άμεσο και ευθύ, ένα είδος έντονου και χαρακτηριστικού διδακτισμού. Ο διδακτισμός, όμως, δεν γίνεται με τρόπο φωναχτό, άκομπο και κηρυγματικό, αλλά με τρόπο οικείο, φιλικό και υποβλητικό.

3. Οι στίχοι «αν μπορείς να ονειρεύεσαι δίχως να γίνεις του ονείρου σου σκλάβος, / αν μπορείς να στοχάζεσαι δίχως τη σκέψη να κάνεις σκοπό σου» στη δεύτερη στροφή θυμίζουν τη φράση που παραθέτει ο Διονύσιος Σολωμός στο Σχεδιάσμα Γ' των *Ελευθέρων Πολιορκημένων* «Με λογισμό και μ' όνειρο...». Απαντήστε γραπτώς πώς θα πρέπει να πορεύεται ο άνθρωπος στη ζωή του. Ποια δέση πρέπει να έχουν το όνειρο, η σκέψη και ο στοχασμός;

Δ. Δημιουργούμε

1. Δοκιμάστε να διασκεύαστε ολόκληρο το ποίημα ή μέρος του σε ομοιοκατάληκτο στίχο. Να εντοπίσετε λέξεις ή φράσεις που έχουν άμεση σχέση με το θέμα, να αποφασίσετε το είδος της ομοιοκαταληξίας (π.χ. πλεκτή ή ξευγαρωτή ή συνδυασμός τους) και να συντομεύσετε αρκετά τους στίχους ώστε να επιτύχετε το επιθυμητό αποτέλεσμα.
2. Να αποδώσετε εικαστικά το ποίημα «Αν μπορείς...». Συγκεκριμένα, να επιλέξετε κάποιες εικόνες από το διαδίκτυο για κάθε στροφή που να αποδίδουν το περιεχόμενό της και να τεκμηριώσετε τη σχετική επιλογή σας.
3. Κατά το πρότυπο του «Αν μπορείς...» του Κίπλινγκ, ο Τάσος Λειβαδίτης έγραψε το ποίημα «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος», το οποίο αποτελεί ένα μανιφέστο για την ανθρωπιά, την υπεράσπιση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και των οικουμενικών αξιών. Αφού το διαβάσετε, έχοντας ως βοηθητική εναρκτήρια φράση το «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος...», να το συμπληρώσετε με στίχους αρνητικών πλευρών/εκφάνσεων που θα πρέπει να αποφύγει κάποιος προκειμένου να λέγεται «άνθρωπος».
4. Διαβάστε το ποίημα του Μανώλη Αναγνωστάκη «If...» και του Κώστα Βάρναλη «Το “Αν” του Κίπλινγκ». Πρόκειται για παρωδίες του ποιήματος του Κίπλινγκ. Δοκιμάστε και εσείς να γράψετε μια αντίστοιχη παρωδία.

Τάσος Λειβαδίτης, «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος»

Κώστας Βάρναλης, «Το “Αν” του Κίπλινγκ»

Μανώλης Αναγνωστάκης, «If...»

Ράντγιαρντ Κίπλινγκ «If»

5. Διαβάστε το ποίημα του Κίπλινγκ «If» στα αγγλικά και επιχειρήστε να δώσετε τη δική σας μετάφραση.

Τελικές Οδηγίες, Φίλιπ Γουίλιαμ Μέι

Λίγα λόγια για τον καρικατουρίστα...

Ο Φίλιπ Γουίλιαμ Μέι (1864-1903) ήταν ένας Άγγλος καρικατουρίστας ο οποίος, με την έντονη οικονομία της γραμμής του, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απομάκρυνση από τα βικτοριανά στυλ εικονογράφησης προς τη δημιουργία του σύγχρονου χιουμοριστικού καρτούν.

Ο Μιχάλης Κατσαρός (Κυπαρισσία Μεσσηνίας, 1919-Αθήνα, 1998) ήταν Έλληνας ποιητής, εκπρόσωπος της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς της ελληνικής λογοτεχνίας.

Από τη νεαρή του ηλικία συμμετείχε σε αριστερές πολιτικές οργανώσεις. Έζησε μια ιδιαίτερα δύσκολη ζωή, γεγονός που τον εξανάγκασε να ασκήσει διάφορα επαγγέλματα (π.χ. ταμίας σε εμπορικό κατάστημα, δημοσιογράφος στον παράνομο Τύπο και υπάλληλος στη Ραδιοφωνία). Συνεργάστηκε με διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά και το 1975 εξέδωσε το περιοδικό *Σύστημα*, δημοσιεύοντας δικά του, κυρίως, κείμενα.

Ο Μιχάλης Κατσαρός κατήγγειλε με περισσή τόλμη μέσα από την ποίησή του την ευμάρεια και τις μικροβολές της καθημερινότητας. Ο λόγος του, άλλοτε αφαιρετικός και άλλοτε υπερρεαλιστικός, άλλοτε με υπερβολικές και πομπώδεις εκφράσεις, οραματιζόταν μια επανάσταση που θα γινόταν. Η στιχουργική του διακρίνεται από ένα διαρκές παιχνίδι λέξεων με εντυπωσιακούς συνδυασμούς και εναργείς εικόνες. Συχνές είναι οι επαναλήψεις, οι αντιθέσεις, οι μεταφορές, οι προσωποποιήσεις, τα ασύνδετα σχήματα, καθώς και κάποια στοιχεία της καθαρεύουσας, που δίνουν έμφαση και διανθίζουν τον ποιητικό του λόγο.

Πολλά ποιήματά του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, όπως, επίσης, έχουν μελοποιηθεί από πολλούς και γνωστούς Έλληνες.

14. Μιχάλης Κατσαρός

«Η διαθήκη μου»

Εισαγωγικό σημείωμα

Το ποίημα «Η διαθήκη μου» δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Δημοκρατικός Τύπος, στο φύλλο με ημερομηνία «1/10/1950» και την υπογραφή «Μ.Κ.». Οι ιδρυτές της εφημερίδας, επειδή θεώρησαν ότι κάποιοι στίχοι ήταν ανατρεπτικοί και επικίνδυνοι, με βάση τον Αναγκαστικό Νόμο 509 του έτους 1947, τους αφαίρεσαν. Ο Κατσαρός διαμαρτυρήθηκε έντονα για τη λογοκρισία και αναγκάστηκε να στείλει στο επόμενο φύλλο της εφημερίδας με ημερομηνία «8/10/1950» και την υπογραφή «Μ.Κ.» το ποίημά του με τίτλο «Υστερόγραφο», το οποίο τέλειωνε με τον στίχο «Ελευθερία ανάπηρη πάλι σου τάζουν».

«Η διαθήκη μου» περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή Κατά Σαδδουκαίων, η οποία εκδόθηκε το 1953 και μελοποιήθηκε από τον Μίκη Θεοδωράκη.

Οι Σαδδουκαίοι ήταν αρχαίο ιουδαϊκό θρησκευτικό κίνημα και αντιστρατεύονταν τους Φαρισαίους. Ήταν οι πλούσιοι, οι αριστοκράτες της εποχής και κατείχαν θέσεις εξουσίας. Από θρησκευτική άποψη, ήταν περισσότερο συντηρητικοί και προσκολλημένοι στην κατά γράμμα εφαρμογή του Νόμου. Απέρριπταν την παράδοση και αρνούσαν την ανάσταση των νεκρών και την αθανασία της ψυχής. Θεωρούσαν τη θρησκεία μέσο και όχι αυτοσκοπό και λάτρευαν την καλοπέραση και την τρυφλότητα.

Τα ποιήματα της συλλογής αυτής χαρακτηρίζονται από έντονη αμφισβήτηση, καταγγελία κάθε μορφής συμβιβασμού και διάθεση ρήξης του ποιητή, στοιχεία πρόδηλα από τον τίτλο της. Είναι γραμμένα σε μια γλώσσα απλή και καίρια, χωρίς περιττά στολίδια, και σε ύφος σκληρό, αυστηρά κριτικό, ενώνοντας την τραγικότητα με τον σαρκασμό. Εμβληματικό είναι το αιρετικό ποίημα της συλλογής αυτής με τίτλο «Η διαθήκη μου», που συναντάται και με τον τίτλο «Αντισταθείτε», το οποίο παροτρύνει για αντίσταση στον καιροσκοπισμό, στην ιδεολογία του βολέματος και στον συντηρητισμό.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Να διαβάσετε τα άρθρα 2 και 3 του Αναγκαστικού Νόμου 509/1947, ο οποίος καταργήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1974, μετά την πτώση της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Με βάση αυτά, πώς εξηγείτε τη λογοκρισία του ποιήματος; Τη θεωρείται δικαιολογημένη;

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ὑπ' ἀριθ. 509 Περί μέτρων ἀσφαλείας τοῦ Κράτους, τοῦ πολιτεύματος,
τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος καὶ προστασίας τῶν ἐλευθεριῶν τῶν πολιτῶν

Π Α Υ Λ Ο Σ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἄρθρον 2.

1. Ὅστις ἐπιδιώκει τὴν ἐφαρμογὴν ἰδεῶν ἐχουσῶν ὡς ἔκδηλον σκοπὸν τὴν διὰ βιαίων μέσων ἀνατροπὴν τοῦ Πολιτεύματος, τοῦ κρατούντος κοινωνικοῦ συστήματος ἢ τὴν ἀπόσπασιν μέρους ἐκ τοῦ ὅλου τῆς ἐπικρατείας, ἢ ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν προσηλυτισμὸν τιμωρεῖται ἐὰν μὲν εἶναι ἀρχηγὸς ἢ ὁδηγὸς διὰ τῆς ποινῆς τῶν προσκαίρων δεσμῶν, εἰς ἰδίῳς δὲ βαρείας περιπτώσεις διὰ τῆς ποινῆς τῶν ἰσοβίων δεσμῶν ἢ τοῦ θανάτου, ἐὰν δὲ εἶναι ἀπλοῦς συστασιώτης διὰ ποινῆς φυλακίσεως, εἰς ἰδίῳς δὲ βαρείας περιπτώσεις διὰ τῆς ποινῆς τῆς εἰρκτῆς ἢ τῶν προσκαίρων δεσμῶν.

2. Ὡς ἰδιαίτερα ἐπιβαρυντικὴ περίπτωσις θεωρεῖται ἡ ἐκτέλεσις τῆς πράξεως ἐν δημοσίῳ τόπῳ, παρόντων πολλῶν, ἢ διὰ τοῦ τύπου, ἢ ἐὰν ὁ προσηλυτισμὸς ἐνεργεῖται διὰ χρημάτων, ἢ ἀπευθύνεται πρὸς ἀνηλίκους, στρατιωτικοὺς ἐν γένει ἢ δημοσίους λειτουργούς.

Ἄρθρον 3.

1. Ἐὰν τὸ ἐν τῇ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ἀδίκημα τελεσθῇ διὰ τοῦ τύπου, ὑπέχουσιν εὐθύνην ὃ τε συγγραφεὺς ἢ συντάκτης τοῦ δημοσιεύματος, ὁ διευθυντὴς ἢ ἐκδότης τοῦ ἐντύπου, καὶ ὁ ἐν γνώσει ἀναλαβὼν τὴν κυκλοφορίαν τοῦ τοιοῦτου ἐντύπου, ἀγνώστου δὲ ὄντος τοῦ ἐκδότου, ὁ τυπογράφος.

2. Κατὰ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ ἀπαγγέλλεται πρὸς τούτοις παῦσις τοῦ ἐπιτηδεύματος τοῦ δημοσιογράφου ἢ τυπογράφου ἢ ἐκδότου τουλάχιστον ἐνὸς ἔτους καὶ ἐν ὑποτροπῇ ὀριστικὴ τοιαύτη.

3. Ὁ παρὰ τὴν παῦσιν ταύτην ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως καὶ ἐν ὑποτροπῇ δι' εἰρκτῆς.

2. Περισσότερες πληροφορίες για τη μετεμφυλιακὴ πνευματικὴ ζωὴ μπορεῖτε να ἀντλήσετε ἀπὸ «Το χρονικὸ τῆς πνευματικῆς ζωῆς».

Το χρονικὸ τῆς
πνευματικῆς
ζωῆς

«Ἡ διαθήκη μου»

Ἀντισταθεῖτε

σ' αὐτὸν που χτίζει ἓνα μικρὸ σπιτάκι
καὶ λέει: *καλὰ εἶμαι ἐδῶ.*

Ἀντισταθεῖτε σ' αὐτὸν που γύρισε πάλι στο σπίτι
καὶ λέει: *Δόξα σοι ο Θεός.*

Ἀντισταθεῖτε

στον περσικὸ τάπητα τῶν πολυκατοικιῶν

στον κοντὸ ἄνθρωπο τοῦ γραφείου

στην εταιρεία *εἰσαγωγαί-εξαγωγαί*

στην κρατικὴ ἐκπαίδευση

στο φόρο

σε μένα ἀκόμα που σας ἱστορώ.

Αντισταθείτε

σ' αυτόν που χαιρετάει απ' την εξέδρα ώρες
ατέλειωτες τις παρελάσεις
πίνουν καφέδες σύνεδροι συμβουλευτόροι –
σ' αυτή την άγωνα κυρία που μοιράζει
έντυπα αγίων λίκνισαν και σμύρναν
σε μένα ακόμα που σας ιστορώ.

Αντισταθείτε πάλι σ' όλους αυτούς που λέγονται
μεγάλοι

στον πρόεδρο του Εφετείου αντισταθείτε
στις μουσικές τα τούμπανα και τις παράτες
σ' όλα τ' ανώτερα συνέδρια που φλυαρούνε
σ' όλους που γράφουν λόγους για την εποχή
δίπλα στη χειμωνιάτικη θερμάστρα
στις κολακείες τις ευχές τις τόσες υποκλίσεις
από γραφιάδες και δειλούς για το σοφό
αρχηγό τους.

Αντισταθείτε στις υπηρεσίες των αλλοδαπών
και διαβατηρίων

στις φοβερές σημαίες των κρατών και τη
διπλωματία
στα εργοστάσια πολεμικών υλών
σ' αυτούς που λένε λυρισμό τα ωραία λόγια
στα δούρια
στα γλυκερά τραγούδια με τους θρήνους
στους θεατές
στον άνεμο
σ' όλους τους αδιάφορους και τους σοφούς
στους άλλους που κάνουνε το φίλο σας
ως και σε μένα, σε μένα ακόμα που σας ιστορώ
αντισταθείτε.

Τότε μπορεί βέβαιαι να περάσουμε προς την
Ελευθερία.

Υστερόγραφο

Η διαθήκη μου πριν διαβαστεί
–καθώς διαβάστηκε–
ήταν ένα ξεστό άλογο ακέραιο
Πριν διαβαστεί
όχι οι κληρονόμοι που περίμεναν
αλλά σφετεριστές καταπατήσανε τα χωράφια.

Η διαθήκη μου για σένα και για σε
χρόνια καταχωνιάστηκε σε χρονοντούλαπα
από γραφιάδες πονηρούς συμβολαιογράφους.

Αλλάξανε φράσεις σημαντικές
 ώρες σκυμμένοι πάνω της με τρόπο
 εξαφανίσανε τα μέρη με τους ποταμούς
 τη νέα βουή στα δάση
 τον άνεμο τον σκότωσαν –
 τώρα καταλαβαίνω πια τι έχασα
 ποιος είναι αυτός που πνίγει.
 Και συ λοιπόν
 στέκεσαι έτσι βουβός με τόσες παραιτήσεις
 από φωνή
 από τροφή
 από άλογο
 από σπίτι.
 στέκεις απαίσια βουβός σαν πεθαμένος:

Ελευθερία ανάπηρη πάλι σου τάζουν.

Μιχάλης Κατσαρός, *Κατά Σαδδουκαίων*, εκδόσεις Κείμενα, Αθήνα 1973, σ. 54-57

Β. Συζητάμε

1. Αναζητήστε στο YouTube τα εξής: α) τον Μιχάλη Κατσαρό να απαγγέλλει το ποίημά του «Η διαθήκη μου», β) μελοποιημένο το ποίημα «Η διαθήκη μου» σε μουσική Θανάση Γκαϊφύλλια και γ) μελοποιημένο το ποίημα το «Υστερόγραφο» σε μουσική Θανάση Γκαϊφύλλια. Πώς σχολιάζετε την απαγγελία και τις μελοποιήσεις;
2. Αφού αναζητήσετε και διαβάσετε το κείμενο «Η Διαθήκη, το Υστερόγραφο και η άλλη πλευρά», να σχολιάσετε τα γραφόμενα. Να εντοπίσετε ποιοι στίχοι έχουν αφαιρεθεί και για ποιο λόγο, ενώ παρέμειναν μόνο οι σχετικά πιο ανώδυνες (αν και όχι λιγότερο βάσιμες) αναφορές.
3. Να σχολιάσετε τον τίτλο του ποιήματος του Μιχάλη Κατσαρού «Η διαθήκη μου». Ενδεικτικές ερωτήσεις: Γιατί νομίζετε ότι επιλέγεται αυτός ο τίτλος; Με ποιο τρόπο προϋδεάζει τον αναγνώστη και προσελκύει το ενδιαφέρον του; Θεωρείτε ότι ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του κειμένου; Τι δέσμευση δημιουργεί η λέξη «διαθήκη» μεταξύ του ποιητή-εντολέα και του/της αποδέκτη/τριας-αναγνώστη/τριας;
 Να δώσετε έναν δικό σας τίτλο στο κείμενο με αναφορική (ή ποιητική) λειτουργία της γλώσσας, αντικαθιστώντας τον ήδη υπάρχοντα.
4. Με δεδομένο ότι το ποίημα γράφτηκε το 1950, νομίζετε ότι διατηρεί την επικαιρότητά του στην εποχή μας;

Γ. Γράφουμε

1. Ένας από τους γνωστότερους στίχους της μεταπολεμικής μας ποίησης είναι ο στίχος του Μιχάλη Κατσαρού «Ελευθερία ανάπηρη πάλι σου τάζουν». Ο στίχος έχει γίνει και παροιμιακός. Πώς κατανοείτε το περιεχόμενό του; Ποιοι, ενδεχομένως, είναι οι κίνδυνοι που απειλούν την ελευθερία του ανθρώπου;

2. Η «διαθήκη» είναι η διαρκής προτροπή να μη χάσει ο άνθρωπος την εγρήγορσή του. Με άλλα λόγια, την κατάσταση της συνείδησής του που είναι σε ετοιμότητα να αντιληφθεί και να δράσει, την επαγρύπνηση, την αποφυγή της αδράνειας. Ο Μίροσλαβ Χόλουμπ στο ποίημά του «Η πόρτα» προτρέπει κάποιον άλλο τρόπο διαφυγής από την αδράνεια. Να απαντήσετε γραπτώς στα εξής: **α)** Πώς κατανοείτε την πολλαπλή επανάληψη της προτροπής «Αντισταθείτε» και «Πήγαινε κι άνοιξε την πόρτα», αντίστοιχα; **β)** Ποια απάντηση δίνουν τα δύο ποιήματα σε αυτό το θέμα; **γ)** Ποια από τις δύο στάσεις ζωής προτιμάτε και σας εκφράζει;
3. Ο Κατσαρός στον καταληκτικό στίχο του «Υστερόγραφου» χαρακτηρίζει την ελευθερία ως «ανάπηρη». Ο Κ.Γ. Καρυωτάκης στο σατιρικό πολιτικό του ποίημα «Στο άγαλμα της Ελευθερίας που φωτίζει τον κόσμο» σαρκάζει το ιδανικό της ελευθερίας. Από πού αντλούν το ερέθισμά τους οι δύο ποιητές και πώς αντιλαμβάνονται το περιεχόμενο της ελευθερίας;

Μίροσλαβ
Χόλουμπ,
«Η πόρτα»

Κ.Γ. Καρυω-
τάκης, «Στο
άγαλμα της
Ελευθερίας
που φωτίζει
τον κόσμο»

Δ. Δημιουργούμε

1. Στο ποίημα «Η διαθήκη μου» σημειώστε τους στίχους που σας έκαναν εντύπωση ή σας φόρτισαν συναισθηματικά και δημιουργήστε ένα δικό σας ποίημα (ομοιοκατάληκτο ή ανομοιοκατάληκτο). Εναλλακτικά, έχοντας ως βοηθητική εναρκτήρια φράση το «Αντισταθείτε», γράψτε ένα ποίημα παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχνοτροπίας.
2. Να δημιουργήσετε την ακροστιχίδα της λέξης «Αντισταθείτε» ή «Ελευθερία». Η κάθετη λέξη να βγάζει κάποιο νόημα, δηλαδή να υπάρχει νοηματική σχέση μεταξύ των λέξεων. Στη συνέχεια, να φτιάξετε ένα ποίημα (παραδοσιακής ή νεωτερικής τεχνοτροπίας) κρατώντας ως πρώτο στίχο τις κάθετες λέξεις της ακροστιχίδας (περίπου 15 στίχοι).
3. Δείτε τις εικόνες με θέμα «Διαμαρτυρία». Αφού τις περιγράψετε σε τρεις έως τέσσερις σειρές, να βάλετε μια λεζάντα για καθεμιά από αυτές.

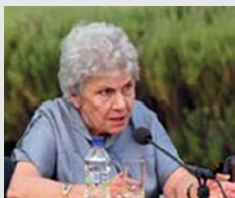
Slideshow με
εικόνες για τη
Διαμαρτυρία

Η Διαθήκη του Ευδαμίδα, Νικολά Πουσέν, 1644-1648

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Νικολά Πουσέν (1594-1665) ήταν Γάλλος ζωγράφος, ο σημαντικότερος του κλασικού γαλλικού μπαρόκ, αν και πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της σταδιοδρομίας του στη Ρώμη. Εκτός από τα δύο χρόνια που υπηρέτησε ως αυλικός ζωγράφος του Λουδοβίκου ΙΓ΄ στο Παρίσι, έζησε και εργάστηκε στη Ρώμη.

15. Κική Δημουλά

«Σημείο Αναγνωρίσεως»

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Κική Δημουλά, παρατηρώντας ένα άγαλμα, γράφει το ποίημα «Σημείο αναγνωρίσεως», στο οποίο, με έναν αρκετά προσωπικό και πρωτότυπο τρόπο που δεν ήταν στις προθέσεις του γλύπτη, αναγνωρίζει τη διαχρονική καταπίεση και αιχμαλωσία της γυναίκας. Με άλλα λόγια, πέρα από τον αντικειμενικό συμβολισμό ενός έργου τέχνης, η ερμηνεία του εναπόκειται στα βιώματα και στις σκέψεις του αποδέκτη.

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή *Το λίγο του κόσμου*, που δημοσιεύτηκε το 1971 και τιμήθηκε με το Β΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης.

Η Κική Δημουλά (Αθήνα, 6 Ιουνίου 1931-Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου 2020), με πατρικό όνομα το Βασιλική Ράδου, Ελληνίδα ποιήτρια της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς και τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών στην έδρα της ποίησης από το 2002, έχει θεωρηθεί ως εκπρόσωπος του γυναικείου φύλου και της γυναικείας γραφής στη λογοτεχνία. Υπήρξε σύζυγος του ποιητή και πολιτικού μηχανικού Άθω Δημουλά, ο οποίος την επηρέασε «διακριτικά, ανεκτίμητα και ανεξήγητα».

Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδος (1949-1973), αλλά αφοσιώθηκε στην ποίηση. Η πρώτη εμφάνισή της στα Γράμματα έγινε το 1952, σε ηλικία μόλις 21 ετών, εκδίδοντας την ποιητική συλλογή με τίτλο *Ποιήματα*. Η πρώτη αυτή ποιητική συλλογή, που αργότερα αποκήρυξε, στάθηκε η αιτία, όπως η ίδια εξομολογείται, να γίνει «ο κουμπάρος» στον γάμο της την ίδια χρονιά με τον Άθω Δημουλά.

Η επίσημη είσοδός της στην ποίηση έγινε το 1956, με τη συλλογή *Έρεβος*, ενώ δυναμική ήταν η παρουσία της το 1971 με την ποιητική συλλογή *Το λίγο του κόσμου*, που απέσπασε το Β΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης.

Η Κική Δημουλά, καταξιωμένη ποιητική φωνή της σύγχρονης λογοτεχνίας μας, έχει τιμηθεί επαξίως και παντοιοτρόπως με πολλά βραβεία και διακρίσεις, ενώ το 2020 προτάθηκε από την Υπουργό Πολιτισμού για το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Έχει, επίσης, αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο, με τη μετάφραση του έργου της σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Αντιπροσωπευτικά ποιήματά της βρίσκονται ανθολογημένα στα διδακτικά εγχειρίδια της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Η Κική Δημουλά αυτοβιογραφούμενη

Α. Προετοιμαζόμαστε

Αφού διαβάσετε τα παρακάτω κείμενα, να εντοπίσετε φαινόμενα διακρίσεων σε βάρος της γυναίκας στις σύγχρονες κοινωνίες.

Αντιφεμινισμός

«Αντιφεμινισμός: Μα αυτός δεν είναι της μόδας αιώνες τώρα; Αυτός δεν διακινεί ανέκδοτα (σε εφημερίδες, περιοδικά και κανάλια) για ξανθές που δεν έχουν παραπάνω μυαλό από ένα κομμάτι τσίγκο; Αυτός δεν κατασκευάζει δεκάδες εξώφυλλα απροκάλυπτου σεξισμού, να κρέμεται η σάρκα στο περίπτερο, να το μετατρέπει σε κρεοπωλείο; Αυτός δεν “υποχρεώνει” τους καμεραμάν να στρέψουν τον φακό τους στις μίνι φούστες, ακόμη κι αν υποτίθεται ότι βρίσκονται εκεί για να καταγράψουν τα παρεπόμενα κάποιου φονικού; Αυτός δεν γαρνίρει κάθε τηλεοπτικό σόου με κορασίδες υποχρεωμένες να κινούνται με τρόπο που να διαβεβαιώνει τους λεξικογράφους ότι το λήμμα “γυναίκα” αφορά τη φυτολογία και όχι την ανθρωπολογία; Αυτός δεν “εξοπλίζει” με γυναικείο γυμνό τη διαφήμιση οποιουδήποτε προϊόντος, σοκολάτας ή ποτού, αυτοκινήτου ή παγωτού; Αυτός δεν αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους (τον ισχυρότερο ίσως) κοινούς τόπους του πολιτισμού μας;»

Παντελής Μπουκάλας, εφημερίδα *Καθημερινή*, 25/9/1994

Ψηφιακός ανθρωπισμός

«Ας δούμε ένα απλό παράδειγμα από τον χώρο της μηχανικής μετάφρασης. Αν ζητήσουμε από το Google Translate να μας μεταφράσει την αγγλική πρόταση “The doctor asked the nurse to take a blood sample” στα ελληνικά, θα πάρουμε: “Ο γιατρός ζήτησε από τη νοσοκόμα να πάρει δείγμα αίματος”. Παρατηρήστε μια σημαντική λεπτομέρεια: ο αλγόριθμος υπέθεσε ότι η φράση αναφέρεται σε άνδρα γιατρό και γυναίκα νοσηλεύτρια. Αυτό οφείλεται στη διαρκή εκπαίδευση του αλγορίθμου¹ με ζευγάρια κειμένων (ελληνικά-αγγλικά), όπου οι γιατροί είναι άνδρες και οι νοσοκόμες γυναίκες. Το πρόβλημα φαινομενικά μπορεί να μοιάζει αδώο. Όμως, αν οι προκαταλήψεις επικρατούν σε συστήματα αυτοματοποιημένης μετάφρασης, δημιουργείται η εύλογη ανησυχία ότι ανάλογες μπορεί να υπάρχουν σε αυτόνομα οχήματα, αυτοματοποιημένα μοντέλα που χρησιμοποιούνται στην απονομή δικαιοσύνης και άλλες κρίσιμες εφαρμογές.

Το παράδειγμα της μετάφρασης αναδεικνύει το εξής: Όπως όλες οι τεχνολογίες, οι ψηφιακές τεχνολογίες δεν είναι αποτέλεσμα παρθενογέννησης. Διαμορφώνονται από έμμεσες και άμεσες επιλογές, και συνεπώς ενσωματώνουν ένα σύνολο αξιών, κανόνων, οικονομικών συμφερόντων και υποθέσεων σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Σήμερα, πολλές από αυτές τις επιλογές παραμένουν κρυμμένες σε λογισμικό που υλοποιεί αόρατους αλγορίθμους, χωρίς έλεγχο τρίτων και λογοδοσία».

Χ. Τσίγκανος-Δ. Σπινέλλης, εφημερίδα *Καθημερινή*, 25/8/2019

¹ αλγόριθμος: σύνολο κανόνων που εφαρμόζονται για την επίλυση ενός προβλήματος.

«Μετάφραση
Google» ή
«Google
Translate»

«Σημείο Αναγνωρίσεως»

άγαλμα γυναίκας με δεμένα χέρια

Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα,
εγώ σε προσφωνώ γυναίκα κατευθείαν.

Στολίζεις κάποιο πάρκο⁵⁴.
Από μακριά εξαπατάς.
Θαρρεί κανείς πως έχεις ελαφρά ανακαδίσει
να θυμηθείς ένα ωραίο όνειρο που είδες,
πως παίρνεις φόρα να το ζήσεις.
Από κοντά ξεκαθαρίζει το όνειρο:
δεμένα είναι πισθάγκωνα τα χέρια σου
μ' ένα σχοινί μαρμάρινο
κι η στάση σου είναι η δέλησή σου
κάτι να σε βοηθήσει να ξεφύγεις
την αγωνία του αιχμάλωτου.
Έτσι σε παραγγείλανε στο γλύπτη:
αιχμάλωτη.
Δεν μπορείς
ούτε μια βροχή να ζυγίσεις στο χέρι σου,
ούτε μια ελαφριά μαργαρίτα.
Δεμένα είναι τα χέρια σου.
Και δεν είν' το μάρμαρο μόνο ο Άργος⁵⁵.
Αν κάτι πήγαινε ν' αλλάξει
στην πορεία των μαρμάρων,
αν άρχιζαν τ' αγάλματα αγώνες
για ελευθερίες και ισότητες,
όπως οι δούλοι,
οι νεκροί
και το αίσθημά μας,
εσύ θα πορευόσουν
μες στη κοσμογονία των μαρμάρων

⁵⁴πάρκο: το ποίημα αναφέρεται στο μαρμάρινο γλυπτό με τίτλο «Η Βόρειος Ήπειρος», το οποίο φιλοτέχνησε και δώρισε ο Κωνσταντίνος Σεφερλής και είναι εγκατεστημένο από το 1953 στην πλατεία Τσιτσα της Αθήνας, στο πάρκο μεταξύ Πολυτεχνείου και Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Εικονίζει μια γυναίκα η οποία, με δεμένα πισθάγκωνα τα χέρια, στηρίζει στον δεξί της αγκώνα το επάνω μέρος του κορμού της και έχει ανασηκωμένο το κεφάλι της. Το έργο τέχνης αποτυπώνει την αντίσταση της αλυσοδεμένης και αλύτρωτης Βορείου Ηπείρου.

⁵⁵Άργος: ο Άργος ο Πανόπτης. Ο τερατόμορφος γίγαντας της ελληνικής μυθολογίας με τα εκατό μάτια, ήταν υπηρέτης της Ήρας και, ύστερα από εντολή της, φρουρούσε την Ιώ, η οποία ήταν ερωμένη του Δία. Όπως, λοιπόν, ο Άργος κρατούσε αιχμάλωτη την Ιώ δεμένη σε ένα δέντρο, έτσι και το μάρμαρο κρατά παγιδευμένη σε αιώνια ακινησία τη γυναικεία μορφή. Τελικά, η μυθική Ιώ γίνεται το σύμβολο της αιωνίως καταπιεσμένης και κατατρεγμένης γυναίκας.

Ας προσεχτεί πως η αναφορά στον Άργο συνιστά μια υπενθύμιση πως συχνά ο έλεγχος και η αυστηρότητα απέναντι στις γυναίκες προκύπτουν από τις ίδιες τις γυναίκες, οι οποίες σταθερά μεταδίδουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον ρόλο του φύλου τους. Οι ίδιες οι γυναίκες, όμως, ως βασικοί παράγοντες παιδαγωγίας και ανατροφής κάθε νέας γενιάς, θα μπορούσαν να διαμορφώσουν έναν διαφορετικό τρόπο θέασης του γυναικείου φύλου.

με δεμένα πάλι τα χέρια, αιχμάλωτης
Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα,
εγώ σε λέω γυναίκα αμέσως.
Όχι γιατί γυναίκα σε παρέδωσε
στο μάρμαρο ο γλύπτης
κι υπόσχονται οι γοφοί σου
ευγονία⁵⁶ αγαλμάτων,
καλή σοδειά ακινησίας.
Για τα δεμένα χέρια σου, που έχεις
όσους πολλούς αιώνες σε γνωρίζω,
σε λέω γυναίκα.

Σε λέω γυναίκα
γιατ' είς' αιχμάλωτη.

Κική Δημουλά, *Το λίγο του κόσμου*, Αθήνα 1971

Β. Συζητάμε

1. Ακούστε στο YouTube την Κική Δημουλά να διαβάζει το ποίημά της. Πώς νιώθετε και τι σκέφτεστε ακούγοντας τη φωνή της ίδιας της ποιήτριας; Πόσο κατατοπιστική και βοηθητική για την ανάλυση του ποιήματος βρίσκετε την ανάγνωσή του από την ίδια;
2. Η λέξη «σημείο», δηλαδή σημάδι, με το οποίο γίνεται η διαδικασία της αναγνώρισης, παραπέμπει σε αρχαιοελληνικά έργα (π.χ. η αναγνώριση του Οδυσσέα από την Πηνελόπη) και δημοτικά τραγούδια. Ποιο νομίζετε ότι δεωρεί η ποιήτρια ως σημείο αναγνώρισης της γυναικείας ταυτότητας; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με βάση το ποίημα.
3. Ποια ερεθίσματα, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφετηρία για τη συγγραφή ενός ποιήματος; Να συμπληρώσετε τον εννοιολογικό χάρτη στο ψηφιακό αντικείμενο.
4. Να αποδώσετε σε αφηγηματική μορφή το περιεχόμενο του ποιήματος. Ποιο είναι το δέμα που πιστεύετε ότι τίθεται στο ποίημα;
5. Η Κική Δημουλά, αν και δεν γράφει υπερρεαλιστική ποίηση, έχει αξιοποιήσει δημιουργικά εκφραστικές δυνατότητες του ρεύματος αυτού, προκειμένου να ανανεώσει την ποιητική της έκφραση. Να εντοπίσετε κάποια χαρακτηριστικά του υπερρεαλιστικού κινήματος (π.χ. καθημερινές και αντιποιητικές λέξεις, απουσία μετρικών και στιχουργικών περιορισμών, αφαιρετικός λόγος και συμπύκνωση του νοήματος, αμφισημία, πρωτότυπα λεκτικά σύνολα). Σας παραξενεύει ή σας δυσκολεύει αυτός ο τρόπος έκφρασης; Νομίζετε ότι με αυτή τη μορφή γραφής η ποιήτρια αποτυπώνει με μεγαλύτερη έμφαση τα συναισθήματα ή τις σκέψεις της;
6. Να χωριστείτε στην τάξη σας σε δύο ομάδες και να οργανώσετε έναν αγώνα λόγου (debate). Η μια ομάδα, αυτή των γυναικών, θα παρουσιάσει παραδείγματα καθημερινής ωμής, δεσμικής ή μη, έμφυλης βίας, η οποία σε ακραίες μορφές μπορεί να οδηγήσει σε γυναικοκτονία. Η άλλη ομάδα, αυτή των αντρών, θα αναζητήσει πληροφορίες και θα αναφερθεί σε «αλυσίδες» αντρών από γυναικεία χέρια (π.χ. Αδάμ-Εύα, Δαλιδά-Σαμψών, Ελένη-Πάρις, Καίσαρ-Κλεοπάτρα, Ναπολέον-Ιωσηφίνα).

Εννοιολογικός
χάρτης
ερεθισμάτων
για συγγραφή
ποιήματος

⁵⁶ ευγονία: γονιμότητα, η απόκτηση παιδιών.

Αγώνας λόγων (debate)

Ως αγώνας λόγων (αρχαιοελληνικά «ἀγὼν λόγων» ή «ἄμιλλα λόγων») εννοείται στα συμφραζόμενα της τραγωδίας η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ δύο προσώπων ενώπιον ενός τρίτου προσώπου, που εμφανίζεται συνήθως στον ρόλο του κριτή. Ο αγώνας λόγων δεν έχει λυρικό χαρακτήρα.

Βασικός εκπρόσωπος του αγώνα ή της άμιλλας λόγων στο αρχαίο δράμα υπήρξε ο Ευριπίδης, ο οποίος φαίνεται να αναδεικνύει το συγκρουσιακό στοιχείο περισσότερο από τους άλλους τραγικούς, υπογραμμίζοντας τη διατύπωση των λεκτικών ανταλλαγών με έντονες παρεμβάσεις και επίδειξη αυτο-συνείδησης.

Η σύγχρονη γραμματεία κατέληξε στον όρο «σκηνή αγώνα», με τον οποίο περιγράφει γενικά το πρότυπο ενός ζεύγους αντιτιθέμενων λόγων, ισορροπημένων ως προς το μήκος και το περιεχόμενο, διαχωρισμένων με δυο ή τρεις στίχους από τον κριτή ή τον χορό και επαναλαμβανόμενη στιχομυδική ανταλλαγή ανάμεσα στους ανταγωνιστές.

Γ. Γράφουμε

1. Το ποίημα είναι χωρισμένο σε πέντε ενότητες (1η ενότητα, στίχοι 1-2: «Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα, / εγώ σε προσφωνώ γυναίκα κατευθείαν»· 2η ενότητα, στίχοι 3-19: «Στολίζεις κάποιο πάρκο / [...] Δεμένα είναι τα χέρια σου»· 3η ενότητα, στίχοι 20-30: «Και δεν είν' το μάρμαρο μόνο ο Άργος / [...] με δεμένα πάλι τα χέρια, αιχμάλωτη»· 4η ενότητα, στίχοι 31-40: «Όλοι σε λένε κατευθείαν άγαλμα, / [...] σε λέω γυναίκα»· 5η ενότητα, στίχοι 41-42: «Σε λέω γυναίκα / γιατί είς' αιχμάλωτη». Να δώσετε έναν πλαγιότιτλο στην κάθε ενότητα.
2. Στο ποίημα είναι έντονη η παρουσία των εκφραστικών σχημάτων λόγου. Να σχολιάσετε τη λειτουργικότητα που έχουν τα εξής εκφραστικά μέσα: α) η αντίθεση «όλοι-εγώ» (στίχοι 1-2) και «Από μακριά εξαπατάς»-«Από κοντά ξεκαθαρίζει το όνειρο:» (στίχοι 4, 8), β) οι λεκτικές επαναλήψεις του μοτίβου των δεμένων χεριών (στίχοι 9, 19, 30, 38), γ) η απροσδόκητη λεκτική σύζευξη «ευγονία αγαλμάτων» και δ) η μεταφορά «καλή σοδειά ακινησίας» (στίχοι 36-37).
3. Το άγαλμα παρουσιάζεται μέσα από τέσσερις οπτικές πρόσληψης: του γλύπτη, των περαστικών, του ποιητικού υποκειμένου από μακριά και από κοντά. Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα.

Οπτική πρόσληψης	Η πρόσληψη του γλύπτη	Η πρόσληψη των περαστικών	Η πρόσληψη του ποιητικού υποκειμένου από μακριά	Η πρόσληψη του ποιητικού υποκειμένου από κοντά
Συγκεκριμένη αναφορά				
Σχολιασμός				

Εναλλακτική άσκηση: Με τη βοήθεια του καθηγητή Πληροφορικής, επισκεφθείτε μια διαδικτυακή υπηρεσία επισκόπησης τρισδιάστατων αντικειμένων (online 3D viewer). Ανοίξτε ένα αρχείο τρισδιάστατου αντικειμένου (τέτοια αρχεία π.χ. έχουν κατάληξη «.stl» και μπορούν να βρεθούν σε διαδικτυακές τοποθεσίες) και με τη βοήθεια του ποντικού παρατηρήστε το αντικείμενο από διάφορες πλευρές/οπτικές. Προσπαθήστε, στη συνέχεια, να περιγράψετε το αντικείμενο από τέσσερις διαφορετικές οπτικές γωνίες.

4. Η οπτική εικόνα που περιγράφεται στους στίχους 5-7 δίνει την αίσθηση της κίνησης και την εντύπωση ότι το άγαλμα κυνηγά κάτι το άπιαστο. Τι θα μπορούσε, κατά τη γνώμη σας, να είναι αυτό; Αναζητήστε εικόνες με αγάλματα σε κίνηση και φανταστείτε από τι επιδιώκουν να ξεφύγουν και τι, ενδεχομένως, κυνηγούν.

5. Αφού διαβάσετε τους στίχους 21-30, να εξηγήσετε με ποια έννοια οι δούλοι, οι νεκροί και το αίσθημα έχουν δικαίωμα στην ελευθερία και την ισότητα. Πώς δικαιολογείται η αναφορά στους αγώνες τους σε σχέση με τα αγάλματα και ειδικότερα τα γυναικεία αγάλματα;
6. Η ποιήτρια μιλά σε α' ενικό πρόσωπο και προσφωνεί το άγαλμα σε β' ενικό πρόσωπο. Τι επιτυγχάνει με αυτή την ενδιαφέρουσα διαπλοκή ανάμεσα στο «εγώ» και στο «εσύ»;
7. Ο Τόλης Νικηφόρου στο ποίημά του «γυναίκα» με ποιο τρόπο τοποθετείται απέναντι στο ζήτημα της μακραίωνης υποταγής και αιχμαλωσίας της γυναίκας και πώς παρουσιάζει τη σχέση του με τη γυναίκα; Για την απάντησή σας αξιοποιήστε στοιχεία από το ποίημα.

Τόλης Νικηφόρου, «γυναίκα»

κάθε μικρή σου υποταγή
 μειώνει τη δική μου ελευθερία
 εμένα ταπεινώνει
 κάθε χαμένο σου δικαίωμα
 πληγώνει τη δική μου αξιοπρέπεια
 κάθε παραπανίσιο σου φορτίο
 έχει σε μένα ρίζες προγονικές
 κάθε σε βάρος σου αδικία
 είναι μια στυγερή κλοπή
 απ' το παγκάρι της δικής μου εκκλησίας
 κι όταν εσύ λιποψυχείς
 εγώ είμαι ο αληθινός προδότης

στέκεσαι δίπλα μου
 στο σπίτι, στη δουλειά ή στο οδόφραγμα
 και με τα ίδια μάτια
 ελεύθερα ατενίζουμε τον ήλιο
 περήφανοι
 ασυμβίβαστοι
 ωραίοι μέσα στα τόσα ελαττώματά μας
 εμείς που η φύση έταξε σε σάρκα μία

Δ. Δημιουργούμε

1. Αν είχε φωνή το άγαλμα της δεμένης γυναίκας, τι θα μπορούσε να διηγηθεί; Δημιουργήστε ένα ποίημα το οποίο είτε να «συνομιλεί» με το θέμα της διαχρονικής καταπίεσης του γυναικείου φύλου είτε να κάνει αναφορά στους αγώνες και στις κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος.
2. Δημιουργήστε ένα συννεφόμελο με τη χρήση της διαδικτυακής υπηρεσίας WordArt και αποτυπώστε τις έννοιες-λέξεις του ποιήματος που εμφανίζονται πιο συχνά στο ποίημα και θεωρείτε ότι έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τον/την αναγνώστη/τρια. Συμπεριλάβετε τουλάχιστον δέκα διαφορετικές έννοιες-λέξεις. Στη συνέχεια, γράψτε μια παράγραφο αξιοποιώντας τις έννοιες-λέξεις που παρουσιάζονται πιο έντονα στο συννεφόμελο.

Video tutorial
 για τη δημι-
 ουργία συν-
 νεφόμελου με
 την υπηρεσία
 WordArt

3. Αφού διαβάσετε τις σχετικές πληροφορίες για τον Άργο, πώς καταλαβαίνετε το επίρρημα «μόνο» στον στίχο 20 «Και δεν είν' το μάρμαρο μόνο ο Άργος»; Ποιοι είναι οι άλλοι ουσιαστικοί περιοριστικοί παράγοντες των ελευθεριών της γυναίκας, εκτός από τον δεσμοφύλακα άντρα-τέρας, τον Άργο. Αξιοποιώντας το πρόγραμμα προβολής διαφανειών, να δημιουργήσετε μια παρουσίαση τεσσάρων πέντε διαφανειών με εικόνες και λεζάντες που δείχνουν ποικίλες μορφές γυναικείας καταπίεσης.
4. Το άγαλμα γυναίκας με τα δεμένα χέρια στο ποίημα της Κικής Δημουλά και η Φραγκογιαννού στο διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη *Η Φόνισσα* «συνομιλούν» για όλα αυτά που κρατούν τη γυναίκα σκλαβωμένη – μια σκλαβιά που γίνεται η δεύτερη φύση για τη γυναίκα («σε λέω γυναίκα / γιατί είσαι αιχμάλωτη»). Να γράψετε τον μεταξύ τους διάλογο.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Η Φόνισσα*

«Το μωρόν δεν εδέχθη την ρανίδα του ρευστού εις το στόμα, αλλά την ελάκτισε με την γλωσσίτσαν του, εν τη ορμή του βηχός, όστις είχαν αυξήσει λίαν αλγεινώς.

— Σκασμός!... είτε πάλιν ο Κωνσταντής, ο πατήρ τού βρέφους, μέσα στον ύπνο του.

— Και πλαντασμός!... προσέδθηκε μετ' ειρωνείας η Φραγκογιαννού.

Η λεχώνα εξαφνίσθη μέσα στον ύπνο της, ακούσα ίσως τον βήχα του μικρού, και άμα τον αλλόκοτον βραχύν διάλογον, όστις διημέφθη μέσω του ξυλοτοίχου μεταξύ του κοιμωμένου και της αγρυπνούσης.

— Τ' είναι, μάννα; είπεν ανασηκωθείσα η Δελχαρώ. Δεν είναι καλά το παιδί;

Η γραία εμειδίασε στρυφνώς εις το τρομώδες φως του μικρού λύχνου.

— Σα σ' ακούω, δυχατέρα!...

Αυτό το “σα σ' ακούω, δυχατέρα” ελέχθη με τόνον πολύ αλλόκοτον. Άλλως δεν ήτο η πρώτη φορά, καθ' ην η νεαρά μήτηρ ήκουε τοιούτον τι εκ μέρους της μητρός της. Ενδυμείτο ότι και άλλοτε συνέβη, η γραία μεταξύ γυναικών και γραιιδίων της γειτονιάς, να εκφράση, μετά σείσματος εκφραστικού της κεφαλής, εις ώρας καθ' ας εγίνετο λόγος περί της μεγάλης πληθώρας των νεαρών κορασίων, περί της σπάνεως, περί του ξενιτευμού και των υπέρμετρων απαιτήσεων των γαμβρών, περί των βασάνων όσα υπέφερε μία χριστιανή διά να αποκαταστήση “τ' αδύνατα μέρη”, τουτέστι τα δήλεα, να εκφράση, λέγων, παραπλήσια αισθήματα.

Όταν μάλιστα η μήτηρ της ήκουε περί αρρώστιας μικρών κορασίδων είχαν ακουσθή, σείουσα την κεφαλήν, να λέγη:

— Σα σ' ακούω γειτόνισσα!... “Δεν είναι χάρος, δεν είναι βράχος;” επειδή συνήδιζε πολύ συχνά να εκφράζεται με παροιμίας λίαν εκφραστικής. Και άλλοτε πάλιν την ήκουσαν να δογματίζει ότι ο άνθρωπος δεν συμφέρει να κάμνη πολλά κορίτσια, και ότι το καλύτερον είναι να μη πανδρεύεται κανείς. Η δε συνήθως ευχή της προς τα μικρά κοράσια ήτο “να μη σώσουν!... Να μην πάνε παραπάνω!”

Και άλλοτε προέβη επί τοσούτον ώστε να είπε:

— Τι να σας πω!... Έτσι του 'ρχεται τ' ανθρώπου, την ώρα που γεννιώνται, να τα καρυδοπνίγη!...

Ναι μεν το είπεν, αλλά βεβαίως δεν θα ήτο ικανή να το κάμη ποτέ... Και η ιδία δεν το επίστευε. [...]

Και δι' όλ' αυτά τα θυγάτρια να μέλλη να υποφέρει η μήτηρ των τόσα –κι άλλα τόσα– κι άλλα τόσα, από όσα έχει υποφέρει η μάννα της δι' αυτήν».

16. Κυπριακό δημοτικό τραγούδι

«Η Ανδρονίκη»

Εισαγωγικό σημείωμα

Η «Ανδρονίκη» είναι ένα αφηγηματικό κυπριακό τραγούδι το οποίο αναφέρεται σε μια πραγματική ιστορία που συνέβη στα «μέρη της Ελλάς» (1ος στίχος), δηλαδή στον ελλαδικό χώρο, στα τέλη του 19ου ή στις αρχές του 20ού αιώνα.

Ως αρχή της δημιουργίας του αναφέρονται πολλές περιοχές, π.χ. η Λακωνία (Σπάρτη), η Ρόδος, η Θράκη, η Αντίπαρος, η Πάτρα, η ευρύτερη περιοχή των Δωδεκανήσων, η Μικρά Ασία. Ο τόπος μαρτυρείται στις διάφορες παραλλαγές. Για παράδειγμα: «Εμάθετε τι 'γίνην στης Πόλης τα χωριά...», «Εμάθετε τι 'γίνην στης Πάτρας τα χωριά...», «Στη Σπάρτη στον Αη Γιάννη βαρούνε τα βιολιά», «Στης Σπάρτης τα περβόλια, στης Σπάρτης τα στενά», «Ακούσατε τ' έγενε στης Ρόδου τα χωριά».

Το όνομα της άτυχης κοπέλας συναντάται στις διάφορες παραλλαγές ως Φεβρωνία ή Πεφρωνία (από το λατινικό «februus» που σημαίνει κατά βάση «εξαγνίζω»), Ευφροσύνη, Ανδρονίκη (ανήρ+νίκη). Η κοπέλα, αρχικά, ήταν τίμια και αγνή, όμως έκανε τη μικρή επανάστασή της, «παραστράτησε», αγνοώντας την «ηθική» της εποχής (φοράει ρούχα ευρωπαϊκά, δηλαδή παντελόνια, παίζει χαρτιά, πίνει καφέ, φουμάρει ναργιλέ, συνοδεύεται από κάποιον άντρα αγαπητικό). Η καταπάτηση των ηθών είναι προφανής σε μια εποχή όπου η θέση της γυναίκας είναι εντός της οικογενειακής εστίας, με αποτέλεσμα να μη γίνεται αποδεκτή από την οικογένεια και την τοπική κοινωνία.

Ο αδελφός λέγεται Βαγγέλης και το όνομά του παραμένει σταθερό σε όλες τις παραλλαγές. Σε κάποιες παραλλαγές αναφέρονται και το όνομα και η ιδιότητα του αγαπητικού της κοπέλας, ο οποίος λέγεται Πετρουλάκης και είναι λοχίας. Σε όλες τις παραλλαγές απουσιάζει η απονομή δικαιοσύνης για το φονικό, εκτός από την κυπριακή παραλλαγή, στην οποία ο αδελφός Βαγγέλης συλλαμβάνεται, δικάζεται και οδηγείται στην κρεμάλα.

Α. Προετοιμαζόμαστε

1. Δείτε και σχολιάστε τις παρακάτω εικόνες, που παρουσιάζουν παραδοσιακούς και σύγχρονους ρόλους της γυναίκας.
2. Δημιουργήστε δύο συννεφόμενα με τη χρήση της διαδικτυακής υπηρεσίας WordArt. Το ένα να αποτυπώνει παραδοσιακούς αντρικούς ρόλους και το άλλο παραδοσιακούς γυναικείους ρόλους. Μπορείτε να λάβετε υπόψη και τον παρακάτω πίνακα και πληροφορίες που θα αντλήσετε από τον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας Eurostat.

Video tutorial για τη δημιουργία συννεφόμενου με την υπηρεσία WordArt

ec.europa.eu/eurostat

«Η Ανδρονίκη»

Εμάθατε τι εγίνη στα μέρη της Ελλάς
Ντύθηκε η Ανδρονίκη ρούχα Βρωπαικά

Φορεί τα παντελόνια και πά στον καφενέν
Τον καφετζήν προστάζει καφέν και ναργιλέν

Ζητά κι έναν τραπέζιν και μια ματσά χαρκιά
Κι αρχίνισεν να παίζει μ' έναν παληκαράν

Δυο φίλοι τ' αδερφού της που τη γνωρίσασι
Πάσιν εις τον Βαγγέλην και του το είπασι

— Τρέξε Βαγγέλη τρέξε κάτου στον καφενέν
Να ιδείς την Ανδρονίκην φουμάρει ναργιλέν

Βαγγέλης σαν τ' ακούει πολλά θυμώθηκεν
Πιάνει κι ένα μαχαίριν και αρματώθηκεν

Τρέχει ο Βαγγέλης τρέχει σιμά στον καφενέν
Θωρεί την Ανδρονίκην φουμάρει ναργιλέν

— Κρίμα σε Ανδρονίκη, κρίμα στο μπόι σου
Εντρόπιασες κι εμένα κι ούλον το σόιν σου

Τραβά και το μαχαίριν από την δήκην του
Κι έκοψεν τον λαιμόν της της Ανδρονίκης του

Όταν την επερνούσαν από τα σπίτια της
Μικροί μεάλοι κλάψαν τα μαύρα φρύδια της

Όταν την επερνούσαν από τον καφενέν
Έσπαζαν τα φελτζάνια που πίνασι καφέν

Κι όταν την κατεβάσαν μέσα στο μνήμα της
Δυο φίλοι τ' αδερφού της λαλούν το κρίμα της

— Έσφαξες βρε Βαγγέλη την Ανδρονίκην μας
Που ήτουν το καμάρι μέσα στο σπίτι μας

Και πιάσαν τον Βαγγέλην και τον δικάσασι
Πα στο δεντρό τον θάνουν και τον κρεμάσασι

Πηγή: <https://kithara.to>

Β. Συζητάμε

1. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα *Κορίτσι ή Girl* της Τζαμάικα Κίνκκιντ (ψευδώνυμο της Μαρία Ελέιν Ρίτσαρντσον, που γεννήθηκε στις Αντίλλες το 1949), δημοσιευμένο στο περιοδικό *New Yorker* (Ιούνιος 1978).

α) Να συζητήσετε τις κοινωνικές αντιλήψεις που αναδεικνύονται μέσα από τα λόγια της και τις οδηγίες μιας μητέρας από ένα χωριό της Καραϊβικής για το πώς πρέπει να συμπεριφέρεται η κόρη της και ποιος είναι ο ρόλος της. β) Στο κείμενο είναι έντονη η χρήση του β' ενικού προσώπου και της προστακτικής. Ποια νομίζετε ότι είναι η λειτουργικότητα αυτών των κειμενικών δεικτών μορφής; γ) Ποια η προσωπική σας τοποθέτηση σε αυτά τα έμφυλα και σεξιστικά στερεότυπα;

Τζαμάικα Κίνκκιντ, *Κορίτσι ή Girl*

«Να πλένεις τα ασπρόρουχα τις Δευτέρες και να τα απλώνεις πάνω στις πέτρες. Να πλένεις τα χρωματιστά τις Τρίτες και να τα απλώνεις στο σκοινί, για να στεγνώσουν. Μην βγαίνεις στον καυτό ήλιο με το κεφάλι ακάλυπτο. Να μαγειρεύεις την τηγανητή κολοκύδα σε πολύ καυτό γλυκό λάδι. Μούλιαζε στο νερό τα εσώρουχά σου αμέσως μόλις τα βγάξεις. Ξαλμύριζε αποβραδís το παστό ψάρι πριν το μαγειρέψεις. [...]

Τις Κυριακές να προσπαθείς να περπατάς σαν κυρία. Να μην μιλάς σε αλήτες, ούτε καν όταν σου ζητάνε οδηγίες. Μην τρως φρούτα στο δρόμο, θα σε πάρουν στο κυνήγι οι μύγες. [...] Έτσι ράβεται ένα κουμπί. Έτσι ράβεται η κουμπότρυπα για το κουμπί που μόλις έραψες. Έτσι φτιάχνεται το στρίφωμα του ποδόγυρου, όταν βλέπεις ότι έχει ξηλωθεί, για να μην κυκλοφορείς με τρόπο που να προκαλείς. Έτσι σιδερώνεται το χακί παντελόνι του πατέρα σου για να μην έχει τσακίσεις. [...]

Έτσι φτιάχνεται η ζύμη για το ψωμί, έτσι φτιάχνονται οι πίτες από πλατανόφυλλα, έτσι φτιάχνονται οι πιπεριές στην κατσαρόλα. Έτσι φτιάχνεται ένα καλό γιατρικό κατά του κρυώματος. Έτσι φτιάχνεται ένα καλό γιατρικό για να ρίξεις το παιδί, πριν ακόμα γίνει καλά-καλά παιδί. Έτσι εκφοβίζεις έναν άνδρα, έτσι σε εκφοβίζει ένας άντρας. Έτσι αγαπάς έναν άνδρα. Αν αυτό δεν λειτουργήσει, υπάρχουν κι άλλοι τρόποι, κι αν κι αυτοί δεν λειτουργήσουν, μην νιώδεις και τόσο άσχημα, αν παραιτηθείς απ' την προσπάθεια. [...]

Να ζουλάς πάντα το ψωμί για να βεβαιωθείς ότι είναι φρέσκο. “Κι αν ο φούρναρης δεν μ' αφήσει να πιάσω το ψωμί;” Θες να πεις ότι μετά απ' όλα αυτά, θα γίνεις πραγματικά αυτό το είδος γυναίκας την οποία ο φούρναρης δεν αφήνει να πλησιάσει το ψωμί;»

2. Στις ποικίλες παραλλαγές του δημοτικού τραγουδιού παρατηρούμε τα εξής: α) Υπάρχει αναφορά σε διάφορες περιοχές του ευρύτερου ελλαδικού χώρου. β) Το όνομα της κοπέλας αλλάζει (Φεβρωνία/Πετρωνία, Ανδρονίκη, Ευφροσύνη), το όνομα του αδελφού παραμένει σταθερό (Βαγγέλης) και σε κάποιες παραλλαγές αναφέρεται ο αγαπητικός της κοπέλας (ο λοχίας Πετρουλάκης). Πώς μπορείτε να εξηγήσετε τα παραπάνω;

Γ. Γράφουμε

1. Αφού ακούσετε μια άλλη κυπριακή παραλλαγή του τραγουδιού της «Ανδρονίκης» σε εκτέλεση του Μιχάλη Τερλικκά στο YouTube, να τη συγκρίνετε, βρίσκοντας ομοιότητες και διαφορές, με το κείμενο

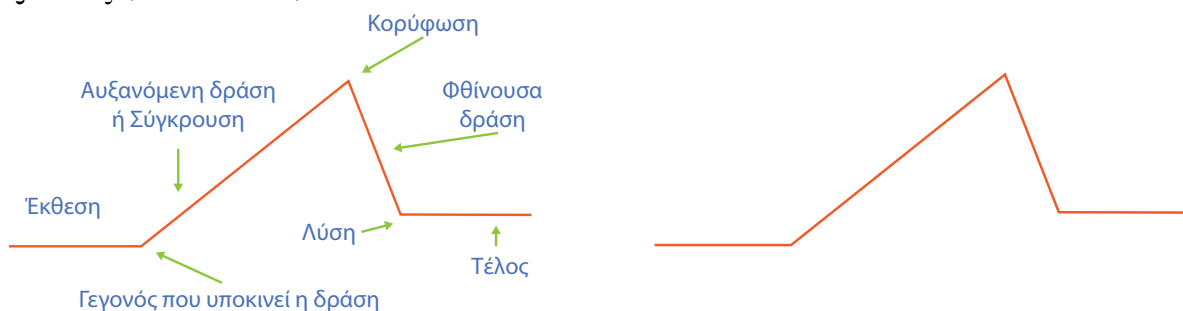
που σας δόθηκε, αξιοποιώντας το Διάγραμμα Venn. Συγκεκριμένα, στα εξωτερικά ξεχωριστά τμήματα τα οποία δεν τέμνονται, να περιλάβετε τα μοναδικά στοιχεία των συγκρινόμενων κυπριακών παραλλαγών, ενώ στον κεντρικό επικαλυπτόμενο χώρο να καταγράψετε τα κοινά στοιχεία.

2. Να εργαστείτε ομαδικά και να μεταγράψετε το τραγούδι στην απλή δημοτική γλώσσα. Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα Έγγραφα Google ή να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».
3. Στον παρακάτω εννοιολογικό χάρτη, η Ανδρονίκη παρουσιάζει τον εαυτό της και τη στάση των άλλων απέναντί της. Συγκεκριμένα, σε α' ενικό πρόσωπο να καταγράψετε τα εξής: **α)** Σκέψεις, **β)** Λόγια, **γ)** Συναισθήματα, **δ)** Εμφάνιση, **ε)** Πράξεις και **στ)** Αντιδράσεις των άλλων.

4. Στο αφηγηματικό κυπριακό δημοτικό τραγούδι «Η Ανδρονίκη» να διακρίνετε τα σημεία της πλοκής, συμπληρώνοντας την Πυραμίδα του Freytag στα εξής σημεία: **α)** Έκθεση (exposition) = το δέμα, **β)** Βασικό γεγονός που πυροδοτεί τη δράση (inciting incident), **γ)** Ανοδική πορεία της δράσης (rising action), **δ)** Κορύφωση (climax), **ε)** Καθοδική πορεία της δράσης (falling action), **στ)** Λύση (resolution) και **ζ)** Τέλος (dénouement).

5. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι «Η πλειοψηφία των παραλλαγών για τη μοίρα της “αντάρτισσας” γυναίκας απηχεί τον προβληματισμό της συντηρητικής και πατριαρχικής ελληνικής κοινωνίας, εξαιτίας της έναρξης της αμφισβήτησης του στερεοτυπικού ρόλου της γυναίκας από τα χρόνια εκείνα, λόγω ποικίλων παραγόντων, κοινωνικών, οικονομικών και άλλων». Να διατυπώσετε τις σκέψεις σας με τη μορφή της ιδεοθύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming), αξιοποιώντας την υπηρεσία AnswerGarden και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα. Τέλος, να συνδέσετε συνεργατικά ένα κείμενο, συμπεριλαμβάνοντας όλες τις απόψεις. Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα Έγγραφα Google ή να γράψετε συνεργατικά το κείμενό σας χωρίς κάποια διαδικασία εγγραφής, αξιοποιώντας την υπηρεσία Framapad και επιλέγοντας «Create a public pad».

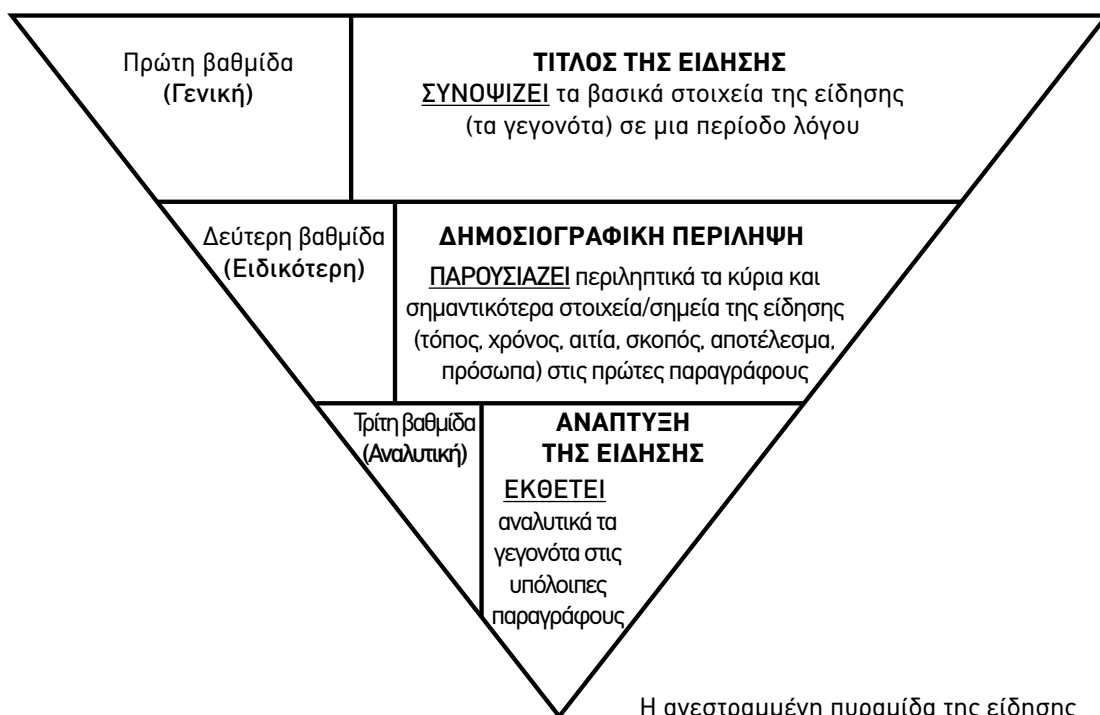
Video
tutorial για το
AnswerGarden

Δ. Δημιουργούμε

1. Δείτε σε βίντεο στο YouTube την τραγική ιστορία της Ανδρονίκης σε ερμηνεία της Ειρήνης Χρυσοβαλάντω Κόκκαλη, καθώς και αποτυπωμένη με τη σύγχρονη ματιά του Χρήστου Μπότση. Σε διαφάνειες μιας ηλεκτρονικής παρουσίασης να σημειώσετε ιδέες/σκέψεις και συναισθήματα που σας δημιουργήθηκαν από την παρακολούθησή τους. Στη συνέχεια, να προσθέσετε μουσική υπόκρουση και εφέ μετάβασης, μετατρέποντας (με το κατάλληλο βοηθητικό λογισμικό) την παρουσίαση σε βίντεο, το οποίο θα αναρτήσετε στο ιστολόγιο της τάξης.
2. Σας ανατίθεται να μετατρέψετε σε ρεπορτάζ, δηλαδή να παρουσιάσετε με δημοσιογραφικό τρόπο, την ιστορία της Ανδρομάχης. Προκειμένου να ετοιμάσετε το άρθρο σας, να εφαρμόσετε την «Ανεστραμμένη πυραμίδα της είδησης».

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

3. Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας (8 Μαρτίου), να γράψετε ένα ποίημα, παραδοσιακής ή μοντέρνας τεχνοτροπίας, με θέμα την ιστορία της Ανδρονίκης.

17. Γιασμίνα Χάντρα

Τα χελιδόνια της Καμπούλ

«Γιασμίνα Χάντρα» (Αλγερία, 10 Ιανουαρίου 1955) είναι το λογοτεχνικό ψευδώνυμο πίσω από το οποίο κρύβεται ο συγγραφέας Μοχάμεντ Μουλεσεχούλ, ο οποίος ήδη από την ηλικία των 9 ετών μπήκε σε στρατιωτική σχολή και έγινε αξιωματικός του αλγερινού στρατού.

Η πρώτη εμφάνισή του στα Γράμματα έγινε το 1984, οπότε και χρησιμοποίησε το γυναικείο λογοτεχνικό ψευδώνυμο, καθώς λόγω του εμφυλίου στην Αλγερία και της συνακόλουθης στρατιωτικής λογοκρισίας αναγκάστηκε να περάσει στην παρανομία ως συγγραφέας.

Ακολούθησαν πολλά επιτυχημένα μυθιστορημάτα του στην Αλγερία και έγινε γνωστός περισσότερο για τα crime novels (αστυνομικά μυθιστορήματα) του με ήρωα τον αστυνόμο Λομπ. Η αποκάλυψη της ταυτότητάς του έγινε το 2001, όταν, κάτω από την πίεση του στρατιωτικού κατεστημένου στη χώρα του, αποχώρησε από τον στρατό και εγκαταστάθηκε στη Γαλλία. Τα μυθιστορημάτα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και μεταφερθεί στον κινηματογράφο.

Εισαγωγικό σημείωμα

Το μυθιστόρημα *Τα Χελιδόνια της Καμπούλ*, γραμμένο το 2002 από τον Γιασμίνα Χάντρα, μας μεταφέρει στην πρωτεύουσα του Αφγανιστάν, την Καμπούλ, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν οι Ταλιμπάν κυριάρχησαν στην πόλη.

Στο βιβλίο αποτυπώνεται το απολυταρχικό και τρομοκρατικό καθεστώς των Ταλιμπάν, που βύθισε τη χώρα στον σκοταδισμό. Τα πανεπιστήμια είτε κλείνουν είτε βομβαρδίζονται, οποιαδήποτε καλλιτεχνική έκφραση φιμώνεται, κάθε παράβαση του ισλαμικού νόμου ισοδυναμεί με θάνατο, ενώ συχνά είναι τα φαινόμενα δημόσιου λιθοβολισμού και εκτελέσεων για εκφοβισμό και παραδειγματισμό. Οι γυναίκες ως σώμα και πνεύμα έχουν «εξαφανιστεί», φορούν υποχρεωτικά μπούρκα, παραμένουν σιωπηλές στο σπίτι, ή συνοδεύονται από τον άντρα κηδεμόνα τους, στην περίπτωση που χρειαστεί να κυκλοφορήσουν.

Το μυθιστόρημα μεταφέρθηκε στις κινηματογραφικές οθόνες σε μια ταινία κινούμενων σχεδίων (animation) και συμμετείχε στο Φεστιβάλ Καννών το 2019, ενώ ήταν υποψήφιο στα Βραβεία της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Κινηματογράφου το 2019 για μια από τις καλύτερες ταινίες κινούμενων σχεδίων.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Μοσέν και η Ζαϊρά, δυο νεαροί διανοούμενοι, παντρεμένοι από έρωτα, ασφυκτιούν στο απολυταρχικό καθεστώς των Ταλιμπάν. Ο Μοσέ προτείνει στη Ζαϊρά να βγούνε μια βόλτα. Η Ζαϊρά, που μάχεται για τη χειραφέτηση της γυναίκας, αρνείται σθεναρά να φορέσει τσαντόρ και να κυκλοφορήσει στην πόλη.

Α. Προετοιμαζόμαστε

Αφού διαβάσετε το παρακάτω άρθρο για τη θέση της γυναίκας σε κοινωνίες ανατολικού και δυτικού τύπου, εργαστείτε ως εξής:

- Υπογραμμίστε σημεία-κλειδιά και σκέψεις που βρήκατε ενδιαφέροντα, καθώς και ερωτήματα που σας γεννήθηκαν.
- Αξιοποιώντας τη διαδικτυακή εφαρμογή Padlet φτιάξτε έναν πίνακα ανακοινώσεων στον οποίο να αναρτήσετε ψηφιακό υλικό με οποιαδήποτε μορφή (κείμενο, εικόνα, υπερσύνδεσμο, video), αναφορικά με τη θέση της γυναίκας στις ανατολικές και δυτικές κοινωνίες.

Video tutorial
για το Padlet

Η θέση της Γυναίκας σε Ανατολή και Δύση

«Η ισότητα των φύλων συνιστά και θα πρέπει να συνιστά βασική αξία όλων των χωρών και δεμελιώδεις δικαίωμα κάθε πολίτη σε οποιαδήποτε χώρα και αν βρίσκεται.

Ο όρος “ρόλος του φύλου” αναφέρεται σε ένα σύνολο κοινωνικών κανόνων, που υπαγορεύουν τι είδους συμπεριφορές θεωρούνται επιθυμητές ή κατάλληλες για ένα άτομο με βάση το πραγματικό ή αντιληπτό φύλο τους. Καθώς οι ρόλοι αυτοί των φύλων είναι κοινωνικά κατασκευασμένοι είναι πιθανό κάποιες φορές να δημιουργούνται ανισότητες και διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνία. Γνωστές είναι σε όλους μας οι διαφορές που υπάρχουν στον τρόπο αντιμετώπισης των γυναικών ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση.

Ανατολικές κοινωνίες: Χαρακτηριστικές πρακτικές ανατολικών χωρών απέναντι στις γυναίκες είναι η έλλειψη ελευθερίας, η πολιτική περιθωριοποίησης, ο αποκλεισμός από την μόρφωση, ο εγκλεισμός στο σπίτι, η ταπείνωση, ο εξευτελισμός και η ενδυμασία που καλύπτει σχεδόν όλο το σώμα και το πρόσωπο.

Στο Ιράν οποιαδήποτε άρνηση της γυναίκας, όπως το να αρνηθεί να παντρευτεί τον άντρα που της επιβάλλει ο πατέρας της, συνεπάγεται σε επίθεση με οξύ.

Η Ινδία θεωρείται από τις πιο επικίνδυνες χώρες να ζει μια γυναίκα, λόγω της καθημερινής άσκησης σεξουαλικής βίας και των συνθηκών σκλαβιάς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι γυναίκες «Νταλίτ», μιας κατώτερης κάστας, να βιάζονται συχνά από μέλη ανώτερων καστών για να «μπουν» στη θέση τους.

Στην Ταϊλάνδη οι γυναίκες πωλούν το κορμί τους σαν αντικείμενο.

Πρόσφατο παράδειγμα είναι οι ειδήσεις που κάνουν τον γύρο του κόσμου τις τελευταίες μέρες για τις γυναίκες στο Αφγανιστάν μετά την επικράτηση των Ταλιμπάν. Ο νόμος της σαρίας θα τους επιβάλει περιορισμό των δικαιωμάτων. Ανάμεσα σε άλλα θα απαγορεύεται να κυκλοφορούν ακάλυπτες, χωρίς άνδρα συνοδό ή να μορφώνονται. [...]

Δυτικές κοινωνίες: Από την άλλη πάλι πλευρά η Δύση, η οποία θεωρείται εξελιγμένη έχει θεσπίσει νομοθετικά την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων. Παρά την νομοθετική ρύθμιση όμως υπάρχει ουσιαστική ισότητα μεταξύ άντρα και γυναίκας στην πράξη;

Μια πρώτη σκέψη είναι ότι προφανώς οι γυναίκες της δύσης δεν αντιμετωπίζουν τις ίδιες ακραίες συνθήκες με τις γυναίκες των ανατολικών χωρών, όπως τα παραδείγματα που προαναφέρθηκαν. Υπάρχουν όμως άλλες ανισότητες που οι γυναίκες καλούνται να αντιμετωπίσουν καθημερινά ακόμα και σήμερα.

Η γυναίκα στη σημερινή κοινωνία έχει επωμιστεί πολλαπλούς ρόλους. Τον ρόλο της εργαζόμενης, της συζύγου, της μητέρας, της νοικοκυράς, κ.ά. Η σημερινή γυναίκα πρέπει να είναι καλή εργαζόμενη, να ανελιχθεί επαγγελματικά και να έχει οικονομικές απολαβές, ώστε να είναι ανεξάρτητη. Παράλληλα όμως πολλές φορές έχει τον κύριο ρόλο στην ανατροφή των παιδιών, στη φροντίδα του σπιτιού αλλά και όλων των άλλων μελών της οικογένειας.

Στον εργασιακό τομέα οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει μια γυναίκα είναι εξίσου μεγάλες. Λόγω της ανισότητας, που δυστυχώς ακόμα υπάρχει, πολύ συχνά υποτιμούνται οι δυνατότητές της, υπάρχουν μισθολογικές ανισότητες και είναι πιο εύκολο να δεχθεί σεξουαλική παρενόχληση ή λεκτική κακοποίηση – τέτοια παραδείγματα στην ελληνική κοινωνία είναι πολλά τον τελευταίο καιρό. Αντιμετωπίζει ακόμη και τον κίνδυνο απόλυσης ή τον κίνδυνο να μην επιλεχθεί καν σε μια θέση εργασίας παρόλο που μπορεί να έχει τα προσόντα, επειδή σκοπεύει να κάνει παιδιά ή είναι ήδη έγκυος. [...] Έχει φανεί πως σε κάθε οικονομική κρίση οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο από τους άντρες. Για τους ίδιους λόγους η επιλογή των γυναικών σε ανώτερες θέσεις είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με τους άντρες.

Επίσης στο χώρο της πολιτικής, αν και το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι είναι κατοχυρωμένο, το ποσοστό των γυναικών που συμμετέχουν τελικά είναι χαμηλό.

Ακόμα και στο χώρο της εκκλησίας βλέπουμε να διαιωνίζονται στερεότυπα σχετικά με την ανισότητα των γυναικών.

Παρά λοιπόν τα δικαιώματα των γυναικών που έχουν δεσπιστεί, οι νέες συνθήκες ζωής και εργασίας κάνουν τον αγώνα για την ισότητα να φαίνεται συνεχής και μεγάλος.

Η κατάσταση στη χώρα μας: Τον τελευταίο καιρό στην Ελλάδα έχουμε δει σε σύντομο χρονικό διάστημα πολλά περιστατικά, όπου γυναίκες δολοφονούνται από τους ερωτικούς τους συντρόφους. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι γυναίκες αυτές ζούσαν μέσα σε κακοποιητικές σχέσεις, κάτι που αναδεικνύει το γεγονός πως στην ελληνική κοινωνία –όπως και σε πολλές άλλες δυτικές χώρες– όχι μόνο δεν έχει επιτευχθεί η ισότητα των φύλων στην πράξη αλλά έχουν δημιουργηθεί και διάφορες παθολογίες, όπως η άσκηση βίας για επιβολή.

Οι ψυχολογικές συνέπειες αυτής της ανισότητας και των όσων προαναφέρθηκαν κάνουν τις γυναίκες ευάλωτες σε ψυχικές ασθένειες. Οι γυναίκες έχει φανεί πως είναι πιο πιθανό να πάδουν κατάθλιψη ή να αντιμετωπίσουν αγχώδεις διαταραχές. Η αυτοεκτίμηση και η αυτοπεποίθησή τους είναι συχνά μειωμένες. Είναι πιο ευάλωτες σε διατροφικές διαταραχές. Ακόμα και στις περιπτώσεις που αναλαμβάνουν υψηλές θέσεις και καθήκοντα, οι ίδιες ασκούν πολύ μεγάλη πίεση στον εαυτό τους για αντεπεξέλδουν».

Γεωργία Κορδώνη, «Η θέση της Γυναίκας σε Ανατολή και Δύση»,
συντομευμένο άρθρο στο news247, 21/08/2021

Σημεία-Κλειδιά,
Ενδιαφέρουσες
σκέψεις, Ερωτήματα

Σημεία-κλειδιά	Ενδιαφέρουσες σκέψεις	Ερωτήματα
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•
•	•	•

Τα χελιδόνια της Καμπούλ

[...] Θα 'θελα να βγω μαζί σου, να βγαίνω κάθε μέρα, κάθε βράδυ, να σε πιάνω απ' το μπράτσο, το γοργό σου βήμα να με παρασέρνει. Θα 'ταν υπέροχο, εσύ κι εγώ, όρθιοι πλάι πλάι μπροστά σε μια βιτρίνα ή καθισμένοι σε ένα τραπέζι, να φλυαρούμε και να κάνουμε απίστευτα σχέδια. Τώρα δεν γίνεται πια. Θα υπάρχει πάντα ένα δύσσομο σκιάχτρο, οπλισμένο μέχρι τα δόντια, για να μας ανακαλεί στην τάξη και να μας απαγορεύει να μιλήσουμε σε ανοικτό χώρο. Παρά να υπομείνω αυτήν την προσβολή, προτιμώ να κλειστώ σπίτι μου. [...]

Ο Μοσέν διαφωνεί. Μορφάζει ακόμη περισσότερο, δείχνει τη φτωχική κάμαρα, τις φθαρμένες κουρτίνες. [...]

— [...] Ο μοναδικός τρόπος που μας έμεινε να αγωνιστούμε, να αντισταθούμε στην αυθαιρεσία και τη βαρβαρότητα, είναι να μην απαρνηθούμε την αγωγή μας. Μας μεγάλωσαν σαν ανθρώπους. [...] Δεν μπορούμε να δεχτούμε να μας εξομοιώσουν με τα ζώα.

— Αυτό δεν έχουμε γίνει;

— Δεν είμαι σίγουρος. Οι Ταλιμπάν εκμεταλλεύτηκαν μια στιγμή αναποφασιστικότητας για να δώσουν ένα φοβερό χτύπημα στους ηττημένους. Όμως δεν είναι το τελειωτικό. Το καθήκον μας είναι να το πιστέψουμε.

— Πώς;

— Περιφρονώντας τη βία. Θα βγούμε. Εσύ κι εγώ. Βέβαια δεν θα πιαστούμε χέρι χέρι, όμως τίποτα δεν μας απαγορεύει να βαδίζουμε πλάι πλάι.

Η Ζαϊρά νευεί αρνητικά:

— Δεν θέλω να γυρίσω με βαριά καρδιά, Μοσέν. Θα χαλάσω άσκοπα τη μέρα μου μ' ό,τι υπάρχει στο δρόμο. Δεν μπορώ να περάσω μπροστά από κάτι φριχτό και να κάνω σαν να μη συμβαίνει τίποτα. Κι από την άλλη, αρνούμαι να φορέσω το τσαντόρ⁵⁷. Απ' όλα τα σαμάρια, είναι το πιο εξευτελιστικό. Ο χιτώνας του Νέσσου⁵⁸ δεν θα 'βλαπτε την αξιοπρέπειά μου περισσότερο απ' αυτό το ολέθριο, γελοίο ντύσιμο, που με καταντά πράγμα, σβήνοντας το πρόσωπό μου και δημεύοντας την ταυτότητά μου. Εδώ, τουλάχιστον, είμαι στο σπίτι μου, Ζαϊρά, γυναίκα του Μοσέν Ραμάτ, τριάντα δύο χρόνων, μια δικαστίνα που ο σκοταδισμός⁵⁹ τής στέρησε τη δουλειά δίχως αποζημίωση ή δίκη. [...] Μ' αυτό το καταραμένο πέπλο⁶⁰, δεν είμαι ούτε άνθρωπος ούτε ζώο, μονάχα κάτι προσβλητικό ή επονειδιστο, που πρέπει να το κρύβουμε σαν αναπηρία. Είναι πολύ σκληρό για να τ' αντέξω. Ιδιαίτερα για μια πρώην δικηγόρο, αγωνίστρια για το γυναικείο ζήτημα. Σε παρακαλώ, μη σκεφτείς πως κάνω νάζια. Δυστυχώς, καλύτερα να 'κανα! Μου λείπει το κουράγιο. Μη μου ζητάς ν' απαρνηθώ το όνομά μου, τα χαρακτηριστικά μου, το χρώμα των ματιών μου, το σχήμα των χειλιών μου, για μια βόλτα μες στη μίζερια και την κατάθλιψη· μη μου ζητάς να 'μαι λιγότερο από σκιά, μια ανώνυμη φορεσιά που δροίζει καταμεσής ενός εχθρικού κόσμου.

Γιασμίνα Χάντρα, *Τα χελιδόνια της Καμπούλ*, Μτφρ.: Ζ. Μπιενκούρ – Μ. Μακρόπουλος, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2004, σ. 63-65

⁵⁷ τσαντόρ: ένδυμα σαν μανδύας που φορούν σε δημόσιους χώρους οι γυναίκες στο Ιράν πάνω από τα υπόλοιπα ρούχα τους, για να καλύψουν το κεφάλι και το σώμα τους.

⁵⁸ Ο μύθος αναφέρει ότι ο Κένταυρος Νέσος χάρισε στη Δηιάνειρα ένα ερωτικό φίλτρο, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει εκείνη στην περίπτωση που ο Ηρακλής έπαυε να την αγαπά. Πράγματι, η Δηιάνειρα έστειλε έναν χιτώνα εμποτισμένο με το φίλτρο αυτό, το οποίο ήταν δηλητήριο, προκειμένου ο Ηρακλής να ξεχάσει την Ιόλη. Όταν ο Ηρακλής φόρεσε τον χιτώνα αυτόν («χιτώνα του Νέσσου»), βρήκε το τέλος του με φρικτούς πόνους.

⁵⁹ σκοταδισμός: η τάση για αντίδραση σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου στον χώρο της παιδείας και του πολιτισμού. Σκόπιμη πρακτική περιορισμού της γνώσης, του ορθολογισμού και της πληροφόρησης.

⁶⁰ πέπλο: φαρδύ μακρύ ρούχο, το οποίο φορούν σε δημόσιους χώρους σε μερικές μουσουλμανικές χώρες οι γυναίκες πάνω από τα υπόλοιπα ρούχα τους, για να καλύψουν το κεφάλι και το σώμα τους.

*Τα χελιδόνια
της Καμπούλ -
Μια ανάγνωση*

*Τα χελιδόνια
της Καμπούλ
- Κουίζ Σταυρό-
λεξο*

Β. Συζητάμε

1. Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο βρείτε πληροφορίες για τους Ταλιμπάν, τον ισλαμικό νόμο Σαρία, την Καμπούλ, τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, καθώς και για τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 στη Νέα Υόρκη, της 13ης Νοεμβρίου του 2015 στο Παρίσι και της 22ης Μαρτίου του 2016 στις Βρυξέλλες. Συζητήστε πώς μπορεί η ανθρωπότητα να αντιμετωπίσει την τρομοκρατική πρόκληση από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό.
2. Μετά την ανάγνωση του αποσπάσματος, να σχολιάσετε τον τίτλο του. Ενδεικτικές ερωτήσεις: Ο τίτλος είναι ενημερωτικός και δηλωτικός του περιεχομένου; Προσελκύει το ενδιαφέρον και την προσοχή του/της αναγνώστη/τριας; Είναι ονοματικός ή ρηματικός; Είναι κυριολεκτικός ή μεταφορικός; Μπορείτε να φανταστείτε τι κρύβεται από πίσω του; Τέλος, να προτείνετε έναν άλλο τίτλο, ο οποίος να αποδίδει το περιεχόμενο του αποσπάσματος.

Γ. Γράφουμε

1. Δείτε ένα τρέιλερ από την ταινία κινουμένων σχεδίων του μυθιστορήματος *Τα χελιδόνια της Καμπούλ* στο YouTube. Αφού αφηγηθείτε το περιεχόμενό του, με τη μορφή της ιδεοδύελλας/καταιγισμού των ιδεών (brainstorming), να καταγράψετε τα συναισθήματά σας. Μπορείτε να αξιοποιήσετε την υπηρεσία AnswerGarden και να παρακολουθήσετε από κοινού το αποτέλεσμα.
2. Από τους κειμενικούς δείκτες της μορφής να εντοπίσετε μια εικόνα, μια μεταφορά, ένα ασύνδετο σχήμα και την αποτρεπτική υποτακτική και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους.
3. Έχει γραφτεί για το βιβλίο *Τα χελιδόνια της Καμπούλ* ότι αποτελεί «έναν από τους ωραιότερους ύμνους που γράφτηκαν ποτέ για τη γυναίκα, από κάποιον που μεγαλούργησε με γυναικείο όνομα». Σε μια παράγραφο 100-150 λέξεων να επιβεβαιώσετε τη φράση αυτή με βάση το κείμενο και το βιογραφικό του συγγραφέα.
4. Αφού δείτε στο YouTube κάποιες σκηνές από την ταινία κινουμένων σχεδίων, θα εργαστείτε ως εξής: Να περιγράψετε τις εικόνες και να εντοπίσετε το θέμα στο οποίο αναφέρονται. Ποια είναι η πρόθεση του σκιτσογράφου; Θεωρείτε ότι πετυχαίνει τον στόχο του και γιατί; Σε ποιο κοινό πιστεύετε πως απευθύνεται; Ποια συναισθήματα σας προκαλούν οι εικόνες; Να τιλοφορήσετε τις εικόνες.
5. Αναζητήστε εικόνες και φωτογραφίες από το διαδίκτυο με γυναίκες που φοράνε μπούρκα και, αφού τις παρατηρήσετε, να σχολιάσετε τους χαρακτηρισμούς που έχουν αποδοθεί σε αυτές ως «αόρατες γυναίκες» και «σιωπηλές φιγούρες». Στη συνέχεια, συμπληρώστε την πρόταση «Μπούρκα σημαίνει στέρηση ταυτότητας» αλλάζοντας τη λέξη «ταυτότητας».

Video
tutorial για το
AnswerGarden

1. Προκειμένου να ενημερωθείτε για τη γυναικεία ενδυμασία στις ανατολικές χώρες, επισκεφτείτε το «Βικι-λεξικό» και γράψτε τις λέξεις: «μπούρκα», «χιτζάμπ», «νικάμπ» και «τσαντόρ». Στη συνέχεια, αναζητήστε εικόνες γυναικών που φορούν τα παραπάνω ενδύματα. Το υλικό αυτό να το αξιοποιήσετε για να δημιουργήσετε ένα βίντεο με το πρόγραμμα της αρεσκείας σας (πρόταση δωρεάν λογισμικού: shotcut.org), το οποίο να επενδύσετε με ισλαμική μουσική της επιλογής σας από σχετική ιστοσελίδα. Μπορείτε να αναζητήσετε τέτοια μουσική με τις λέξεις: «royalty free islamic music». Τέλος, να αναρτήσετε το βίντεό σας στο YouTube και, μέσω αυτού, στο ιστολόγιο της τάξης.
2. Η τάξη σας θα χωριστεί σε δύο ομάδες. Η μια ομάδα, των αγοριών, να υποδυθεί τον Μοσέ, ο οποίος θα προσπαθήσει με επιχειρήματα να πείσει τη γυναίκα του, τη Ζαϊρά, ότι μια βόλτα στην πόλη θα μπορούσε να αποτελέσει μια πράξη προσωπικής αντίστασης στο ολοκληρωτικό καθεστώς των Ταλιμπάν. Η άλλη ομάδα, των κοριτσιών, να υποδυθεί τη Ζαϊρά, η οποία επιχειρηματολογεί, αρνούμενη να συνεχίσει μια κανονική ζωή κάτω από την πίεση του ολοκληρωτικού καθεστώτος των Ταλιμπάν στην Καμπούλ.
3. Με αφορμή την Ημέρα Μνήμης για τα θύματα της τρομοκρατίας στην Ευρώπη (11 Μαρτίου) και τη Διεθνή Ημέρα για την καταπολέμηση της Ισλαμοφοβίας (15 Μαρτίου), το σχολείο σας διοργανώνει την προβολή της ταινίας κινουμένων σχεδίων «Τα χελιδόνια της Καμπούλ», σε σκηνοθεσία των Zabou Breitman και Eléa Gobbé-Mévellec, του έτους 2019. Δημιουργήστε μια αφίσα για τη διαφήμιση της ταινίας. Η αφίσα μπορεί να σχεδιαστεί είτε με συμβατικό (σε χαρτί) είτε με ψηφιακό τρόπο (λ.χ. με την υπηρεσία Canva και ακολουθήστε τη διαδρομή «Create/posters»).
4. Να διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα από το βιβλίο του Γιουσαφζάι Μαλάλα *Με λένε Μαλάλα* (Μτφρ.: Αύγουστος Κορτώ, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2014). Στη συνέχεια, να δημιουργήσετε μια παρουσίαση πέντε διαφανειών, επιλέγοντας για κάθε διαφάνεια μια φωτογραφία της Μαλάλα, και αξιοποιώντας τα παρακάτω μπαλονάκια ομιλίας να βάλετε τη Μαλάλα: **α)** να μιλά (σύννεφα ομιλίας), **β)** να σκέφτεται (σύννεφα σκέψης), **γ)** να κραυγάζει (σύννεφα κραυγής), **δ)** να επικοινωνεί μέσω μιας ηλεκτρονικής συσκευής, π.χ. ραδιόφωνο, τηλεόραση, ηλεκτρονικός υπολογιστής (σύννεφα εκπομπής), **ε)** να ψιθυρίζει (σύννεφα ψιθύρου).

Slideshow με
εικόνες-επεξη-
γήσεις για
συννεφάκια
ομιλίας (speech
bubbles)

Γιουσαφζάι Μαλάλα, *Με λένε Μαλάλα*

«Κατάγομαι από μια χώρα που δημιουργήθηκε τα μεσάνυχτα. Όταν κόντεψα να πεθάνω ήταν μεσημεράκι. Ένα χρόνο πριν άφησα το σπίτι μου για να πάω στο σχολείο και δεν επέστρεψα ποτέ. Με βρήκε μια σφαίρα των Ταλιμπάν και διακομίστηκε με αεροπλάνο από το Πακιστάν έχοντας χάσει τις αισθήσεις μου. Ορισμένοι λένε πως δε θα γυρίσω ποτέ στην πατρίδα μου, μα εγώ πιστεύω μ' όλη μου την καρδιά πως θα γυρίσω. [...]

Η μέρα όπου άλλαξαν όλα ήταν μια Τρίτη: η 9η Οκτωβρίου του 2012. Δεν ήταν και η καλύτερη μέρα του χρόνου έτσι κι αλλιώς, καθώς θρискόμασταν στα μισά των εξετάσεων του σχολείου, αν κι εμένα ως διαβαστερό κορίτσι δε με πείραζε και τόσο όσο άλλες συμμαθήτριάς μου. Για μας τα κορίτσια, η πόρτα εκείνη ήταν σαν μια μαγική είσοδος στον δικό μας ξεχωριστό κόσμο. Καθώς τη διαβαίναμε χοροπηδώντας, πετούσαμε τις μαντίλες στον αέρα σαν τον άνεμο που φυσά τα σύννεφα πέρα για να βγει ο ήλιος, κι έπειτα ανεβαίναμε τρέχοντας μπουλουόκι τα σκαλιά. [...]

Όταν γεννήθηκα οι συγχωριανοί μας συλλυπήθηκαν τη μητέρα μου και κανείς δε συνεχάρη τον πατέρα μου. Έφτασα στον κόσμο την αυγή, την ώρα που έσβηνε το τελευταίο αστέρι. Εμείς οι Παστούν¹ το

¹ Παστούν: αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού στο Αφγανιστάν και τη μεγαλύτερη εθνική μειονότητα στο Πακιστάν. Πρόκειται για έναν υπερήφανο λαό, που αντιστέκεται σε οποιαδήποτε ξένη επιβολή που επιδιώκει να ελέγξει την κοινωνία τους.

δεωρούμε καλό οιωνό. Ο πατέρας μου δεν είχε χρήματα για νοσοκομείο ή μαμή, κι έτσι μια γειτόνισσα βοήθησε στη γέννα μου. Το πρώτο παιδί των γονιών μου είχε γεννηθεί νεκρό, μα εγώ βγήκα κλωτσώντας και στριγκλίζοντας. Γεννήθηκα κορίτσι σε μια χώρα όπου πανηγυρίζουν την έλευση ενός γιού με πυροβολισμούς, ενώ οι κόρες κρύβονται πίσω από μια κουρτίνα, κι ο ρόλος τους στη ζωή είναι απλώς το μαγείρεμα και η αναπαραγωγή. Για τους περισσότερους Παστούν η γέννηση μιας κόρης είναι μέρα θλίψης. [...]

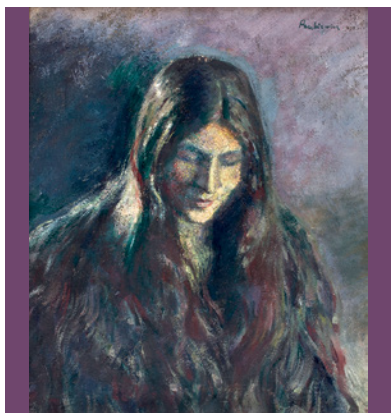
Θα περίμεναν από εμάς να μάθουμε να μαγειρεύουμε και να υπηρετούμε τους αδελφούς και τους πατεράδες μας. Ενώ τα αγόρια μπορούν να ροβολάνε ελεύθερα την πόλη, η μητέρα μου κι εγώ δε μπορούσαμε να βγούμε απ' το σπίτι χωρίς κάποιον άρρενα συγγενή να μας συνοδεύει ακόμα κι αν ήταν ένα αγόρι πέντε χρονών! Έτσι όριζε η παράδοση. Εγώ είχα αποφασίσει, από νωρίς πως δε σκόπευα να δεχτώ αυτό το μέλλον. Ο Πατέρας μου έλεγε ανέκαθεν: “Η Μαλάλα θα είναι ελεύθερη σαν πουλί”.

Οι γυναίκες του χωριού σκέπαζαν το πρόσωπό τους οποτεδήποτε έβγαιναν απ' το πουρντάχ – τα ιδιαίτερα διαμερίσματά τους και δεν αντάμωναν ούτε μιλούσαν με άντρες εφόσον δεν ήταν στενοί συγγενείς τους. Εγώ φορούσα τα πιο μονάτα ρούχα και δεν κάλυπτα το πρόσωπό μου όταν μπήκα στην εφηβεία. Ένας ξάδερφος θύμωσε και ρώτησε τον πατέρα μου: “Γιατί δεν καλύπτει το πρόσωπό της;” Κι εκείνος αποκρίθηκε: “δική μου κόρη είναι. Να κοιτάς τη δουλειά σου”. [...]

Το να φοράς μπούρκα είναι σαν να περπατάς σκεπασμένη με ένα μεγάλο υφασμάτινο κλουβί με μονάχα μια γρίλια για να βλέπεις, ενώ τις μέρες που έχει καύσωνα η μπούρκα είναι ζεστή σαν φούρνος. Εγώ τουλάχιστον δε χρειάστηκε να φορέσω ποτέ. Ο πατέρας μου είπε ότι οι Ταλιμπάν είχαν απαγορεύσει στις γυναίκες ακόμα και να γελάνε μεγαλόφωνα ή να φοράνε άσπρα παπούτσια, καθώς το άσπρο “ήταν ένα χρώμα που ανήκει στους άντρες”. Γυναίκες κατέληγαν στη φυλακή και υποβάλλονταν σε βασανιστήρια μόνο και μόνο επειδή είχαν θαμμένα νύχια. [...]

Η κυβέρνηση έδωσε εκτός νόμου τα μαγαζιά που πουλούσαν CD και DVD, θέλοντας να δημιουργηθεί μια ηθική αστυνομία σαν αυτή που είχαν ιδρύσει οι Αφγανοί Ταλιμπάν. Στόχος ήταν να μπορούν να σταματούν μια γυναίκα που συνοδεύεται από έναν άντρα και να απαιτούν να τους αποδείξει ότι ο άντρας αυτός είναι συγγενής της. Στη συνέχεια οι ακτιβιστές της MMA² εξαπέλυσαν επιθέσεις σε κινηματογράφους και κατέστρεφαν αφίσες με φωτογραφίες γυναικών σκίζοντάς τες ή μαυρίζοντας τα μάτια με μαρκαδόρο. Άρχισαν ακόμα και να αρπάζουν γυναικείες κούκλες από καταστήματα ρούχων. Επίσης διαπόμπευαν άντρες που φορούσαν δυτικού τύπου πουκάμισα και παντελόνια, αντί για το παραδοσιακό σαλβάξ καμίζ, κι επέμεναν ότι οι γυναίκες πρέπει να έχουν το κεφάλι τους καλυμμένο. Ήταν θαρρείς και ήθελαν να διαγράψουν κάθε ίχνος γυναικείας παρουσίας από τον δημόσιο βίο».

² MMA: οι μικτές πολεμικές τέχνες (αγγλικά: mixed martial arts) είναι ένα μαχητικό άθλημα πλήρους επαφής (full contact) που επιτρέπει τη χρήση τόσο των χτυπημάτων όσο και των λαβών, είτε από όρθια θέση είτε από το έδαφος.

Πορτρέτο μιας γυναίκας (νεαρή γυναίκα),
Γιούζεφ Πανκιέβιτς, 1893

Λίγα λόγια για τον ζωγράφο...

Ο Γιούζεφ Πανκιέβιτς (1866-1940) ήταν Πολωνός ιμπρεσιονιστής ζωγράφος, γραφίστας και δάσκαλος, ο οποίος πέρασε μεγάλο μέρος της καριέρας του στη Γαλλία.

II. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΔΙΚΤΥΟΥ

Στάσεις ζωής σε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα

1. Κώστας Καρυωτάκης, «Ανδρείκελα»
2. Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, «Η Μεγάλη Έξοδος»
3. Δημήτρης Χατζής, *Μαργαρίτα Περδικάρη*
4. Γιώργος Σεφέρης, «Επί ασπαλάδων...»
5. Μάριος Χάκκας, *Το ψαράκι της γυάλας*

1. Μελετώντας τα κείμενα του μικροδικτύου να εντοπίσετε στο καθένα από αυτά τις διαφορετικές στάσεις ζωής –του συμβιβασμού ή της αντίστασης– που επιλέγουν τα λογοτεχνικά πρόσωπα σε ακραίες περιόδους μεγάλης κοινωνικής και πολιτικής κρίσης.
2. Ποια η ανταπόκριση, τα συναισθήματα και οι σκέψεις των παιδιών στο Ανάγνωσμα «Η Μεγάλη Έξοδος» και της Μαργαρίτας στο διήγημα *Μαργαρίτα Περδικάρη*;
3. Αφού μελετήσετε τα κείμενα του Οδυσσέα Ελύτη *Το Άξιον Εστί*, «Η Μεγάλη Έξοδος» και του Δημήτρη Χατζή *Μαργαρίτα Περδικάρη*, να γράψετε ένα κείμενο για το ιστολόγιο της τάξης, το οποίο να τιτλοφορείται «Γεννιέσαι ή γίνεσαι αγωνιστής;».
4. Αναζητήστε στοιχεία για τη στάση των συγγραφέων την εποχή της Δικτατορίας. Πού βρίσκονταν οι γνωστοί συγγραφείς την εποχή εκείνη, τι έγραφαν και πού δημοσίευαν τα ποιήματά τους;
5. Με αφορμή το ποίημα «Επί ασπαλάδων...» και το κείμενο *Το ψαράκι της γυάλας*, να υποθέσετε ότι ζείτε στον εφιαλτικό κόσμο ενός δικτατορικού καθεστώτος. Αφηγηθείτε το χρονικό μιας τέτοιας ημέρας στο ημερολόγιό σας.
6. Να συνεξετάσετε το ανάγνωσμα «Η Μεγάλη Έξοδος» με το ποίημα «Επί ασπαλάδων...» ως προς τον εθνεγερτικό τους χαρακτήρα.
7. Με αφορμή τον τίτλο του μικροδικτύου «Στάσεις ζωής σε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα», συζητήστε αν στη ζωή υπάρχουν μόνο οι ήρωες/ίδες που κρατούν πολεμικό όπλο, αλλά και οι ήρωες/ίδες-αγωνιστές/τριες της πέννας. Αυτοί/ές που με την πένα τους «πολεμάνε». Πιστεύετε ότι στις μέρες μας χρειαζόμαστε τέτοιους/ες αγωνιστές/τριες και ποια θα μπορούσε να είναι η προσφορά τους;
8. Αφού αναζητήσετε στο διαδίκτυο τον πίνακα «Κραυγή» του Έντβαρντ Μουνκ, με ποιο από τα παραπάνω κείμενα πιστεύετε ότι «συνομιλεί» πιο άμεσα;
9. Αφού αναφέρετε με ποια γεγονότα της πρόσφατης Ελληνικής Ιστορίας σχετίζονται τα κείμενα, να συζητήσετε ποια σχέση βλέπετε να έχει η ιστορική πραγματικότητα με τη λογοτεχνία.
10. Να οργανώσετε μια έκθεση φωτογραφίας με θέμα «Ηρωικές και αντιηρωικές στάσεις ζωής» και κάτω από κάθε φωτογραφία, αντί για λεζάντα, να βάλετε στίχους ενός ποιήματος που να αποδίδουν το περιεχόμενο ή το μήνυμα της φωτογραφίας.
11. Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί το ποίημα του Γιώργου Γεραλή «Με τι πρόσωπο», στη «συνομιλία» του με τα κείμενα του μικροδικτύου; Λάβετε υπόψη σας και την άποψη ότι σε εποχές κρίσης οι άνθρωποι του πνεύματος, όπως οι συγγραφείς, οφείλουν να πάρουν θέση, να μιλήσουν, για να φωτίσουν και να καθοδηγήσουν τον λαό.

Γιώργος Γεραλής, «Με τι πρόσωπο»

Με τι πρόσωπο θ' αντικρίσουμε εκείνους
που απλώσανε το χέρι τους στη φωτιά,
νηφάλιοι κι ωστόσο περιπαθείς
στην απόφασή τους,
εμείς που σε λόγια αρκεστήκαμε
ζυγιάζοντας το βάρος με τον κίνδυνο,
τα καθημερινά αισθήματα με τις ιδέες;
Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους ξαναδούμε;
Εγκάρδια χαμογελώντας πήρανε
το μακρύ δρόμο
μέσα στην πέτρα και στην καταχνιά,
με μια τούφα από ήλιο στο σκισμένο μέτωπο,
μ' έναν κόμπο φαρμάκι στο ακροχέيلي.
Κι ούτε που καταδέχτηκαν να κοιτάξουν βαθιά μας
πόσο μετρούσε η κίνηση της ψυχής,
ποια υπόσχεση κρυβόταν στο αντίο μας.
Συλλογιστήκαμε τη νύχτα, αυτό μονάχα,
τη δικαιοσύνη αγαπήσαμε, αυτό μονάχα,
κι είπαμε η λέξη είναι φωτιά, θα την πούμε τη λέξη,
όμως εκείνοι,
την ίδια τη φωτιά αγκαλιάσανε, δίχως λέξη να πούνε.
Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους αντικρίσουμε;

12. Με ποιο κείμενο του μικροδικτύου νομίζετε ότι «συνομιλεί» το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Τείχη»;

Κ.Π. Καβάφης, «Τείχη»

Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και κάδομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη·

διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν.
Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.

Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.

6. Διονύσιος Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*
7. Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος, *Θούριος*
8. Δημοτικό τραγούδι, «Του γιοφυριού της Άρτας»
9. Ντίνος Χριστιανόπουλος, «Ιθάκη»
10. Παναγιώτης Σ. Πίστας, «Άπολις»

1. Αξιοποιώντας τα κείμενα του μικροδικτύου «Του γιοφυριού της Άρτας», «Ιθάκη» και «Άπολις», και σε συνδυασμό με το κείμενο του Κώστα Τσιρόπουλου «Ο ηρωισμός στην καθημερινή ζωή», να αναζητήσετε κοινά στοιχεία ως προς τους ανασταλτικούς παράγοντες για την έννοια του ηρωισμού στην πράξη της καθημερινής ζωής, καθώς και τρόπους εκδήλωσής του.

Κώστας Τσιρόπουλος, «Ο ηρωισμός στην καθημερινή ζωή»

«Το έναυσμα του ηρωισμού είναι η Δυσχέρεια, εκείνη που έχει ηθικές συνέπειες, που δημιουργεί αντιδράσεις εσωτερικές, που εγείρει τον βαθύτερο εαυτό μας, γιατί αλλοιώνει την εικόνα του κόσμου, όπως την πλάσαμε μέσα μας, εικόνα που επιδιώκει να πραγματώσει ο υψηλόφρων, ο αληθινός άνθρωπος.

Η Δυσχέρεια δεν είναι μια βαρύγδουπη και μονοκόμματα αντίρρηση, σαν αυτή, λόγου χάρη, που συναντά το παγιδευμένο αγρίμι, όταν παλεύει να συντρίψει την παγίδα του και να τρέξει στα δάση. Η Δυσχέρεια για τον άνθρωπο είναι πολυεδρική, αφορά το σώμα, αφορά και την ψυχή. Και τα δυο νιώθουν την εναντίωση, που η ψυχή επισημαίνει· και τα δυο αγωνίζονται να διαφυλάξουν τα αγαθά που κατέκτησαν και το δρόμο ανοιχτό προς την πραγμάτωση του ιδανικού. Όταν παρουσιάζεται η Δυσχέρεια, εμπνέει κι εξάπτει στον άνθρωπο τον ηρωισμό: απειλείται η ελευθερία κι η ανεξαρτησία του λαού του, τα δημοκρατικά του δικαιώματα, τα πνευματικά του αγαθά ή, ακόμη, του επισείουν έναν νέο τρόπο ζωής, ξένο προς τη φύση του και προς τις επιταγές της ελευθερίας.

Αλλά ο ηρωισμός δεν έχει χαρακτήρα μόνο αμυντικό. Είναι κι επιθετικός: επιτίδεςαι, για να υπερασπίσεις το δίκαιο, για ν' αποσπάσεις την ελευθερία από τα χέρια της τυραννίας, για τη δικαιοσύνη, για να αποκαταστήσεις την ιδανική εικόνα του κόσμου, που φέγγει από ηθική ισορροπία. Πολεμάς, για να πραγματώσεις τους σκοπούς της ζωής σου, την αποστολή σου, που χωρίς αυτή η παρουσία σου στον κόσμο παύει να 'χει νόημα, αξία, ενδιαφέρον. Και η παρουσία του υψηλόφρονος ανθρώπου πάνω στη γη έχει πάντα ένα κρίσιμο, τραγικό, κάποτε επικίνδυνο ενδιαφέρον. Είναι αυτό τούτο το Ενδιαφέρον. Ο ηρωικός άνθρωπος είναι το αλάτι που σφίγγει τους αρμούς της ζωής, που βάζει σε κίνηση τον κόσμο, είναι ο δημιουργός.

Ποια είναι η Δυσχέρεια που αναγκάζει τον σημερινό άνθρωπο να γίνει ήρωας; Πρώτα-πρώτα η εξαφάνιση της ειλικρίνειας, της εντιμότητας και της αξιοπρέπειας, όχι μόνο ανάμεσα στους ανθρώπους, αλλά συχνά και μέσα στα κατάβαθα του ίδιου του ανθρώπου. Πρόκειται για τη γνωστή κατεδάφιση της πίστης στον άνθρωπο και της αξίας του ανθρώπου. Ύστερα είναι η απογοήτευση, που φέρνει έναν κάματο στην ψυχή, μια αδράνεια, μια αιμορραγία, που μεταμορφώνει τον άνθρωπο σ' εξόριστο της ζωής, σε έναν ξένο. Τέλος ο φόβος, που εξουθενώνει τον άνθρωπο, που κάνει τη ζωή του μαρτυρικά επείγουσα, φθαρτή, φευγαλέα, που μεταμορφώνει τον χρόνο σε ανοιχτή πληγή».

2. Να πάρετε συνέντευξη από ένα άτομο του περιγυρού σας που πιστεύετε πως κρατά κάποια ηρωική στάση είτε να ζητήσετε από μεγαλύτερους σας να σας διηγηθούν για τέτοιους ανθρώπους που έζησαν παλιότερα. Χρησιμοποιώντας το υλικό αυτό, να γράψετε ένα άρθρο με τίτλο «Ήρωες της διπλανής πόρτας. Χτες και σήμερα».
3. Ακούστε τον ποιητή Μανώλη Αναγνωστάκη να απαγγέλλει το ποίημά του με τίτλο «Η Απόφαση» στο YouTube και συζητήστε: **α)** Ποια θέση παίρνει το ποιητικό υποκείμενο στο θέμα του μικροδικτύου «Εσωτερικές αντιφάσεις-συγκρούσεις-διλήμματα-αποφάσεις»; **β)** Κατά πόσο είναι εύκολο να τοποθετηθούμε σε ένα θέμα «υπέρ» ή «κατά»; **γ)** Ποιοι οι ανασταλτικοί παράγοντες;
4. Αφού διαβάσετε τα ποιήματα *Ελευθέροι Πολιορκημένοι* και *Θούριος*, να αναζητήσετε στοιχεία μέσα από τα οποία οι ήρωές τους βιώνουν εσωτερικές αντιφάσεις και συγκρούσεις.

Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;

11. Αντώνης Σαμαράκης, *Ζητείται ελπίς*
12. Ασίζ Νεσίν, «Σώπα, μη μιλάς»
13. Ράντγιαρντ Κίπλινγκ, «Αν μπορείς...»
14. Μιχάλης Κατσαρός, «Η διαθήκη μου»

1. Αφού διαβάσετε τα ποιήματα του Ναζίμ Χικμέτ «Όπως ο Κερέμ» και του Τάκη Σινόπουλου «Ο καιόμενος», να τα συσχετίσετε με το ποίημα του Ασίζ Νεσίν «Σώπα, μη μιλάς» και να βρείτε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσά τους ως προς: α) τον τρόπο δράσης των ηρώων και β) τον ρόλο των ποιητικών υποκειμένων. Ποια η δική σας θέση;

Ναζίμ Χικμέτ, «Όπως ο Κερέμ»

Είναι βαρύς ο αγέρας σαν μολύβι
 Φωνάζω, φωνάζω, φωνάζω
 Ελάτε γρήγορα σας φωνάζω
 Να λειώσουμε το μολύβι
 Κάποιος μου λέει
 Φωτιά θα πάρεις απ' την ίδια σου φωνή
 Θα γίνεις στάχτη
 Στάχτη σαν τον Κερέμ
 Που κάηκε απ' τον έρωτά του
 Και εγώ του λέω
 Ας καώ, ας γίνω στάχτη σαν τον Κερέμ
 Αν δεν καώ εγώ
 Αν δεν καείς εσύ
 Αν δεν καούμε εμείς
 Πώς θα γενούν τα σκοτάδια λάμψη;

Απόδοση: Γιάννης Ρίτσος

Τάκης Σινόπουλος, «Ο Καιόμενος»

Κοιτάχτε μπήκε στη φωτιά! είπε ένας απ' το πλήθος.
Γυρίσαμε τα μάτια γρήγορα. Ήταν
στ' αλήθεια αυτός που απόστρεψε το πρόσωπο, όταν του
μιλήσαμε. Και τώρα καίγεται. Μα δε φωνάζει βοήθεια.
Διστάζω. Λέω να πάω εκεί. Να τον αγγίξω με το χέρι μου.
Είμαι από τη φύση μου φτιαγμένος να παραξενεύομαι.
Ποιος είναι τούτος που αναλίσκεται περήφανος;
Το σώμα του το ανθρώπινο δεν τον πονά;
Η χώρα εδώ είναι σκοτεινή. Και δύσκολη. Φοβάμαι.
Ξένη φωτιά μην την ανακατεύεις, μου είπαν.
Όμως εκείνος καίγονταν μονάχος. Καταμόναχος.
Κι όσο αφανίζονταν τόσο άστραφτε το πρόσωπο.
Γινόταν ήλιος.
Στην εποχή μας όπως και σε περασμένες εποχές
άλλοι είναι μέσα στη φωτιά κι άλλοι χειροκροτούνε.
Ο ποιητής μοιράζεται στα δυο.

2. Να διαβάσετε το ποίημα του Μάρτιν Νίμελερ (Γερμανού λουθηρανού πάστορα και αντιναζί θεολόγου), το οποίο σχολιάζει την (πολιτική) απάθεια της «σιωπηλής πλειοψηφίας» την εποχή του Γ' Ράιχ και γράφτηκε το 1937, και του Βλαντίμιρ Μαγιακόφσκι «Ελευθερία έκφρασης», και να εξετάσετε πώς «συνομιλούν» με το ποίημα του Μιχάλη Κατσαρού «Η διαθήκη μου». Ο συσχετισμός των ποιημάτων μπορεί να αφορά το περιεχόμενο, το είδος, το ύφος, τον τίτλο κ.ά. Στη συνέχεια, επιλέγοντας κάποιους στίχους τους ή τροποποιώντας τους, να συνθέσετε ένα δικό σας ποίημα (παραδοσιακής/ομοιοκατάληκτο ή μοντέρνας/ανομοιοκατάληκτο τεχνοτροπίας).

Μάρτιν Νίμελερ, [«Στην αρχή ήρθαν...»]

Στην αρχή ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους.
Δεν ήμουν Εβραίος και δεν φώναξα.
Μετά ήρθαν να πάρουν τους κομμουνιστές.
Δεν ήμουν κομμουνιστής και δεν φώναξα.
Έπειτα ήρθε η ώρα των σοσιαλδημοκρατών.
Δεν ανήκα σ' αυτό το κόμμα και δεν έβρισκα λόγο να διαμαρτυρηθώ.
Ακολουθήσαν οι ομοφυλόφιλοι.
Ούτε κι αυτό σκέφτηκα ότι με αφορούσε.
Στο τέλος ήρθε η σειρά των τσιγγάνων.
Ούτε και τότε βρήκα λόγια για να εκφράσω την αντίθεσή μου.

Ο επόμενος στη σειρά ήμουν εγώ.
Αλλά δεν υπήρχε κανείς για να φωνάξει.

Βλαντίμιρ Μαγιακόφσκι, «Ελευθερία έκφρασης»

Τη πρώτη νύχτα πλησιάζουνε
και κλέβουν ένα λουλούδι
από τον κήπο μας
και δε λέμε τίποτα.
Τη δεύτερη νύχτα δε κρύβονται πλέον
περπατούνε στα λουλούδια,
σκοτώνουν το σκυλί μας
και δε λέμε τίποτα.
Ώσπου μια μέρα
—την πιο διάφανη απ’ όλες—
μπαίνουν άνετα στο σπίτι μας
ληστεύουν το φεγγάρι μας
γιατί ξέρουνε το φόβο μας
που πνίγει τη φωνή στο λαιμό μας.
Κι επειδή δεν είπαμε τίποτα
πλέον δε μπορούμε να πούμε τίποτα

3. Συνδυάζοντας τα ποιήματα του Ράντγιαντ Κίπλινγκ «Αν μπορείς...» και του Μιχάλη Κατσαρού «Η διαθήκη μου», θα εργαστείτε ως εξής: **α)** Να συσχετίσετε το ύφος τους με το περιεχόμενό τους. Ποιους τρόπους χρησιμοποιούν οι ποιητές για να διατυπώσουν παραινέσεις ή προτροπές προς τους/τις αναγνώστες/τριές τους; **β)** Να γράψετε το «κείμενο αρχών» το οποίο προκύπτει για τον άνθρωπο. **γ)** Πώς δικαιολογείται, κατά τη γνώμη σας, ο απόλυτος και διδακτικός χαρακτήρας των διακηρύξεών τους;
4. Αναζητήστε προσωπικότητες από τη νεότερη και σύγχρονη Ιστορία της Ελλάδας και της Κύπρου, αλλά και από την Παγκόσμια Ιστορία, οι οποίες απάντησαν με τη στάση τους στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματος του μικροδικτύου «Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;». Ενδεικτική αναφορά: Μπουμπουλίνα, Μαντώ Μαυρογένους, Νέλσον Μαντέλα, Ρόζα Παρκς, Ευαγόρας Παλληκαρίδης, Μαλάλα Γιουσαφζάι.
5. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Αντώνη Σαμαράκη *Εν ονόματι* (εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σ. ΙΙΙ) και συζητήστε αν ο άνθρωπος απέναντι στα προβλήματα της ζωής θα πρέπει να έχει μια στάση παθητική και συμβιβασμού ή μια στάση ενεργητικής παρουσίας και αγωνιστικότητας. Με άλλα λόγια, πώς νομίζετε ότι πρέπει να απαντήσει ο σύγχρονος άνθρωπος στο ερώτημα του μικροδικτύου «Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;».

Αντώνης Σαμαράκης, *Εν ονόματι*

«— Ή θα διαλέξεις τη σιωπή για να μη χάσεις τη βολή σου, την ησυχία σου, ή θα αντιδράσεις, θα αντισταθείς, θα αγωνιστείς σε όλα αυτά τα αποτρόπαια, τα εφιαλτικά που γίνονται για σένα, υποτίθεται, αλλά χωρίς εσένα.

— Θα μιλήσω. Η σιωπή είναι φυγή, λιποταξία.

— Καλά πάμε. Η σιωπή, η αδιαφορία, η απάθεια αντίκρυ στη θέα του κόσμου μας δεν ταιριάζει σ’ ένα παιδί, σ’ έναν νέο όπως εσύ.

— Θα διαλέξω την ελευθερία να πω όχι, αρνούμαι, θα πω σ’ αυτήν την απάνθρωπη ανθρωπότητα».

6. Διαβάστε πώς απαντά στο δίλημμα του μικροδικτύου «Φεύγουμε ή Παλεύουμε; Φυγή ή Αγωνιστικότητα;» ο Παναγιώτης Σ. Πίστας με το ποίημά του «Όταν». Οι τελευταίοι στίχοι του ποιήματος «ήσυχος και φαινομενικά αδιάφορος / γύρνα πίσω στο χωριό σου» αποτελούν μια πράξη αναχωρητισμού ή κάτι άλλο;

Παναγιώτης Σ. Πίστας, «Όταν»

Όταν οι άλλοι δειλιάζουν ή αδιαφορούν
όταν όλα ή κάποια τέλος πάντων κινδυνεύουν να χαθούν
βγες από τη γραμμή ό,τι κι αν αυτό σου κοστίζει
και χωρίς ούτε στιγμή να σε ξεγελούν τα αξιώματα
πάρε, που λένε, την κατάσταση στα χέρια σου
επιδεικτικά γι' αυτούς που πονηρά φυγομαχούν
τρυφερά γι' αυτούς που σε χρειάζονται
και που μπορεί αύριο να σε ξεχάσουν

Κι όταν όλα διορθωθούν, κι όταν όλα περάσουν
κι αρχίζουν οι άλλοι να ξεμυτίζουν από τα καταφύγια
και να επωφελούνται από τη δική σου δοκιμασία
ήσυχος και φαινομενικά αδιάφορος
γύρνα πίσω στο χωριό σου

7. Με αφορμή το κείμενο του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται ελπίς*, να καταγράψετε τα «πολλά του αιώνος μας τα χρέη» και τις «πολλές αμαρτίες», κατά τον Κώστα Καρυωτάκη, στους ποικίλους τομείς της ανθρωπίνης ζωής.

Στη συνέχεια, αναρωτηθείτε αν η ευθύνη βαρύνει το ίδιο το άτομο ή είναι συλλογική. Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα ποιήματα της Κικής Δημουλά «Έμμεση αδράνεια», του Γιώργου Δουατζή «Επίγνωση» και του Μίλτου Σαχτούρη «Ο Ελεγκτής».

Τέλος, προβληματιστείτε αν το αίσθημα της ατομικής ευθύνης και του προσωπικού αγώνα είναι καθοριστικής σημασίας για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων. Μήπως θα πρέπει να συνδυαστεί εποικοδομητικά η υπεύθυνη στάση του ατόμου με τη συλλογική υπευθυνότητα, ώστε από κοινού να

Κική Δημουλά,
«Έμμεση
αδράνεια»

Γιώργος
Δουατζής,
«Επίγνωση»

Μίλτος
Σαχτούρης,
«Ο Ελεγκτής»

αποτελέσουν μοχλούς ανάκαμψης της κοινωνίας και οδηγό για ένα μέλλον ανθρωπίνης ευημερίας;

8. Διαβάσατε το κείμενο του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται ελπίς* και αναλάβετε να συντάξετε μια υποθετική επιστολή στον συγγραφέα του, επισημαίνοντάς του τι μπορείτε εσείς να κάνετε για την κρίση.
9. Δείτε την παρακάτω εικόνα και προβληματιστείτε σε ένα κείμενο 200 περίπου λέξεων ως προς τους δεσμούς που μπορούν να συμβάλουν στην κατάκτηση και καλλιέργεια της ατομικής και κοινωνικής ευθύνης.

Γυναικεία καταπίεση – Γυναικεία χειραφέτηση

15. Κική Δημουλά, «Σημείο Αναγνώρισεως»

16. Κυπριακό δημοτικό τραγούδι, «Η Ανδρονίκη»

17. Γιασμίνα Χάντρα, *Τα χελιδόνια της Καμπούλ*

1. Εκτυπώστε τον εννοιολογικό χάρτη και συμπληρώστε τον με παράγοντες που ασκούν καταπίεση σε μια γυναίκα. Ιδέες μπορείτε να αντλήσετε από τα κείμενα του μικροδικτύου «Γυναικεία καταπίεση – Γυναικεία χειραφέτηση».
2. Με κεντρικό άξονα τα κείμενα του μικροδικτύου να συντάξετε ένα δοκίμιο (αποδεικτικό ή στοχαστικό) στο οποίο θα αναφέρετε, κατά τη γνώμη σας, τα αίτια της ανισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς και τους πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης της κατάστασης αυτής.

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση για
την καταπίεση
των γυναικών

Εναλλακτικά, έχετε προσκληθεί ως ομιλητές/τριες σε συνέδριο που διοργανώνεται από τη Γραμματεία Ισότητας των δύο φύλων, το οποίο θα διεξαχθεί κατά την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας (8 Μαρτίου) και αναλαμβάνετε να εκφωνήσετε μια ομιλία.

Ομιλία

Η ομιλία είναι ο προφορικός λόγος που εκφωνείται με αφορμή συγκεκριμένη περίπτωση και με αντικείμενο ευρείας θεματολογίας (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό, θρησκευτικό κ.λπ.).

Δομή μιας ομιλίας

- Προσφώνηση-Χαιρετισμός: Τοποθετείται στο αριστερό τμήμα του λόγου –στη γραπτή διατύπωσή του– και ακολουθείται από κόμμα.
- Πρόλογος-Εισαγωγή: Ο ομιλητής δηλώνει με σαφήνεια:
Την αφορμή/αφόρμηση της ομιλίας του.
Την ιδιότητα με την οποία μιλάει.
Το θέμα της ομιλίας του.
Την προσωπική του θέση.
- Κύριο Μέρος: Ανάλυση-ανάπτυξη της άποψης/θέσης.
- Επίλογος-Κλείσιμο: Διατύπωση ευχής, προτροπής, πρόβλεψης κ.λπ.
- Αποφώνηση-Τυπικό κλείσιμο: Πρόκειται για τον καταληκτικό χαιρετισμό προς το ακροατήριο.

3. Αφού εμπνευστείτε από ένα από τα καταχωρισμένα ποιήματα του μικροδικτύου, να γράψετε ένα μικροδιήγημα ή διήγημα μπονζάι, το οποίο θα έχει ως ηρωίδα είτε το άγαλμα γυναίκας με δεμένα χέρια είτε την Ανδρονίκη είτε τη Ζαϊρά, ανάλογα με το ποίημα της επιλογής σας.

Μικροδιήγημα

Το μικροδιήγημα (νανοδιήγημα, διήγημα μπονζάι ή απλώς μπονζάι) είναι μια σύντομη πεζογραφική φόρμα που τα βασικά της ειδοποιητικά χαρακτηριστικά είναι η πλοκή και ο μικρός αριθμός λέξεων. Εγκαινιάστηκε το 1992 από την ανθολογία των Τζέιμς Τόμας, Ντένις Τόμας και Τομ Χαζούκα με τίτλο Flash Fiction. Από τότε το πεζογραφικό αυτό υποείδος του διηγήματος έχει πραγματοποιήσει μια εκπληκτική διαδρομή σε πολλές χώρες και γλώσσες, θυμίζοντας την ανάλογη πορεία του χαϊκού εκτός Ιαπωνίας (π.χ. ιστολόγια, ανθολογίες).

Ο όρος «Μπονζάι», ένας πλατιά διαδεδομένος διεθνής φυτοκομικός όρος (η τέχνη της αισθητικής σμίκρυνσης των δέντρων), στη λογοτεχνική μας παράδοση μας οδηγεί φυσιολογικά στη σολωμική μεταφορά: «Εφάρμοσε εις την πνευματική μορφή την ιστορία του φυτού».

4. Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο γράψτε σε μια παράγραφο πώς κατανοείτε τον όρο «Γλωσσικός σεξισμός». Εντοπίσατε εκφάνσεις γλωσσικού σεξισμού και στερεοτυπικές αντιλήψεις στα κείμενα που διαβάσατε; Θεωρείτε ότι ισχύουν και σήμερα; Ποια συναισθήματα σας προκάλεσε η ανάγνωσή τους;
5. Αναζητήστε στο διαδίκτυο μιμίδια που φαινομενικά σατιρίζουν γυναικείες συνήθειες και συμπεριφορές και παρουσιάστε τεκμηριωμένα τις απόψεις σας σχετικά με το γιατί δεν είναι και τόσο αδώα, αλλά ούτε και τόσο αστεία τα σεξιστικά χιουμοριστικά κείμενα σε μια παράγραφο 100-120 λέξεων.

Μιμίδιο (αγγλικά: meme)

Είναι μια ιδέα, συμπεριφορά ή πεποίθηση στο πλαίσιο μιας πολιτιστικής κληρονομιάς που μεταδίδεται υπό τη μορφή μίμησης (γραφή, ομιλία, χειρονομία κ.λπ.) από τον έναν στον άλλο και συχνά φέρει συμβολικό νόημα που αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο φαινόμενο ή θέμα.

Τα μιμίδια του διαδικτύου είναι διασκεδαστικά ή ενδιαφέροντα στοιχεία (όπως μια φωτογραφία ή ένα βίντεο με λεζάντες) που διαδίδονται ευρέως στο διαδίκτυο, ειδικά μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Παρέχουν μια πανταχού παρούσα πηγή φωτεινής ψυχαγωγίας – έναν τρόπο για να εκφραστούν οι άνθρωποι.

6. Να παρουσιάσετε στην τάξη γυναίκες που «έγραψαν ιστορία» ως πρωταγωνίστριες στους αγώνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή/και ως εμβληματικές μορφές του γυναικείου κινήματος στη διαχρονική του πορεία.
7. Να αναζητήσετε γυναίκες που βίωσαν την καταπίεση και την υποτίμηση του ρόλου τους και να συζητήσετε τον τρόπο της αντίδρασής τους με βάση τα δεδομένα της εποχής τους. Ενδεικτική αναφορά: Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, Ελένη Αλταμούρα-Μπούκουρα.
8. Επισκεφτείτε τη Διαδικτυακή Βιβλιοθήκη και το Κέντρο Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Πατρών, όπου περιλαμβάνονται οι ψηφιακές συλλογές «Κοσμόπολις» (περιλαμβάνει το πλήρες κείμενο 14 φιλολογικών και λογοτεχνικών περιοδικών από το 1834 έως το 1930) και «Πλειάς» (περιλαμβάνει το περιεχόμενο 36 τίτλων ελληνικών περιοδικών του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα), αναζητήστε κάποιο περιοδικό και στο πλαίσιο αναζήτησης γράψτε τη λέξη «γυναίκα». Διαβάστε και σχολιάστε κάποια από τα άρθρα του.

9. Γνωρίζετε την πρώτη γυναικεία εφημερίδα της Ελλάδας *Εφημερίς των Κυριών* (1887-1917) με στόχο τη χειραφέτηση της γυναίκας και την εκδότρια της Καλλιρρόη Παρρέν (1861-1940); Με μια ελεύθερη αναζήτηση στο διαδίκτυο αντλήστε πληροφορίες για τη «μεγάλη μορφή του υγιούς φεμινισμού», όπως την αποκάλεσε ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, και την εφημερίδα της. Μπορείτε να δείτε κάποια άρθρα της εφημερίδας στην ψηφιοθήκη του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

10. Τι γνωρίζετε για το γυναικείο/φεμινιστικό κίνημα; Ποιες ήταν οι σουφραζέτες; Δείτε τη χρονογραμμή με τίτλο «Το γυναικείο κίνημα στην Ελλάδα 1910-1983» και αναζητήστε πληροφορίες για κάποιους σταθμούς του. Νομίζετε ότι έχει αντιμετωπιστεί η κατάσταση της έμφυλης ανισότητας ή υπάρχουν ακόμη θέματα προς επίλυση;

Χρονογραμμή
για το γυναικείο
κίνημα στην Ελ-
λάδα 1910-1983

11. Αναφερθείτε στις διεκδικήσεις του γυναικείου/φεμινιστικού κινήματος και εστιάστε στο δικαίωμα της γυναίκας για μόρφωση. Στη συνέχεια, διαβάστε τα εξής κείμενα, που χρονικά τοποθετούνται στη δεκαετία του 1920: α) Μαρία Ιορδανίδου (1897-1989), *Σαν τα τρελά πουλιά*, β) Ευγενία Φακίνου (1945), *Έρως, Θέρος, Πόλεμος* και γ) Mary Webb (1881-1927), *Το ακριβό φαρμάκι*.

Θα εργαστείτε ως εξής: α) Να εντοπίσετε στοιχεία μέσα από τα οποία φαίνεται η έντονη επιθυμία των ηρωίδων για τα γράμματα και τη μόρφωση. β) Υποδυθείτε τις τρεις ηρωίδες και καταγράψτε τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. γ) Οι τρεις ηρωίδες συνομιλούν. Καταγράψτε τον μεταξύ τους διάλογο.

Μαρία
Ιορδανίδου,
*Σαν τα τρελά
πουλιά*

Ευγενία
Φακίνου,
*Έρως, Θέρος,
Πόλεμος*

Mary Webb,
*Το ακριβό
φαρμάκι*

Δραστηριότητες για όλο το δίκτυο

1. Διαβάστε τον παρακάτω μύθο που έχει ειπωθεί από τη φυλή Τσερόκι σχετικά με τη μάχη και τις συγκρούσεις που γίνονται μέσα στην ψυχή των ανθρώπων. Πώς κατανοείτε τον λόγο του Ινδιάνου «Αυτός που ταΐζει»; Επιλέξτε έναν άλλο διαφορετικό τρόπο να περιγράψετε αυτή την εσωτερική σύγκρουση (π.χ. με ποίημα, ρητό, σύνθημα, αφίσα, διάλογο, εικόνα).

Οι Δυο Λύκοι

«Ένα βράδυ ένας γέρος (ινδιάνος) της φυλής Τσερόκι, μίλησε στον εγγονό του για τη μάχη που γίνεται μέσα στην ψυχή των ανθρώπων.

— Για μου, η μάχη γίνεται μεταξύ δυο “λύκων” που υπάρχουν μέσα σε όλους μας. Ο ένας είναι το Κακό. Είναι ο θυμός, η ζήλια, η θλίψη, η απογοήτευση, η απληστία, η αλαζονεία, η αυτολύπηση, η ενοχή, η προσβολή, η κατωτερότητα, τα ψέματα, η ματαιοδοξία, η υπεροψία, και το εγώ. Ο άλλος είναι το Καλό. Είναι η χαρά, η ειρήνη, η αγάπη, η ελπίδα, η ηρεμία, η ταπεινοφροσύνη, η ευγένεια, η φιλανθρωπία, η συμπόνια, η γενναιοδωρία, η αλήθεια, η ευσπλαχνία και η πίστη στο Θεό.

Ο εγγονός το σκέφτηκε για ένα λεπτό και μετά ρώτησε τον παππού του:

— Ποιος λύκος νικάει;

Ο γέρος Ινδιάνος Τσερόκι απάντησε απλά...

— Αυτός που ταΐζει».

2. Οι συγκρούσεις που βιώνει ο άνθρωπος διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, εσωτερικές και εξωτερικές. Στην πρώτη περίπτωση ο άνθρωπος συγκρούεται με τον εαυτό του, καθώς του δημιουργούνται ηθικής φύσεως διλήμματα. Στη δεύτερη περίπτωση ο άνθρωπος συγκρούεται με άλλο πρόσωπο, με την κοινωνία, με τη

φύση και με τον Θεό ή τη μοίρα, με την τεχνολογία, με το υπερφυσικό. Αναφερθείτε σε κάποιες μορφές συγκρούσεων, στα γενεσιουργά τους αίτια και στην απόφαση που, ενδεχομένως, θα πάρει ο άνθρωπος.

3. Τα άτομα βιώνουν συγκρούσεις που προέρχονται από εσωτερικά ή εξωτερικά γενεσιουργά αίτια. Πολλά είναι τα διλήμματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι και απορρέουν από πολιτικές πεποιθήσεις, ηθικές αξίες, ιδανικά, μεταφυσικά ερωτήματα, οικονομικά συμφέροντα, ιδιοτελή κίνητρα, πάθη κ.λπ. Όλα αυτά τα στοιχεία συνιστούν λόγους που πιέζουν για αποφάσεις και, ταυτόχρονα, αυξάνουν την ένταση. Αφού αναλύσετε τα διλήμματα, να προτείνετε τρόπο διαχείρισής τους εκ μέρους του ανθρώπου.

«Τι πραγματικά αξίζει;
(διλήμματα, προκλήσεις,
αποφάσεις)» - Κουίζ
Αντιστοίχισης Συγγρα-
φών και Κειμένων

«Τι πραγματικά αξίζει;
(διλήμματα, προκλήσεις,
αποφάσεις)» - Κουίζ
Αντιστοίχισης Κειμένων
και Φράσεών τους

III. ΕΞΑΚΤΙΝΩΣΗ

I. Διαβάστε:

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, *Η τιμή και το χρήμα*
Δημήτρης Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*
Ρέα Γαλανάκη, *Ελένη ή ο Κανένας*
Ελένη Πριοβόλου, *Οι φύλακες των αστεριών*
Γεώργιος Βιζυηνός, *Μοσκόβ Σελήμ*
Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*

II. Ακούστε:

Τα τραγούδια της ντροπής (cd)
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Ο ξεπεσμένος δερβίσης* (ακουστικό βιβλίο)

III. Δείτε:

Ταινίες μικρού μήκους (YouTube)
Σοφία Καλαντζή, «Το ΑΠΛΟ απλώνεται»
α) Ποιος είναι ο ήρωας;
β) Τι αξίζει;
γ) Ακεραιότητα

Εκτεταμένα
Βιοεργογραφικά όλων των
συγγραφέων με
βιβλιογραφικές
πηγές

Εκτεταμένο
Γλωσσάρι όλων
των λογοτεχνικών όρων με
βιβλιογραφική
τεκμηρίωση

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για το Δημοτικό
τραγούδι

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για την Επτα-
νησιακή Σχολή

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για την Α΄
Μεταπολεμική
Γενιά

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση για
την Εποχή του
Μεσοπολέμου/
Γενιά του '20

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση
για τη Γενιά
του '30

Εννοιολογικός
χάρτης προς
συμπλήρωση για τη Β΄
Μεταπολεμική
Γενιά

Κατάταξη
κειμένων σε
λογοτεχνικά
είδη

Κατάταξη του
Τύπου του αφη-
γητή με βάση
τα κείμενα

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΟΥ						
ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ	Πολύ καλά	Αρκετά καλά	Καλά	Θα μπορούσα καλύτερα	Χάρη σε ποιο κείμενο...	Χάρη σε ποιο καλλιτεχνικό δημιούργημα...
Αντιλήφθηκα τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους η ιστορική συγκυρία αποτυπώνεται στη λογοτεχνία;						
Συνέδεσα τη διαμόρφωση των ατομικών συμπεριφορών και των συλλογικών στάσεων κατά εποχές με συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο;						
Εντόπισα ενδεικτικές περιπτώσεις στις οποίες οι εσωτερικές συγκρούσεις και τα ηθικά διλήμματα προκύπτουν από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες;						
Συνειδητοποίησα τους τρόπους με τους οποίους ο/η συγγραφέας εκφράζει ηθικά προτάγματα σε σχέση με σημαντικά ζητήματα του ανθρώπινου βίου;						
Συνειδητοποίησα την επίδραση του βιολογικού φύλου στην αποτύπωση της γυναικείας μορφής στη λογοτεχνία;						
Αντιλήφθηκα την επίδραση των στερεοτύπων στην κοινωνική συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας;						
Ανανέωσα και συμπλήρωσα τις γνώσεις μου για τα ιστορικά γεγονότα και τα κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα που αναφέρονται στα κείμενα;						
Ανακάλυψα, συνέκρινα και συζήτησα ομοιότητες και διαφορές στη σκέψη, στα συναισθήματα, στη στάση των συγχρόνων μου αναφορικά με παρόμοια ζητήματα;						
Αξιοποιώντας το περιεχόμενο των κειμένων μπόρεσα να εκφράσω τους προβληματισμούς μου για ανάλογα ζητήματα με τρόπους και μέσα που μου αρέσουν;						

Πηγές Εικόνων

Θεματική Ενότητα 1

- Βραζιλιάνος στιχουργός και μυθιστοριογράφος Paulo Coelho. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Marvin Zilm, CC BY 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paulo_Coelho_2013-10-01_001.jpg), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paulo_Coelho_2013-10-01_001.jpg
- Ένας αλχημιστής στο εργαστήριό του. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balthasar_van_den_Bossche - An Alchemist in His Laboratory.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balthasar_van_den_Bossche_-_An_Alchemist_in_His_Laboratory.jpg)
- Φωτογραφία του Νίκου Καζαντζάκη. Μουσείο Καζαντζάκη.
- Ο ασκητισμός και η χαρά της ζωής, Φράνκ Μπούχσερ, 1865. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/main/?s=Asceticism>
- Ο Καβάφης φωτογραφημένος στην Αλεξάνδρεια. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konstantinos_Kavafis.jpg
- Ένα γέρος, Ζουζέπε ντε Ριμπέρα, 1635. Creative Commons άδειες και αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [Jusepe de Ribera, CC BY 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jusepe_de_ribera,_un_filosofo,_1635_ca.jpg), via Wikimedia Commons. URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jusepe de ribera, un filosofo, 1635 ca.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jusepe_de_ribera,_un_filosofo,_1635_ca.jpg)
- Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zacharias Παπαντωνίου - Zaharias Papantoniou.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zacharias_Papantoniou_-_Zaharias_Papantoniou.jpg)
- Μελέτη ενός καθισμένου γέροντος, L'udovit Cordak. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C4%BDudov%C3%ADt_%C4%8Cordak%C3%A1k - Study of a Seated Old Man - O 3939 - Slovak National Gallery.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C4%BDudov%C3%ADt_%C4%8Cordak%C3%A1k_-_Study_of_a_Seated_Old_Man_-_O_3939_-_Slovak_National_Gallery.jpg)
- Εικόνα του συγγραφέα Ανδρέα Εμπειρικού τραβηγμένη στη Λωζάνη το 1920. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Andreas_Empiricos_1920.jpg
- Άποψη των καταρρακτών στο Τέρνι με φιγούρες σε πρώτο πλάνο, Μάρτιν Φερστάπεν. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/a-view-of-the-waterfalls-at-terni-with-figures-in-the-foreground#00>
- Elizavet Martinengou. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Martinengo Elisavet.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Martinengo_Elisavet.jpg)
- Αυτοπορταίτο, Σουζάν Βαλαντόν, 1916. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/autoportrait-10#00>
- Πορτρέτο του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vasily_Petrov - %D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82_%D0%A4.%D0%9C.%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE - Google Art Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vasily_Petrovich_Dostoevsky_-_Portrait_-_Google_Art_Project.jpg)
- Ένα υπόγειο κατάστημα στην Κρακοβία. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://mdl.artvee.com/ft/83966dr.jpg>
- Ασημίνα Ξηρογιάννη. Διάθεση φωτογραφίας από το ιστολόδιο varelaki: <https://varelaki.blogspot.com/>
- Πορτρέτο του Edgar Allan Poe. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edgar A. Poe - NARA - 528345 \(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edgar_A._Poe_-_NARA_-_528345_(cropped).jpg)
- Johann Wolfgang von Goethe. Λιθογραφία T. Wright, 1821, μετά τον G. Dawe, 1819. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [See page for author, CC BY 2.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Wolfgang_von_Goethe_Lithograph_by_T._Wright,_1821,_a_Wellcome_V0002297.jpg), μέσω Wikimedia Commons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann Wolfgang von Goethe, Lithograph by T. Wright, 1821, a Wellcome V0002297.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Wolfgang_von_Goethe_Lithograph_by_T._Wright,_1821,_a_Wellcome_V0002297.jpg)
- Eugène Delacroix. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Cleveland Museum of Art, CC0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugène_Delacroix_-_Illustrations_for_Faust_-_Méphistophélès_visits_Faust_-_1933.145.6_-_Cleveland_Museum_of_Art.tif), μέσω Wikimedia Commons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugène Delacroix - Illustrations for Faust- Méphistophélès visits Faust - 1933.145.6 - Cleveland Museum of Art.tif](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugène_Delacroix_-_Illustrations_for_Faust_-_Méphistophélès_visits_Faust_-_1933.145.6_-_Cleveland_Museum_of_Art.tif)
- Φωτογραφία του Γρηγόριου Ξενόπουλου. Αποθετήριο πολυμέσων STORE NORSE LEKSIKON: https://snl.no/Grigorios_Xenopoulos
- Ομιλία μέσα στη νύχτα, Δύο λόγιοι κύριοι με ρόμπα, γενειοφόροι και ξυπόλητοι συνομιλούν, έχοντας βιβλία στην αγκαλιά τους, Γουίλιαμ Μπλέιντς, 1891. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Discourse-into-the-night.jpg>
- Πρόσωπο ή βάζο. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Ataturk.svg: Nevit Nevit Dilmel, CC BY-SA 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Face_or_vase_ata_01.svg), μέσω Wikimedia Commons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Face or vase ata 01.svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Face_or_vase_ata_01.svg)
- Torquato Tasso. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ritratto di Torquato Tasso.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ritratto_di_Torquato_Tasso.jpg)
- Κατάληψη της Ιερουσαλήμ από τους Σταυροφόρους, 15 Ιουλίου 1099 Giraudon / The Bridgeman Art Library. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taking of Jerusalem by the Crusaders, 15th July 1099.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Taking_of_Jerusalem_by_the_Crusaders,_15th_July_1099.jpg)

Θεματική Ενότητα 2

- Ο ποιητής Κώστας Καρυωτάκης στην Πρέβεζα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostas_Karyotakis in Preveza \(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostas_Karyotakis_in_Preveza_(cropped).jpg)
- Ο Οδυσσεύς Ελύτης στη Ρώμη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odysseas Elytis 1974.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odysseas_Elytis_1974.jpg)
- Διαδήλωση, Φραντς Βίλχελμ Ζάιμπερτ, 1925. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/demonstration#00>
- Υπογραφή του Οδυσσέα Ελύτη (1911 - 1996), Έλληνα ποιητή βραβευμένου με Νόμπελ. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Odysseas-elytis-signature.svg>

-Αναμνηστική πλακέτα στον κ. Δημήτρη Χατζή (1913-1981) Έλληνας συγγραφέας, που τοποθετήθηκε στην πρώην κατοικία του στη Βουδαπέστη από τον Δήμο της Ελληνικής Μειονότητας στο Angyalföld, 9 Μαΐου 2009. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Φεκίτσας, CC BY-SA 4.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dimitris_Hatzis_plaque_in_Buda-pest13.jpg), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dimitris_Hatzis_plaque_in_Buda-pest13.jpg

-Ο Γεώργιος Σεφέρης. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giorgos_Seferis_1963.jpg

-Υπογραφή του Γιώργου Σεφέρη (1900 - 1971), Έλληνα ποιητή, βραβευμένου με Νόμπελ. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giorgos-seferis-signature.svg>

-Μπλε πλακέτα στον Γιώργο Σεφέρη (Γιώργος Σεφέρης) στο σπίτι του στη λεωφόρο Sloane 7, Λονδίνο SW3, Αγγλία. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Oosoom at en.wikipedia, CC BY-SA 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blue_plaque_George_Seferis,_Sloane_Avenue.jpg), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Blue_plaque_George_Seferis,_Sloane_Avenue.jpg

-Οι υπογραφές αρκετών Ελλήνων συγγραφέων από τη «Γενιά του <30>», συμπεριλαμβανομένων των τιμημένων με βραβείο Νόμπελ Γιώργου Σεφέρη και Οδυσσέα Ελύτη. Από δείπνο που διοργάνωσε ο Γιώργος Θεοτόκας στο σπίτι του στην Αθήνα στις 9 Μαρτίου 1963. Το πρωτότυπο φυλάσσεται στην Πινακοθήκη Γκίκα του Μουσείου Μπενάκη στην Αθήνα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek-literature-30s-generation-signatures-19630309.png>

-Όχλος σ' ένα πάρκο, Φρανθίσκο Γκόγια. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/crowd-in-a-park#00>

-Προσωπογραφία του Διονυσίου Σολωμού από άγνωστο καλλιτέχνη. Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Solomos_portrait_4.jpg

-Η υπογραφή του Διονυσίου Σολωμού (1798-1957), Έλληνα ποιητή. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dionysios-solomos-signature.svg>

-Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eug%C3%A8ne_Ferdinand_Victor_Delacroix_017.jpg

-Σκηνή από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 Πίνακας του Παναγιώτη Ζωγράφου με την καθοδήγηση του Μακρυγιάννη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zografos-Makriyannis_15_Messologiou_Boissonas.jpg

-Η επίθεση του Ιμπραήμ Πασά κατά του Μεσολογγίου. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giuseppe_Mazzola_-_The_Attack_of_Ibrahim_Pasha_against_Messolonghi.jpg

-Η Έξοδος του Μεσολογγίου. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_sortie_of_Messologhi_by_Theodore_Vryzakis.jpg

-Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Βρυζάκης,_Θεόδωρος_-_Ο_Παλαιών_Πατρών_Γερμανός_ευλογεί_τη_σημαία_της_Επανάστασης._1865.jpg

-Ο Ρήγας Φεραίος. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ο_Ρήγας_Φεραίος.jpg

-Χάρτα της Ελλάδος εν η περιέχονται αι νήσοι αυτής και μέρος των εις την Ευρώπην και Μικράν Ασίαν πολυαριθμών αποικιών αυτής ...: Νυν το πρώτον εκδοθείσα παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θεταλού, 1797. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Χάρτα_του_Ρήγα_-_1797_-_Φύλλο_4.pdf

-Θούριος του Ρήγα Φεραίου (1797), Φυλλάδιο του 1798 - Έκδεμα της Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας Αθηνών. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Θούριος-Ρήγας_Φεραίος-1797.JPG

-Τοπία με κλασικά ερείπια και φιγούρες δίπλα σ' ένα ποτάμι, μια γέφυρα πέρα, Φραντσέσκο Αλμπότο. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/landscape-with-classical-ruins-and-figures-by-a-river-a-bridge-beyond#00>

-Ο Έλληνας ποιητής Ντίνος Χριστιανόπουλος. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [GStreetwalker, CC BY-SA 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ntinos_Christianopoulos.JPG), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ntinos_Christianopoulos.JPG

-Χαμένος στις σκέψεις. Μάγκνους Ένγκελ, 1922-1923. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/lost-in-thoughts/#00>

-Έλληνας μελετητής Π. Πίστας. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [Ianvan44, CC BY-SA 4.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panagiotis_Pistas.jpg), via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panagiotis_Pistas.jpg

-Κεφάλι ενός νεαρού άνδρα σε αγωνία. Φρανσουά-Αντρέ-Βενσάν. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/head-of-a-young-man-in-agony#00>

-Hope and Destruction (Zerstörung und Hoffnung) (1916) by Paul Klee. Original portrait painting from The Art Institute of Chicago. Αποθετήριο πολυμέσων Rawpixel: <https://www.rawpixel.com/image/2990215/free-illustration-image-paul-klee-abstract-sketch>

-Σιωπηλός!, Σερ Τζον Τένιελ 1895. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/silent#00>

-Προσωπογραφία του Rudyard Kipling. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Collier_1891_rudyard-kipling.jpg

-Τελικές οδηγίες, Φίλιπ Γουίλιαμ Μεί. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/final-instructions#00>

-Η Διαθήκη του Ευδαμίδα, Νικολά Πουσέν, 1644-1648. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/the-testament-of-eudamidas#00>

-Η ποιήτρια Κική Δημουλά. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons: [User:Sylorias, CC BY-SA 3.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kiki_Dimoula.png), μέσω Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kiki_Dimoula.png

-Πορτρέτο μιας γυναίκας (νεαρή γυναίκα) Γιούζεφ Πανκιέβιτς, 1893. Αποθετήριο πολυμέσων Artvee: <https://artvee.com/dl/portrait-of-a-woman-young-woman#00>

Θεματική Ενότητα I «Με τη Λογική ή με το Συναίσθημα;»

- Διερευνάται και εκφράζεται η διαχρονική σύγκρουση ανάμεσα στη Λογική και στο Συναίσθημα.
- Αναζητούνται εναλλακτικές εκδοχές στα σενάρια της ζωής μας, με σκοπό τη συγκρότηση της υποκειμενικότητας και της ταυτότητάς μας.

Θεματική Ενότητα II «Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα, προκλήσεις, αποφάσεις)»

- Ανιχνεύονται οι εσωτερικές συγκρούσεις και τα ηθικά διλήμματα προσώπων και συνόλων που δημιουργούνται από τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες διαχρονικά.
- Μελετάται η επίδραση των στερεοτύπων ως προς το φύλο (γυναικείο και ανδρικό) σε ποικίλους τομείς της ζωής.